

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ ЗБІРНИКА

Головний редактор **О. О. Нестуля**, доктор історичних наук, професор, ректор Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» (ПУЕТ).

Заступники головного редактора **М. С. Рогоза**, доктор економічних наук, професор, перший проректор ПУЕТ; **О. В. Карпенко**, кандидат економічних наук, доцент, проректор з наукової роботи та міжнародних зв'язків ПУЕТ.

Відповідальний секретар **Л. М. Шимановська-Діаніч**, доктор економічних наук, доцент ПУЕТ.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ СЕРІЇ «ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ»

С. С. Ніколенко, доктор економічних наук, професор ПУЕТ;

О. В. Березін, доктор економічних наук, професор ПУЕТ;

П. Ю. Балабан, кандидат економічних наук, доцент ПУЕТ;

О. В. Виноградова, доктор економічних наук, професор Донецького державного університету економіки і торгівлі;

В. В. Гончаренко, доктор економічних наук, професор ПУЕТ;

В. П. Дубішев, доктор економічних наук, професор Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка;

О. О. Ємець, доктор фізико-математичних наук, професор ПУЕТ;

Б. Я. Кузник, доктор економічних наук, професор Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка;

С. М. Лебедєва, доктор економічних наук, професор ЗО «БТЕУСК», Республіка Білорусь;

М. В. Макарова, доктор економічних наук, професор ПУЕТ;

І. П. Отенко, доктор економічних наук, професор Харківського національного економічного університету;

А. О. Пантелеймоненко, доктор економічних наук, професор ПУЕТ;

В. І. Перебийніс, доктор економічних наук, професор ПУЕТ;

Ф. І. Хміль, доктор економічних наук, професор Львівської комерційної академії;

М. С. Рогоза, доктор економічних наук, професор ПУЕТ;

О. В. Чернявська, доктор економічних наук, професор ПУЕТ;

О. В. Шкурупій, доктор економічних наук, професор ПУЕТ;

Н. В. Карпенко, доктор економічних наук, професор ПУЕТ;

С. Б. Єгоричева, доктор економічних наук, професор ПУЕТ;

Н. С. Педченко, доктор економічних наук, професор ПУЕТ;

А. А. Роскладка, доктор економічних наук, професор КНТЕУ;

Л. О. Шавга, доктор економічних наук Кооперативно-торгового університету, Молдова;

М. М. Шаріпов, доктор економічних наук Таджицького державного університету комерції.

Номер затверджено на засіданні вченої ради

Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»,
протокол № 1 від 29 січня 2014 р.

Відповідальна за випуск видання Л. М. Шимановська-Діаніч.

Випусковий редактор М. П. Гречук.

Літературний редактор Л. Г. Карасевич.

Верстка О. С. Корніліч.

Дизайн обкладинки Є. А. Деркач.

За точність цифр, географічних назв, власних імен, бібліографії, цитат та іншої інформації відповідає автор.
Редакція не завжди поділяє погляди авторів.
Матеріали друкуються мовою оригіналу.
У разі передрукування посилання на «Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі» обов'язкове.

Адреса редакції,
видавця та виготовлювача:
36014, м. Полтава, вул. Коваля, 3,
каб. 115. Тел. (0532) 563703, 502481
факс: (0532) 500222

© Вищий навчальний заклад
Укоопспілки «Полтавський
університет економіки
і торгівлі», 2015

ЗМІСТ

Вимоги до авторських рукописів	8
І. ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ	
Шкурупій О. В., Флегантова А. Л. Наукові підходи до обґрунтування методології дослідження інноваційно-інвестиційного потенціалу розвитку української економіки	9
Кубіній Н. Ю., Кубіній В. В., Мошак С. М., Теличко Т. В. Механізми активізації людського потенціалу як стратегічного фактора регіональної конкурентоспроможності	18
Артеменко А. В. Ціннісно-раціональні мегатренди глобального господарства та їх реалізація в інтеграційних процесах (на прикладі пострадянських країн)	23
Антонюк Я. М. Конкурентні переваги розвитку бізнесу в інноваційних економічних умовах	32
Заячківська Г. А. Нові теорії міжнародного туризму	39
ІІ. ЕКОНОМІКА, ОРГАНІЗАЦІЯ І УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	
Балан О. С. Формування інструментів інформаційно-аналітичної системи прийняття інвестиційних рішень з урахуванням життєвого циклу інвестиційних проектів та видів управлінської діяльності	44
Макара О. В., Гарасюк Д. М. Теоретичні основи формування територіальних туристично-рекреаційних систем	53
Михайлова Н. В. Дискусійні підходи до розподілу прибутку підприємств	59
Коломицева А. О., Загорна Т. О. Формування контуру адаптації до змін на засадах системно-динамічного моделювання логістичних потоків аптечної мережі	64
Сазонова Т. О., Касян А. О. Інноваційні аспекти в стратегічному управлінні сучасним підприємством	72
Білявська Ю. В. Використання бенчмаркінгу в операційному процесі туристичного підприємства	78
Білявський В. М. Моделювання операційної системи підприємств	85
Павлішина Н. М. Маркетинг розкоші. Моделювання поведінки споживача	94
Овчаренко Є. І. Організаційні аспекти формування та узгодження цілей у системі економічної безпеки підприємства	100
Ладико І. Ю. Актуальні аспекти процесно-орієнтованого управління в системі економічної безпеки підприємства	107
Альошин С. Ю. Концептуальні основи управління інноваційним розвитком промислового підприємства на засадах контролінгу	114
Алхасов Самір Яшар огли Про необхідність упровадження в кооперативну практику України та Азербайджану рекомендацій міжнародних організацій	120
Ареф'єв С. О. Методологічні засади обґрунтування доцільності проектів реструктуризації аеропортів	129
Поливана Л. А. Ситуаційний підхід до визначення терміна «аутсорсинг»	139

Босовська М. В.

Методологічні засади мережевої
взаємодії туристичних підприємств 146

III. ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ

Прасолова С. П.

Особливості впливу системних ризиків
на фінансову безпеку діяльності банків 154

IV. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК І АУДИТ

Муравський В. В.

Облікові комунікації: класифікація,
етапи та компоненти 164

V. ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ

Гафіяк А. М., Кропивницький С. В.

Застосування інформаційних
технологій в умовах розвитку
інноваційного освітнього
менеджменту 171

VI. ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

Литвин О. Ю.

Аналітичний огляд наукових праць щодо
проблем функціонування об'єднань
співвласників багатоквартирних
будинків 177

СОДЕРЖАНИЕ

Требования к авторским рукописям	8	Михайлова Н. В. Дискуссионные подходы к распределению прибыли предприятий	59
I. ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ			
Шкурупий О. В., Флегантова А. Л. Научные подходы к обоснованию методологии исследования инновационно- инвестиционного потенциала развития украинской экономики	9	Коломыцева А. О., Загорная Т. О. Формирование контура адаптации к изменениям на принципах системно- динамического моделирования логистических потоков аптечной сети	64
Кубиний Н. Ю., Кубиний В. В., Мошак С. М., Теличко Т. В. Механизмы активизации человеческого потенциала как стратегического фактора региональной конкурентоспособности	18	Сазонова Т. А., Касян А. А. Инновационные аспекты в стратегическом управлении современным предприятием	72
Артеменко А. В. Ценностно-рациональные мегатренды глобального хозяйствования и их реализация в интеграционных процессах (на примере постсоветских стран)	23	Белявская Ю. В. Использование бенчмаркинга в операционном процессе туристического предприятия	78
Антонюк Я. М. Конкурентные преимущества развития бизнеса в инновационных экономических условиях	32	Белявский В. Н. Моделирование операционной системы предприятий	85
Заячковская Г. А. Новые теории международного туризма	39	Павлишина Н. М. Маркетинг роскоши. Моделирование поведения потребителя	94
II. ЭКОНОМИКА, ОРГАНИЗАЦИЯ И УПРАВЛЕНИЕ ПРЕДПРИЯТИЕМ			
Балан А. С. Формирование инструментов информационно-аналитической системы принятия инвестиционных решений с учетом жизненного цикла инвестиционных проектов и видов управленческой деятельности	44	Овчаренко Е. И. Организационные аспекты формирования и согласования целей в системе экономической безопасности предприятия	100
Макара А. В., Гарасюк Д. М. Теоретические основы формирования территориальных туристско- рекреационных систем	53	Ладыко И. Ю. Актуальные аспекты процессно- ориентированного управления в системе экономической безопасности предприятия	107
		Алешин С. Ю. Концептуальные основы управления инновационным развитием промышленного предприятия с использованием контроллинга	114
		Алхасов Самир Яшар оглы. О необходимости внедрения в кооперативную практику Украины и азербайджана рекомендаций международных организаций	120

Арефьев С. О. Методологические принципы обоснования целесообразности проектов реструктуризации аэропортов 129	IV. БУХГАЛТЕРСКИЙ УЧЕТ И АУДИТ
Полываная Л. А. Ситуационный подход к определению термина «аутсорсинг»..... 139	Муравский В. В. Учетные коммуникации: классификация, этапы и компоненты..... 164
Босовская М. В. Методологические основы сетевое взаимодействия туристических компаний..... 146	V. ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ
III. ФИНАНСЫ И КРЕДИТ	Гафияк А. М., Кропивницкий С. В. Применение информационных технологий в условиях развития инновационного образовательного менеджмента..... 171
Прасолова С. П. Особенности влияния системных рисков на финансовую безопасность деятельности банков 154	VI. ИСТОРИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ МЫСЛИ
	Литвин А. Ю. Аналитический обзор научных работ по проблемам функционирования объединений совладельцев многоквартирных домов..... 177

CONTENTS

Author's texts requirements	8	Sazonova T. O., Kasyan A. O. Innovative aspects in strategic management of modern enterprises	72
I. PERFORMANCE OF ECONOMIC SYSTEM			
Shkurupii O. V., Flegantova A. L. Scientific approaches to the justification of research methodology of innovation and investment development potential of the Ukrainian economy.....	9	Biliavska Y. V. The uze of benchmarking in the operational processes of tourism enterprises	78
Kubiniy N. Yu., Kubiniy V. V., Moshak S. M., Telychko T. V. Intensification of human popential as a strategic factor of regional competitiveness.....	18	Biliavskiy V. M. Modeling of operational system of enterprisers	85
Artemenko A. V. Value-rational megatrends of global economy and its implementation into integration processes (through the example of post-soviet countries)	23	Pavlishina N. M. Marketing luxury. Modeling Consumer Behavior	94
Antonjuk Y. M. Competitive advantages of business innovation in economic conditions	32	Ovcharenko Ie. I. Organizational aspects of forming and concordance of aims in system of economic security of enterprise	100
Zayachkovska G. A. New theories of international tourism.....	39	Ladyko I. Y. Actual aspects of process-oriented management in the system of economic security of the enterprise.....	107
II. ECONOMY, THE ORGANISATION AND MANAGEMENT OF ENTERPRISE			
Balan O. S. Forming tools information analysis system investment decisions based on the life cycle of investment projects and types of management activities	44	Aloshyn S. Y. Conceptual foundations of management of innovative development of industrial enterprise on the basis of controlling	114
Makara A. V., Harasyuk D. M. Theoretical fundamentals of forming territorial tourist and recreational systems	53	Alkhasov S. Ya. oglu. About the need to implement a cooperative practice of Ukraine and Azerbaijan recommendations of international organizations	120
Mikhailova N. V. Discussion approaches to distribution of profits of enterprises	59	Arefiev S. O. Methodological principles of ground of expedience of projects of restructuring of air-ports	129
Kolomytseva A. O., Zagornaya T. O. Formation heat circ change adaptation on the basis of system-dynamic modeling logistics network of fluxes of pharmacy	64	Polyvana L. A. Situational approach the definition of «outsourcing»	139
		Bosovskaya M. V. Methodological frameworks of network interaction of tourism companies	146

III. FINANS AND CREDIT**Prasolova S. P.**

Features of the effect of systemic risks on financial security of banks..... 154

IV. ACCOUNTING AND AUDIT**Muravskiy V. V.**

Accounting communications: classification, stages and components 164

V. EDUCATIONAL ACTIVITY**Gafiyak A. M., Kropyvnytskyi S. V.**

The application of information technology under conditions of developing the innovative educational management..... 171

VI. HISTORY OF ECONOMIC THOUGHT**Lytvyn O. Yu.**

Analytical review of scientific papers on problems of the condominiums..... 177

ДО УВАГИ АВТОРІВ!

Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» продовжує видання наукового журналу «Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі». Серія «Економічні науки». Запрошуємо науковців і спеціалістів-практиків до участі в ньому.

Робочі мови: українська, російська, англійська, німецька.

Тематичні розділи журналу: 1) Функціонування економічної системи. 2) Економіка, організація і управління підприємством. 3) Фінанси і кредит. 4) Бухгалтерський облік і аудит. 5) Історія економічної думки. 6) Освітня діяльність.

ВИМОГИ ДО АВТОРСЬКИХ РУКОПИСІВ

До друку приймаються наукові статті, які відповідають профілю журналу, є оригінальними та правильно оформленими. Структура статті (відповідно до вимог Постанови Президії ВАК України від 15.01.2003 р. № 7-05/1) повинна містити постановку проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями; аналіз основних досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми, яким присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Крім того, обов'язковими елементами статті мають бути:

1. **Індекс УДК** (універсальний десятковий класифікатор) розмішувати перед заголовком статті, окремим рядком, у лівому верхньому куті. Індекс УДК визначає автор.

2. **Заголовок статті** має бути лаконічним. У назві бажано не використовувати ускладнену термінологію псевдонаукового характеру. Не приймаються заголовки, що починаються зі слів «До питання...», «Деякі питання...», «Дослідження питання...», «Матеріали до вивчення...» і т. п. Заголовок подавати українською, російською, англійською мовами.

3. **Відомості про автора (авторів)** подавати англійською, українською, російською мовами і вмішувати після назви статті – прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь.

4. **Анотацію** подавати українською, російською, англійською мовами, незалежно від того, якою мовою написаний матеріал. Оформлювати анотацію згідно з Міждержавним стандартом ГОСТ 7.9-95 (ИСО 0214-76) «Реферат і анотація». Загальні вимоги: рекомендований середній обсяг – 500 друкованих знаків. Структура: характеристика основної теми, проблеми, мети, узагальнених результатів. Статті англійською та російською мовами мають супроводжуватися розширеними анотаціями українською мовою.

5. **Ключові слова** (6–7) подаються українською, російською, англійською мовами.

6. **Літературу** слід оформлювати строго відповідно до вимог оформлення списку використаної літератури Бюлетень ВАК України № 3 за 2008 р. На всі літературні джерела у статті повинні бути посилання.

Обсяг статті – від 6 до 9 сторінок. Статті ж більшого обсягу публікуються з продовженням. **Текст** (кегль 14, Times New Roman, інтервал – 1,5) друкувати з одного боку аркуша. Верхнє, нижнє та ліве поле – 20 мм, праве – 10 мм. Один надрукований рядок оригіналу повинен містити 60±2 знаки, враховуючи пробіл між словами (один пробіл – один знак). **Таблиці** в тексті мають бути зроблені в Excel або Word без заливання. **Формули** необхідно набирати в редакторі формул MS Equation. **Рисунки** необхідно виконувати у Word, використовуючи лише графічні об'єкти у вигляді прямокутника та кола, які мають бути згруповані та являти собою один графічний об'єкт. Ширина рисунка має становити 8 або 16 см. Усі ілюстрації треба подавати (кегль 10, Times New Roman) в чорно-білому кольорі, можна використовувати сіру гаму кольорів, також інші способи заливки – узор.

Скановані ілюстрації та таблиці редакція не приймає, інакше стаття буде повернута авторові на доопрацювання. **Растрові ілюстрації** подаються в оригіналі (фотознімок, малюнок, негатив або слайд) необхідно подавати в окремому файлі, роздільна здатність – 300 пікс/дюйм, тип файлу – JPEG. Таблиці та рисунки необхідно нумерувати і робити на них посилання в тексті.

До статті додається авторська довідка.

Подається стаття, авторська довідка, рецензія доктора наук (для аспірантів і здобувачів) у надрукованому вигляді, а електронний варіант – електронною поштою: ludad5846@mail.ru. Приклад оформлення статті подано на сайті університету: www.puet.edu.ua.

Адреса: 36000, Полтава, вул. Ковалю, 3, кафедра менеджменту (к. 406)

Шимановській-Діаніч Людмилі Михайлівні.

I. ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

УДК 330.341.1(477)

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНО- ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

О. В. ШКУРУПІЙ, доктор економічних наук; **А. Л. ФЛЕГАНТОВА**
(Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»)

***Анотація.** У наш час багато уваги приділяється інноваційно-інвестиційному розвитку держави. Зважаючи на це, актуальними стають теоретико-методологічні підходи до визначення названого інноваційно-інвестиційного потенціалу. Мета статті – визначення інноваційно-інвестиційного потенціалу розвитку України у 2001–2012 рр. на основі критичного аналізу існуючих методик і їх удосконалення. Проведено аналіз існуючих методик оцінювання інноваційно-інвестиційного потенціалу розвитку макросистем, розроблені власні підходи до аналізу названої науково-практичної проблеми. Створено інструментарій аналізу потенціалу економічного розвитку, який відповідає вимогам сучасної господарської практики.*

***Ключові слова:** інновації, інвестиції, потенціал, розвиток, інноваційно-інвестиційна привабливість.*

У наш час інноваційно-інвестиційний вектор розвитку для всіх країн світу став визначальним. Це зумовлено інтенсивними процесами включення економік різних країн у систему міжнародних конкурентних відносин. Зважаючи на це, все більшої актуальності набувають теоретико-методологічні підходи до визначення інноваційно-інвестиційного потенціалу макроекономічного розвитку. В економічній прикладній науці набувають ваги дослідження, які дозволяють кількісно виміряти та оцінити цей потенціал. Існує багато методик аналізу інноваційно-інвестиційного потенціалу розвитку країни. Переважна біль-

шість з них має спільні підходи до аналізу названої проблематики, але одночасно кожен авторський підхід має також свої, властиві лише йому, відмінності. Тому коли постає питання аналізу інноваційно-інвестиційного потенціалу розвитку певної макросистеми виникає потреба у критичному розгляді цих методик, виявлення їх сильних і слабких сторін і застосування на цій основі засад з їх удосконалення.

У наш час дослідженню потенційних можливостей розвитку країни науковцями приділяється велика увага. Серед найбільш поширених теоретичних, методологічних і практичних досліджень інноваційного потен-

ціалу потрібно назвати праці С. Алексєєва, С. Бистрицького, В. Головатюка, В. Заусаєва, Н. Криворучко, П. Ореховського, Т. Погодіної, В. Соловійова, І. Шляхто. Інвестиційний потенціал досліджено в наукових І. Андел, А. Асаул, І. Бланка, С. Зенченко, В. Мешко, О. Мешко, О. Скібіцького, А. Спесивцевої, М. Шеметкіної та ін.

Метою статті є визначення інноваційно-інвестиційного потенціалу розвитку України у 2001–2012 рр. на основі критичного аналізу існуючих методик і їх удосконалення.

Опрацювавши публікації різних авторів, зауважимо, що аналіз інноваційного потенціалу розвитку країни здебільшого розглядається окремо від аналізу інвестиційного. Існує ряд підходів до визначення інноваційного потенціалу.

У багатьох наукових публікаціях інноваційний потенціал економічного розвитку країни розглядається як система складових: виробничо-технологічна, кадрова, інформаційна, фінансова, науково-технічна, організаційна, управлінська, складова потенціалу інноваційної культури та споживчого сегмента [14]. Досить поширеною є функціональна модель оцінки інноваційної активності з використанням системи статистичних показників [10]. Для комплексної оцінки інноваційного потенціалу пропонується використати ряд показників, що утворюють групи. Наприклад, групування може бути таким: макроекономічні; інфраструктурні, правові, кадрові, економічні показники [6].

Згідно з іншими підходами до аналізу інноваційного розвитку рекомендовано використовувати такий показниковий ряд: персонал, зайнятий дослідженнями та розробками, внутрішні витрати на дослідження та розробки, поява патентних заявок і видача охоронних документів та ін. [10]. Існує також думка про можливість застосування системи показників оцінки інноваційного потенціалу економічного розвитку країни такого складу: науковий потенціал, кадровий потенціал, технічний потенціал, фінансово-економічний потенціал, інформаційно-комунікаційна складова. Це дозволяє здійснити комплексний аналіз інно-

ваційного потенціалу за допомогою інтегрального показника [1].

У сучасних наукових дослідженнях зазначається, що слід урахувати кадрові, фінансові, матеріально-технічне й інформаційно-методичне забезпечення, винахідницьку, раціоналізаторську та інноваційну активність. Кожна із цих складових включає певні показники, за якими розраховується ранговий індекс (середня величина). Чим менший ранговий індекс, тим більш сприятливим вважається регіональний інноваційний розвиток [5, с. 22].

Аналіз інвестиційної привабливості розвитку країни (у відокремленому від інноваційного аналізу вигляді) здійснюється на таких типових засадах. Інвестиційна привабливість оцінюється на основі аналізу таких узагальнюючих показників: рівень загальноекономічного розвитку; рівень розвитку інвестиційної інфраструктури; демографічний чинник; рівень розвитку ринкових відносин і комерційної інфраструктури; рівень криміногенних, екологічних та інших видів ризиків [11, с. 386–387]. На думку науковців, найбільш значущими для оцінки інвестиційного потенціалу є такі фактори: ресурсно-сировинний; виробничий; споживчий; інфраструктурний; інтелектуальний; інституційний; інноваційний [7]. З огляду на нестабільність економічного розвитку, доречною є модель оцінки інвестиційного потенціалу, яка включає економічну та ризикові складові [13].

Існують також інші підходи до аналізу інвестиційної привабливості, наприклад: на основі ранжування за показниками рівня загальноекономічного розвитку, рівня розвитку інвестиційної інфраструктури, демографічної характеристики, рівня розвитку ринкових відносин і комерційної інфраструктури, рівня криміногенних, екологічних та інших ризиків [4]; за групами факторів, які визначають рівень привабливості території для інвесторів (фактори, що впливають на рівень інвестиційного потенціалу; фактори, що визначають рівень некомерційних інвестиційних ризиків; інвестиційна активність) [9; 3, с. 54–62]; за такими характеристиками, як рівень соціально-економічного розвитку, економічний потенціал його інвестиційної привабливості та

фінансовий аспект цієї інвестиційної привабливості, за такими критеріями інвестиційної привабливості: виробничий потенціал, трудовий потенціал, природно-ресурсний потенціал, потенціал економічної інфраструктури, інноваційний потенціал, потенціал соціальної інфраструктури, потенціал транспортної доступності, природозахисний потенціал, потенціал ємності ринку, рівень економічного розвитку, стан довкілля, рівень загальної безпеки, економіко-правове середовище, активність області щодо інвесторів [2, с. 127].

Для аналізу інноваційно-інвестиційної діяльності України ми обрали найбільш повний перелік показників інноваційно-інвестиційного потенціалу, який було застосовано у методиках С. Алексєєва, Л. Ковальської та Ю. Кругляка [8], В. Головатюка і В. Соловйова.

Сутність запропонованої С. Алексєєвим методики: інноваційно-інвестиційний потенціал за кожною його складовою розраховується методом знаходження суми всіх нормованих і переведених в індекси показників, що входять до цього потенціалу:

$$П = X_1 + X_2 + \dots + X_n, \quad (1)$$

де $П$ – потенціал;

X_1, X_2, X_n – показники, що входять до потенціалу.

Інтегральний показник комплексної оцінки інноваційно-інвестиційного потенціалу розраховується як корінь із добутку всіх потенціалів. Ступінь кореня залежить від кількості потенціалів. Критерій оцінювання такий: чим вище числове значення показника, тим більший потенціал; виняток – потенціал ризику.

$$П = \sqrt[n]{X_1 + X_2 + \dots + X_n}, \quad (2)$$

де $П$ – інтегральний показник комплексної оцінки інноваційно-інвестиційної діяльності;

$П_1, П_2, П_n$ – потенціали.

Зауважимо, що у цьому випадку виявляються особливості математичних розрахунків при переведенні показників в індекси, що, на наш погляд, є основним недоліком методики

С. Алексєєва. Для того, щоб мати можливість розрахувати кожен окремий потенціал за формулою, яку пропонує С. Алексєєв (сума всіх показників, що входять до потенціалу), необхідно перевести показники в індекси. Це потрібно для того, щоб не брати до цієї суми ті з них, що мають різні одиниці виміру. Проте, якщо в один і той самий рік всі показники, що включені до якогось певного потенціалу, будуть мати мінімальні значення, то при переведенні в індекси вони набудуть значення 0. Тоді при розрахунку інноваційно-інвестиційного потенціалу, за використання формули, запропонованої С. Алексєєвим, необхідно знайти добуток отриманих значень потенціалів, він також буде дорівнювати 0. Така ситуація і виникла тоді, коли ми застосували методику С. Алексєєва до аналізу інноваційно-інвестиційного потенціалу розвитку України за 2001–2012 рр. З погляду математики розрахунок є правильним, але за умов зазначеної ситуації його економічний сенс важко інтерпретувати.

Другим із найбільш уживаних у практиці аналізу інноваційно-інвестиційного потенціалу розвитку макроекономічних і мезоекономічних систем є методичний підхід Л. Ковальської і Ю. Кругляка. Науковці пропонують розраховувати кожен потенціал як суму нормованих показників під коренем. Ступінь кореня залежить від кількості показників у потенціалі:

$$П = \sqrt[n]{X_1 + X_2 + \dots + X_n}, \quad (3)$$

де $П$ – потенціал;

X_1, X_2, X_n – показники, що входять до цього потенціалу.

Інтегральний показник інноваційно-інвестиційної активності розраховується за формулою (4), в якій під коренем знаходиться сума значень потенціалів; при цьому ступінь кореня залежить від кількості потенціалів, що додаються:

$$П = \sqrt[n]{П_1 + П_2 + \dots + П_n}, \quad (4)$$

де $П$ – інтегральний показник;

$П_1, П_2, П_n$ – потенціали.

Л. Ковальська та Ю. Кругляк пропонують обчислювати кожен вид потенціалу та підсумковий потенціал інноваційно-інвестиційного розвитку, використовуючи під коренем математичну дію додавання. Це призводить до того, що певний показник збільшується на величину тих показників, що до нього додаються, а не зростає із певною кратністю відповідно до значень показників, як це відбувається при застосуванні дії множення. Враховуючи це, ми не змогли належним чином використати переваги цього підходу, оскільки при його застосуванні до конкретної ситуації в Україні виходить, що розбіжність між кожним показником кожного потенціалу 2012 р. проти 2001 р. є незначною. Вона майже завжди становить менше 1. Саме це і призвело до того, що підсумковий показник потенціалу інноваційно-інвестиційного розвитку має однакові значення майже за весь досліджуваний період.

Змістовно цей метод є більш придатним для визначення інноваційно-інвестиційного потенціалу розвитку України порівняно з методом С. Алексеева, внаслідок того, що в разі застосування математичної дії додавання результат не зводиться до 0, як у разі застосування дії множення. Проте існує інша особливість техніки розрахунку, яка стає на заваді широкого використання методу Л. Ковальської та Ю. Кругляка. Йдеться про те, що при обчисленні загального показника інноваційно-інвестиційного потенціалу до сукупного підсумку беруться як позитивні значення за видами потенціалів, так і негативні. Це викривляє кінцеве значення інноваційно-інвестиційного потенціалу розвитку України.

Третім із обраних нами підходів до визначення інноваційно-інвестиційного потенціалу розвитку України є метод В. Головатюка та В. Соловійова, які пропонують кожен потенціал розраховувати як суму нормованих та індексованих показників під коренем. Ступінь кореня залежить від кількості показників у потенціалі:

$$\Pi = \sqrt[p]{X_1 + X_2 + \dots + X_n}, \quad (5)$$

де Π – потенціал;

X_1, X_2, X_n – показники, що входять до цього потенціалу.

Ранговий індекс (середня величина) по кожному з потенціалів визначається за формулою (6):

$$PI = \frac{X_1 + X_2 + \dots + X_n}{n}, \quad (6)$$

де PI – ранговий індекс;

X_1, X_2, X_n – показники;

n – кількість показників.

Загалом, метод В. Головатюка і В. Соловійова дає досить достовірну оцінку стану інноваційно-інвестиційного потенціалу розвитку України та наочно відображає ситуацію в динаміці, проте він має окремі недоліки. Цей метод дає певну похибку, оскільки сукупний інноваційно-інвестиційний потенціал розвитку оцінюється за простою середньою арифметичною, попри те, що впливове значення за окремими видами потенціалів істотно різняться (наприклад, якщо порівняти вплив фінансового і демографічного потенціалу).

Погоджуючись із основними принципами названих підходів до визначення інноваційно-інвестиційного потенціалу розвитку України, ми пропонуємо удосконалити їх, а саме розраховувати складові сукупного потенціалу, як добуток показників, що описують кожен таку складову:

$$\Pi = \sqrt[p]{X_1 \cdot X_2 \cdot \dots \cdot X_n}, \quad (7)$$

де Π – потенціал певного виду (складова сукупного потенціалу);

X_1, X_2, X_n – показники, що визначають потенціал кожного окремого виду.

Важливого значення набуває той факт, що показники під коренем необхідно брати за модулем (оскільки неможливо знайти корінь від'ємного числа). Такий прийом робить усі значення показників додатними. Ступінь кореня залежить від кількості показників під коренем. Необхідно також зазначити, що показники у грошовому вимірі необхідно індексувати з урахуванням інфляції.

Для визначення підсумкового показника інноваційно-інвестиційного розвитку країни ми використовуємо метод добутку потенціалів під коренем. Ступінь кореня визначається кількістю потенціалів:

$$ПП = \sqrt[n]{\Pi_1 \cdot \Pi_2 \cdot \dots \cdot \Pi_n}, \quad (8)$$

де ПП – підсумковий показник;

Π_1, Π_2, Π_n – потенціали.

На нашу думку, запропоновані методи аналізу вигідно відрізняються від розглянутих вище. По-перше, їх перевагою є те, що в обох формулах використовується лише дія множення. Це дає можливість включати до потенціалу показники, які вимірюються у різних одини-

цях і не призводити їх до єдиного рангу, застосовуючи формулу індексації. Зазначений прийом робить методику більш зручною у використанні, а її результати більш достовірними. По-друге, ми вважаємо, що потрібно враховувати фактор інфляції і відповідно корегувати показники, які мають грошовий вимір. Останнє є надзвичайно важливим для отримання обґрунтованої та достовірної інформації про інвестиції в інновації.

Застосування запропонованої нами методики до аналізованої бази даних (68 показників за кожен рік з 2001 по 2012 р.) дозволило оцінити інноваційно-інвестиційний потенціал розвитку України. Результати цієї оцінки проаналізовано таблично і графічно (табл. 1, рис. 1).

Таблиця 1

Оцінка інноваційно-інвестиційного розвитку України за авторською методикою, 2001–2012 рр. (вибірково у п'ятьох обласних адміністративно-територіальних одиницях) [15]

Потенціали	Роки					
	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1. Виробничо-технологічний потенціал	0,77	0,79	0,83	0,89	0,96	1,01
2. Фінансовий потенціал	0,27	0,26	0,34	0,49	0,59	0,65
3. Науково-технічний потенціал	0,32	0,47	0,48	0,41	0,38	0,44
4. Макроекономічний потенціал	0,22	0,24	0,26	0,29	0,34	0,37
5. Інфраструктурний потенціал	2,43	2,45	2,48	2,48	2,47	2,86
6. Демографічний потенціал	0,82	0,81	0,81	0,80	0,80	0,79
7. Рівень ризиків	0,61	0,59	0,66	0,65	0,65	0,63
8. Трудовий потенціал	0,78	0,68	0,69	0,66	0,63	0,53
9. Освітній потенціал	2,45	2,64	2,72	2,84	2,84	2,88
Потенціал інноваційно-інвестиційного розвитку України	0,69	0,71	0,76	0,80	0,82	0,85
Потенціали	Роки					
	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1. Виробничо-технологічний потенціал	1,28	1,40	1,22	1,25	1,35	1,34
2. Фінансовий потенціал	0,86	0,89	0,87	0,94	1,07	1,07
3. Науково-технічний потенціал	0,78	0,77	0,40	0,26	0,61	0,61
4. Макроекономічний потенціал	0,42	0,49	0,50	0,55	0,59	0,62
5. Інфраструктурний потенціал	2,63	2,65	2,56	2,72	2,55	2,58
6. Демографічний потенціал	0,79	0,78	0,77	0,77	0,76	0,75
7. Рівень ризиків	0,62	0,59	0,61	0,65	0,66	0,59
8. Трудовий потенціал	0,53	0,62	0,69	0,65	0,61	0,59
9. Освітній потенціал	2,81	2,79	2,82	2,79	2,84	2,77
Потенціал інноваційно-інвестиційного розвитку України	0,96	1,00	0,92	0,91	1,02	1,00

Примітка. Вимір числових значень – абстрактні показники обчислені в коефіцієнтах.

Отже, за нашими розрахунками, впродовж 2001–2012 рр. показник потенціалу іннова-

ційно-інвестиційного розвитку України мав тенденцію до зростання. З 2001 до 2008 р. він

збільшився з 0,69 до 1,00. У 2009 та 2010 рр. відбулося незначне його зменшення (відповідні показники 0,92 та 0,91). У 2011 р. потенціал

інноваційно-інвестиційного розвитку України досяг максимального значення, що становило 1,02, а у 2012 р. знову зменшився до рівня 1,00.

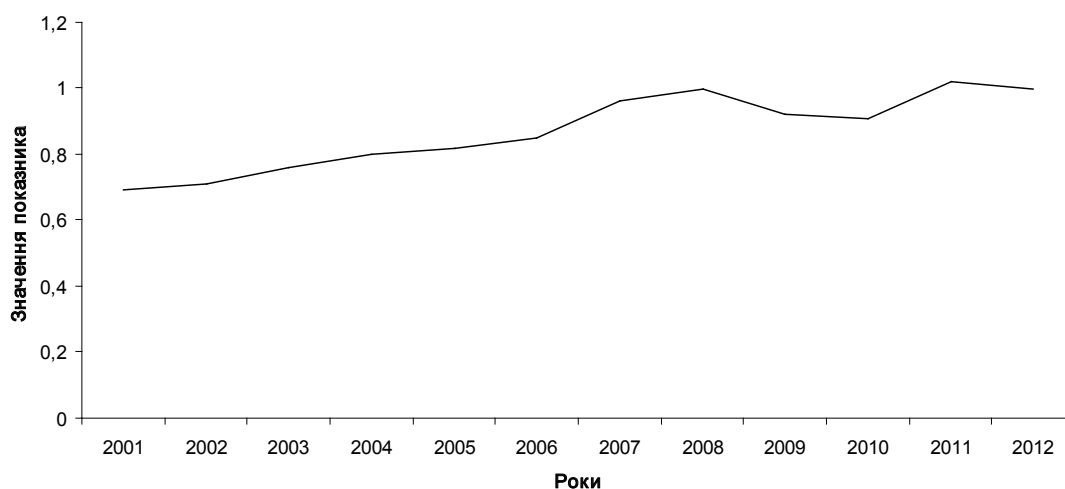

Рис. 1. Тенденція змін потенціалу інноваційно-інвестиційного розвитку України у 2001–2012 рр. за авторською методикою (побудовано авторами на основі даних табл. 1)

Ми порівняли результати авторської оцінки інноваційно-інвестиційного потенціалу України за 2001 та 2012 рр. із результатами, які були отримані при застосуванні методик інших на-

уковців, зокрема 1) С. Алексєєва, 2) Л. Ковальської та Ю. Кругляка, 3) В. Головатюка та В. Соловійова (табл. 2, рис. 2).

Таблиця 2

Порівняння інноваційно-інвестиційного потенціалу розвитку України за різними методами обчислення в динаміці 2001–2012 рр. [15]

Роки	Методики			
	С. Алексєєв	Л. Ковальська Ю. Кругляк	В. Головатюк В. Соловійов	Авторська методика
2001	2,37	1,33	1,10	0,69
2002	1,78	1,32	1,01	0,71
2003	2,49	1,33	1,10	0,76
2004	2,53	1,33	1,10	0,80
2005	2,60	1,33	1,11	0,82
2006	2,40	1,33	1,07	0,85
2007	2,71	1,33	1,09	0,96
2008	3,07	1,33	1,13	1,00
2009	2,78	1,33	1,12	0,92
2010	2,64	1,33	1,11	0,91
2011	2,59	1,33	1,10	1,02
2012	0,00	1,33	0,95	1,00

Примітка. Вимір числових значень – абстрактні показники, обчислені в коефіцієнтах.

Згідно з проведеним порівнянням за двома методиками (С. Алексєєва; В. Головатюка і В. Соловійова) спостерігалась однакова тенденція. Коливання були такими: 1) 2002 р. про-

ти з 2001 р. відбулося зменшення інноваційно-інвестиційного потенціалу розвитку; 2) з 2003 по 2005 рік – його зростання; 3) 2006 р. – знову зменшення; 4) у період з 2006 до 2009 р.

відновилися тенденція зростання; 5) з 2009 до 2012 року – тенденція зменшення. За методикою Л. Ковальської Ю. Кругляка інноваційно-

інвестиційний потенціал розвитку України фактично не змінювався (виключення – незначне зменшення показника 2002 р.).

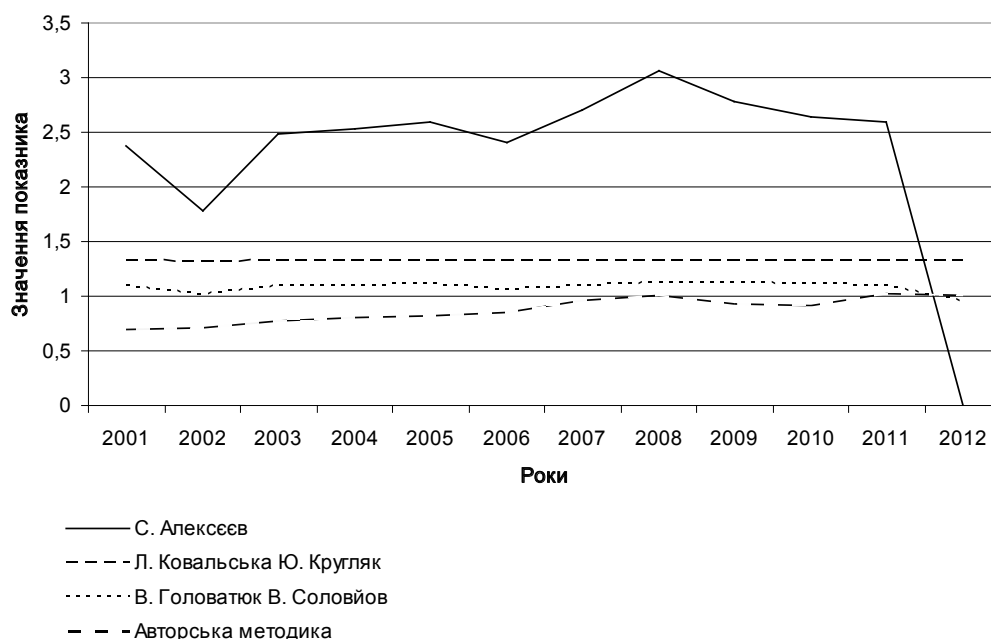

Рис. 2. Тенденції потенціалу інноваційно-інвестиційного розвитку України у 2001–2012 рр. за різними методиками (побудовано нами на сонові даних табл. 2)

Відомо, що методики економічного аналізу застосовуються для того, щоб забезпечити показовість трендів. Проведені розрахунки показали, що наша методика аналізу відображає результат близький за характером коливань відносно тих, що зафіксовані на основі методик С. Алексєєва та В. Головатюка і В. Соловійова (рис. 2). Це підтверджує коректність запропонованої нами методики, водночас ми вважаємо її більш точною порівняно з іншими існуючими підходами до визначення інноваційно-інвестиційного потенціалу розвитку країни.

Критичний підхід до розгляду існуючих методик оцінювання інноваційно-інвестиційного потенціалу розвитку країни, застосований до аналізу трендів у цій сфері вітчизняної економіки, показав, що, зважаючи на особливу важливість процесів інноваційно-інвестиційного розвитку сучасних макросистем, дослідження у названому сегменті господарської практики є масштабними і досить плідними. Як показала апробація, зроблена нами на ма-

теріалах розвитку економіки України, особливо ґрунтовними науковими засадами є теоретичні, методологічні та практичні розробки С. Алексєєва, Л. Ковальської і Ю. Кругляка, В. Головатюка і В. Соловійова. Саме їх ми взяли за основу визначення власних підходів до методики оцінювання інноваційно-інвестиційного потенціалу розвитку країни. Це дало нам змогу розробити методику, основними відмінностями якої є універсальність її використання та можливість залучення до аналізу показників з різними одиницями виміру. Названі переваги дозволяють рекомендувати нашу методику використовувати на практиці вітчизняного економічного аналізу інноваційно-інвестиційного потенціалу розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексєєв С. Г. Интегральная оценка инновационного потенциала региона [Електронний ресурс] / С. Г. Алексєєв. – Режим доступу: <http://www.M-economy.Ruart.Php3artid>. – Назва з екрана.

- Alekseev S. G. Integralnaya otsenka innovatsionnogo potentsiala regiona [Elektronnyy resurs] / S. G. Alekseev. – Rezhim dostupu: <http://www.M-economy.Ruart.Php3artid>. – Nazva z ekrana.
2. Андел І. В. Економічний, фінансовий та екологічний аспекти інвестиційної привабливості регіону / І. В. Андел // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.10. – С. 126–141.
 Andel I. V. Ekonomichniy, finansoviy ta ekologichniy aspekti investitsiynoyi privablivosti regionu / I. V. Andel // Naukoviy visnik NLTU Ukraini. – 2009. – Vip. 19.10. – С. 126–141.
 3. Асаул А. Систематизация факторов, характеризующих инвестиционную привлекательность регионов / А. Асаул // Региональная экономика. – 2004. – № 2. – С. 53–62.
 Asaul A. Sistematizatsiya faktorov, harakterizuyuschih investitsionnyu privlekatelnost regionov / A. Asaul // Regionalna ekonomika. – 2004. – № 2. – С. 53–62.
 4. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент / И. А. Бланк. – М. : МП «ИТЕМ ЛТД» : Юнайтед Лондон Трейд Лимитед, 1995. – 168 с.
 Blank I. A. Investitsionnyy menedzhment / I. A. Blank. – М. : МР «ИТЕМ LTD» : Yunayted London Trejd Limited, 1995. – 168 s.
 5. Головатюк В. М. Теоретико-методичні аспекти вимірювання інноваційного потенціалу / В. М. Головатюк, В. П. Соловйов // Проблеми науки. – 2008. – № 11. – С. 17–24.
 Golovatyuk V. M. Teoretiko-metodichni aspekti vimiryuvannya innovatsiynogo potentsialu / V. M. Golovatyuk, V. P. Solovyov // Problemi nauki. – 2008. – № 11. – S. 17–24.
 6. Заусаев В. К. Инновационный потенциал восточных регионов России / В. К. Заусаев, С. П. Быстрицкий, И. Ю. Криворучко // ЭКО. – 2005. – № 10. – С. 40–52.
 Zausaev V. K. Innovatsionnyy potentsial vostochnyih regionov Rossii / V. K. Zausaev, S. P. Byistritskiy, I. Yu. Krivoruchko // EKO. – 2005. – № 10. – S. 40–52.
 7. Зенченко С. В. Инвестиционный потенциал региона [Elektronnyy resurs] // С. В. Зенченко, М. А. Шеметкина – Режим доступа: <http://www.science.hcstu.ruartieleseconom>. – Назва з екрана.
 Zenchenko S. V. Investitsionnyy potentsial regiona [Elektronnyy resurs] // S. V. Zenchenko, M. A. Shemetkina – Rezhim dostupu: <http://www.science.hcstu.ruartieleseconom>. – Nazva z ekrana.
 8. Ковальська Л. Л. Аналіз та оцінка інноваційної активності регіону [Elektronnyy resurs] / Л. Л. Ковальська, Ю. В. Кругляк. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>. – Назва з екрана.
 Kovalska L. L. Analiz ta otsinka innovatsiynoyi aktivnosti regionu [Elektronnyy resurs] / L. L. Kovalska, Yu. V. Kruglyak. – Rezhim dostupu: <http://www.nbu.gov.ua>. – Nazva z ekrana.
 9. Мешко О. І. Регіональні аспекти інвестиційної привабливості [Elektronnyy resurs] // О. І. Мешко, В. А. Мешко. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>. – Назва з екрана.
 Meshko O. I. Regionalni aspekti investitsiynoyi privablivosti [Elektronnyy resurs] // O. I. Meshko, V. A. Meshko. – Rezhim dostupu: <http://www.nbu.gov.ua>. – Nazva z ekrana.
 10. Ореховский П. Оценка эффективности инноваций в регионах: сравнительный анализ / П. Ореховский // Общество и экономика. – 2007. – № 5–6. – С. 203–215.
 Orehovskiy P. Otsenka effektivnosti innovatsiy v regionah: sravnitelnyy analiz / P. Orehovskiy // Obschestvo i ekonomika. – 2007. – № 5–6. – S. 203–215.
 11. Погодина Т. В. Экономический анализ и оценка инновационной активности и конкурентоспособности регионов Приволжского федерального округа / Т. В. Погодина // Экономический анализ: теория и практика. – 2004. – № 5. – С. 16–22.
 Pogodina T. V. Ekonomicheskiy analiz i otsenka innovatsionnoyaktivnostiikonkurentosposobnosti regionov Privolzhskogo federalnogo okruga / T. V. Pogodina // Ekonomicheskiy analiz: teoriya i praktika. – 2004. – № 5. – S. 16–22.
 12. Скібіцький О. М. Інноваційний та інвестиційний менеджмент : навч. посіб. / О. М. Скібіцький. – К. : Центр учб. л-ри, 2009. – 408 с.

- Skubitskiy O. M. Innovatsiyniy ta investitsiyniy menedzhment : navch. posib. / O. M. Skubitskiy. – K. : Tsentr uchb. l-rі, 2009. – 408 s.
13. Спесивцева А. А. Методики оценки инвестиционной привлекательности региона [Электронный ресурс] / А. А. Спесивцева. – Режим доступа: <http://www.conf.bstu.ruconfdocs/00442032>. – Назва з екрана.
- Spesivtseva A. A. Metodiki otsenki investitsionnoy privlekatelnosti regiona [Elektronnyiy resurs] / A. A. Spesivtseva. – Rezhim dostupu: <http://www.conf.bstu.ruconfdocs/00442032>. – Nazva z ekrana.
14. Шляхто И. В. Оценка инновационного потенциала региона [Электронный ресурс] / И. В. Шляхто // Управление общественными экономическими системами. – 2007. – № 1. – Режим доступа: <http://www.bali.Ostu.Ruumcarhiv20071Shlyhto>. – Назва з екрана.
15. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. – Назва з екрана.
- Derzhavna sluzhba statistiki Ukrayini [Elektronnyiy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>. – Nazva z ekrana.

О. В. Шкурупій, доктор економічних наук; А. Л. Флегантова (Вище навчальне закладення Укоопсоюзу «Полтавський університет економіки і торгівлі»). **Навчальні підходи до обґрунтування методології дослідження інноваційно-інвестиційного потенціалу розвитку української економіки.**

Анотація. В наше час багато уваги приділяється інноваційно-інвестиційному розвитку держави. Враховуючи це, актуальними стають теоретико-методологічні підходи до визначення названого потенціалу. Мета статті – визначення інноваційно-інвестиційного потенціалу розвитку України в 2001–2012 рр. на основі критичного аналізу існуючих методик і їх удосконалення. Проведено аналіз існуючих методик оцінювання інноваційно-інвестиційного потенціалу розвитку макросистем, розроблено власні підходи до аналізу вказаної науково-практичної проблеми. Створено інструментарій аналізу потенціалу економічного розвитку, який відповідає вимогам сучасної господарської практики.

Ключові слова: інновації, інвестиції, потенціал, розвиток, інноваційно-інвестиційна привлекательність.

O. V. Shkurupii, Dc. Econ. Sci.; A. L. Flegantova (Poltava University of Economics and Trade). **Scientific approaches to the justification of research methodology of innovation and investment development potential of the Ukrainian economy.**

Summary. In our time much attention paid to innovation and investment development of the state. Special attention must be given to the theoretical and methodological approaches of estimation innovative and investment potential. Aims and Objectives: Definition of innovative and investment development potential of Ukraine in 2001–2012 on the basis of the critical analysis of the existing methods and their improvement. Analysis of the existing methods of evaluation of innovative and investment development potential of macrosystems, developed own approaches to this scientific and practical problem. The tools of analysis of economic development potential, which corresponds to the requirements of the modern economic practice was created.

Keywords: innovation, investment, potential, development, innovation and investment attraction.

МЕХАНІЗМИ АКТИВІЗАЦІЇ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЯК СТРАТЕГІЧНОГО ФАКТОРА РЕГІОНАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Н. Ю. КУБІНІЙ, кандидат економічних наук;
В. В. КУБІНІЙ, кандидат економічних наук;
С. М. МОШАК; Т. В. ТЕЛИЧКО
(ДВНЗ «Ужгородський національний університет»)

Анотація. Предметом цього дослідження є механізми посилення людського потенціалу регіону, які забезпечують формування конкурентних переваг. Метою статті є обґрунтування основних важелів посилення дії людського потенціалу регіону та побудова дерева стратегічних завдань його активізації. У статті доведено, що реалізувати цілі розвитку людського потенціалу в регіоні області можна, виконавши такі стратегічні завдання, як розвиток компонентної будови людського потенціалу, впровадження механізмів його активізації та застосування відповідної методичної бази контролінгу. Завдання розвитку компонентів людського потенціалу полягає в посиленні трудового, креативного, та інших видів стратегічних сил, які є елементами системи людського потенціалу. До механізмів активізації людського потенціалу зараховано: вдосконалення техніко-технологічної політики, формування системи мотивації розвитку потенціалу ті інші. Завдання формування методичної бази сконцентровані на визначенні критеріїв розвитку людського потенціалу регіону, моніторинг яких у динаміці та порівняно з іншими регіонами є умовою прийняття стратегічних управлінських рішень.

Ключові слова: регіон, людський потенціал, механізм, компонентна будова, стратегічне завдання, критерій.

Стратегічне управління конкурентоспроможністю базується на людському потенціалі, що містить як здібності, так і можливості регіональної громади, та при цьому є умовою ефективного та якісного менеджменту. Конкурентоспроможність регіону стає реальністю лише за умови перманентного розвитку людського потенціалу, який є стратегічною метою управління регіоном. При переході на знаннєву, постіндустріальну економіку, коли метою розвитку та формування конкурентоспроможності є досягнення певної якості життя в суспільстві, а не певний обсяг виробництва продукції, економічний сенс людини доповнюється її соціальним, культурним, інституціональним і психологічно-поведінковим змістом. Саме людський потенціал забезпечує не лише формування конкурентних переваг регіону, його інноваційність, креативну спря-

мованість, ефективність і раціональність, але й подальший їх розвиток.

На думку Т. Н. Заславської, людський потенціал – «готовність і здатність національної спільноти до активного саморозвитку, своєчасної і адекватної відповіді на численні виклики зовнішнього середовища й успішної конкуренції з іншими товариствами» [2, 10]. Людський потенціал – це цілісна сукупність здібностей і якостей індивіда, соціальної групи або суспільства (носіїв людського потенціалу), забезпечують їх життєдіяльність, як у нормальних, так і в екстремальних умовах [1]. Також вважається, що людський потенціал це сукупність можливостей окремих осіб, суспільства, держави в області використання людських ресурсів, які можуть бути приведені в дію і використані з метою виконання певних завдань і досягнення поставлених цілей [3]. С. Іванов до базових понять теорії людського

потенціалу зараховує такі: суб'єкти потенціалу; агенти формування потенціалу; структура потенціалу; потреби, здібності, готовність суб'єктів потенції до виконання соціально значущих видів діяльності, соціальних функцій, соціальних ролей; якість людського потенціалу; динаміка людського потенціалу (його виникнення, зміна, функціонування, зникнення); формування людського потенціалу, його використання; деформація людського потенціалу; деградація людського потенціалу [5]. Базовими поняттями теорії людського потенціалу повинні бути поняття «потреби», «здібності» і «готовність» [4]. Разом із тим механізми активізації людського потенціалу залишаються поза увагою.

Метою статті є обґрунтування основних важелів посилення дії людського потенціалу ре-

гіону та побудова дерева стратегічних завдань його активізації.

Щоб забезпечити стратегічне управління конкурентоспроможністю регіону у сфері людського потенціалу, доцільно побудувати дерево стратегічних завдань. Унаслідок обмеженості обсягу цієї роботи зупинимося на трьох рівнях стратегічних завдань дерева, що представлено на рис. 1. Застосовуючи метод декомпозиції цілей, можна реалізувати стратегічну мету розвитку людського потенціалу в регіоні, області, виконавши такі стратегічні завдання, як розвиток компонентної будови людського потенціалу, впровадження механізмів активізації людського потенціалу та застосування відповідної методичної бази контролінгу, яка передбачає визначення та моніторинг критеріїв розвитку людського потенціалу.

Рис. 1. Дерево стратегічних завдань розвитку людського потенціалу (складено авторами)

Завдання розвитку компонентів людського потенціалу містить посилення трудового, креативного, інноваційного та інших видів стратегічних сил, які є елементами системи людського потенціалу.

Механізмами активізації людського потенціалу є вдосконалення техніко-технологічної політики регіональної влади, формування системи мотивації розвитку людського потенціалу Закарпатської області та інші, які можуть бути застосовані, але не передбачені завданнями цього дослідження.

Завдання формування методичної бази сконцентровані на визначенні критеріїв розвитку людського потенціалу регіону, моні-

тинг яких у динаміці та порівнянні з іншими регіонами є умовою володіння інформацією про реальний стан справ і основою прийняття стратегічних управлінських рішень.

Перелічимо механізми активізації людського потенціалу.

1. Техніко-технологічні фактори, що зумовлені стратегією розвитку регіону, враховують науково-технічний прогрес, комплексну механізацію, автоматизацію виробничих процесів і всі зміни, що відбуваються з огляду на оновлення технічних засобів і вдосконалення роботи. Вони пов'язані з комплексною механізацією, автоматизацією виробничих процесів і прогресивною технологією. Особливий

наголос доцільно робити на впровадженні інноваційних технологій, які забезпечують трансформацію праці на інший якісний рівень. Важелі техніко-технологічного розвитку регіону базуються на інноваційній техніці та технологіях і впливають на рівень продуктивності праці, створення робочих місць, формують і забезпечують нові потреби населення регіону. Наприклад, у Німеччині у виробництві електричних засобів автоматики задіяно понад 200 тисяч працівників. Крім того, на всіх промислових підприємствах-користувачах автоматизація додатково забезпечує робочі місця з обслуговування її засобів [4]. Важлива економічна роль автоматизації підтверджується такими статистичними даними: світовий обсяг виробництва тільки електричних засобів автоматизації становить близько 230 млрд євро, які розподіляються по країнах так: США – 23 %, Японія – 19 %, Німеччина – 14 %, Китай – 9 %, 24 країни ЄС (без Німеччини) – 20 %, решта країн – 15 %. Цей обсяг вироблених електричних засобів автоматизації використовувався країнами в таких частках: США – 26 %, Японія – 15 %, Німеччина – 9 %, Китай – 8 %, ЄС – 17 %, решта – 25 % [4]. Через демографічні чинники, зростаючу урбанізацію і швидку зміну клімату необхідно застосовувати масштабний і оптимізований регіональний менеджмент, який може бути досягнутий тільки за допомогою стратегій і рішень з арсеналу автоматизації. При цьому на основі активної автоматизації можливо забезпечити сучасні умови життя в таких сферах: комфортне житло, інфраструктура мегаполісів і міських агломерацій, виробництво, переробка, зберігання і розподіл сільгосппродуктів, постачання питною і технічною водою, зменшення та контроль викидів в атмосферу, ефективні процеси отримання, акумулювання, розподілу та використання енергії.

Сучасні фахівці зі стратегічного управління розвитком соціально-економічних систем доводять, що автоматизація повинна полегшити наслідки демографічних трансформацій, що відбуваються у розвинених регіонах. Об'єктивний процес старіння населення повинен бути керованим не лише на рівні країни, але й на рівні регіону, необхідно при цьому

приймати відповідні рішення у сфері промислової політики та активізації фактору автоматизації регіонального життя.

Конкурентоспроможність регіону визначається якістю продукції, що виготовляється на місцевих підприємствах. У цьому контексті доцільно підтримувати політику постійного підвищення якості продукції, для тестування якого впроваджувати універсальну технологію радіочастотної ідентифікації (RFID). Рекомендовано також просилити увагу до сучасних можливостей упровадження нової парадигми в інформаційних технологіях, званої «навколишній розум» (Ambient Intelligence).

2. Створення відповідної мотиваційної системи розвитку людського потенціалу. Будь-яка мотиваційна система, в тому числі й регіональна, базуються на таких її складових, як потреби, мотиви, стимули. Потреби являють собою стан відчуття необхідності певних умов життя, діяльності або її конкретного виду, матеріальних або нематеріальних об'єктів, людей або певних соціальних факторів, без яких цей індивід відчуває дискомфорт. У свою чергу, потреби діляться на потреби збереження та потреби розвитку. Потреби збереження задовольняються в межах соціальних норм, а потреби розвитку найчастіше перевищують ці норми. Відомою є піраміда А. Маслоу, в якій потреби у розвитку посідають вищу позицію. Отже, потреби у розвитку людського потенціалу ми визначаємо як відчуття необхідності отримання нових знань, навичок, умінь, покращених умов існування, праці та відпочинку, нових естетичних або культурних почуттів тощо. Потреби в розвитку складаються з двох частин: потреби у загальному розвитку, що стосуються населення регіону; потреби у професійному розвитку регіонального менеджменту. У другому випадку питання концентрується на проблематиці компетенції, їх розширенні та вдосконаленні.

Стимулами вважаються примусові фактори впливу на об'єкт мотиваційного механізму. На нашу думку, доцільно розглядати стимули, на відміну від потреб, як зовнішні сили впливу; проявлятися прямо або опосередковано, у вигляді примусу або «пряника». Система регіональної стимуляції розвитку людського по-

тенціалу в Закарпатській області повинна поєднуватись із системою формування потреб у високоякісному способі життя.

Потреби та стимули визначають інтереси, які являють собою концентрацію уваги на певній меті та пошуку способів її досягнення. Інтеграція потреб, стимулів та інтересів формують мотив певної діяльності. Мотив є поштовхом для пошуку способу задоволення потреб і практичної діяльності з досягнення поставленої мети.

Знаннева економіка передбачає наявність «класу» людей, для яких отримання нових знань є потребою та умовою подальшого людського розвитку. Відомо, що цілями освіти в поточному столітті визначено: вміння жити, працювати, жити разом, навчатися. Серед основних критеріїв виокремимо такі: добробут, креативність, інноваційність, рівень освіти та інші.

Завдання розвитку компонентів людського потенціалу містить посилення трудового, креативного, та інших видів стратегічних сил, які є елементами системи людського потенціалу. Механізмами активізації людського потенціалу є вдосконалення техніко-технологічної політики, формування системи мотивації розвитку потенціалу ті ін. Завдання формування методичної бази сконцентровані на визначенні критерії розвитку людського потенціалу регіону, моніторинг яких у динаміці та порівнянні з іншими регіонами є умовою прийняття стратегічних управлінських рішень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Докторович А. Б. Человеческий потенциал / Докторович А. Б. // Социальная политика : энциклопедия ; под ред. Н. А. Волгина и Т. С. Сулимовой. – М. : Альфа-Пресс, 2006. – 266 с.
2. Заславская Т. Н. Человеческий потенциал в современном трансформационном процессе. // Т. Н. Заславская // Общественные науки и современность. – 2005. – № 3. – С. 4–15.
3. Колин К. К. Человеческий потенциал и инновационная экономика / К. К. Колин // Вестник Российской Академии естественных наук. – 2003. – № 4. – С. 2–10.
4. Новые горизонты автоматизации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.erman.ru/articles/horizons.html>. – Назва з екрана.
5. Человеческий потенциал для инновационной экономики / колл. монография // под. ред. Иванова С. А. ИПРЭ РАН. – С.Пб. : ГУАП, 2011. – 188 с.

Н. Ю. Кубиний, кандидат экономических наук; **В. В. Кубиний**, кандидат экономических наук; **С. М. Мошак**, **Т. В. Теличко** (ГБУЗ «Ужгородский национальный университет»). **Механизмы активизации человеческого потенциала как стратегического фактора региональной конкурентоспособности.**

Аннотация. Предметом данного исследования являются механизмы усиления человеческого потенциала региона, которые обеспечивают формирование конкурентных преимуществ. Цель статьи – обоснование основных рычагов усиления действия человеческого по-

тенциала региона и построение дерева стратегических задач его активизации. В статье доказано, что реализация цели развития человеческого потенциала в регионе обуславливает решение таких стратегических задач, как развитие компонентной структуры человеческого потенциала, внедрение механизмов его активизации и применения соответствующей методической базы контроллинга. Задача развития компонентов человеческого потенциала содержит усиления трудового, креативного и других видов стратегических сил, которые являются элементами системы человеческого потенциала. К механизмам активизации человеческого потенциала отнесено совершенствование технико-технологической политики, формирование системы мотивации развития потенциала и другие. Задача формирования методической базы сконцентрированы на определении критериев развития человеческого потенциала региона, мониторинг которых в динамике и по сравнению с другими регионами является условием принятия стратегических управленческих решений.

Ключевые слова: регион, человеческий потенциал, механизм, компонентная структура, стратегическая задача, критерий.

N. Yu. Kubiniy, Cand. Econ. Sci.; V. V. Kubiniy, Cand. Econ. Sci.; S. M. Moshak, T. V. Telychko (SHEI «Uzhhorod National University»). **Intensification of human potential as a strategic factor of regional competitiveness.**

Summary. The background of investigation is the mechanism, which enhances human potential, providing formation of competitive advantage. Goal is to study the main levers of the human potential strengthening in region and building strategic objectives tree of its activation. The article proves that the implementation of the goals of human development in the region area makes solving strategic tasks such as the development of component structure of human development, implementation of mechanisms of activation and application of appropriate methodological framework controlling. The development of human potential component includes strengthening labor, creative, and other strategic forces, which are elements of human potential. The mechanisms of activation of human development include improving the technical and technological policy, formation of motivation and other capacity. The tasks of methodological framework focused on defining criteria of human potential, monitored the dynamics and comparison with other region, which is a prerequisite for making strategic management decisions.

Keywords: region, human potential, mechanism, component structure, strategic objectives, criteria.

ЦІНІСНО-РАЦІОНАЛЬНІ МЕГАТРЕНДИ ГЛОБАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ (НА ПРИКЛАДІ ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇН)*

А. В. АРТЕМЕНКО

(Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»)

Анотація. Засновані на раціональних засадах приватної власності та ринкової конкуренції, трансформаційні господарства більшості пострадянських країн демонструють досить обмежену здатність до інноваційно ефективного розвитку та високих стандартів задоволення соціальних потреб суспільства. Стаття присвячена обґрунтуванню необхідності і шляхів реформування пострадянського господарства на ціннісних і раціональних засадах мегатрендів глобального розвитку та перспектив його інтеграції до світової економіки на принципах партнерства.

Ключові слова: ціннісно-раціональні мегатренди, світове господарство, національна економіка; постсоціалістичні трансформації, ціннісна конкурентоспроможність, мегатренд, ціннісні засади господарювання, соціалізація економічних відносин, соціальне партнерство.

Через низькі темпи, стагнацію та кризовий стан розвитку більшості пострадянських країн (до їх складу ми не включаємо Республіку Білорусь, Латвію, Литву та Естонію) необхідно переглянути інституційні засади їх трансформаційного розвитку та здійснювати перехід до господарства, ціннісні основи якого дозволили б подолати відставання від передових країн світу та інтегруватися у світове господарство на принципах партнерства. Внаслідок цього та сучасного загострення біфуркаційного стану світового господарства, дослідження наявності передумов, стану та перспектив становлення ціннісних засад господарювання в пострадянських країнах є однією з критичних проблем наукового обґрунтування програм їх господарського розвитку, спрямованих на виконання соціально-економічних завдань та інтеграції національної економіки до світового господарства.

Мета дослідження – обґрунтувати необхідність і шляхи реформування пострадянського

господарства на ціннісних і раціональних засадах мегатрендів глобального розвитку та перспектив його інтеграції до світової економіки на принципах партнерства.

Дослідження змісту ціннісно-раціональних мегатрендів глобального господарства та їх реалізації в трансформаційних процесах у пострадянських країнах є однією з найважливіших тем економічної науки. Найбільш всебічно і глибоко досліджено теоретичні та практичні складові постсоціалістичних економічних трансформацій, унаслідок яких відбувається перехід до господарства, заснованого на головних мегатрендах світової економіки – приватній власності та ринковій конкуренції. Цій проблемі присвячені праці відомих вітчизняних учених-економістів А. С. Гальчинського, В. М. Гейця, А. А. Гриценка, Г. В. Задорожного, І. І. Лукінова, О. Й. Пасхавера, В. М. Тарасевича, А. А. Чухна, зарубіжних дослідників – Дж. Нейсбіта, Ю. М. Осипова, А. Ослунда, О. С. Панаріна, Дж. Сакса,

* Продовження статті див.: Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2014. – № 3 (65).

Дж. Стігліца, Ф. А. Хайєка, а також тисячі наукових статей і дисертацій пошукувачів наукових ступенів з економічних та інших наукових спеціальностей у галузі суспільствознавства. У працях названих учених визначено коло наукових проблем постсоціалістичного господарювання і сформульовані завдання щодо дослідження питань зростання його економічної ефективності та подальшого удосконалення змісту ринкових перетворень. У зв'язку з тим, що більшість із цих досліджень зосереджувалася на аналізі господарства, засади якого демонструють економічну неефективність і неможливість інтеграції пострадянських країн до світової економіки на партнерських засадах, залишається актуальним подальше осмислення новітніх тенденцій розвитку економічних процесів у пострадянських країнах, які суттєво відрізняються від тих, що домінували упродовж трансформаційного періоду до останнього часу. Особлива актуальність їх дослідження зумовлюється як у зв'язку з незавершеністю трансформаційних реформ у більшості пострадянських країн, так і негативними наслідками їх проведення. З огляду на те, що впровадження результатів попередніх досліджень не має позитивних результатів як щодо подолання економічної відсталості, так і зростання життєвих стандартів населення цих країн, значно актуалізується завдання переходу до наукових досліджень трансформаційних процесів на принципах постнеокласичної науки – міждисциплінарного аналізу ціннісно-раціональних засад постсоціалістичного господарства, зумовленості реалізації його трансформаційних процесів сучасними глобалізаційними викликами та обґрунтування висновків і рекомендацій щодо переходу до ціннісної конкурентоспроможності, яка дозволить пострадянським країнам інтегруватися у глобальне господарство на партнерських засадах. Кризова ситуація в більшості пострадянських країн свідчить про те, що її аналіз потребує перш за все розробки нових методологічних підходів, які б відкривали можливості продуктивної трансформації соціально-економічної системи як самої по собі, так і у контексті змін у світовому господарстві. Така методологія, з одного боку, не може не бути

пов'язаною з людиномірним осмисленням нинішньої дійсності, коли так гостро постала глобальна проблема виживання людства. З іншого боку, в економіці значно зростає роль і значення позаекономічних, насамперед соціокультурних і духовно-моральнісних чинників.

Застосування принципів постнеокласичної методології є актуальним, тому що дозволяє перейти від аналізу постсоціалістичних трансформацій як економічних «тенденцій», зумовлених цілераціональними засадами господарювання, до їх дослідження як рефлексії впливів не стільки на поверхневі цілі та методи реформ, скільки на виявлення глибинних ціннісних господарських складових мегатрендів постіндустріальної еволюції світового господарства.

Поверхнева логіка такої зміни зумовлена необхідністю подальшого розвитку категоріального апарату економічної науки, насамперед прагненням до сучасного осмислення занадто складних і різнорівневих процесів зміни глобального господарства. Це викликало необхідність застосування більш ємного та міждисциплінарного поняття «мегатренд» ніж те, зміст якого визначається терміном «тенденція». Глибинна ж логіка необхідності дослідження постсоціалістичних економічних трансформацій на ціннісно-раціональних засадах глобального господарства зумовлюється їх детермінованістю глобальним розвитком і творчим удосконаленням методологічних засад досліджень сучасного світового господарства в руслі можливостей постнеокласичного людинорозмірного осмислення цього процесу в рамках глобалістики, як особливої галузі сучасної науки, яка базується на взаємозалежності, взаємопроникненні та взаємозумовленості всіх явищ, процесів і відносин світового господарства і стає найбільш значимим науковим напрямом сучасного суспільствознавства. Започаткована зарубіжними вченими І. Валлерстайном, У. Беком, Р. Робертсоном, Е. Гідденсом, М. Кастельсом, Дж. Соросом, К. Поппером, Д. Хелдом глобалістика розвинулась у вітчизняних дослідженнях. Провідними темами праць В. Ф. Бесєдіна, О. Г. Білоруса, В. В. Гончаренка, Н. І. Гончаренко, А. С. Гордої, Г. В. Довгаля, О. А. Довгаль, Н. А. Ка-

закової, А. М. Колота, Г. М. Коломієць, Д. Г. Лук'яненко, А. А. Мазаракі, Т. М. Мельник, А. С. Музиченка, Ю. М. Пахомова, А. М. Поручника, В. Є. Реутова, В. В. Резнікова, А. П. Румянцева, В. С. Савчука, В. І. Сидорова, Я. М. Столярчук, А. С. Філіпенка, С. А. Циганова, В. І. Чужикова, В. В. Юхименка та інших, зокрема, стали теоретичні питання дослідження еволюції сучасного економічного глобалізму, стратегії зростання продуктивної господарської конкурентоспроможності, як найважливішої умови успішної інтеграції України до Європейського Союзу (ЄС) та глобального господарства. Останнім часом у їхніх працях активізувалося вивчення проблеми ренесансу пострадянського господарювання України на ціннісних засадах, оскільки глобалізація, вважає академік НАН України Ю. М. Пахомов, який започаткував низку напрямів її дослідження в Україні, ліквідовуючи всілякі кордони, з усією гостротою поставила перед постсоціалістичними країнами проблему: або бути поглинутими країнами-лідерами, або мобілізуватися через актуалізацію цінностей культури і перемогти. Особливо важливе значення для дослідження ціннісно-раціональних засад світового господарства та їх реалізації у постсоціалістичному розвитку має започаткований ним напрям досліджень – ціннісна конкурентоспроможність національного господарства. Від постановки цієї проблеми Ю. М. Пахомовим у 2008 р. [1, 2] до сьогодні опубліковано лише окремі праці, автори яких О. Г. Білорус [3], А. С. Гальчинський [4], Г. В. Задорожний [5], О. Г. Колінько [6], Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, Я. М. Столярчук [7] та інші, обґрунтовують висновки щодо необхідності переходу до господарства, заснованого на ментально-духовних, соціокультурних і моральних якостях українського суспільства. Відтак, як ці висновки зроблені у контексті дослідження різних проблем трансформаційного розвитку, доцільно їх систематизувати та розвивати у контексті перспектив інтеграції національної економіки до світової економіки.

У зв'язку з триваючими ідеологічними дискурсами прибічників глобалізації як руху до загальнолюдських цінностей і їх противників,

які заперечують глобальність, вбачаючи у ній відродження західно-центристських цінностей, неолібералізму, нового євроатлантичного імперіалізму та неоколоніалізму, а натомість пропонують інтеграцію у регіональних економічних союзах, покликаних забезпечити економічну базу новітніх імперських центрів, особливого значення набуває питання методологічного вибору між «глобальністю» і «локальністю», від якого значною мірою залежить зміст кінцевих висновків наукових досліджень. Його актуалізація особливо зростає останнім часом, коли закономірний розвиток пострадянських країн під впливом мегатрендів постіндустріального розвитку став знавати значних труднощів і унеможлиблюватися у зв'язку із зовнішнім примусом щодо інтеграції до локальних інтеграційних утворень, заснованих на індустріально-сировинному господарстві та імперських амбіціях країн-ініціаторів. Тому надзвичайно актуальною складовою досліджень ціннісно-раціональних глобалізаційних господарських мегатрендів стала критика геостратегічних концепцій євразійської інтеграції, псевдонаукові обґрунтування якої безперервно пропонуються пострадянському світу. Успішне вирішення цього завдання можливе лише завдяки дослідженню переваг імплементації у пострадянському господарстві ціннісних засад постіндустріальної глобалізації: знаннєємного господарювання, соціалізованих економічних відносин, партисипативних засад економічної демократії, економічної етики, соціального партнерства і творчої праці, на принципах постнекласичної людинорозмірної науки, в якій духовність людини-творця, її внутрішні духовно-моральні цінності та формалізовані соціокультурні норми визнаються первинними засадами будь-якої діяльності, в тому числі економічної. Особливо актуальними ці висновки є для сучасного реформування господарського ладу в Україні, успіх якого, як це стало очевидним у сучасному економічному та військово-політичному протистоянні з РФ, визначається не тільки внутрішнім розвитком, а й господарсько-політичною інтеграцією до Європейського Союзу та глобальної економіки.

Узагальнення теоретичних висновків зарубіжних і вітчизняних учених, обґрунтованих ними на базі досліджень взаємозумовленого розвитку глобального і постсоціалістичного господарства дозволяє виявити та класифікувати ціннісно-раціональні мегатренди світового та постсоціалістичного господарства і зробити висновки, що новітні теоретико-методологічні підходи в економічній науці полягають у посиленні міждисциплінарних досліджень, у яких раціональні економічні процеси поєднуються із засадами господарювання, зумовлених духовними та соціокультурними цінностями його суб'єктів і учасників. У нових парадигмах наукового осмислення усєї сукупності складових господарства вони розглядаються як прояв економічної культури, що дозволяє розширити усталені погляди на раціональність економічного суб'єкта і господарства загалом і визнати їх ціннісно-раціональний зміст як з економічного, так і соціального та духовного поглядів.

Крім того, аналіз праць вищеназваних учених і результати нашого дослідження дозволили виявити, що всі мегатренди сучасного господарського розвитку є процесами, які розвиваються, або ж є перспективою майбутнього розвитку та мають різні рівні прояву у пострадянських економіках. Найважливішими з них, які поєднують ціннісні та раціональні засади господарювання, є глобалізація світового господарства; поєднання раціональних засад приватної власності з ціннісними якостями її прояву та реалізації; поглиблення соціалізації економічних відносин; поєднання ринкової конкуренції з ціннісними засадами державного регулювання економіки; інформатизація господарських процесів (перехід до економіки знань); соціальна справедливість і соціальне партнерство; інтелектуалізація виробничої діяльності та праці; сталий розвиток; становлення елементів партисипативних виробничих відносин і ціннісної конкурентоспроможності.

Регламентований обсяг статті не дозволяє висвітлити реалізацію ціннісно-раціональних засад усіх названих мегатрендів, а тому обмежимося викладом тих із них, що породжуються дихотомією глобальних і пострадянських

проявів приватної і колективної власності та ринкової конкуренції і планового господарства. Відомо, що капіталістичне використання приватної власності, пов'язане з жорсткою експлуатацією працівників, зумовило її заперечення як у теоретичних дослідженнях, так і в суспільній практиці окремих країн. Але оскільки повна відмова від приватної власності у країнах, які її здійснювали, відстають від тих, господарство і економічні відносини яких розвиваються на приватновласницьких відносинах, виявляється, що приватна власність має такі ціннісні засади, реалізацією яких визначається лідерство у глобальному розвитку. Отже, висновок А. А. Гриценка, що центральним стрижнем змін у відносинах власності є не проголошення ідеї її приватної чи суспільної форми, а їх реальне господарське значення, визначене правовим режимом розпорядження і користування нею [8, с. 56], є не тільки слушним, а й таким, що дозволяє поставити та реалізувати проблему постсоціалістичного господарювання на ціннісних засадах приватної власності.

Необхідність переходу до ціннісних засад приватної власності у пострадянських країнах визначається соціально не справедливим і часто не легітимним змістом приватизації державної та колективної власності та є головною причиною кризового стану національних економік і обмежених перспектив їх інтеграції у світове господарство на партнерських засадах. Оскільки такий зміст і ефективність приватизації, вважає В. М. Полтерович, визначалися не стільки її методами та формами проведення як загальним рівнем культури країн, їх готовністю сприйняти ринкові інститути як політичними елітами, так і громадянським суспільством [9, с. 101–102], то на першому етапі становлення приватновласницьких економічних відносин їх ціннісний порядок було знищено у суспільній свідомості та практиці упродовж десятиріч радянської влади, тому потрібен був період для його відновлення і практичного ствердження.

В Україні такий рівень культури, передусім не виявила політична влада, яка, замість переконати громадян у необхідності «протестантського» ставлення до перспектив життя і

господарської діяльності, сіяла патерналістські ілюзії, що ринок сам по собі та державний патерналізм призведуть до високих життєвих стандартів і стала знаряддям активної нелегітимної приватизації державної власності. Політичні еліти країни не враховували високих очікувань більшості населення від результатів приватизації, що в сучасних умовах формує в ньому бажання відшкодувати втрачені можливості та забезпечити на основі володіння власністю такі непересічні цінності, як свобода, усвідомлена життєдіяльність, матеріальне й духовне багатство, соціальне партнерство та ін. Успадкована від класичного капіталізму система, за якої крупні власники отримують доходи, що в тисячі та мільйони разів перевищують їх рівень у рядових працівників, поза всяким сумнівом, має бути ліквідованою або шляхом високих податкових ставок, або ж зобов'язаннями власників щодо інвестування виробництва та соціального альтруїзму. На нашу думку, для пострадянських країн є актуальним запозичення досвіду «шведського соціалізму» або «німецького соціального суспільства», прагнення до чого засвідчено соціальними протестами 2013–2014 рр. в Україні, вступом пострадянських країн Балтії до ЄС та сучасною орієнтацією щодо інтеграції в нього України, Грузії та Молдови. Не випадково після Революції гідності вимоги до реформування рентно-олігархічної системи господарства України, в основі якої лежать не легітимно сформовані відносини власності, значно посилюються і їх реалізація, яка має зводитися до встановлення соціальної відповідальності бізнесу та соціалізації економічних відносин, може стати найважливішою складовою становлення в них ціннісних засад приватної власності. Очевидно, що реприватизація не легітимно придбаної власності не створить достатньої бази для мобілізації ціннісних засад приватної власності. Для цього на політичному (законодавчому) рівні потрібно реалізувати масштабну програму участі працівників у володінні власністю, управлінні виробництвом і розподілі прибутків (на зразок американської програми ESOP), а також здійснити на справедливих засадах приватизацію часток державної власності у корпоративних

підприємствах. Іншим засобом досягнення цієї мети є посилення законодавчої практики в частині діяльності акціонерних товариств з метою забезпечення прав дрібних акціонерів. У загальному підсумку мова йде про створення таких умов господарської діяльності, за яких працівники, володіючи власністю в приватно-акціонерній або приватно-кооперативній формах, отримують стимули для активної, творчої та ефективної праці.

Надзвичайно важливе значення для становлення господарства, яке може інтегруватися до світової економіки на партнерських засадах, має поєднання ринкової конкуренції і державного регулювання економіки. При цьому слід не тільки відмовитися від міфу, який набув нормативного та господарського вираження, що «державне планування і ринкова економіка – антиподи», що планування на державному рівні не сумісне з товарно-грошовими відносинами...», на що вказує В. П. Марущак [10, с. 106], а й перейти до системи, яка поєднує кращі цінності обох цих систем господарської організації. По-перше, у зв'язку з тим, що олігархічний капітал не ініціює провадження крупних інноваційних проєктів, які могли б втягти до своєї орбіти дрібний і середній бізнес, у регулюванні економіки необхідно посилити роль держави, яка повинна взяти на себе ініціативу щодо розробки господарської стратегії та інтегратора її реалізації. Це означає, що домінуюча в країні система індикативного планування, що має інформаційно-рекомендаційний характер, повинна бути реформована і набути більш дієвого характеру. Слід погодитися з пропозиціями окремих учених щодо внесення до Господарського кодексу України норми про участь і відповідальність суб'єктів господарювання у реалізації господарських проєктів [11] та з висновком В. П. Марущака про необхідність упровадження зобов'язальної форми планування на основі планового контракту між державою і суб'єктом підприємницької діяльності, з усіма наслідками для сторін, що виникають через виконання – невиконання контракту [12].

Становлення дієвої системи організації національного господарства, яке в сучасних умовах не демонструє здатності до ефектив-

ної самоорганізації, може спиратися на запозичення досвіду демократичного державного регулювання економіки Китаю, узагальненому Дж. Нейсбітом у мегатренді «Баланс векторів «зверху вниз» і «знизу доверху» у відомій монографії «Китайські мегатренди...». Демократизм цієї системи господарського регулювання полягає в тому, що підприємства є суб'єктами господарського планування і передають пропозиції щодо планових показників власного розвитку до державного планового органу, який на основі отриманої інформації обґрунтовує планові показники із урахуванням макроекономічної ситуації і передає їх на місцевий рівень, де вони знову обговорюються, корегуються і передаються «доверху». Лише після такого узгодження проект плану набуває сили закону. У цьому процесі, вважає Дж. Нейсбіт, «утворюється вертикальна структура з постійним обміном ідеями (за Ф. Хайском – «знанням») знизу доверху і зверху донизу, що закладає основи демократичної моделі управління господарством. «Її перевага, – вважає Дж. Нейсбіт, – полягає в тому, що вона дозволяє політикам не вв'язуватися у творіння передвиборних програм і обіцянок, а займатися довготривалим стратегічним плануванням» [13, с. 65].

Авторитетним підтвердженням тези про необхідність суттєво переглянути в національному господарстві співвідношення «ринок – план» на користь «плану», який формується на рівні суб'єктів господарювання та як загальна програма господарської діяльності всього суспільства і базується на раціональних і соціокультурних цінностях, є висновки Д. Белла про необхідність планування господарства на базі інформації національної комп'ютерної служби, яка б зводила в одне ціле п'ятирічні та десятирічні плани компаній, координуючи так урядову та корпоративну політику. Також Д. Белл обґрунтував необхідність розробки урядових національних господарських програм (проектів), для виконання яких створюються сприятливі кредитні та податкові умови, а також не виключав і можливість директивного планування, особливістю якого, на його думку, є визначення ключових цілей виробництва, під які йде розподіл наявних у роз-

порядженні уряду ресурсів. При використанні запропонованих систем планування – від директивного до координації на основі економічної інформації, зауважує Д. Белл, виникає проблема його поєднання з індивідуальною свободою [14]. Вважаємо, що це зауваження успішно знімається у рамках вищенаведеного обґрунтування розв'язання проблеми «ринок – план» у постсоціалістичному Китаї.

Не вдаючись до аналізу причин посилення світової тенденції планового ведення національного господарства, зупинимось на його соціокультурній, тобто ціннісній детермінованості. По-перше, вона відображає реальну потребу малого та середнього бізнесу вийти зі стану невизначеності та випадковості успіху і ввійти в координати осмисленого та забезпеченого ресурсами виробництва. По-друге, передбачення результатів господарювання і шляхів їх досягнення на рівні суб'єкта є складовою частиною розв'язання проблеми психологічного урівноваження та оптимізму, а на рівні суспільства – засобом досягнення соціального партнерства та політичної консолідації. По-третє, перехід до системи національного планування у постіндустріальному господарстві, про можливість якого говорив Д. Белл, базується на соціалізації приватної власності та поступовому становленні партисипативної економіки майбутнього, в якій самоорганізація учасників господарювання, заснована на соціалізованій власності комп'ютерно-мережових технологій, стане найвищим поєднанням учення про «розсіяне знання» Ф. Хайєка і ідей про необхідність підпорядкування господарства суспільним потребам.

Підбиваючи підсумок дослідження проблеми статті, зауважимо, що зауважимо та теоретичне осмислення ціннісно-раціональних мегатрендів господарювання пострадянських країн як основних напрямів їх рефлексії на сучасні глобальні виклики дозволяє виробити рекомендації щодо впровадження ціннісних засад цих мегатрендів у процесі реформування пострадянських національних економік при її входженні до сучасної «світ-економіки». Вони полягають в обґрунтуванні постнекласичного (людиномірного) положення про спе-

цифіку інтеграції національного господарства до сучасної «світо-економіки» через реалізацію, насамперед ціннісних засад глобальних мегатрендів, і доведенні, що новий ціннісний етап міжнародної конкуренції, з одного боку, включає в себе у знятому вигляді попередні її етапи, а з іншого – служить становленню постіндустріальної глобальної економіки через органічне поєднання новітніх знанневих і техніко-технологічних досягнень з ціннісними засадами приватної власності, ринкової конкуренції, централізованого регулювання господарства, економічної етики та соціального партнерства.

Застосування принципів постнекласичної економічної науки дозволило виявити та дослідити господарські мегатренди світового господарства, які визначають ціннісні особливості економічного пострадянського функціонування пострадянських національних економік у процесі їх інтеграції на регіональному та світовому рівнях. Мова йде про глобалізаційні мегатренди переходу до інформаційної економіки та освітнього суспільства на основі формування знансеемного господарства, гуманізації суспільного виробництва, орієнтованого на задоволення економічних інтересів через необхідність зростання ролі духовних потреб людини-виробника, партисипативний тип організаційно-економічних відносин і довготермінового планування сталого розвитку, урахування ментально-культурні особливості національного господарства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пахомов Ю. Біфуркаційний стан світосистемного ядра напередодні зміни світових лідерів / Ю. Пахомов // Економіка України. – 2008. – № 4. – С. 4–14.
Pakhomov Yu. Bifurkatsiyniy stan svitosystemnoho yadra naperedodni zminy svitovykh lideriv / Yu. Pakhomov // Ekonomika Ukrainy. – 2008. – № 4. – P. 4–14.
2. Пахомов Ю. М. Основные задачи формирования посткризисной модели развития экономики Украины [Электронный ресурс] / Ю. М. Пахомов // Экономический часопис-XXI. – 2010. – № 1–2. – Режим доступа: <http://soskin.info/ea/2010/1-2/20102.html>. – Назва з екрана.
Pakhomov Yu. M. Osnovnyie zadachi formirovaniya postkrizisnoy modedi razvitiya ekonomiki Ukrainyi [Elektronniy resurs] / Yu. M. Pakhomov // Ekonomichniy chasopis-XXI. – 2010. – № 1–2. – Rezhim dostupu: <http://soskin.info/ea/2010/1-2/20102.html>. – Nazva z ekrana.
3. Глобальное конкурентное пространство : монография / Белорус О. Г. ; [рук. авт. кол. и науч. ред. О. Г. Белорус]. – К. : КНЭУ, 2008. – 720 с.
Globalnoe konkurentnoe prostranstvo: monografiya / Belorus O. G. ; [ruk. avt. kol. i nauch. red. O. G. Belorus]. – K. : KNEU, 2008. – 720 p.
4. Гальчинський А. С. Політична нооекономіка: начала оновленої парадигми економічних знань : [монографія] / А. С. Гальчинський. – К. : Либідь, 2013. – 472 с.
Halchynskiy A. S. Politychna noekonomika: nachala onovlenoi paradyhmy ekonomichnykh znan : [monografiya] / A. S. Halchynskiy. – K. : Lybid, 2013. – 472 p.
5. Задорожний Г. В. Глобализирующееся знание хозяйство: проблемы ренты и квазиренты : [монография] / Г. В. Задорожний, О. В. Кацуба. – Х. : Точка, 2013. – 236 с.
Zadorozhniy G. V. Globaliziruyusheesya znaniyeemnoye hazyaystvo: problemyi rentyi i kvazirenty : [monografiya] / G. V. Zadorozhniy, O. V. Katsuba. – H. : Tochka, 2013. – 236 p.
6. Колінько О. Г. Духовно-творча діяльність людини як основа сучасного господарського розвитку : [монографія] / О. Г. Колінько. – Х. : Вид-во ТОВ «Друкарня Мадирд», 2013. – 182 с.
Kolinko O. H. Dukhovno-tvorcha diialnist liudyny yak osnova suchasnoho hospodarskoho rozvytku : [monografiya] / O. H. Kolinko. – Kh. : Vyd-vo TOV «Drukarnia Madyrd», 2013. – 182 p.
7. Глобальна економіка XXI століття: людський вимір : монографія / Д. Г. Лук'яненко [та ін.] ; заг. ред. Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник ; Держ. вищ. навч. закл. «Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана». – К. : КНЕУ, 2008. – 420 с.

- Hlobalna ekonomika XXI stolittia: liudskiy vymir : monohrafiia / D. H. Lukianenko [ta in.] ; zah. red. D. H. Lukianenko, A. M. Poruchnyk ; Derzh. vysh. navch. zakl. «Kyivskiy natsionalnyi ekonomichnyi un-t im. Vadyma Hetmana». – K. : KNEU, 2008. – 420 p.
8. Гриценко А. А. Сумісно-розділені відносини: праця, власність і влада / А. А. Гриценко // Економіка України. – 2003. – № 3. – С. 50–58.
- Hrytsenko A. A. Sumisno-rozdileni vidnosyny: pratsia, vlasnist i vlada / A. A. Hrytsenko // Ekonomika Ukrainy. – 2003. – № 3. – P. 50–58.
9. Полтерович В. М. Политическая культура и трансформационный спад : Коментарий к статье А. Хиллмана «В пути к земле Обетованной» / В. М. Полтерович // Экономика и математические методы. – 2002. – Т. 38, № 4. – С. 95–103.
- Polterovich V. M. Politicheskaya kultura i transformatsionniy spad : Kommentariy k state A. Hillmana «V puti k zemle Obetovannoy» / V. M. Polterovich // Ekonomika i matematicheskie metody. – 2002. – T. 38, № 4. – P. 95–103.
10. Марущак В. П. Державне планування: від міфів до реальності / В. П. Марущак // Економіка і право. – 2010. – № 3. – С. 106–109.
- Marushchak V. P. Derzhavne planuvannya: vid mifiv do realnosti / V. P. Marushchak // Ekonomika i pravo. – 2010. – № 3. – P. 106–109.
11. Устименко В. Правові проблеми планування господарської діяльності в Україні [Електронний ресурс] / В. Устименко, Р. Джабраїлов // Юридичний журнал. Цивільне право. – 2010. – № 4. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3480>. – Назва з екрана.
- Ustimenko V. Pravovi problemi planuvannya gospodarskoyi diyalnosti v Ukrayini [Elektronniy resurs] / V. Ustimenko, R. Dzhabrailov // Yuridichniy zhurnal. Tsivilne pravo. – 2010. – № 4. – Rezhim dostupu: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3480>. – Nazva z ekrana.
12. Марущак В. П. Планування в системі державного регулювання ринкової економіки: організаційно-правові засади [Електронний ресурс] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / В. П. Марущак. – Донецьк : Донецький держ. ун-т управління, 2009. – 33 с. – Режим доступу: <http://www.disslib.org/planuvannja-v-systemi-derzhavnoho-rehuljuvannja-rynkovoyi-ekonomiky.html>. – Назва з екрана.
- Maruschak V. P. Planuvannya v sistemi derzhavnogo reguluvannya rinkovoyi ekonomiki: organizatsiyno-pravovi zasadi [Elektronniy resurs] : avto-ref. dis. na zdobuttia nauk. stupenya dokt. ekon. nauk : spets. 25.00.02 «Mehanizmi derzhavnogo upravlinnya» / V. P. Maruschak. – Donetsk : Donetskiy derzh. un-t upravlinnya, 2009. – 33 s. – Rezhim dostupu: <http://www.disslib.org/planuvannja-v-systemi-derzhavnoho-rehuljuvannja-rynkovoyi-ekonomiky.html>. – Nazva z ekrana.
13. Нэйсбитт Дж. Китайские мегатренды: 8 столпов нового общества / Джон и Дорис Нэйсбитт ; пер. с англ. А. Лактионова. – М. : Астрель, 2012. – 315 с.
- Neysbitt Dzh. Kitayskie megatrendyi: 8 stolpov novogo obschestva / Dzhon i Doris Neysbitt ; per. s angl. A. Laktionova. – M. : Astrel, 2012. – 315 p.
14. Белл Д. Социальные рамки информационного общества / Д. Белл // Новая технократическая волна на Западе / Институт философии АН СССР. – М. : Прогресс, 1986. – С. 330–342.
- Bell D. Sotsialnyie ramki informatsionnogo obschestva / D. Bell // Novaya tehnokraticheskaya volna na Zapade / Institut filosofii AN SSSR. – M. : Progress, 1986. – P. 330–342.

А. В. Артеменко (Высшее учебное заведение Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли»). **Ценностно-рациональные мегатренды глобального хозяйствования и их реализация в интеграционных процессах (на примере постсоветских стран).**

Аннотация. Основанные на рациональных началах частной собственности и рыночной конкуренции, трансформационные хозяйства большинства постсоветских стран демонстрируют весьма ограниченную способность к инновационно эффективному развитию и

высоким стандартам удовлетворения социальных потребностей общества. Статья посвящена обоснованию необходимости и путей реформирования постсоветского пространства на ценностных и рациональных основах мегатрендов глобального развития и перспектив его интеграции к мировой экономике на принципах партнерства.

Ключевые слова: ценностно-рациональные мегатренды, мировое хозяйство, национальная экономика, постсоциалистические трансформации, ценностная конкурентоспособность, мегатренд, ценностные основы хозяйствования, социализация экономических отношений, социальное партнерство.

A. V. Artemenko (Poltava University of Economics and Trade). **Value-rational megatrends of global economy and its implementation into integration processes (through the example of post-soviet countries).**

Summary. Being based on sound principles of private property and market competition, transformational economy of most post-Soviet countries demonstrates quite a limited capacity for the effective innovation development and high standards to meet social needs. Article is devoted to justifying the need and ways to reform the post-Soviet space on the value and rational basis megatrends of global development and the prospects of its integration into the world economy on the principles of partnership.

Keywords: value-rational megatrends, world economy, national economy, postsocialistic transformations, value competitiveness, megatrend, value economic bases, socialization of economic relations, social partnership.

КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ В ІННОВАЦІЙНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

Я. М. АНТОНЮК, кандидат економічних наук
(Львівська комерційна академія)

Анотація. Розглянуто інновації в досягненні стійких конкурентних переваг в економіці на постіндустріальному етапі її розвитку. Обґрунтовано комбіновану стратегію розвитку підприємства як стимулюючий інструмент досягнення компромісу формальних і неформальних інститутів у поставленій меті. Охарактеризовано організаційно-культурний потенціал конкурентної переваги підприємства через баланс матеріальних і нематеріальних складових досягнення мети. Розроблено комбінацію ключових компетенцій у реалізації синергетичного ефекту діяльності для досягнення переваги при різних умовах реалізації стратегії.

Ключові слова: управління, інновації, конкурентна перевага, синергетичний ефект, управлінський парадокс.

За твердженням китайських філософів, помилково боятися зволікати, слід побоюватися зупинитися на життєвому шляху. По життєвому шляху йде не тільки людина, але й бізнес, з кожним новим «кроком» здобуваючи знання і досвід, що становить основу розвитку. Філософія є динамічною категорією і відображає дійсність, змінюючи систему знань про розвиток у теоретичному аспекті та практичній реалізації. Управлінський вибір пов'язаний із надійністю і розсудливістю, що виражено у відомому прислів'ї: «Тихіше їдеш, то далі будеш». Етика ХХІ ст. істотно змінила уявлення про благонадійність витримки, обґрунтованості та точності розрахунку. Постіндустріальний етап – це етап оперативності в прийнятті рішень, викликаний можливостями інноваційних технологій. Бурхливий сплеск інтересу до «технологічної» сторони управлінського рішення і спроби автоматизувати цей процес призвів до розуміння цінності «ручної праці» в управлінні з мінімізацією «коробкових» варіантів. Пріоритетом досліджень стає комплекс нетрадиційних підходів до формування та реалізації системи управління, що характерно для інтелектуального капіталу, де технології підтримують і забезпечують рішення, а не гарантують їх.

Питання розвитку бізнесу не залишилось поза увагою науковців, що опікуються потре-

бою забезпечення підприємствам конкурентних переваг, що відповідають новому етапу розвитку економіки. Беручи до уваги інновації в дослідженнях і динаміку зовнішнього економічного оточення та впливу на нього інтелекту й технологій, визначено актуальність нових пропозицій в управлінській діяльності як експерименту концепції креативності.

Мета статті полягає в розробці організаційно-теоретичних аспектів формування управлінських рішень для бізнесу в інноваційних економічних умовах.

Базис управління передбачає знання внутрішнього стану та розуміння зовнішньої ситуації як комбінації умов і взаємин формальних і неформальних інститутів, що передбачають отримання безальтернативної вигоди. Це стимулює управлінський апарат формувати стратегію не як довгостроковий план розвитку, а як абсолютний алгоритм урівноваження розумних гарантій досягнення поставленої мети (рис. 1).

Динаміка бізнесу пов'язана з динамікою чинників його розвитку, серед яких особливо цінними є людські ресурси, які обслуговують усі інші чинники. Кожен сектор на рис. 1 відображає не тільки стратегію розвитку, а й ідеологію підприємства з урахуванням чинника зовнішнього впливу. Крива показує універсальний життєвий етап компанії від забезпе-

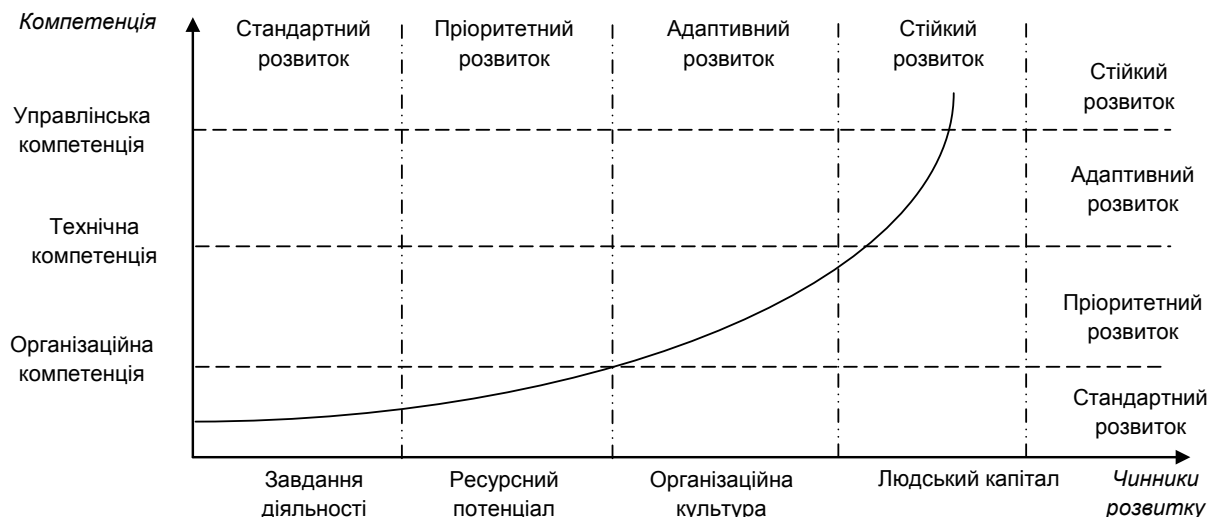

Рис. 1. Комбінована стратегія розвитку підприємства

чення завдань діяльності та стандартного розвитку до реалізації управлінських компетенцій і дотримання концепції сталого розвитку економіки. Компетентнісний розвиток є основою для динамки бізнесу та досягнення підприємством безумовних конкурентних переваг і стійкого фінансового стану. Перший рівень – організаційні компетенції – характеризує ступінь розвитку організаційної культури як «... атрибутивної характеристики організації та засобів пристосування до змін у зовнішньому

середовищі» [1]. Це потужний управлінський інструмент, що визначає пріоритетний напрям діяльності та забезпечує координацію чинників розвитку. Організаційна культура є вищим ступенем реалізації неформальних інституцій у політиці управління підприємством. Поетапно реалізація організаційної культури забезпечує досягнення мети, вираженої в конкурентній перевазі як пріоритеті в матеріальних і нематеріальних показниках (рис. 2).

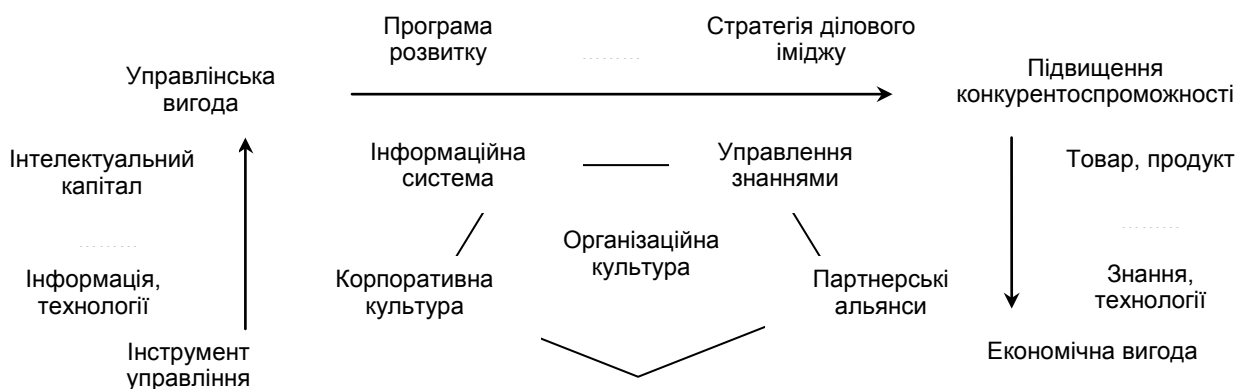

Рис. 2. Організаційно-культурний потенціал конкурентної переваги

На рис. 2 матеріальні складові розвитку завуальовані в складових організаційної культури, що підвищує потенціал діяльності більше ніж маніпулювання традиційними чинниками виробництва. Кожна з граней організаційної культури відповідає життєвому етапу розвитку

підприємства, тому впливає на процес управління не цілісно, а відповідно до оперативного регулювання діяльності. Організаційна культура є категорією динамічною і оптимізується під впливом зовнішніх чинників, які зумовлюють стратегію бізнесу. Бізнес передбачає

чутливість до регуляторних змін зовнішнього оточення, що виражається в динаміці критеріїв відбору показників управління. Інтеграція підсистем управління, розробка інформаційно-комунікаційної платформи та реалізація політики управління ресурсами здійснюється переважно на базі традиційних підходів, які беруть до уваги забезпечення серії перетворень з інноваційною основою. Останні дослідження провідних фахівців підтверджують нетрадиційні підходи до організації управління в усіх аспектах – від ресурсних до знаннєорієнтованих. Прикладом є висновки О. Саввіна, зібрані в книгу, де автор запропонував інноваційні ідеї в управлінні, що виходять за рамки інформаційно-технологічних систем до особистості та бізнесу [2]. Технології в бізнесі переросли в домінування особистості в бізнесі, що логічно пояснюється пріоритетом інтелектуального капіталу над машиною. Машина – це інструмент обслуговування інформації, генератором якої є людина.

Рівень технічної компетенції розвитку підприємства включає не тільки технічну платформу, програмне забезпечення та комунікаційну архітектуру. Їх обслуговують знання, професійні компетенції та досвід, сукупно проектуючи інформаційно-технологічну систему. В алгоритмах розрахунку ефективності впровадження інформаційних технологій враховують прямі, непрямі та якісні ефекти, а також ризики проекту, що має гарантувати правильні управлінські рішення за його вибором і подальшим контролем [3]. Формула розрахунку може і повинна бути розширена параметрами, що неможливо підрахувати, але які становлять реальний інтелектуальний капітал підприємства. При плануванні інформаційно-технологічних проектів їх попередня оцінка повинна бути скоригована на показник цінностей, притаманних індивідам.

Отже, технічні компетенції переходять на рівень управлінських компетенцій як індивідуальних навичок працівника, скоригованих бізнес-ідеєю розвитку компанії. Керуючі компетенції гнучкі за своєю суттю і швидко адаптуються до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі, забезпечуючи поведінковий аспект професійних компетенцій. Останні на-

слідують політику бізнесу та відображаються в професійних знаннях, характеризуючи компанію через систему професійно-компетентнісних відносин і розвитку. В комплексі реалізації організаційної, технічної та управлінської компетенції реалізована ключова компетенція, як «похідна від сукупності ресурсів і здібностей, використовувана певною бізнес-системою, притаманна індивідуалізованій конфігурації ресурсів і здібностей, створюючи конкурентну та стратегічну перевагу, підвищуючи ефективність від використання в часі» [4]. У ключовій компетенції закладений синергетичний ефект від інтеграції компетенцій бізнесу, людини і технологій, які сприяють збільшенню вартості всіх складових, що переносяться на кінцевий продукт в матеріальному і нематеріальному вираженні (рис. 3). Перевага досягається за різних умов реалізації стратегії, яка є його складовою частиною, що відповідає за принцип безперервності діяльності та тимчасової адаптації підприємства до зовнішнього ринкового оточення.

Конкурентна перевага є рушійною силою для розвитку бізнесу, що включає в себе не тільки пропозицію унікального продукту (товару, послуги) споживачеві, а формування індивідуалізованої політики бізнесу. Функціональна організація ключової компетенції в досягненні конкурентної переваги припускає інтеграцію традиційних чинників виробництва (капітал, активи, ресурси) з інноваційними (інформація, технологія, комунікації). Інноваційні чинники проявляються через складові людського капіталу для формування рішення, в подальшому трансформованого в лідируючу практику, що вигідно відрізняє бізнес від аналогів і формує інструмент прогнозування, проектування та реалізації результатів.

В управлінській організації інтегровані формальні та неформальні інституції, що характеризують рівень нормативно-правового, організаційно-адміністративного та компетентнісного регулювання фінансово-господарської діяльності підприємства. Формальне регулювання системи управління встановлює обмеження в політиці підприємства, що необхідно для контролю інформаційної бази та приведення її до «єдиного знаменни-

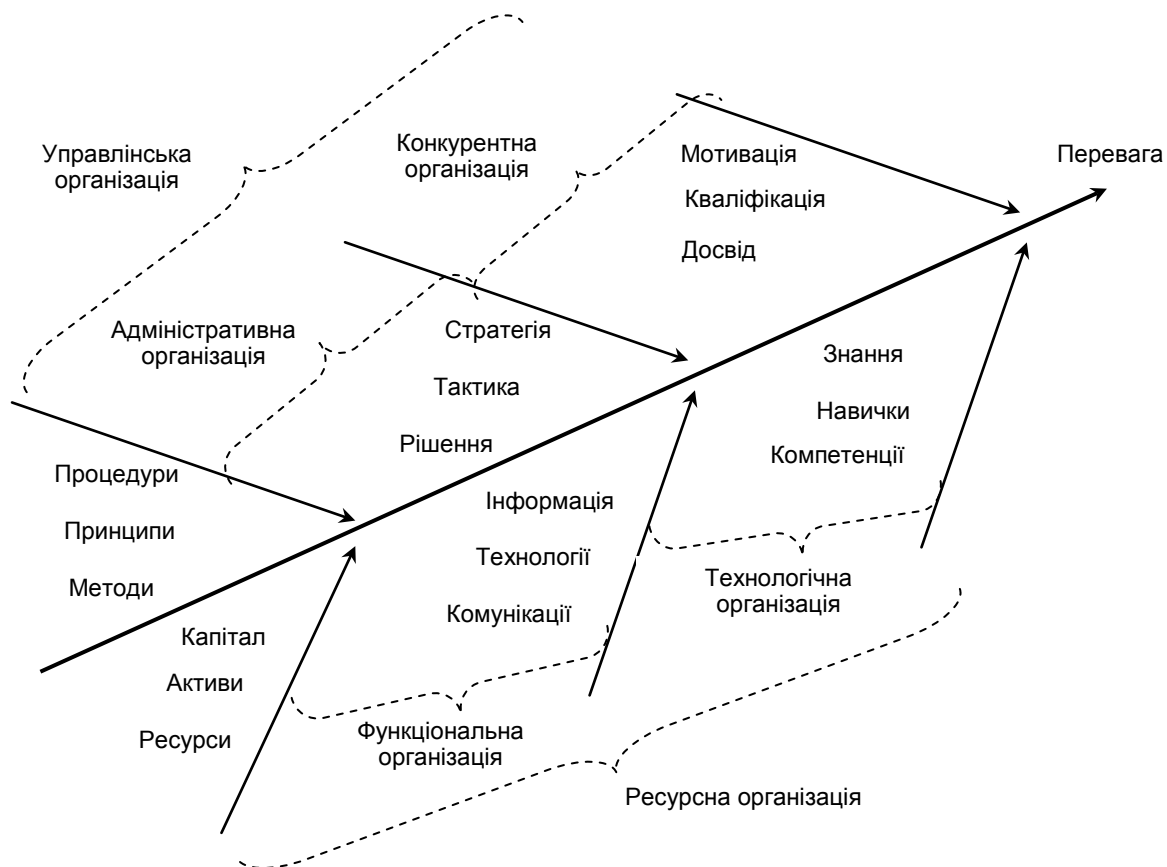

Рис. 3. Комбінація ключових компетенцій у реалізації синергетичного ефекту діяльності

ка», характерного для різних суб'єктів підприємницької діяльності. Для вибору ефективної стратегії розвитку підприємства необхідно розуміти принципи розробки стратегії, вміти аналізувати фактори внутрішнього і зовнішнього середовища та їх впливу, мати здібностей до стратегічного мислення [5, с. 49]. Мислити стратегічно – мислити новими категоріями, виходячи за рамки раціональності, які обмежують когнітивне сприйняття чинників внутрішнього та зовнішнього середовища. Управлінське мислення істотно відрізняється від традиційного мислення, що проявляється в накладенні фінансово-економічної ідеології на філософську основу розвитку особистості. Для економіки характерна зворотна логіка управлінського мислення, що виражається в адаптації інтелектуальних ресурсів під ідентифіковані аспекти бізнес-процесів із їх розвитком як наслідку динаміки підприємницької діяльності. Раціональність мислення вимагає наявності різних його властивостей, які дозволяють придушити масу неефективних тенден-

цій в області обробки інформації, що залежить від наявності різних баз знань, пов'язаних з імовірнісним і науковим мисленням [6, с. 48]. Це дозволяє розширити кругозір у сприйнятті реальної фінансово-економічної ситуації, яка розвивається під впливом складних трансформаційних процесів в економіці та суспільстві. Управлінське мислення знаходиться на стику конвергентного (основа інтелекту, що дозволяє з безлічі варіантів вибрати правильний) і дивергентного мислення (основа креативності, внаслідок чого генеруються одночасно кілька рішень). Управлінське рішення можна охарактеризувати як обмеження конвергентним мисленням дивергентного, що припускає домінування раціональності (обґрунтованості) над креативністю (іраціональністю). Вони тісно взаємопов'язані та взаємозалежні, і їх компроміс дозволяє досягти управлінського балансу, найбільш наближеного за якісними та кількісними показниками до гіпотези бізнесу на поточний час. Рішення управлінської проблеми ґрунтується на особистісному змісті

висновків, унаслідок чого формується образ управління, повторити який неможливо у зовнішньому середовищі, що мінімізує ризик для бізнесу втратити виключну конкурентну перевагу. Управлінська система є результатом інтеграції парадоксів, як логічних протиріч унаслідок осмислення реальності та розуміння глибини процесів. Парадоксальність межує з оригінальністю, припускаючи реальність існування суджень, висновків, рішень без ло-

гічного обґрунтування, що за формою вище ніж традиційні висновки і гарантує отримання очікуваного результату. Відповідно до висновків професора Гарвардської бізнес-школи Л. Хілл, бізнесу характерна парадоксальність, що послужило підставою для формування управлінських парадоксів (табл. 1) [7]. Компромід в управлінських парадоксах дозволяє дотримуватися балансу в динаміці бізнесу як розвиненої економічної категорії.

Таблиця 1

Управлінські парадокси

Парадокс	Індивід	Компанія	Результат	
			+	-
Мотивації	Стимулювання реалізації творчого потенціалу в межах концепції розвитку особистості	Стимулювання реалізації бізнес-потенціалу при дотриманні принципів особистісного розвитку індивідів	Створення нешаблонної організаційної культури	Складність компромісу матеріального та нематеріального стимулювання
Контролю	Автономність регулювання управлінських повноважень	Гнучка політика контрольних процедур	Баланс зон контролю компанії	Асиметрія управлінської відповідальності
Розвитку	Розвиток знань, досвіду, компетенцій у рамках стратегії компанії	Розвиток стратегії компанії як наслідку індивідуальних знань, досвіду, компетенцій	Стабільність стратегії при компромісі часу та витрат	Залежність від командної стратегії при різноплановості її складових (індивідів)
Мети	Індивідуальність підходу у вирішенні поставленої проблеми з груповою ідентичністю мети	Різноманітність рішень із індивідуальним стилем вираження управлінської логіки	Баланс індивідуальних відмінностей цілей і їх колективної ідентичності	Асиметрія мети в підтримці індивідуальності компанії

Відомий англійський письменник Д. Оруелл сформулював фразу, що стала згодом афоризмом і яка відображає управлінський парадокс у контролі внутрішньої і зовнішньої ситуації. Контроль минулого поширюється не на час, а на характеристики того стану, в якому знаходився індивід, що належить до формальних і неформальних інституцій, а їх розвиток має бути наслідком придбання (розвитку, оптимізації) нових знань, навичок, компетенцій як досвіду в обліку отриманих результатів. Політика управління ґрунтується на попередньому досвіді як сукупності показників рішень, які піддаються вартісній оцінці з погляду витрат і отримання вигод. Вигода визначається компромісом знань, ресурсів, мотивацій, технологій, формальних і неформальних регуляторів, узагальнених у результаті. Результат – це наслідок вибору як інструменту узгодження ціни

та підсумків бізнес-діяльності. Економічний хаос, притаманний сучасному етапу розвитку підприємництва з причини істотних змін і трансформацій апелює до прийняття готових рішень, що повинні орієнтувати підприємство, тобто бути своєрідним «бізнес-фарватером». Великий китайський мислитель Конфуцій ще задовго до розвитку нової хвилі суспільства визначив негативну рису змін. Для підприємництва сьогоднішні зміни по-різному позначаються на шаблонах рішень. Потреба постійної неоднозначності управління створює дисонанс у неформальних інституціях, що розбалансує діловий імідж підприємства, для якого традиції та засади є більш чіткими поняттями і приваблюють споживчий сектор. Отже, головним управлінським парадоксом є складність вибору – цей процес має бути простим і не обтяженим високим рівнем впливу

різних характеристик зовнішнього ринкового оточення. Включати в рішення (вибір) слід ті умови, актуальні для підприємства, які реально і суттєво впливають на розвиток подій із максимально повним урахуванням різних інтересів, ризиків і можливостей без зайвої переважаності зайвими деталями [8].

Чим більше рішень, тим складніше приймати остаточне. Різноманіття вибору більшою мірою негативно позначилося на системі управління, що призвело до необхідності пошуку нових, але добре забутих старих принципів бізнесу. У статті запропоновано переформатувати основу управлінської системи для отримання універсальної вигоди – від підприємства до зовнішнього оточення. Акцентовано увагу на забезпеченні системи підтримки прийняття рішень ключовими компетенціями, що якісніше вищі від традиційних чинників розвитку. У наступних публікаціях планується розширити рамки дослідження і запропонувати нові рішення для бізнесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Харчишина О. В. Концепція організаційної культури підприємств: ретроспективний аналіз та перспективи практичного застосування [Електронний ресурс] / О. В. Харчишина. – Режим доступу: <http://goo.gl/qGS5C2>. – Назва з екрана.
Harchishina O. V. Kontsepsiya organizatsiynoyi kulturi pidpriemstv: retrospektivniy analiz ta perspektivi praktichnogo zastosuvannya [Elektronniy resurs] / O. V. Harchishina. – Rezhim dostupu: <http://goo.gl/qGS5C2>. – Nazva z ekrana.
2. Саввин А. Круги без границ. Человек, бизнес и информационные технологии как единая система / А. Саввин. – М.: Юнайтед Пресс, 2010. – 160 с.
Savvin A. Krugi bez granits. Chelovek, biznes i informatsionnyie tehnologii kak edinaya sistema / A. Savvin. – M.: Yunayted Press, 2010. – 160 s.
3. Нефьодов Л. І. Алгоритм оцінки економічної ефективності впровадження інформаційної технології у торговельну організацію / Л. І. Нефьодов, Д. О. Маркозов, І. Г. Ільге, В. О. Беспалий // Вісник НТУ «ХПІ». – 2013. – № 4 (978). – С. 55–60.
Nefodov L. I. Algoritm otsinki ekonomichnoyi effektivnosti vprovadzhennya informatsiynoyi tehnologii u torgovelnu organizatsiyu / L. I. Nefodov, D. O. Markozov, I. G. Ilge, V. O. Bepaliy // Visnik NTU «HPI». – 2013. – № 4 (978). – S. 55–60.
4. Ефремов В. С. Ключевая компетенция организации как объект стратегического анализа [Електронний ресурс] / В. С. Ефремов, И. А. Ханьков // Менеджмент в России и за рубежом. – 2002. – № 2. – Режим доступу: <http://www.management.com.ua/strategy/str062.html?print>. – Назва з екрана.
Efremov V. S. Klyuchevaya kompetentsiya organizatsii kak ob'ekt strategicheskogo analiza [Elektronniy resurs] / V. S. Efremov, I. A. Hanyikov // Menedzhment v Rossii i za rubezhom. – 2002. – № 2. – Rezhim dostupu: <http://www.management.com.ua/strategy/str062.html?print>. – Nazva z ekrana.
5. Колесов О. С. Сучасні підходи до стратегічного управління управління розвитком підприємства в умовах господарювання / О. С. Колесов, А. В. Вацьківська // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. – 2012. – № 2 (64). – С. 44–50.
Kolesov O. S. Suchasni pidhodi do strategichnogo upravlinnya upravlinnya rozvitkom pidpriemstva v umovah gospodaruvannya / O. S. Kolesov, A. V. Vatskivska // Zbirnik naukovih prats VNAU. Seriya: Ekonomichni nauki. – 2012. – № 2 (64). – S. 44–50.
6. Нестерова М. А. Рациональность принятия решений в когнитивной экономике / М. А. Нестерова // Молодий вчений. – 2014. – № 5 (08). – С. 46–48.
Nesterova M. A. Ratsionalnost prinyatiya resheniy v kognitivnoy ekonomike / M. A. Nesterova // Molodiy vcheniy. – 2014. – № 5 (08). – S. 46–48.
7. Баланс парадоксов и инноваций [Електронний ресурс] // &.СТРАТЕГИИ. – 2015. – Режим доступу:

<http://www.management.com.ua/notes/paradoxes-innovation-balance.html>. – Назва з екрана.

Balans paradoksov i innovatsiy [Elektronniy resurs] // &.STRATEGII. – 2015. – Rezhim dostupu: <http://www.management.com.ua/notes/paradoxes-innovation-balance.html>. – Nazva z ekrana.

8. Мудра М. Вправа для проблеми [Електронний ресурс] / М. Мудра. – Режим доступу: <http://www.management.com.ua/be/be336.html>. – Назва з екрана.

Mudra M. Vprava dlya problemi [Elektronniy resurs] / M. Mudra. – Rezhim dostupu: <http://www.management.com.ua/be/be336.html>. – Nazva z ekrana.

Я. М. Антонюк, кандидат экономических наук (Львовская коммерческая академия). **Конкурентные преимущества развития бизнеса в инновационных экономических условиях.**

Аннотация. В статье рассмотрены инновации в достижении стойких конкурентных преимуществ в экономике на постиндустриальном этапе ее развития. Обоснована комбинированная стратегия развития предприятия как стимулирующий инструмент достижения компромисса формальных и неформальных институтов в поставленной цели. Охарактеризован организационно-культурный потенциал конкурентного преимущества предприятия через баланс материальных и нематериальных составляющих достижения цели. Разработана комбинация ключевых компетенций в реализации синергетического эффекта деятельности для достижения преимущества при разных условиях реализации стратегии.

Ключевые слова: управление, инновации, конкурентное преимущество, синергетический эффект, управленческий парадокс.

Y. M. Antonjuk, Cand. Econ. Sci. (Lviv Academy of Commerce). **Competitive advantages of business innovation in economic conditions.**

Summary. Innovations in achieving the resistant competitive advantages in the economy of post-industrial stage of its development were considered in the article. A combined strategy of enterprise development as a stimulating instrument to reach a compromise of formal and informal institutions in the objective is substantiated. Organizational and cultural potential of competitive advantages is characterized through the balance of tangible and intangible components of achievement objective. Combination of core competencies in realization of synergetic effect of activities is developed to achieve the advantages under different conditions of implementing the strategy.

Keywords: management, innovation, competitive advantage, a synergetic effect, managerial paradox.

НОВІ ТЕОРІЇ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ

Г. А. ЗАЯЧКОВСЬКА, кандидат економічних наук
(Тернопільський національний економічний університет)

Анотація. У ході дослідження природи міжнародного туризму, особливостей його розвитку, структури та динаміки туристичних потоків потрібно вивчити і узагальнити його теоретичні засади на основі альтернативних теорій міжнародної торгівлі та теорії нової економічної географії. Мета статті – виявити прояви альтернативних теорій міжнародної торгівлі та теорії нової економічної географії у сфері міжнародного туризму. Визначено альтернативні теорії міжнародної торгівлі та теорії нової економічної географії, які впливають на розвиток міжнародного туризму. Теорії міжнародної торгівлі та нової економічної географії дають змогу виявити природу та особливості розвитку міжнародного туризму.

Ключові слова: теорія міжнародного життєвого циклу товару, теорія міжнародних операцій національних фірм, теорія перехресного попиту, теорія потенціалу ринку, теорія агломерації, модель «центр – периферія», теорія ефекту масштабу, теорія внутрішньогалузевої торгівлі.

Інтеграція України у світовий туристичний простір – це складний процес, слід розуміти природу міжнародного туризму, особливості його розвитку, структуру та динаміку туристичних потоків. Необхідно вивчити й узагальнити його теоретичні засади на основі альтернативних теорій міжнародної торгівлі та теорії нової економічної географії.

У сучасній економічній літературі серед найбільш відомих розробників альтернативних теорій міжнародної торгівлі такі вчені, як Б. Беласса [1], Р. Вернон [11], П. Кругман [5], С. Ліндер [7], М. Портер [9] та ін. Дослідженню просторових факторів зростання (різні види ефектів від масштабу, транспортні витрати, агломерація, мобільність факторів виробництва) присвячені праці Е. Венаблеса [8], П. Кругмана [6], Г. Мюрдаля [8], Д. Пуго [10], Дж. Харріса [2] та ін. Однак за наявності наукових розробок певні проблеми, що стосуються використання цих теорій у сфері міжнародного туризму, поки недостатньо глибоко висвітлені у фаховій літературі.

Метою дослідження є виявлення проявів альтернативних теорій міжнародної торгівлі та теорії нової економічної географії у сфері міжнародного туризму.

Міжнародний туризм слід досліджувати комплексно, на основі теорій міжнародної торгівлі та нової економічної географії, які дозволяють теоретично обґрунтувати його природу (табл. 1).

Серед нових концепцій міжнародної торгівлі важливе значення для розуміння зміни динаміки та структури світових туристичних потоків має теорія міжнародного життєвого циклу товару, розроблена Р. Верноном [11]. Її основні положення дають змогу зрозуміти взаємозв'язок між етапом життєвого циклу туристичної послуги та міжнародною торгівлею. Згідно з цією теорією період перебування товару на ринку поділяється на чотири етапи (впровадження, зростання, зрілості та спаду). Застосування її положень до міжнародного туризму дозволило припустити, що на першому етапі нова туристична послуга виробляється та споживається на внутрішньому ринку країни. Переважно, це розвинені країни, де споживачі мають змогу купувати нові туристичні послуги або інші країни, що мають доступ до значних іноземних інвестицій з метою фінансування розробки нових туристичних послуг. Наприкінці цього етапу починається експорт туристичної послуги. Наприклад, створення центру розваг Disneyland у США, у склад

Таблиця 1

Альтернативні теорії міжнародної торгівлі й нової економічної географії та їх прояви у сфері міжнародного туризму*

Теорії	Прояви у сфері туризму
Теорія міжнародного життєвого циклу товару	Перерозподіл світових туристичних потоків пояснюється етапом життєвого циклу туристичної послуги в різних дестинаціях
Теорія міжнародних операцій національних фірм	Прямі іноземні інвестиції стратегічних альянсів у сфері туризму у країнах, що розвиваються викликані прагненням отримати конкурентні переваги
Теорія перехресного попиту	Наявність туристичних потоків між країнами з приблизно однаковим рівнем доходів пояснюється диференціацією туристичних послуг
Теорія потенціалу ринку	Розвиток транспортної інфраструктури дестинацій пояснюється необхідністю забезпечення доступу до туристичних ресурсів
Теорія ефекту масштабу	Збільшення географічних масштабів ринку підприємства однієї країни веде до економії на масштабах виробництва
Теорія агломерації	Поява агломерації навколо невеликих туристичних центрів зумовлена необхідністю обслуговування зростаючої кількості туристів
Модель «ядро-периферія»	Розвиток туризму у певному регіоні країни зумовлений випадковим фактором

* Розроблено автором.

якого у 1971 р. входив лише один тематичний парк «Чарівне королівство».

Другий етап характеризується масовим наданням туристичної послуги, що веде до економії на масштабах виробництва та збільшення попиту з боку іноземних туристів з високим рівнем доходу, а це, відповідно, призводить до зростання її експорту. На третьому етапі відбувається насичення основних ринків, порівняльні переваги зменшуються, споживачам пропонується стандартизована туристична послуга по середній ціні та починається розробка нових послуг. Наразі у склад Disneyland входять чотири тематичні парки, два аквапарки, спа-курорти, фітнес-центри та ін. На останньому етапі відбувається скорочення виробництва послуг у розвинутих країнах, воно переміщується в країни, що розвиваються. З одного боку, ця теорія описує період перебування туристичної послуги на ринку, а з іншого – процес зміни груп споживачів. Отже, теорія міжнародного життєвого циклу товару пояснює перерозподіл світових туристичних потоків операторами, які пропонують комплексні туристичні послуги, що перебувають на різних стадіях життєвого циклу товару в різних дестинаціях.

С. Химер у своїй теорії міжнародних операцій національних фірм стверджує, що іноземні інвестиції за кордоном завжди необхід-

ні, якщо фірма хоче отримати конкурентні переваги [3]. Тому стратегічні альянси у сфері туризму зосереджують свою діяльність у країнах, що розвиваються, оскільки прямі іноземні інвестиції є одним із найефективніших засобів для розвитку в'їзного туризму та отримання прибутку. Прикладом цього може бути придбання крупними туроператорами пакетів акцій готелів у Тунісі, Таїланді, Туреччині. Отже, прямі іноземні інвестиції стратегічних альянсів у сфері туризму у країнах, що розвиваються, викликані прагненням отримати конкурентні переваги.

Однією з важливих теорій, яка дозволяє зрозуміти можливість здійснення туристичних обмінів між країнами, що знаходяться на одному рівні економічного розвитку, є теорія перехресного попиту С. Ліндера [7]. Основним її положенням є те, що споживачі у країнах із приблизно однаковим рівнем доходів мають схожі уподобання, тому національні фірми будуть експортувати товари, у виробництві яких мають значний досвід. Отже, проявляється пряма залежність між попитом і пропозицією туристичних послуг на ринках зарубіжних країн із подібним рівнем доходів населення. Ефективне виробництво туристичних послуг в одній країні пов'язане з високим внутрішнім попитом, що є необхідною умовою для їх експорту, а достатньою умовою є

розробка асортименту послуг. Це сприятиме розвитку в'їзного туризму в тих країнах, які мають високий потенціал внутрішнього попиту та високу купівельну спроможність, наприклад, Великобританія, Франція, Німеччина. Невеликі розвинені країни мають менше можливостей для розвитку в'їзного туризму, оскільки їх внутрішній попит недостатній, наприклад, Бельгія, Люксембург. Отже, теорія перехресного попиту пояснює наявність туристичних потоків між країнами як якісною, так і ціновою диференціацією туристичних послуг.

Торгівлю туристичними послугами між країнами, які приблизно однаково наділені факторами виробництва пояснює теорія ефекту масштабу П. Кругмана [5]. В її основі лежать два економічні явища: ефект масштабу виробництва та монополістична конкуренція. Збільшення масштабів виробництва призводить до зниження собівартості одиниці туристичної послуги, тобто виникає ефект масштабу. Тому країнам вигідно спеціалізуватись на виробництві диференційованих туристичних послуг і обмінюватися ними за умови масового виробництва. Слід також враховувати, що такі ознаки, як смаки та вподобання споживачів, наявність і структура факторів виробництва в країні, рівень і структура доходів тощо повинні бути схожими. За наявності диференційованих туристичних послуг країни будуть торгувати між собою, а це означатиме збільшення географічних масштабів ринку для кожного підприємства в кожній із країн. Отже, теорія ефекту масштабу пояснює, що збільшення ринку веде до економії, що зумовлено масовим виробництвом.

До базових теорій нової економічної географії, які мають велике значення для розуміння природи міжнародного туризму, належить теорія потенціалу ринку Дж. Харріса [2]. В її основі лежить твердження про те, що підприємства при інших однакових умовах будуть прагнути розмістити виробництво у місцевостях з хорошим доступом до ринку. Проявом цієї теорії у сфері міжнародного туризму є розвиток транспортної інфраструктури у місцевостях з унікальними туристично-рекреа-

ційними ресурсами. Уряди країн вкладають значні кошти та заохочують інвестиції у будівництво аеропортів, автомобільних шляхів тощо, оскільки це сприяє зростанню туристичних потоків. При цьому потенціал ринку є зваженою сумою купівельної спроможності конкретних DESTINAЦІЙ, де вага кожної з них знаходиться в оберненій залежності від її віддаленості. Тому найбільший потенціал розвитку мають країни зі зручним транспортним сполученням, оскільки без нього неможливий інтенсивний розвиток в'їзного туризму. Так, будівництво нових аеропортів і автострад у 90-х рр. XX ст. у Туреччині відіграло важливу роль у привабленні туристів. Отже, теорія потенціалу ринку пояснює розвиток транспортної інфраструктури DESTINAЦІЙ необхідністю забезпечення доступу до туристичних ресурсів.

У рамках концепції нової економічної географії П. Кругман обґрунтував теорію формування агломерацій, згідно з якою основним фактором зростання певних регіонів є скупчення в них виробничої діяльності [6]. Виробники при скороченні виробничих і транспортних витрат концентрують виробництво в регіоні з найбільшою ємністю ринку. Виникнення агломерацій вони пов'язують із випадковими факторами й ефектом зростання віддачі від масштабу. Поява агломерацій навколо невеликих туристичних центрів зумовлена зростанням кількості туристів необхідністю достатньої кількості закладів розміщення, ресторанного бізнесу тощо (наприклад, Лазурний Берег, Долина Луари, Каліфорнійське узбережжя та ін.). Розвиток туристичної інфраструктури сприяє зростанню туристичного потоку. Перетікання капіталу з одних регіонів країни в інші, де є можливість отримати більший прибуток протягом тривалого періоду часу, спричиняє появу туристичних агломерацій. Отже, теорія агломерації обґрунтовує появу агломерацій навколо невеликих туристичних центрів необхідністю обслуговування зростаючої кількості туристів.

У моделі «ядро-периферія» Г. Мюрдаля [8] розвиток регіону країни пов'язується з незначними перевагами території, наприклад, із

наявністю ресурсів для нового виду туризму. Розвиток туристичної інфраструктури, зростання чисельності населення та поступова поява значних туристичних потоків зумовлюють високу віддачу від капіталу та зростання заробітної плати у регіоні, що спричиняє зростання віддачі від масштабу та розвиток агломерації. Спеціалізація та ефект масштабу виробництва протягом певного часу можуть збільшити переваги території, що викликає прискорення її розвитку. Високий рівень агломерації пов'язаний зі зростанням віддачі від масштабу. Отже, модель «ядро-периферія» доводить, що розвиток туризму у певному регіоні країни зумовлений випадковим фактором.

Отже, наведені вище теорії міжнародної торгівлі та нової економічної географії дають змогу виявити природу та особливості розвитку міжнародного туризму.

ЛІТЕРАТУРА

- Balassa B. Trade Creation and Trade Diversion in the European Common Market / B. Balassa // The Economic Journal. – 1967. – Vol. 77. – № 305. – P. 1–21.
- Harris C. The market as a factor in the localization of production / C. Harris // Annals of the Association of American Geographers. – 1954. – Vol. 64. – P. 315–348.
- Huemer S. H. The international operations of national firms: A study of direct foreign investment / S. H. Huemer. – Cambridge, MA: MIT Press, 1976. – 132 p.
- Krugman P. Globalization and the Inequality of Nations / P. Krugman, A. Venables // The Quarterly Journal of Economics. – 1995. – Vol. 110. – № 4. – P. 857–880.
- Krugman P. Increasing Returns, Monopolistic Competition and International Trade / P. Krugman // Journal of International Economics. – 1979. – № 9. – P. 469–479.
- Krugman P. Increasing Returns and Economic Geography / P. Krugman // Journal of Political Economy. – 1991. – Vol. 99. – № 3. – P. 483–499.
- Linder S. An Essay on Trade and Transformation / S. Linder. – Stockholm: Almqvist & Wicksell; New York, J. Wiley, 1961. – 167 p.
- Myrdal G. Economic theory and under-developed regions / G. Myrdal. – N. Y.: Harper & Row, 1957. – 276 p.
- Портер М. Конкуренція: [пер. с англ.] / М. Портер. – М.: Изд. дом «Вильямс», 2005. – 608 с.
- Pugo D. The spread of industry: spatial agglomeration in economic development / D. Pugo, A. Venables // Journal of the Japanese and International Economies. – 1996. – Vol. 10(4). – P. 440–464.
- Vernon R. International investment and international trade in the product life cycle / R. Vernon // Quarterly Journal of Economics. – 1966. – Vol. 80. – № 2. – P. 190–207.

Г. А. Заячковская, кандидат экономических наук (Тернопольский национальный экономический университет). **Новые теории международного туризма.**

Аннотация. В процессе исследования природы международного туризма, особенностей его развития, структуры и динамики туристических потоков нужно изучить и обобщить его теоретическую базу на основе альтернативных теорий международной торговли и теории новой экономической географии. Цель статьи – выявление проявлений альтернативных теорий международной торговли и теории новой экономической географии в сфере международного туризма. Определены альтернативные теории международной торговли и теории новой экономической географии, которые влияют на развитие международного туризма. Теории международной торговли и новой экономической географии позволяют определить природу и особенности развития международного туризма.

Ключевые слова: теория международного жизненного цикла товара, теория международных операций национальных фирм, теория перекрестного спроса, теория потенциала

рынка, теория агломерации, модель «центр – периферия», теория эффекта масштаба, теория внутриотраслевой торговли.

G. A. Zayachkovska, *Cand. Econ. Sci. (Ternopil National Economic University)*. **New theories of international tourism.**

Summary. *The study of the nature of international tourism, the characteristics of its development, structure and dynamics of tourist flows requires research and summarize its theoretical fundamentals on the basis of alternative theories of international trade theory and new economic geography. Defining the appearance of alternative theories of international trade theory and new economic geography in international tourism. Identified alternative theories of international trade theory and new economic geography that influence the development of international tourism. The theory of international trade and new economic geography enable to reveal the nature and peculiarities of international tourism.*

Keywords: *international product life cycle theory, theory of international operations of national firms, theory of overlapping demand, theory of market potential, agglomeration theory, «core-periphery» model, theory of scale, theory of intra-industry trade.*

II. ЕКОНОМІКА, ОРГАНІЗАЦІЯ І УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

УДК 65.014.1:658.152:06.052

ФОРМУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ ПРИЙНЯТТЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РІШЕНЬ З УРАХУВАННЯМ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ ТА ВИДІВ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

О. С. БАЛАН, кандидат технічних наук
(Одеський національний політехнічний університет)

Анотація. Автор консолідував розроблені раніше інструменти інформаційно-аналітичної системи прийняття інвестиційних рішень інвестиційного проекту на основі факторів, що впливають на управлінську діяльність за стадіями життєвого циклу. Наведено загальну методологію прийняття інвестиційних рішень. Розглянуто результати впровадження запропонованих інструментів інформаційно-аналітичної системи прийняття інвестиційних рішень інвестиційного проекту.

Ключові слова: інформаційно-аналітична система, інструменти прийняття інвестиційних рішень, життєвий цикл інвестиційних проектів.

Сучасний стан розвитку економіки та динаміка інвестиційних процесів у країні вимагає від промислових підприємств прийняття ефективних інвестиційних рішень (ІР), адже саме від доцільності та якості прийнятих рішень залежить результативність і ефективність процесу супроводу інвестиційного проекту (ІП). Суб'єктом механізму прийняття рішень є промислове підприємство, що впроваджує ІП в рамках своєї господарської діяльності. Об'єктом, у свою чергу, є процес упровадження (або супроводу) ІП.

Автор пропонує розглядати процес упровадження та супроводу ІП по фазах і стадіях життєвого циклу (ЖЦ) ІП.

Теоретичному обґрунтуванню інвестиційних процесів на підприємствах приділяли увагу такі вчені, як В. М. Аньшин, І. О. Бланк, А. А. Пересада, Л. І. Шваб, С. Ф. Покропивний, В. І. Осипов та ін. До проблематики прийняття інвестиційних рішень долучилися фахівці з прийняття управлінських рішень. Зокрема, Д. Норкотт, Дж. Тобін, Е. Хелферт, Г. Бірман, С. Шмідт, А. А. Пересада,

М. О. Павловська, С. В. Філіппова. Нові результати досліджень опублікували дослідники Т. П. Куриленко, В. В. Хрустальова, Н. В. Гаврилова. Однак і досі немає одностайної думки серед них, ані щодо структури інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття ІР, ані щодо практичної доцільності та можливості впровадження на підприємствах розроблених методик прийняття ІР.

На підставі вищезазначеного, а також аналізу процесу прийняття ІР промисловими підприємствами, формування інструментів інформаційно-аналітичної системи прийняття інвестиційних рішень з урахуванням життєвого циклу інвестиційних проектів і видів управлінської діяльності як фундаментальної основи процесу прийняття ІР є актуальною.

Мета статті полягає в консолідації розроблених автором інструментів інформаційно-аналітичної системи прийняття інвестиційних рішень за стадіями життєвого циклу інвестиційного проекту.

Майбутній успіх будь-якого підприємства залежить від поточних і стратегічних інвестиційних рішень, значна частина яких має інноваційний характер, тому що його розвиток відбувається шляхом освоєння різноманітних інновацій. На прийняття рішень інвестиційного характеру впливає безліч факторів, таких як: обмеженість фінансових ресурсів; передбачуваний вид і вартість об'єктів інвестицій; множинність варіантів кожного виду інвестицій; ризики, пов'язані з прийняттям того чи того рішення; внутрішні та зовнішні умови діяльності підприємства, у тому числі кон'юнктура ринку, стан економіки країни і законодавчої бази, політична обстановка [4].

Дослідження показали, що й досі не існує однозначного та повного опису інформаційно-аналітичної системи прийняття інвестиційних рішень інвестиційного проекту та її інструментів.

Діяльність окремого підприємства полягає в одночасній реалізації безлічі інвестиційних проектів, що знаходяться на різних стадіях свого розвитку. Також існує ситуація, коли інвестиційний проект передбачає формування нового підприємства.

У процесі прийняття інвестиційного рішення слід керуватися критеріями, які дають можливість оцінити життєздатність проекту, доцільність його реалізації і його прийнятність (табл. 1). У свою чергу, методологія прийняття ІР повинна також спиратися на зазначені критерії та фази Ж ЦП (рис. 1).

Існуючий спектр факторів, що впливають на діяльність підприємства та на прийняття керівництвом відповідних рішень досить широкий. Факторами, що частіше зустрічаються на стадіях ЖЦ П реальних ПП на виробничих підприємствах нашої країни є:

- недостатність професійної підготовки авторів ідеї проекту;
- труднощі у підборі кваліфікованого персоналу для розробки проекту;
- неспроможність коректного оцінювання масштабу проекту;
- сприятливість зовнішнього середовища (політична та економічна ситуації в країні);
- не визначеність вимог щодо структури документації проекту, ризик їх зміни;
- ризик змін умов реалізації проекту;
- необхідність формування системи управління об'єктом інвестування;
- відхилення фактичних показників проекту від запланованих;
- розгалужена структура споживачів, широкий асортимент;
- перехід до серійного виробництва;
- рух центрів формування прибутку;
- несприятливість зовнішнього середовища;
- зміна керівництвом цілей діяльності та розвитку або поява нової бізнес-ідеї;
- зміна зовнішнього середовища.

Перелічені фактори пропонуємо розподілити за фазами та стадіями Ж ЦП і нейтралізувати їх за допомогою спеціально розроблених інструментів прийняття ІР (табл. 2).

Більш детально зупинимося на характеристиці найбільш новітнього інструменту інформаційно-аналітичної системи прийняття інвестиційних рішень – програмному забезпеченні (ПЗ) «БІЗНЕС-АНАЛІТИК», що побудовано на базі математичної моделі інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття

Таблиця 1

Критерії прийняття інвестиційного рішення у сферах діяльності промислового підприємства (власна розробка)

Критерії		Сфери діяльності промислового підприємства							
		1	2	3	4	5	6	7	8
I. Критерії, за якими оцінюється життєздатність проекту	нормативні (правові)							+	
	ресурсні (за видами):								
	науково-технічні					+		+	
	технологічні							+	
	виробничі		+						
	обсяг і джерела інвестиційних ресурсів				+				
II. Якісні критерії, за якими визначається доцільність інвестиційного проекту	відповідність довгострокових цілей інвестиційного проекту цілям розвитку ділової ризику та їх фінансові наслідки	+						+	
	ступінь стійкості проекту					+			
	ймовірність проектування сценарію та стану ділового середовища							+	
III. Кількісні критерії, за якими визначається прийнятність проекту	обсяг інвестування	+			+		+	+	
	чиста нинішня вартість проекту							+	
	прибуток, що генерується проектом							+	
	рентабельність проекту		+	+	+	+			+
	внутрішня норма рентабельності				+		+		
	період окупності					+		+	
	чутливість прибутку до горизонту планування, до змін у діловому середовищі, до помилок при оцінюванні вхідних даних проекту							+	

Рис. 1. Методологія прийняття ІР (власна розробка автора)

Таблиця 2

Формування інструментів інформаційно-аналітичної системи прийняття інвестиційних рішень за стадіями ЖЦ ІП і видами управлінської діяльності (власна розробка автора)

Фази ЖЦ ІП	Стадії ЖЦ ІП	Фактори, що впливають на управлінську діяльність	Запропонований інструмент прийняття ІР
1. Передінвестиційна	1.1. Формулювання ідеї інвестиційного проекту	1. Внутрішні: - недостатність професійної підготовки авторів ідеї проекту; - труднощі у підборі кваліфікованого персоналу для розробки проекту; - неспроможність коректного оцінювання масштабу проекту. 2. Зовнішні: - сприятливість зовнішнього середовища (політична та економічна ситуації в країні)	1. Комплекс компетенцій фахівців з бізнес-планування [3]; 2. модель поведінки інвесторів [4]; 3. модель інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття інвестиційних рішень [7, 8]
	1.2. Розробка концепції проекту		
	1.3. Аналіз зовнішнього середовища		
	1.4. Оцінка життєдіяльності проекту		
	1.5. Планування проекту та обґрунтування обсягів інвестування		
2. Інвестиційна	2.1. Ззалучення інвестицій	Не визначеність вимог щодо структури документації проекту, ризик їх зміни	1. ПЗ «Бізнес-аналітик» на базі математичної моделі інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття інвестиційних рішень [1, 2] 2. Модель поведінки інвесторів [4]
	2.2. Реалізація технічної складової проекту	Ризик змін умов реалізації проекту	1. Методика впровадження та реалізації коригуючих та попереджуючих заходів
	2.3. Формування підприємства (підрозділу)	Необхідність формування системи управління об'єктом інвестування	2. Організаційно-методичне забезпечення процесу прийняття інвестиційних рішень [3]
	2.4. Початок функціонування підприємства (підрозділу)	Відхилення фактичних показників проекту від запланованих	1. ПЗ «Бізнес-аналітик» на базі математичної моделі інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття інвестиційних рішень [1, 2]; 2. ССП [5]; 3. СВК [6]
3. Експлуатаційна	3.1. Основна діяльність підприємства	Розгалужена структура споживачів, широкий асортимент	1. Методика управління якістю продаж за ISO [3].
		Перехід до серійного виробництва; рух центрів формування прибутку	2. Алгоритм інтеграції систем бюджетування ІП і підприємства для інвестиційних проектів, що впроваджуються на існуючих виробничих підприємствах [3]
4. Реорганізаційна	4.1. Аналіз можливостей реорганізації або реструктуризації підприємства	Несприятливість зовнішнього середовища; зміна керівництвом цілей діяльності та розвитку	ПЗ «Бізнес-аналітик» [1, 2]
	4.2. Реорганізація		
	4.3. Аналіз результатів реорганізації		
5. Ліквідаційна	5.1. Початок ліквідації підприємства / продовження діяльності після реорганізації	Поява нової бізнес-ідеї; зміна зовнішнього середовища	«Перехід в фазу 1».
	5.2. Процес виходу з проекту		

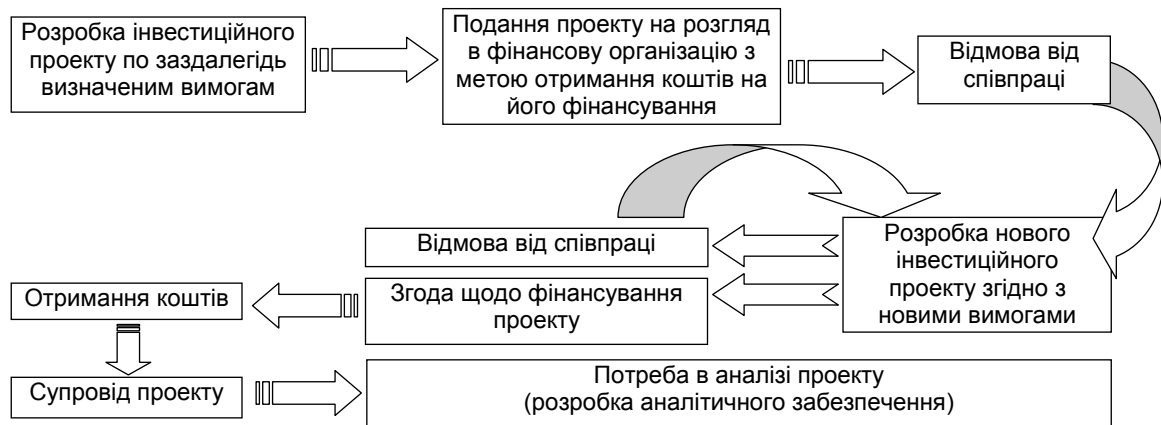

Рис. 2. Цикл робіт щодо отримання інвестицій промисловими підприємствами на стадіях розробки та впровадження ІІ (власна розробка)

інвестиційних рішень [1, 2] і впроваджено одночасно на декількох стадіях ЖЦ ІІ.

Сьогодні жодне с розроблених на ІІЗ не в змозі комплексно враховувати потреби промислових підприємств під час проходження стадій розробки та впровадження ІІ (рис. 2).

Виконання завдання циклічної переробки документації ІІ щодо вимог фінансових установ знайдено шляхом розробки моделі інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття інвестиційних рішень [1] – своєрідного «математичного ядра», яке виконує функції розрахунку фінансових і економіко-технічних показників ІІ. Модель базується на класичних методиках бюджетування та аналізу, що розробляються для підрозділів промислового підприємства в розрізі провадження ІІ і являє собою математичний апарат, реалізація якого виконано на базі функцій, логічних і математичних умов, перехресних посилань. На вході моделі вводяться початкові дані у вигляді функції багатьох змінних $f(x_1, x_2, \dots, x_i)$, характерні для ІІ. У разі бажання, ця функція може бути розширена до $f_x(x_1, x_2, \dots, x_i, f(a_j))$ завдяки зв'язку деяких змінних від побажань інвесторів або додаткових умов власників підприємства ($f(a_j)$), тобто залучається додатковий модуль до загального алгоритму розрахунку. На виході моделі отримуємо вихідну інформацію у вигляді $f_y(y_1, y_2, \dots, y_k)$, яку можна інтерпретувати під різні вимоги суб'єктів

інвестування (фінансово-кредитних установ і організацій, іноземних інвесторів). Використання цієї моделі дозволяє отримати матрицю вихідних даних про заповнення бюджету, фінансового плану тощо, які можна застосовувати для стандартних шаблонів розробки бюджетів проектів різних організацій із метою уникнення потреби щоразу їх перераховувати. Функція вхідних параметрів формується з урахуванням норми споживання сировини; рецептури або технологічних карт; штатної чисельності працівників тощо. Значення цих показників вносяться в модель, яку лише один раз адаптовано відповідно до існуючої на цьому підприємстві системи бюджетування та математичного апарату.

Отримана функція вихідних параметрів є надлишковою та реалізує вимогу відповідності форматам різних джерел отримання інвестицій існуючого ІІ. Це дає змогу підприємству подавати необхідну фінансову документацію в дані організації для отримання коштів на фінансування проекту та збільшує шанси отримання цих коштів (у разі отримання згоди на співпрацю). Отже, модель значно змінює процес отримання фінансування (рис. 3), логічно перетворює послідовний інвестиційний процес на послідовно-паралельний.

Після підстановки в модель вхідних параметрів унаслідок її успішної роботи на виході формується певна кількість фінансових показників бізнес-планів (техніко-економічних обґрунтувань) проектів, що відповідають ви-

могам різних фінансових організацій (потенційних джерел фінансування проекту). Такий підхід до організації інвестиційного процесу потребує значно менших затрат часу та коштів, адже при послідовному процесі розробка ІП відбувається до тих пір, поки фінансова організація не дасть згоду на його фінансування.

Запропонований алгоритм дає змогу розробити ефективну документацію проекту, а також раціонально використовувати матеріальні, фінансові та трудові ресурси, що збільшує шанси отримати кошти на реалізацію проекту в найближчому майбутньому.

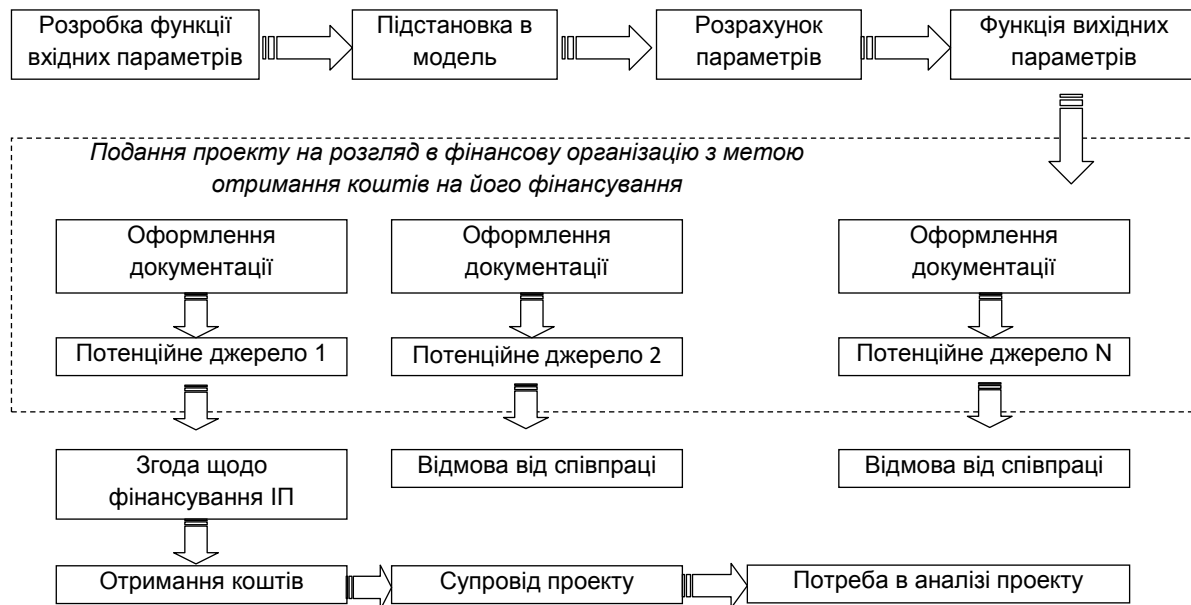

Рис. 3. Послідовність дій щодо отримання інвестицій виробничими підприємствами із застосуванням моделі (власна розробка)

Підтвердженням цього є апробація моделі на промислових підприємствах Одеської області. Фактично, у циклічних змінах під час отримання фінансування бере участь 60 % умовного обсягу документації ІП. Водночас, у ці відсотки входять усі змінні, вхідні дані та результати планування, тобто всі чисельні характеристики (рис. 4).

Застосування моделі дозволило розробнику ІП під час циклічного виконання умов фінансовий установ змінювати лише біля одного відсотка чисельних характеристик зовнішньої середі ІП – тобто не більш 6 % умовного обсягу документації (рис. 5).

Застосування запропонованої моделі дозволяє автоматизовано змінити решту 54 % документації і одночасно отримати прогноз розвитку ІП, який підтвердить або заперечить внесені зміни, тобто підприємство має змогу

ще й додаткового контролю елементів системи власної економічної безпеки.

ПЗ «Бізнес-аналітик» є багатофункціональним інструментом прийняття інвестиційних рішень, що доповнює існуючі елементи інформаційно-аналітичного забезпечення та дозволяє суттєво спростити, уніфікувати та прискорити як процес планування, так і процес аналізу результатів провадження інвестиційних проектів, а також забезпечує моделювання можливих сценаріїв розвитку інвестиційних проектів залежно від змін зовнішніх і внутрішніх факторів, дозволяє готувати бізнес-плани у різних візуальних стандартах.

ПЗ «Бізнес-аналітик» розроблено на базі MSExcel у вигляді розрахункової моделі, що розміщена на 12 листах по блоках, які, в свою чергу, являють собою модель бізнес проекту. Програма враховує різноманітність вимог до

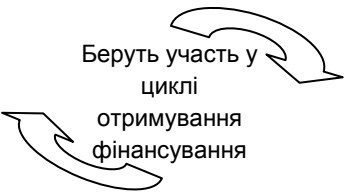
Умовні частини документації ІП	Умовний обсяг документації ІП (практичні дані)		
1. Відомості про компанію, що пропонує проект (поточна діяльність)	190717 умовних знаків		20 %
2. Відомості про пропонуваний проект (майбутня діяльність)	190717 умовних знаків		20 %
3. Відомості про фінансові розрахунки за проектом	572151 умовних знаків		60 %
Загалом:	953585 умовних знаків		100 %

Рис. 4. Типова структура документації реального інвестиційного проекту промислового підприємства, підготовленого для іноземного інвестора (власна розробка)

Умовні частини документації ІП	Умовний обсяг документації ІП (практичні дані)		
1. Відомості про компанію, що пропонує проект (поточна діяльність)	381434		20 %
2. Відомості про пропонуваний проект (майбутня діяльність)	умовних знаків		20 %
3. Відомості про фінансові розрахунки за проектом	572151 умовних знаків		60 %
У тому числі вхідні характеристики ІП	5721 умовних знаків		6 %
Загалом:	953585 умовних знаків		100 %

Рис. 5. Типова структура документації ІП після впровадження моделі інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття інвестиційних рішень (власна розробка)

розробки так і наявність декількох методик калькуляції витрат за проектом. Дозволяє уніфікувати розробки бізнес-проектів незалежно від типів джерел фінансування проектів.

Програмне забезпечення дозволяє скоротити термін розробки бізнес проекту при зміні джерела фінансування в 3 рази, що становить біля 150 людино-годин на 1 проект. Результат роботи проекту відображається у вихідних таблицях блоків (за замовчуванням відповідно до методики ЄБРР), або у інших стандартах.

Сучасний процес прийняття ІР – це складний багатовимірний процес, який має цілісно охоплювати життєвий цикл проекту з його паралельно-послідовними процесами (від формування ідеї та пошуку інвестора до реалізації

продукції та окупності проекту) та містить у собі постійні ітерації, які можуть його теоретично затримувати в крапках ітерацій.

Управління процесом прийняття ІР на підприємствах виробничої сфери має здійснюватися відповідно до етапів ЖЦ ІП, враховувати особливості виробничого процесу та містити відповідний інструментарій, який дозволяє управляти цим процесом.

Запропоновану структуру інструментів інформаційно-аналітичної системи прийняття інвестиційних рішень інвестиційного проекту побудовано на основі факторів, що впливають на управлінську діяльність за стадіями життєвого циклу.

ЛІТЕРАТУРА

1. А. с. 46755 Україна, Державна служба інтелектуальної власності. Наукова розробка «Модель багатofункціонального інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття інвестиційних рішень» / О. С. Балан, С. В. Філіппова (Україна). – № 46755 / 12.12.2012. – 15 с.
A. s. 46755 Ukrayina, Derzhavna sluzhba intelektualnoyi vlasnosti. Naukova rozrobka «Model bagatofunktsionalnogo informatsiyno-analitichnogo zabezpechennya priynyattya Investitsiynih rishen» / O. S. Balan, S. V. Filippova (Ukrayina). – № 46755 / 12.12.2012. – 15 s.
2. А. с. 47618 Україна, Державна служба інтелектуальної власності. Комп'ютерна програма програмне забезпечення «Бізнес-аналітик» (ПЗ «Бізнес-аналітик») / О. С. Балан (Україна). – № 47618 / 05.02.2013. – 15 с.
A. s. 47618 Ukrayina, Derzhavna sluzhba Intelektualnoyi vlasnosti. Komp'yuterna programa programne zabezpechennya «Biznes-analitik» (PZ «Biznes-analitik») / O. S. Balan (Ukrayina). – № 47618 / 05.02.2013. – 15 s.
3. Балан О. С. Прийняття інвестиційних рішень в інвестиційному менеджменті : монографія / О. С. Балан, С. В. Філіппова. – Донецьк : Ноулідж (донецьке відділення), 2013. – 371 с.
Balan O. S. Priynyattya investitsiynih rishen v Investitsiynomu menedzhmenti : monografiya / O. S. Balan, S. V. Filippova. – Donetsk : Noulidzh (donetske viddilennya), 2013. – 371 s.
4. Балан О. С. Модель поведінки інвесторів як елемент інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття інвестиційних рішень промислового підприємства / Балан О. С. // Наука й економіка. – 2013. – Вип. 2 (30). – С. 149–153.
Balan O. S. Model povedinki investoriv yak element Informatsiyno-analitichnogo zabezpechennya priynyattya investitsiynih rishen promislovogo pidpriemstva / Balan O. S. // Nauka y ekonomika. – 2013. – Vip. 2 (30). – S. 149–153.
5. Балан А. С. О проблемах внедрения ССП на отечественных предприятиях / Т. Н. Погребная, С. В. Филиппова, А. С. Балан // Научный вестник. – 2009. – № 11 (89). – С. 230–238.
Balan A. S. O problemah vnedreniya SSP na otechestvennyih predpriyatiyah / T. N. Pogrebnaaya, S. V. Filippova, A. S. Balan // Nauchnyiy vestnik. – 2009. – № 11 (89). – S. 230–238.
6. Балан О. С. Побудова системи внутрішнього контролю інвестиційних процесів вітчизняних підприємств / О. С. Балан, К. В. Ковтуненко, А. А. Атабаєва // Труды Одесского политехнического университета. – 2010. – Вып. 1 (33)–2 (34). – С. 268–271.
Balan O. S. Pobudova sistemi vnutrishnogo kontrolyu investitsiynih protsesiv vitchiznyanih pidpriemstv / O. S. Balan, K. V. Kovtunenکو, A. A. Atabaeva // Trudy Odesskogo politehnicheskogo universiteta. – 2010. – Vyip. 1(33)–2(34). – S. 268–271.
7. Балан О. С. Апробація моделі інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття інвестиційних рішень на промислових підприємствах України // Зб. наук. пр. Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. Вип. 31 : у 2-ч ч. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Черкас. держ. технолог. ун-т. – Черкаси : ЧДТУ, 2012. – Ч. II, т. 1. – С. 39–42.
Balan O. S. Aprobatsiya models informatsiyno-analitichnogo zabezpechennya priynyattya investitsiynih rishen na promislovih pidpriemstvah Ukraini // Zb. nauk. pr. Cherkaskogo derzhavnogo tehnologichnogo unsvrsitetu. Seriya: Ekonomichni nauki. Vip. 31: u 2-p ch. / M-vo osviti i nauki, molodi ta sportu Ukraini, Cherkas. derzh. tehnolog. un-t. – Cherkasi : ChDTU, 2012. – Ch. II., t. 1. – S. 39–42.
8. Балан А. С. Концептуальная адаптивная модель информационно-аналитической системы принятия инвестиционных решений / Балан А. С. // Економічні інновації : зб. наук. пр. НАН України. – О. : ІПРЕЕД НАН України, вип. 52, 2013. – С. 30–35.
Balan A. S. Kontseptualnaya adaptivnaya model informatsionno-analiticheskoy sistemyi prinyatiya investitsionnyih resheniy / Balan A. S. // Ekonomichni innovatsiyi : zb. nauk. pr. – O. : IPREED NAN Ukraini, vip. 52, 2013. – S. 30–35.

А. С. Балан, кандидат технических наук (Одесский национальный политехнический университет). **Формирование инструментов информационно-аналитической системы принятия инвестиционных решений с учетом жизненного цикла инвестиционных проектов и видов управленческой деятельности.**

Аннотация. Автор консолидировал разработанные ранее инструменты информационно-аналитической системы принятия инвестиционных решений инвестиционного проекта на основе факторов, влияющих на управленческую деятельность по стадиям жизненного цикла. Приведена общая методология принятия инвестиционных решений. Рассмотрены результаты внедрения предложенных инструментов информационно-аналитической системы принятия инвестиционных решений инвестиционного проекта.

Ключевые слова: информационно-аналитическая система, инструменты принятия инвестиционных решений, жизненный цикл инвестиционных проектов.

O. S. Balan, Cand. Tech. Sci. (Odessa National Polytechnic University). **Forming tools information analysis system investment decisions based on the life cycle of investment projects and types of management activities.**

Summary. Author consolidated earlier developed tools of information-analytical system investment decisions of the investment project on the basis of factors that affect the management activities in stages of the life cycle. The general methodology for making investment decisions. The results of the proposed instruments of information and analysis system investment decisions of the investment project.

Keywords: information-analytical system, instruments of investment decisions, the life cycle of investment projects.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ТУРИСТИЧНО- РЕКРЕАЦІЙНИХ СИСТЕМ

О. В. МАКАРА, доктор економічних наук

(Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк);

Д. М. ГАРАСЮК

(Львівська комерційна академія)

Анотація. Стаття присвячена дослідженню теоретичних засад формування туристично-рекреаційної системи регіону. Визначено та окреслено основні аспекти, що формують сутність поняття туристично-рекреаційної та територіальної рекреаційної систем, розглянуто структуру, типи та функції територіальної туристично-рекреаційної системи та представлено різні наукові підходи до типізації туристично-рекреаційних систем.

Ключові слова: туристично-рекреаційна система, територіальна туристично-рекреаційна система, рекреаційні ресурси, рекреанти, типізація територіальних туристично-рекреаційних систем.

У сучасних умовах розвиток туризму та рекреації значно впливає на економіку України та її регіонів. Це викликає інтерес багатьох теоретиків і практиків щодо проблем формування та розвитку туристично-рекреаційної сфери регіонів, яка характеризується безперервним зростанням потреб у туристично-рекреаційних послугах, залученням нових ресурсів та інвестицій, удосконаленням туристично-рекреаційних комплексів регіону. Актуальність цієї теми зумовлена необхідністю комплексної характеристики поняття «туристично-рекреаційна система» у різних аспектах.

Серед різноманітності термінів, які в науковій літературі вживаються для характеристики туристично-рекреаційної сфери, використовуються поняття «туристично-рекреаційна система», «регіональна рекреаційна система», «територіальна рекреаційна система» [1], дослідженням формування, структури та розвитку яких присвячені праці географів і економістів, зокрема І. В. Давиденко, М. І. Долішнього, В. К. Євдокименка, Л. Г. Лук'янової, Ф. Ф. Мазура, М. М. Паламарчука, В. С. Преображенського, В. В. Шулика та інших [1–6; 8–14].

З огляду на існування різноманітних підходів до вивчення туристично-рекреаційних систем постає проблема інтегрального розуміння сутності вищевказаного поняття.

Розглянемо існуючі підходи до характеристики туристично-рекреаційної системи регіону та дослідимо загальні принципи та закономірності формування туристично-рекреаційних систем. Завдання статті полягає у тому, щоб, узагальнивши основні наведені підходи до типізації туристично-рекреаційних систем, запропонувати власну типологію територіальних рекреаційних систем.

Туристично-рекреаційна система є складним і багатоаспектним явищем, основною метою якого є задоволення туристсько-рекреаційних потреб людей, що становить структуру із взаємопов'язаних елементів у взаємодії із навколишнім середовищем. Наприклад, Л. Г. Лук'янова визначає туристично-рекреаційну систему як «сукупність взаємодіючих структур, елементів і явищ, які направлені на забезпечення рекреаційних потреб суспільства» [10, с. 154].

Ф. Ф. Мазур розглядає туристично-рекреаційну систему як «систему відкритого типу,

яка знаходиться у постійній взаємодії із зовнішнім середовищем» [7, с. 18].

В. С. Преображенський туристично-рекреаційну систему розуміє як «сукупність територіальних мереж підприємств різноманітних субгалузей рекреаційного господарства» [9, с. 5], що, на його думку, володіють не лише інтегральними, а й власними закономірностями розміщення та розвитку з погляду територіальної диференціації економіки.

Територіальні туристично-рекреаційні системи формуються на основі об'єктів, які задовольняють потреби людей у туризмі та рекреації, тому їх розглядають як рекреаційні ресурси, одна частина яких безпосередньо споживається населенням під час неорганізованого відпочинку, а інша – пов'язана зі спеціальними закладами та установами сфери обслуговування, що реалізують рекреаційну функцію (будинки відпочинку, санаторії, пансіонати тощо).

Н. В. Фоменко розглядає територіальну туристично-рекреаційну систему як функціональну систему, яка представлена блоками, які є системами нижчого порядку:

- 1) група рекреантів;
- 2) природні та культурні комплекси;
- 3) технічна система;
- 4) група обслуговуючого персоналу;
- 5) система органів управління туристично-рекреаційної системи.

Територіальна туристично-рекреаційна система нормально функціонує при тісній взаємодії декількох галузей на певній території. Для сформованої територіальної туристично-рекреаційної системи як міжгалузевого утворення необхідно мінімум п'ять функціональних галузей і їх груп:

- Група галузей, які виконують основну функцію системи – це курортні, туристичні господарства, сфера відпочинку (у вузькому розумінні слова). Ці галузі становлять центральне ядро системи. Єдність на деякій території вже тільки цих галузей (єдність їх цілей, функцій, загальне використання певних природних ресурсів і ін.) дає можливість трактувати туристично-рекреаційну систему як вид міжгалузових систем. Кожна зі складо-

вих галузових частин туристично-рекреаційна системи є системою досить різних галузей, підгалузей і видів діяльності. Склад ядра туристично-рекреаційної системи свідчить про те, що вона є переважно міжгалузевою системою невиробничої сфери.

- Група галузей переважно виробничого обслуговування ядра туристично-рекреаційна системи представлена будівництвом (у тому числі і капітальним, оскільки будь-яка туристично-рекреаційна система є системою швидкозростаючою, зазвичай, вона збільшує свою ємність зведенням нових об'єктів); транспортом (в першу чергу пасажирським, оскільки для туристично-рекреаційної системи характерні потоки рекреантів). До туристично-рекреаційної системи можна зарахувати культурне обслуговування, торгівлю, виробництво спеціального туристичного спорядження, сувенірів тощо. Ланцюжкові міжгалузові зв'язки ядра туристично-рекреаційної системи прямо і безпосередньо впливають на сільське господарство, харчову, а також легку промисловість, викликаючи якісні та кількісні зрушення у розвитку та територіальній організації останніх. Отже, туристично-рекреаційна система як міжгалузеве явище тісно пов'язана з іншими системами території.

- Галузі, які мають систему навчальних закладів, що готують спеціалістів вищої і середньої кваліфікації для курортно-туристичного господарства і сфери відпочинку, а саме: лікарів, інструкторів фізичної культури, культмасовиків, й інструкторів з туризму й альпінізму, екскурсоловів, економістів, плановиків для курортно-туристичних галузей та ін.

- Галузі, які мають систему спеціалізованих проектно-конструкторських інститутів, бюро, а також науково-дослідних закладів, які орієнтуються на забезпечення потреб санаторно-курортного та туристичного господарства. Сюди входить і діяльність із планування рекреаційних зон, районів, вузлів, центрів і пунктів.

- Спеціалізовані органи управління, які отримують інформацію про стан інших підсистем туристично-рекреаційної системи, дають вказівки, які стосуються питань оптимального

функціонування і подальшого розвитку туристично-рекреаційна системи [15, с. 42–45].

Усі вищезазначені галузі (функціональні підсистеми туристично-рекреаційної системи) взаємодіють між собою у просторовому й часовому вимірі.

Будь-яка туристично-рекреаційна система пов'язана з локальною системою розселення та є її невід'ємною складовою. Специфічні взаємозв'язки територіальних туристично-рекреаційних систем зумовлені безпосереднім споживанням рекреаційних ресурсів і формуванням рекреаційних потоків населення.

І. В. Зорін, В. С. Преображенський та Ю. О. Веденін [12, с. 77–84] виокремили такі типи територіальних туристично-рекреаційних систем. За функціями рекреаційної діяльності розрізняють лікувальний, спортивний і пізнавальний типи систем; за ступенем співвідношення в організації відпочинку незмінної природи та технологічних систем – урбанізований із такими підтипами: міста-курорти, міста-екскурсійні центри, дачні селища та неурбанізований із підтипами прогулянкові парки, спортивні парки, мисливські (риболовні) парки, архітектурно-історичні парки; за територіальною орієнтацією – територіальні рекреаційні системи світового, всесоюзного, міжагломераційного та міського значення.

Основною функцією територіальних туристично-рекреаційних систем першого типу є лікування, тому важливим елементом системи цього типу є природні чинники. Такий тип територіальних туристично-рекреаційних систем передбачає високі вимоги до природних об'єктів, рівня обслуговування відпочиваючих і ступеня благоустрою території.

Спортивний тип територіальних туристично-рекреаційних систем передбачає такі заняття відпочиваючих, як спортивні ігри, змагання, походи, альпінізм, мисливство, ловля риби. Функціонально цей тип пов'язаний із фізичним розвитком людини, але охоплює вужчий, спеціально підготовлений контингент рекреантів.

Пізнавальний тип територіальних туристично-рекреаційних систем пов'язаний із реалізацією функції духовного розвитку людини

через споживання природних і культурних цінностей. При цьому споживається інформація, враження, але не речовина або енергія [8, с. 41].

При систематизації туристично-рекреаційної діяльності О. Г. Топчієв і Ц. Ван [14], виокремлюють 18 видів і 10 підвидів усередині трьох типів територіальних туристично-рекреаційних систем: організований відпочинок; неорганізований відпочинок; туризм.

Оскільки туристично-рекреаційна діяльність є надзвичайно різноплановою та різноаспектною, вона важко підлягає систематизації [16]. Найкраще її диференціацію здійснювати через типізацію територіальних туристично-рекреаційних систем регіону, тому розглянувши та систематизувавши різноманітні підходи значної кількості вітчизняних науковців, на нашу думку, доцільно представити розроблену типологію територіальних туристично-рекреаційних систем згідно з такими критеріями: напрям діяльності; значення для споживачів; територія поширення; тривалість проведення рекреаційних занять; міра віддаленості від потенційних споживачів; ступінь сформованості та характер середовища, у якому функціонують певні туристично-рекреаційні системи [17] (рис. 1).

Перші два типи територіальних туристично-рекреаційних систем є важливими, оскільки кожна територіальна туристично-рекреаційна система повинна задовольняти рекреаційні потреби і запити, відповідно, міжнародної спільноти та представників багатьох держав, населення країни або жителів певного регіону, мешканців конкретного населеного пункту щодо лікування та оздоровлення; володіти унікальними, визначними та цінними рекреаційними ресурсами; надавати послуги та бути забезпеченою інфраструктурою відповідних стандартів і рівня у достатніх для функціонування системи обсягів.

Однак не кожна рекреаційна територія є територіальною туристично-рекреаційною системою, бо цього статусу вона набуває лише тоді, коли починає задовольняти всі вимоги до базової моделі територіальної туристично-рекреаційної системи [17], тому важливим

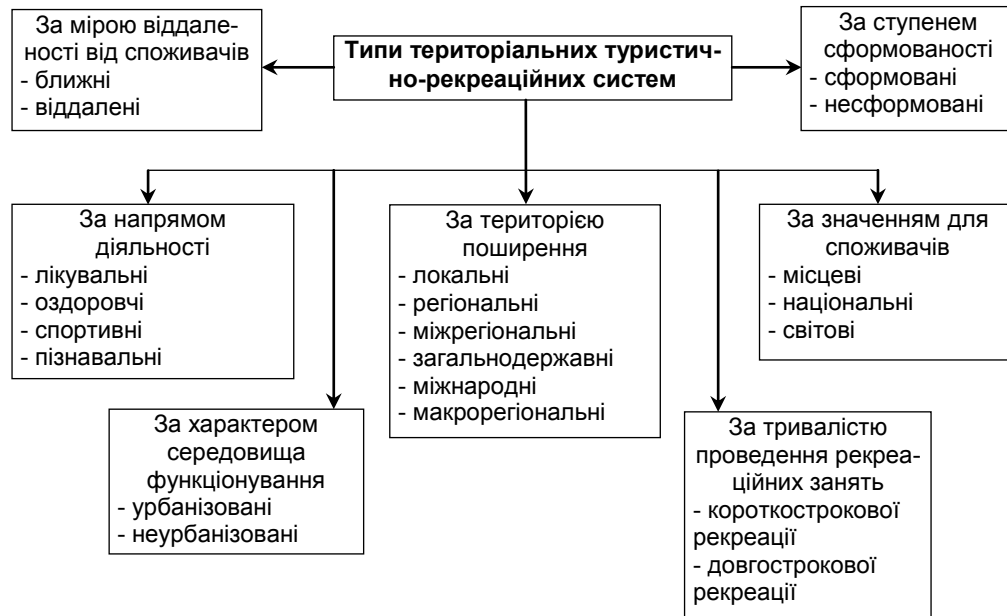

Рис. 1. Типізація територіальних туристично-рекреаційних систем

критерієм типізації туристично-рекреаційних систем регіону є площа їх поширення. Від вищевказаних чинників відповідно залежать тривалість проведення рекреаційних занять (системи короткотривалої та довготривалої рекреації) та періодичність функціонування конкретних територіальних туристично-рекреаційних систем у межах певного регіону.

Не менш важливими чинниками, що формують типізацію територіальних туристично-рекреаційних систем є характер середовища, у якому функціонує певна система (урбанізовані та неурбанізовані системи), міра віддаленості від споживачів і ступінь сформованості територіальних туристично-рекреаційних систем.

Найчастіше у науковій літературі туристично-рекреаційна система розглядається у територіальному аспекті, тому виокремлюємо поняття територіальної туристично-рекреаційної системи з притаманними їй функціями, типами та базовою структурою.

Розроблена схема типізації територіальних туристично-рекреаційних систем регіону дозволить практично застосувати її положення для оцінки та характеристики туристично-рекреаційних систем регіонів України, що є предметом наших подальших наукових досліджень і розвідок у цьому напрямі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мацола В. І. Формування і розвиток рекреаційно-туристичного комплексу Закарпатської області : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.10.02 / В. І. Мацола. – Львів, 1996. – 29 с.

Matsola V. I. Formuvannya i rozvitok rekreatsiyno-turistichnogo kompleksu Zakarpatskoyi oblasti: avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ekon. nauk : 08.10.02 / V. I. Matsola. – Lviv, 1996. – 29 s.

2. Давиденко І. В. Організаційно-економічний механізм регулювання розвитку рекреаційної системи регіону : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.02.03 / І. В. Давиденко. – Одеса, 2006. – 19 с.

Davidenko I. V. Organizatsiyno-ekonomichniy mehanizm reguluyuvannya rozvitku rekreatsiynoyi sistemi regionu : avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ekon. nauk : 08.02.03 / I. V. Davidenko. – Odesa, 2006. – 19 s.

3. Долішній М. І. Карпатський рекреаційний комплекс / М. І. Долішній, М. С. Нудельман, О. В. Ткаченко. – Львів : [б. в.], 1997. – 157 с.

Dolishniy M. I. Karpatskiy rekreatsiyniy kompleks / M. I. Dolishniy, M. S. Nudelman, O. V. Tkachenko. – Lviv : [b. v.], 1997. – 157 s.

4. Долішній М. І. Регіональні проблеми економічного і соціального розвитку України / М. І. Долішній. – К., 1991. – С. 43. – (Препринт наук. доповіді).
- Dolishniy M. I. Regionalni problemi ekonomichnogo i sotsialnogo rozvitku Ukrayini / M. I. Dolishniy. – K., 1991. – S. 43. – (Preprint nauk. dopovidi).
5. Игнатенко А. М. Рекреационно-территориальные системы: научные основы развития и функционирования / А. М. Игнатенко. – К. : УМК, 1989. – 154 с.
- Ignatenko A. M. Rekreatsionno-teritorialnyie sistemyi: nauchnyie osnovy razvitiya i funktsionirovaniya / A. M. Ignatenko. – K. : UMK, 1989. – 154 s.
6. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) : навч. посіб. для студ. спец. «Туризм» / О. О. Любіцева. – К. : Альтерпрес, 2005. – 432 с.
- Lyubitseva O. O. Rinok turistichnih poslug (geoprostorovi aspekti) : navch. posib. dlya stud. spets. «Turizm» / O. O. Lyubitseva. – K. : Alterpres, 2005. – 432 s.
7. Мазур Ф. Ф. Соціально-економічні умови розвитку рекреаційної індустрії : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Ф. Ф. Мазур. – К. : Центр навч. л-ри, 2005. – 96 с.
- Mazur F. F. Sotsialno-ekonomichni umovi rozvitku rekreatsinyoi industriyi : navch. posib. dlya stud. visch. navch. zakl.] / F. F. Mazur. – K. : Tsentr navch. l-ri, 2005. – 96 s.
8. Паламарчук М. М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії / М. М. Паламарчук, О. М. Паламарчук. – К. : Знання, 1998. – 416 с.
- Palamarchuk M. M. Ekonomichna i sotsialna geografiya Ukrayini z osnovami teoriyi / M. M. Palamarchuk, O. M. Palamarchuk. – K. : Znannya, 1998. – 416 s.
9. Преображенский В. С. Рекреационная география, ее состояние и перспективы / В. С. Преображенский, Б. Н. Лихачов, Ю. А. Веденин. – М. : [б. и.], 1994. – С. 1–16.
- Preobrazhenskiy V. S. Rekreatsionnaya geografiya, ee sostoyanie i perspektivy / V. S. Preobrazhenskiy, B. N. Lihachov, Yu. A. Vedenin. – M. : [b. v.], 1994. – S. 1–16.
10. Рекреационные комплексы : [учеб. пособие] / [Лукьянова Л. Г. и др.] ; под общ. ред. В. К. Федоренко. – К., 2004. – 346 с.
- Rekreatsionnyie kompleksyim : [ucheb. posobie] / [Lukyanova L. G. i dr.] ; pod obsch. red. V. K. Fedorenko. – K., 2004. – 346 s.
11. Рекреаційна політика в Карпатському регіоні: принципи формування, шляхи реалізації / В. С. Кравців, В. К. Євдокименко, М. М. Габрель, М. В. Копач. – Чернівці : Прут, 1995. – 72 с.
- Rekreatsiyna politika v Karpatskomu regioni: printsipi formuvannya, shlyahi realizatsiyi / V. S. Kravtsiv, V. K. Evdokimenko, M. M. Gabrel, M. V. Kopach. – Chernivtsi : Prut, 1995. – 72 s.
12. Теоретические основы рекреационной географии / отв. ред. В. С. Преображенский. – М. : Наука, 1975. – 222 с.
- Teoreticheskie osnovy rekreatsionnoy geografii / otv. red. V. S. Preobrazhenskiy. – M. : Nauka, 1975. – 222 s.
13. Шулик В. В. Методичні проблеми формування регіональних рекреаційних систем (на прикладі Полтавської області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. архітектури: 18.00.01 / В. В. Шулик. – Х., 2001. – 20 с.
- Shulik V. V. Metodichni problemi formuvannya regionalnih rekreatsinyih sistem (na prikladi Poltavskoyi oblasti) : avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. arh. : 18.00.01 / V. V. Shulik. – H., 2001. – 20 s.
14. Ван Ціншен. Теоретичні та методологічні аспекти рекреаційної географії: сучасний підхід / Ціншен Ван, О. Г. Топчієв // Український географічний журнал. – 2003. – № 1 (41). – С. 45–49.
- Van Tsinshen. Teoretichni ta metodologichni aspekti rekreatsinyoi geografii: suchasniy pidhid / Tsinshen Van, O. G. Topchiev // Ukrayinskiy geografichniy zhurnal. – 2003. – № 1 (41). – S. 45–49.
15. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія : навч. посіб. / Фоменко Н. В. – К. : Центр навч. л-ри, 2007. – 312 с.

- Fomenko N. V. Rekreatsiyini resursi ta kurortologiya : navch. posib. / Fomenko N. V. – K. : Tsentr navch. l-ri, 2007. – 312 s.
16. Бейдик О. О. Географія туризму : навч.-метод. комплекс для студентів спеціальності «Туризм»] / О. О. Бейдик. – К. : ВГЛ «Обрії», 2007. – 108 с.
- Beydik O. O. Geografiya turizmu : navch.-metod. kompleks dlya studentiv spetsialnosti «Turizm»] / O. O. Beydik. – K. : VGL «Obriyi», 2007. – 108 s.
17. Новикова В. І. Типізація територіальних рекреаційних систем і виявлення їх прояву в межах Черкаської області [Електронний ресурс] / Новикова В. І. // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. – 2008. – № 16. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Nzvdpu_geogr/2008_16/index.htm/. – Назва з екрана.
- Novikova V. I. Tipizatsiya teritorialnih rekreatsiynih sistem i viyavlennya yih proyavu v mezhhah Cherkaskoyi oblasti [Elektronniy resurs] / Novikova V. I. // Naukovi zapiski Vinnitskogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu im. Mihayla Kotsyubinskogo. Seriya: Geografiya. – 2008. – № 16. – Rezhim dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Nzvdpu_geogr/2008_16/index.htm/. – Nazva z ekrana.

А. В. Макара, доктор економічних наук (Восточноевропейский национальный университет им. Леси Украинской, г. Луцк); **Д. М. Гарасюк** (Львовская коммерческая академия). **Теоретические основы формирования территориальных туристско-рекреационных систем.**

Аннотація. Стаття посвящена дослідженню теоретических основ формування туристско-рекреационной системы региона. Определено и представлено основные аспекты, формирующие сущность понятия туристско-рекреационной и территориальной рекреационной систем, рассмотрено структуру, типы и функции территориальной туристско-рекреационной системы и представлено различные подходы к ее типизации.

Ключевые слова: туристско-рекреационная система, территориальная туристско-рекреационная система, рекреационные ресурсы, рекреанты, типизация территориальных туристско-рекреационных систем.

A. V. Makara, Dc. Econ. Sci. (Lesya Ukrainka Eastern European National University); **D. M. Harysyuk** (Lviv Academy of Commerce). **Theoretical fundamentals of forming territorial tourist and recreational systems.**

Summary. The article is dedicated to research of theoretical fundamentals forming tourist and recreational system of the region. Basic aspects that form the essence of notion of tourist and recreational system and territorial and recreational system are determined and characterized; structure, types and functions of territorial tourist and recreational system are examined and various scientific approaches to the typology of tourist and recreational system are represented.

Keywords: tourist and recreational system, territorial tourist and recreational system, recreational resources, recreants, typology of territorial tourist and recreational systems.

ДИСКУСІЙНІ ПІДХОДИ ДО РОЗПОДІЛУ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Н. В. МИХАЙЛОВА, кандидат економічних наук
(Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»)

Анотація. У статті розглянуто підходи до розподілу прибутку підприємств, висвітлена роль прибутку в ринковій економіці.

Ключові слова: прибуток, чистий прибуток, управління прибутком, розподіл прибутку підприємства, принципи розподілу прибутку.

В умовах стабілізації ринкових відносин і формування реальної самостійності підприємств прибуток має новий зміст, оскільки він є не тільки основним джерелом розвитку господарської діяльності будь-якого підприємства, але й стимулом його діяльності.

Прибуток як одна з найважливіших економічних категорій, що відображає позитивний фінансовий результат, є головною метою та критерієм ефективної діяльності підприємства, безпосередньо впливає на його фінансовий стан і є основним джерелом забезпечення фінансування внутрішніх потреб і подальшого його розвитку.

Роль прибутку підприємства в ринковій економіці можна сформулювати такі:

- прибуток є головною метою підприємницької діяльності і основним спонукальним мотивом здійснення господарської діяльності;
- прибуток створює базу економічного розвитку суспільства загалом;
- прибуток є основним критерієм оцінки ефективності діяльності підприємства і захисним механізмом від загрози банкрутства;
- прибуток є основним внутрішнім джерелом формування фінансових ресурсів підприємства, які забезпечують його розвиток;
- прибуток є головним джерелом зростання вартості підприємства;
- прибуток підприємства є важливим джерелом задоволення соціальних потреб суспільства.

Отже, прибуток як економічний показник дає змогу поєднувати економічні інтереси держави, підприємства, як господарюючого суб'єкта, працівників і власників підприємства.

Значна роль прибутку в розвитку підприємств, у забезпеченні інтересів його власників і персоналу, а також держави визначають необхідність дослідження питань ефективного управління прибутком, а саме його розподілом і використанням.

Питання щодо формування, використання й ефективного управління прибутком підприємства досліджували науковці України і зарубіжжя, зокрема: І. О. Бланк, Є. Брігхем, Дж. К. Ван Хорн, Б. В. Данилишин, А. М. Ковальова, Л. А. Костирко, Г. П. Крамаренко, М. К. Коробов, Л. А. Лігоненко, А. Р. Мазаракі, С. В. Мочерний, Л. Р. Омелянович, А. М. Поддєрьогін, Г. В. Савицька, Р. В. Сайфулін, Р. А. Фатхутдинов, Н. А. Ушаков, Н. В. Чумаченко, А. Р. Шермет. Як за минулих часів, так і в період сьогоденних ринкових перетворень, ці проблеми залишаються актуальними і не до кінця вирішеними, особливо питання щодо розподілу прибутку підприємств мають несистемний і частковий характер і підлягають подальшому глибокому дослідженню.

Мета статті – проаналізувати основні підходи до розподілу прибутку підприємств.

Найважливішою фінансовою категорією, яка відображає успіх підприємства, є позитив-

ний фінансовий результат діяльності – прибуток. Величина прибутку підприємства впливає на формування фінансових ресурсів підприємства; збільшення ринкової вартості підприємства; ефективність виробничої діяльності підприємства; економічний розвиток держави.

На перший погляд, проста економічна категорія характеризується багатоаспектністю сутнісних сторін, а також різноманіттям форм, у яких вона постає. З огляду на це, й досі немає однозначного трактування сутності прибутку та методики його визначення. На думку Г.О. Крамаренка, О. Є. Черної, прибуток – це чистий дохід бізнесмена на вкладений капітал, винагорода за ризик підприємницької діяльності, що є різницею між сукупним доходом і сукупними витратами в процесі здійснення своєї діяльності [6].

Г. Г. Кірейцев вважає, що прибуток – найважливіша фінансова категорія, що відображає позитивний фінансовий результат господарської діяльності підприємства, характеризує ефективність виробництва, і в кінцевому підсумку свідчить про рівень і якість виробленої продукції, стан продуктивності праці, рівень собівартості [10].

В. Б. Клевець у дисертаційній роботі дійшла висновку, що прибуток, як економічна категорія, охоплює широке коло суспільних відносин, які пов'язані з утворенням, розподілом і використанням додаткового продукту, що віддзеркалюється у відносинах між підприємством, з одного боку, і робітниками, підприємствами та державою, з іншого боку [5].

А. М. Поддєрьогін пропонує розглядати прибуток у трьох аспектах:

- прибуток як вираження результату фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання та винагорода за підприємницький ризик;
- прибуток як вираження ефективності управління операційною, інвестиційною та фінансовою діяльністю суб'єкта господарювання;
- прибуток як джерело самофінансування підприємства [12].

У найбільш узагальненому вигляді поняття «прибуток» розкриває І. А. Бланк: «Прибуток являє собою виражений у грошовій формі чис-

тий дохід підприємця на вкладений капітал, що характеризує його винагороду за ризик здійснення підприємницької діяльності, він є різницею між сукупними доходами і сукупними витратами у процесі здійснення цієї діяльності» [3]. В цьому визначенні автор додатково врахував фактор ризику, характерний для усіх без винятку господарюючих суб'єктів, що функціонують в сучасних умовах господарювання. Низький ризик пов'язаний із низькими доходами, і, навпаки, зростання ризику виправдано тільки у тому разі, якщо воно компенсується зростанням доходності господарської діяльності.

Теоретично прибуток у трансформаційний період є об'єктом і інструментом управління, в якому сконцентровано інтереси майже всіх суб'єктів економічної діяльності. Він є джерелом фінансових ресурсів суб'єктів господарювання та держави. Як особливе джерело формування й поповнення фінансових ресурсів підприємницьких структур прибуток із переходом до ринкової економіки є тією частиною грошових заощаджень підприємства, яка сприяє розширенню виробництва та підвищенню добробуту акціонерів. У цьому полягає відтворювальна та стимулювальна функція прибутку.

Як важливий показник оцінки фінансових результатів діяльності суб'єкта господарювання, його фінансового стану та перспектив розвитку прибуток є показником ефективності функціонування підприємства загалом і фінансових можливостей держави. Саме тому він виконує контрольну функцію та сигналізує про необхідність заходів щодо зменшення собівартості продукції, нарощування обсягів виробництва, доцільності змін у цінній політиці, розширення асортименту товарів.

Отже, слід відзначити значну роль прибутку в розвитку підприємства та забезпеченні інтересів його власників і персоналу, а також у розвитку всієї держави. Тому важливим завданням є ефективне управління прибутком підприємств.

Одним із напрямів управління прибутком підприємства є забезпечення ефективного його розподілу. Розподіл прибутку – це важливий економічний важіль, що забезпечує гармо-

нізацію економічних інтересів держави, підприємства як господарюючого суб'єкта ринку, його трудового колективу.

Реалізація головної мети управління прибутком підприємства потребує визначення конкретних завдань за напрямками його розподілу та використання. Основними завданнями управління розподілом прибутку підприємства є:

- забезпечення повного й ефективного використання власних інвестиційних ресурсів;
- забезпечення ефективного використання прибутку, що спрямований на матеріальне стимулювання найманого персоналу;
- забезпечення повного й ефективного використання прибутку, що спрямований на соціальний розвиток колективу підприємства.

Порядок розподілу прибутку підприємства залежить від чинного законодавства, яке регулює взаємовідносини підприємства з бюджетом, формами власності й організаційно-правовим статусом підприємства, але головна вимога зводиться до того, щоб органічно поєднувались інтереси підприємства, суспільства загалом і конкретних працівників. Реалізація цієї вимоги зумовлює основні принципи розподілу та використання прибутку:

- першочергове виконання фінансових зобов'язань перед суспільством в особі держави;
- максимальне забезпечення за рахунок прибутку потреб розширеного відтворення;
- використання прибутку на матеріальне стимулювання працівників;
- використання прибутку на задоволення соціально-культурних потреб.

Вивчення наукових доробок вітчизняних і зарубіжних досліджень з питань управління розподілом прибутку підприємств вказує на те, що існують різні підходи до визначення об'єкта цього розподілу. Одні економісти вважають, що об'єктом розподілу прибутку підприємства є його балансний прибуток. Наприклад, М. М. Бердар вважає, що розрахований загальний прибуток суб'єкта господарювання підлягає розподілу. При цьому слід забезпечувати як формування доходу держави, так і покриття потреб підприємств з розширення виробництва, матеріального стиму-

лювання працівників і вирішення соціальних питань [2]. Підтримує таку думку й В. В. Хачатрян, мотивуючи такий підхід таким:

- визначення об'єктом розподілу чистого прибутку підприємств будь-якої форми економічної діяльності виключає із розподільчого процесу такий важливий економічний суб'єкт як держава, що протирічить основним принципам сучасної економічної теорії з питань побудови економічних взаємовідносин між державою і бізнесом;
- сума податкових платежів, що сплачує підприємство зі свого прибутку, не є константою, а варіює залежно від його податкової політики; визначаючи об'єктом розподілу прибуток від звичайної діяльності до оподаткування, а не чистий прибуток, у механізм розподілу прибутку автоматично включаються і важелі цього напрямку менеджменту підприємства, що дозволяє більш комплексно формувати процес управління розподілом прибутку [13].

Інша група економістів вбачає об'єктом розподілу чистий прибуток. Наприклад, О. О. Непочатенко, Н. Ю. Мельничук стверджують, що на підприємстві розподілу підлягає чистий прибуток, тобто прибуток, що залишився в розпорядженні підприємства після сплати податків та інших обов'язкових платежів [7]. О. Д. Данилов розглядає розподіл чистого прибутку за трьома напрямками:

- на користь держави;
- на користь підприємства;
- на користь власників [4].

На думку Г. М. Азаренкової, розподіл чистого прибутку – один із напрямів внутрішньо-фірмового планування, значення якого в ринкових умовах зростає [1].

Розглядаючи особливості управління прибутком підприємства в сучасних умовах, Т. Ю. Тищенко виокремлює фактори розподілу та використання прибутку. Фактори розподілу складаються із платежів обов'язкового характеру до бюджету й позабюджетних фондів, до банківських і страхових фондів, платежів добровільного характеру, включаючи благодійні фонди, спрямування прибутку до фондів грошових коштів, що створюються на підприємствах.

Фактори використання відносяться тільки до того прибутку, що залишається на підприємстві. Вони включають такі напрями: споживання, накопичення, соціальний розвиток, капітальні й фінансові вкладення, покриття збитків та інших витрат [9].

Цілком погоджуємося з авторами підручників [8, 11], які у розподілі прибутку виокремлюють два етапи. Перший етап – це розподіл загального прибутку. Отриманий підприємством прибуток направляється на виплату податків і обов'язкових платежів, що сплачуються з прибутку, і на утворення чистого прибутку. Велике значення при цьому має податкова політика держави щодо суб'єктів підприємницької діяльності, яка реалізується в сумі податків, що сплачуються за рахунок прибутку, у визначенні ставок оподаткування тощо.

Другий етап – це розподіл і використання чистого прибутку. Прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства, використовується для матеріального заохочення і соціального розвитку, формування резервного фонду, фондів комерційного ризику, виробничого розвитку, виплати дивідендів, поповнення інших фондів, що формуються за рішенням підприємства.

Принципове значення в розподілі чистого прибутку підприємства має досягнення оптимального співвідношення між фондом нагромадження (споживання) та фондом споживання. Іншими словами, система розподілу прибутку повинна забезпечити фінансовими ресурсами потреби розширеного відтворення підприємства на основі встановлення оптимального співвідношення між засобами, що направляються на споживання і накопичення.

Прибуток є кінцевим результатом, який створює підприємству фінансові ресурси, що необхідні для розширення його діяльності, формування його сталості і конкурентоспроможності на ринку товарів і послуг. Саме на основі одержаного прибутку підприємство виконує свої функції, спрямовуючи кошти на власний розвиток, на соціальні потреби, у фонд матеріального заохочення та на інші цілі.

В умовах ринку механізм розподілу прибутку має велике значення. У ньому відображається ефективність господарської діяльнос-

ті, від нього залежить дієвість господарської самостійності й самофінансування. Від досконалості форм і методів розподілу прибутку залежить зацікавленість підприємств і окремих працівників у постійному зростанні й удосконаленні діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азаренкова Г. М. Фінанси підприємств : навч. посіб. / Г. М. Азаренкова, Т. М. Журавель, Р. М. Михайленко. – К. : Знання – Прес, 2009. – 299 с.
Azarenkova G. M. Finansy pidpriemstv : navch. posib. / G. M. Azarenkova, T. M. Zhuravel, R. M. Myhailenko. – K. : Znannia – Pres, 2009. – 299 s.
2. Бердар М. М. Фінанси підприємств : навч. посіб. / М. М. Бердар. – К. : Центр учб. лі-ри, 2010. – 352 с.
Berdar M. M. Finansy pidpriemstv : navch. posib. / M. M. Berdar. – K. : Tsentri uchb. li-ri, 2010. – 352 s.
3. Бланк И. А. Финансовый менеджмент : учеб. курс / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, Эльга, 2004. – 528 с.
Blank I. A. Finansovyi menedzhment : ucheb. kurs / I. A. Blank. – K. : Nika-Tsentr, Elga, 2004. – 528 s.
4. Данилов О. Д. Фінанси підприємств у запитаннях і відповідях : навч. посіб. / О. Д. Данилов, Т. В. Паєнтко. – К. : КНТ, 2009. – 272 с.
Danylov O. D. Finansy pidpriemstv u zapytanniah i vidpovidiah : navch. posib. / O. D. Danylov, T. V. Paientko. – K. : KNT, 2009. – 272 s.
5. Клевец В. Б. Формування фінансових результатів у молокопродуктовому підкомплексі АПК : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.07.02 / В. Б. Клевец ; Держ. агрокол. ун-т. – Житомир, 2004. – 20 с.
Klevets V. B. Formuvannia finansovyh rezultativ u molokoproduktovomu pidkompleksli APK : avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ekon. nauk : 08.07.02 / V. B. Klevets ; Derzh. agroekol. un-t. – Zhytomir, 2004. – 20 s.

6. Крамаренко Г. О. Фінансовий аналіз : підручник / Г. О. Крамаренко, О. Є. Чорна. – К. : Центр учб. л-ри, 2008. – 392 с.
- Kramarenko G. O. Finansovyi analiz : pidruchnyk / G. O. Kramarenko, O. Ye. Chorna. – K. : Tsentr uchb. l-ry, 2008. – 392 s.
7. Непочатенко О. О. Фінанси підприємств : навч. посіб. / О. О. Непочатенко, Н. Ю. Мельничук. – К. : Центр навч. л-ри, 2013. – 504 с.
- Nepochatenko O. O. Finansy pidpryiemstv : navch. posib. / O. O. Nepochatenko, N. Yu. Melnychuk. – K. : Tsentr navch. l-ry, 2013. – 504 s.
8. Політична економія : підручник / [Федоренко В. Г., Діденко О. М., Руженський М. М., Іткін О. Ф.] ; за наук. ред. В. Г. Федоренка. – К. : Алерта, 2008. – 487 с.
- Politychna ekonomiiia : pidruchnyk / [Fedorenko V. G., Didenko O. M., Ruzhenskyi M. M., Itkin O. F.] ; za nauk. red. V. G. Fedorenka. – K. : Alerta, 2008. – 487 s.
9. Тищенко Т. Ю. Особливості управління прибутком підприємства в сучасних умовах [Електронний ресурс] / Тищенко Т. Ю. – Режим доступу:
http://www.rusnauka.com/8_NMIV_2013/Economics/10_131244.doc.htm. – Назва з екрана.
- Tyshchenko T. Yu. Osoblyvosti upravlinnia prybutkom pidpryiemstva v suchasnyh umovah [Elektronnyi resurs] / Tyshchenko T. Yu. – Rezhim dostupu:
http://www.rusnauka.com/8_NMIV_2013/Economics/10_131244.doc.htm. – Nazva z ekrana.
10. Фінанси підприємств : навч. посіб. / за ред. проф. Г. Г. Кірейцева. – К. : ЦУЛ, 2002. – 268 с.
- Finansy pidpryiemstv : navch. posib. / za red. prof. G. G. Kireitseva. – K. : TsUL, 2002. – 268 s.
11. Фінанси підприємств : підручник / [Поддєрьогін А. М., Білик М. Д., Буряк Л. Д. та ін.] ; кер. авт. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. – Восьме вид., перероб і допов. – К. : КНЕУ, 2013. – 519 с.
- Finansy pidpryiemstv : pidruchnyk / [Poddierogin A. M., Bilyk M. D., Buryiak L. D. ta in.] ; ker. avt. i nauk. red. prof. A. M. Poddierogin. – Vosme vyd., pererob i dopov. – K. : KNEU, 2013. – 519 s.
12. Фінансовий менеджмент : підручник / за ред. проф. А. М. Поддєрьогіна. – К. : КНЕУ, 2005. – 535 с.
- Finansovyi menedzhment : pidruchnyk / za red. prof. A. M. Poddierogina. – K. : KNEU, 2005. – 535 s.
13. Хачатрян В. В. Удосконалення розподілу прибутку торговельних підприємств / В. В. Хачатрян // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 3. – С. 62–64.
- Hachatrian V. V. Udoskonalennia rozpodilu prybutku torgovelynyh pidpryiemstv / V. V. Hachatrian // Visnyk Hmelnytskogo natsionalnogo universytetu. – 2011. – № 3. – S. 62–64.

Н. В. Михайлова, кандидат экономических наук (Высшее учебное заведение Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли»). Дискуссионные подходы к распределению прибыли предприятий.

Аннотация. В статье рассмотрены подходы к распределению прибыли предприятий, освещена роль прибыли в рыночной экономике.

Ключевые слова: прибыль, чистая прибыль, управление прибылью, распределение прибыли предприятия, принципы распределения прибыли.

N. V. Mikhailova, Cand. Eco. Sci. (Poltava University of Economics and Trade). Discussion approaches to distribution of profits of enterprises.

Summary. The article considers approaches to distribution of profits of enterprises, highlight the role of profit in a market economy.

Keywords: profit, net profit, profit management, distribution of profit of the enterprise, the principles of profit distribution.

ФОРМУВАННЯ КОНТУРУ АДАПТАЦІЇ ДО ЗМІН НА ЗАСАДАХ СИСТЕМНО-ДИНАМІЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ЛОГІСТИЧНИХ ПОТОКІВ АПТЕЧНОЇ МЕРЕЖІ

А. О. КОЛОМИЦЕВА, кандидат економічних наук
(ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»);

Т. О. ЗАГОРНА, доктор економічних наук
(Макіївський економіко-гуманітарний інститут)

Анотація. Мета статті – систематизація оптимізаційних підходів і процедур моделювання логістичної адаптації в діяльності підприємницьких структур мережного типу, зокрема підприємств аптечної торгівлі. Розробка моделі адаптивного управління багатонаменклатурними поставками медикаментів аптечної мережі на основі засобів системно-динамічного імітаційного моделювання, який створює основу для формування оптимальної стратегії управління логістичними витратами в умовах аптечної мережі з урахуванням адаптації до ринкової кон'юнктури. Розроблена в ході дослідження модель системної динаміки дозволяє визначити оптимальні параметри поставок медикаментів у торговельну мережу, що значно спрощує процес формування ефективної політики закупівельної діяльності.

Ключові слова: адаптивне управління, прогнозування попиту, аптечна торгівля, імітаційне моделювання, волатильність, закупівельна діяльність.

Досягнення поставлених цілей в умовах ринкової економіки можливе тільки на основі використання сучасних принципів і методів адаптивного управління підприємствами. Проблема адаптації торгового підприємства до змін зовнішнього середовища набула нових рис, коли досягнуте підприємством статичне становище стає тимчасовим явищем, через істотне збільшення рівня мінливості та впливу невизначеності з боку зовнішнього середовища. Принциповий науковий інтерес становлять окремі аспекти адаптації підприємницьких структур мережного типу, логістична діяльність яких напряму залежить від ступеня перспективності використання сучасних оптимізаційних методів, моделей, процедур, які виконують комплексне завдання логістичної координації та оптимізації логістичних потоків торговельної мережі.

Вивченню питань, пов'язаних із адаптацією підприємств до мінливих умов функціонування, присвячено праці вітчизняних і закордон-

них учених: А. Альбекова [1], К. Вільямсона [11], Р. Ларіної [4], В. Лукінського [5], А. Ткачової [9], Л. Фролової [10] та ін.

Теоретико-методичні проблеми формування адаптивної політики розвитку мережних підприємницьких структур залишаються недостатньо вивченими як у зарубіжній, так і у вітчизняній науковій літературі. Тому в сучасних наукових школах актуалізується проблема формування і використання концепції логістичної адаптації для виконання стратегічних завдань розвитку торгового підприємства мережного типу. Практична проблематика дослідження лежить у сфері діагностики характеру та результатів ринкової взаємодії учасників мережі, що дозволить розв'язати існуючі управлінські завдання на етапі реалізації стратегії адаптивного розвитку.

Принциповий інтерес проблеми управління логістичними потоками мають для аптечних мереж – підприємницьких структур, які потребують специфічних інструментів адаптації

до змін попиту на лікарські засоби, координації логістичних потоків у системі мережних утворень складного рівня ієрархії; оптимізації ресурсного забезпечення логістичної адаптації з урахуванням впливу мінливих умов зовнішнього характеру. З огляду на коло вищезгаданих проблем необхідно здійснити наукову розробку теоретико-методичних аспектів адаптивного розвитку підприємств аптечної торгівлі на основі формування контуру адаптації до змін із використання системно-динамічного підходу.

Метою статті є систематизація оптимізаційних підходів і процедур моделювання логістичної адаптації в діяльності підприємницьких структур мережного типу, зокрема підприємств аптечної торгівлі.

В умовах мінливої ситуації як за межами підприємства, так і всередині виникає потреба в розробці комплексної системи управління ринковою взаємодією на принципах адаптації. Особливу специфіку ця проблема набуває в умовах мережного формату торгівлі. Запропонований підхід («взаємодія – адаптація – мережна структура») до організації системи внутрішньофірмового управління повинен враховувати вимогу гнучкого реагування на зміни й адаптуватися до них із метою запобігання кризової ситуації та продовження успішного функціонування.

Цей підхід являє собою механізм адаптивного управління. Якщо адаптація – це модель поведінки підприємства в ринкових умовах, то адаптивне управління – метод (спосіб) реалізації цієї моделі поведінки. Оскільки базові положення концепції і методологія адаптивного управління підприємства в повному обсязі ще не сформовані, у понятійній конструкції адаптивного управління потрібно врахувати специфічні умови мережних структур. Як об'єкт апробації процедури управління змінами згідно з моделлю адаптивного контуру обрано аптечну мережу.

Успішне функціонування і розвиток аптечної мережі визначається не тільки якістю підготовки та наявністю детального плану реалізації, а й ефективною організацією прийняття управлінських рішень. У цих умовах необхідні нові інструментальні інформаційні технології

управління попитом на лікарські засоби, здатні оперативнo коригувати параметри адаптивної моделі з урахуванням цілей і змін. Процес управління функціонування і розвитку змінами у аптечній мережі заснований не тільки на знаннях і уміннях керівників, а й на різних джерелах первинної і вторинної інформації. Своєчасність і достовірність управлінської інформації і нова їх технологія збору, зберігання, обробки для прийняття і виконання рішення стають ключовими чинниками розвитку аптечної мережі. Водночас, способи інтерпретації отриманих даних потребують новітніх оптимізаційних інструментів діагностики, ключове місце серед яких посідають методи системно-динамічного моделювання.

Дослідження та аналіз проблем розвитку аптечної мережі за допомогою синтезу адаптивного та системно-динамічного підходів підвищить результативність заходів щодо прийняття і виконання рішень на основі управлінської інформації з урахуванням впливу зовнішнього середовища.

Результат адаптивного управління спрямований на прийняття рішень щодо напрямів адаптації та побудови моделі адаптації, отже, продукт адаптивного управління – інформація, яка використовується в управлінні підприємством, для формування адекватних заходів з адаптації торговельної мережі в ринковому середовищі. Адаптивне управління залежить від усієї доступної інформації про процес у певний момент часу, воно акцентує увагу на дії системи управління щодо аналізу інформації [2].

Логіка дослідження адаптивного управління представлена у вигляді чотирьох частин (рис. 1). Кожна частина структури адаптивної системи має свою мету і завдання, виконує свої функції, технологію, але існують загальні процедурні правила, що об'єднують кожен елемент у систему. Методологія та процес прийняття і виконання рішення формують управлінську діяльність, а структура та інструментарій – механізм реалізації управління.

Методологія адаптивного управління, інтегрує теорію економічних категорій, закони та принципи, методи, функції, технологію в деяку цілісну систему, яка реалізується через ме-

Рис. 1. Складові системи адаптивного управління торгівельною мережею (складено за [2, с. 107–110; 5, с. 45–49])

ханізм управління. Мета адаптивного управління полягає в пошуку найбільш ефективних варіантів прийняття і виконання рішення, спрямованих на функціонування і розвиток підприємства.

Завданнями адаптивного управління є реалізація мети функціонування і розвитку підприємства, на основі формування методології, організації процесу адаптивного управління, розробки теоретичних і практичних механізмів реалізації управління щодо стабілізації становища підприємства в конкурентному середовищі, оцінки адаптивності моделі управління на основі ранжирування підприємств із використанням параметризації адаптивної моделі [3, с. 115–120].

Роздрібний аптечний бізнес наразі є дуже динамічною і галуззю, що швидко розвивається. Це пов'язано насамперед зі зміною структури споживчого попиту і, як наслідок, прагненням бізнесу задовольнити зростаючі

потреби клієнтів вести здоровий спосіб життя. За даними соціологічних опитувань, для покупців найбільш важливими факторами ідеальної аптеки є широта асортименту (69%), доступність цін (65%) і зручне місце розташування (38%). Незаперечну перевагу за цими показниками мають мережеві організації. Аналіз цінової кон'юнктури ринку дозволив виявити суттєві коливання цін на препарати та медикаменти, що ускладнюють логістичну діяльність фармацевтичного підприємства ПАТ «Фітофарм», знижують її ефективність і призводять до непередбачуваності та нестабільності фінансового результату. Отримані в ході дослідження результати кількісної оцінки розмірів цінових коливань характеризують періоди їх найбільшої інтенсивності та можуть бути покладені в основу розробки ефективної політики логістичної діяльності аптечної мережі, що дозволяє враховувати цінові ризики.

Розрахунок тестової статистики критерію Колмогорова-Смірнова для підприємства «Фітофарм» показав, що максимальна абсолютна різниця емпіричних і теоретичних частот не перевищує критичного значення при рівні значимості $\alpha = 0,05$ та кількості спостережень $n = 34$ $\left(D_{\text{крит}} = \frac{1,36}{\sqrt{n}} = \frac{1,36}{\sqrt{34}} \approx \right.$

$\approx 0,233 > D = 0,109$). Отже, при рівні значи-

мості 0,05 нульова гіпотеза про нормальний розподіл денного обсягу реалізації медикаментів у аптечній мережі не може бути відхилена, а отже, приймається. Здійснений аналіз дозволив констатувати, що денні обсяги реалізації медикаментів підприємства «Фітофарм», а отже, й обсяги денного попиту на фармацевтичну продукцію, характеризуються нормальним законом розподілу:

$$f(\text{Demand}) = \frac{1}{\sigma_D \sqrt{2\pi}} \exp\left(-\frac{(\text{Demand}-a_D)^2}{2\sigma_D^2}\right), \quad (1)$$

де Demand – обсяг денного попиту на продукцію підприємства;

a_D , σ_D – відповідно математичне очікування і середньоквадратичне відхилення попиту.

Параметри нормального розподілу для ПАТ «Фітофарм» мають такі значення: математичне очікування $a_D = 14,6$ тис. од., середньоквадратичне відхилення $\sigma_D = 3,1$ тис. од. Ці статистичні параметри характеризують ризик зміни споживчого попиту, середнє значення якого становить 21,03 % (розрахований як коефіцієнт варіації денного попиту – $3,1:14,6 \cdot 100$ %). Враховуючи характер денної реалізації медикаментів у аптечній мережі «Фітофарм», у рамках цього дослідження передбачається розробка для досліджуваного підприємства оптимального плану постачання медикаментів на препаратів на основі імітаційної моделі системної динаміки та її практична реалізація в пакеті прикладних програм Powersim Constructor. У ході дослідження цінної кон'юнктури фармацевтичних підпри-

ємств слід приділити увагу аналізу мінливості цін на продукцію. Показниками мінливості можуть бути середньоквадратичне відхилення та коефіцієнт варіації цін, проте ці показники є статистичними, характеризують ступінь мінливості за певний проміжок часу та не враховують динаміку зміни цін. Цих недоліків позбавлений динамічний індекс волатильності, що характеризує тенденцію зміни ціни. Волатильність (volatility – з англ. змінність, нестійкість) змін ціни є мірою того, як сильно ринок схильний до флуктуацій, тобто відхилень ціни від попередніх значень [7, с. 97]. Індекс волатильності, по суті, є коефіцієнтом варіації, розрахованим на основі методики ковзних значень [8]:

$$\text{DIV}_i^P = \frac{\sigma_i^K}{P_i^K} \cdot 100 \%, \quad (2)$$

де DIV_i^P – динамічний індекс волатильності ціни у i -му періоді часу (кварталі, місяці, дні);

K – період усереднення показників (4 квартали, 12 місяців, 30 днів);

σ_i^K – середньоквадратичне відхилення ціни за i -й і попередні $(K-1)$ періоди часу;

\overline{P}_i^K – середнє значення ціни за i -й і попередні $(K-1)$ періоди часу.

У ході дослідження динаміки мінливості цін на фармацевтичну продукцію були розраховані динамічні індекси волатильності у листопаді 2012 р. – жовтні 2013 р. для $K = 12$ місяців. Значення індексів для різних груп фармацевтичних товарів у різні місяці коливалися в межах від 1,5 % (у жовтні 2013 р. на групу CN) до 33,14 % (у листопаді 2012 р. на групу AN).

Динаміка показників DIV^P для фармацевтичної продукції протягом досліджуваного періоду представлена на рис. 2.

Високі індекси волатильності характерні для груп AV, AE, AN, BV, BN та CV. Стабільні ціни протягом досліджуваного періоду були на групи BE, CN, CE. Розуміння статистичних властивостей показника волатильності має

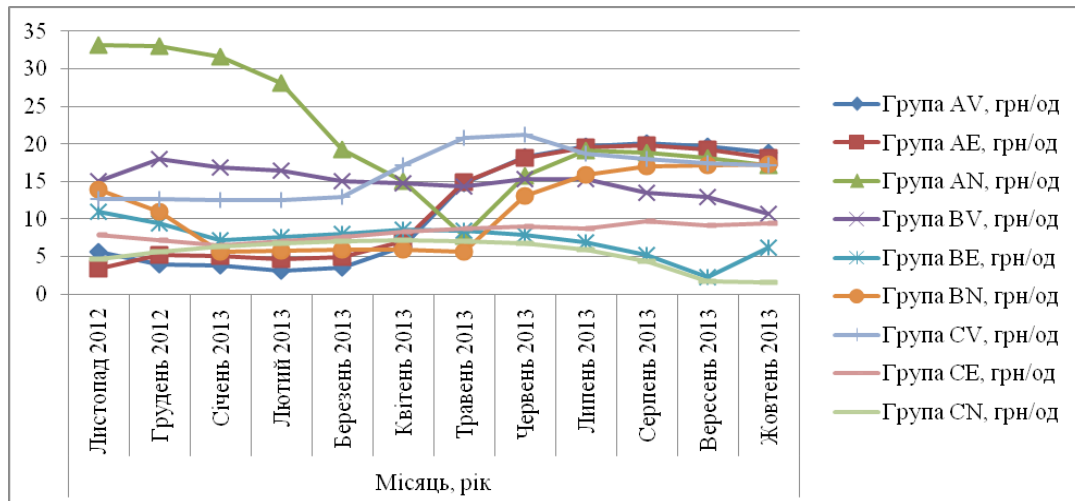

Рис. 2. Динаміка DIV^P для кожної групи фармацевтичних товарів (розраховано авторами)

важливе практичне застосування. Оскільки він характеризує ступінь цінової нестабільності на ринку, його можна вважати показником цінового ризику фармацевтичного підприємства. Значення показників DIV^P свідчать про мінімальний та підвищений рівень цінового ризику підприємств України [9, с. 410–413].

Побудова системно-динамічної моделі доповнює традиційний статистичний аналіз, дає можливість провести багатоваріантні розрахунки, націлені на дослідження динаміки руху матеріальних потоків у сферах постачання та реалізації підприємства, що дозволить підвищити якість вироблення управляючих дій і призведе до більш ефективного управління логістичною діяльністю і більш стійкого функціонування логістичної системи підприємства. Початковий стан системи встановлюється за допомогою завдання початкових значень рівнів і параметрів моделі, генерування випадкових чинників. Щоб імітувати поведінку системи в умовах альтернативних варіантів політики управління поставками матеріальних ресурсів необхідно використати залежності (форм. 1) – (форм. 4). В ході проведення імітації система «рухається» від стану до стану у міру того, як компоненти беруть участь у діях, що змінюють її стан [6, с. 26]. Ці процеси описуються так званою дискретно-подійною імітацією, коли зміни стану системи можуть відбуватися тільки на початку дії, тобто коли що-небудь починається, або в кінці дії, тобто

коли що-небудь закінчується. Для моделювання початку та закінчення дій використовуються події.

Для управління поставками медикаментів у пропонованій системно динамічній моделі використовуються три змінні: плановий період між поставками L_p , точка замовлення $S_{min}(t)$ і цільовий рівень запасу $S_{max}(t)$. Величини $S_{min}(t)$ і $S_{max}(t)$ визначаються аналітично за формулами (3) і (4), урахувавши характеристики реалізації фармацевтичної продукції, часу виконання замовлення, нормативу страхового запасу, а також інтервалу між плановими замовленнями.

$$S_{min}(t) = L_{plan} \cdot MS(t) + Sz(t), \quad (3)$$

$$S_{max}(t) = MS(t) \cdot L_p + Sz(t), \quad (4)$$

де $S_{min}(t)$ – точка замовлення (мінімально допустимий рівень запасу);

L_{plan} – плановий період доставки медикаментів (час виконання замовлення);

$Sz(t)$ – страховий запас медикаментів у натуральних одиницях у момент t ;

$MS(t)$ – середньодобова реалізація медикаментів;

L_p – період між плановими замовленнями на поставку медикаментів (проміжок часу між розміщенням двох послідовних замовлень).

Отже, доцільно виявити вплив періоду між плановими замовленнями L_p на величину су-

марних логістичних витрат у сфері постачання. З цією метою було здійснено по 20 імітаційних експериментів для різних значень L_p , знайдено середні логістичні витрати закупівельної діяльності та представлено залежність $LC(L_p)$ графічно (див. рис. 3).

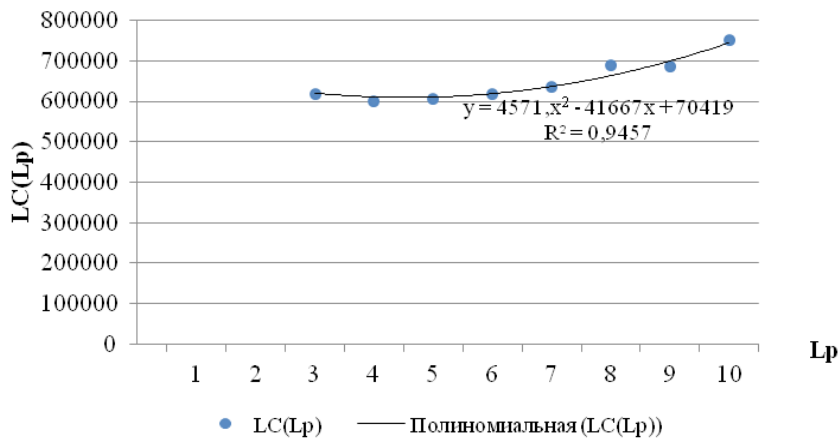

Рис. 3. Залежність загальних логістичних витрат закупівельної діяльності від періоду між плановими замовленнями на поставку медикаментів (розраховано авторами)

Розрахунки параметрів дозволили отримати таку залежність загальних витрат на управління запасами від періоду між плановими замовленнями: $LC(L_p) = 4571,4 \cdot L_p^2 - 41667 \cdot L_p + 704190$, усі коефіцієнти якої з імовірністю 95 % є значимими. Про це можна судити за значеннями F-критерію Фішера ($F_{\text{розрах}} = 455,71 > F_{\text{крит}} = 19$), а також t-критерію Стьюдента ($ta_0 = 34,39 > t_{\text{крит}} = 4,3$; $ta_1 = 13,21 > t_{\text{крит}}$; $ta_2 = 9,93 > t_{\text{крит}}$). Отримана залежність дозволяє прогнозувати сумарні витрати при різних значеннях змінної управління L_p і обрати варіант, котрий найкращим чином відповідає критерію мінімізації сукупних логістичних витрат.

З рис. 3 видно, що логістичні витрати у сфері постачання досягають мінімального значення при періодичності поставок раз на чотири дні. При зменшенні періоду між плановими замовленнями до 3 днів і збільшенні до семи днів логістичні витрати змінюються несуттєво. За більш значної віддаленості періодичності постачання сировини від оптимального значення відбувається стрімке зростання витрат.

З рис. 3 видно, що функція $LC(L_p)$ має вид полінома другого ступеня $LC(L_p) = a_2 \cdot L_p^2 + a_1 \cdot L_p + a_0$, для знаходження параметрів якого достатньо скористатися функцією ЛІНЕЙН табличного процесора Microsoft Excel.

Отже, запропонована імітаційна модель дозволяє на фармацевтичному підприємстві визначити оптимальні параметри управління поставками медикаментів (тобто параметри, при яких сукупні логістичні витрати у сфері постачання будуть мінімальними) на основі експериментування з моделлю та подальшої обробки результатів імітаційних експериментів. Модель враховує випадковий характер добової реалізації медикаментів і основні ризики, притаманні закупівельній діяльності фармацевтичного підприємства. Концепція запропонованої в роботі моделі полягає в тому, що загальна потреба аптечної мережі в медикаментах та інтенсивність їх реалізації визначаються на основі прогнозованої величини попиту на фармацевтичні товари з урахуванням ризику його зміни. Результуючим показником моделі є сукупні логістичні витрати у сфері постачання, при розрахунку яких враховується ризик коливання цін на медикаменти, які поставляються на підприємство.

Розроблена в результаті дослідження модель системної динаміки дозволяє визначити оптимальні параметри поставок медикамен-

тів у торговельну мережу, що значно спрощує процес формування ефективної політики закупівельної діяльності. Крім того, управління поставками, побудоване на основі збутової політики, здатне забезпечити підприємству більш ефективно використання ресурсної бази та створити додаткові конкурентні переваги на фармацевтичному ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альбеков А. У. Логистика коммерции / А. У. Альбеков, В. П. Федько, О. А. Митько. – Ростов-н/Д : Феникс, 2001. – 512 с.
Albekov A. U. Logistika kommersii / A. U. Albekov, V. P. Fedko, O. A. Mitko. – Rostov-n/D : Feniks, 2001. – 512 s.
2. Бушмелева Г. В. Адаптивное управление промышленным предприятием в конкурентной среде : монография / А. В. Бушмелева. – Екатеринбург : Изд-во Ин-та экономики УрО РАН, 2009. – 209 с.
Bushmeleva G. V. Adaptivnoe upravlenie promyshlennym predpriyatiem v konkurentnoy среде : monografiya / A. V. Bushmeleva. – Ekaterinburg : Izd-vo In-ta ekonomiki UrO RAN, 2009. – 209 s.
3. Коломицева А. О. Система адаптивного управления рухом товарних потоків торговельної мережі / А. О. Коломицева, А. Д. Гузенко // Маркетинг: теорія і практика : зб. наук. пр. Східноукр. нац. ун-ту імені Володимира Даля. – Луганськ : Вид-во СХУ імені Володимира Даля, 2013. – № 19. – С. 115–120.
Kolomitseva A. O. Sistema adaptivnogo upravlinnya ruhom tovarnih potokiv torgivelnoyi merezhi / A. O. Kolomitseva, A. D. Guzenko // Marketing: teoriya i praktika : zb. nauk. pr. Shidnoukr. nats. un-tu imeni Volodimira Dalya. – Lugansk : Vid-vo SNU imeni Volodimira Dalya, 2013. – № 19. – S. 115–120.
4. Ларина Р. Р. Логистика в управлении организационно-экономическими системами : монография / Р. Р. Ларина, В. Л. Пилушенко, В. Н. Амитан. – Донецк : ВИК, 2003. – 239 с.
Larina R. R. Logistika v upravlenii organizatsionno-ekonomicheskimi sistemami : monografiya / R. R. Larina, V. L. Pilyushenko, V. N. Amitan. – Donetsk : VIK, 2003. – 239 s.
5. Лукинский В. В. Актуальные проблемы формирования теории управления запасами : монография / В. В. Лукинский. – С.Пб. : СПбГИЭУ, 2008. – 165 с.
Lukinskiy V. V. Aktualnyie problemyi formirovaniya teorii upravleniya zapasami : monografiya / V. V. Lukinskiy. – S.Pb. : SPbGIEU, 2008. – 165 s.
6. Рыжиков Ю. И. Имитационное моделирование. Теория и технологии / Ю. И. Рыжиков. – С.Пб. : КОРОНА принт, 2004. – 384 с.
Ryzhikov Yu. I. Imitatsionnoe modelirovanie. Teoriya i tehnologii / Yu. I. Ryzhikov. – S.Pb. : KORONA print, 2004. – 384 s.
7. Синергетичні та екофізичні методи дослідження динамічних та структурних характеристик економічних систем : монографія / В. Д. Дербенцев, О. А. Сердюк, В. М. Соловйов, О. Д. Шарапов. – Черкаси : Брама-Україна, 2010. – 287 с.
Sinergetichni ta ekonofizichni metodi doslidzhennya dinamichnih ta strukturnih karakteristik ekonomichnih sistem : monografiya / V. D. Derbentsev, O. A. Serdyuk, V. M. Solovyov, O. D. Sharapov. – Cherkasi : Brama-Ukrayina, 2010. – 287 s.
8. Смирнов Ю. А. Ценовая политика мини-металлургического завода в условиях конъюнктуры мирового рынка цветных металлов / Ю. А. Смирнов, Д. Ю. Савенков // Metallургическая и горнорудная промышленность. – 2009. – № 1. – С. 115–116.
Smirnov Yu. A. Tsenovaya politika mini-metallurgicheskogo zavoda v usloviyah kon'yunkturyirovogo ryinka tsvetnyih metallov / Yu. A. Smirnov, D. Yu. Savenkov // Metallurgicheskaya i gornorudnaya promyshlennost. – 2009. – № 1. – S. 115–116.
9. Ткачова А. В. Дослідження цінової кон'юнктури металургійних підприємств / А. В. Ткачова // Економіка і управління в умовах глобалізації : матеріал. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 1–7 груд. 2010 р.) / М-во освіти і науки України, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Ін-т економіки і упр. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2010. – Т. 2. – С. 410–413.

- Tkachova A. V. Doslidzhennya tsinovoyi kon'yunkturi metalurgiy nih pidpriemstv / A. V. Tkachova // *Ekonomika i upravlinnya v umovah globalizatsiyi : material. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Donetsk, 1–7 grud. 2010 r.) / M-vo osviti i nauki Ukrayini, Donets. nats. un-t ekonomiki i torzivli imeni Mihayla Tugan-Baranovskogo, in-t ekonomiki i upr. – Donetsk : DonNUET, 2010. – T. 2. – S. 410–413.*
10. Фролова Л. В. Механізми логістичного управління торговельним підприємством : монографія / Л. В. Фролова. – Донецьк : ДонДУЕТ ім. Михайла Туган-Барановського, 2005. – 322 с.
- Frolova L. V. Mehanizmi logistichnogo upravlinnya tovgovelnim pidpriemstvom : monografiya / L. V. Frolova. – Donetsk : DonDUET im. Mihayla Tugan-Baranovskogo, 2005. – 322 s.
11. Williamson K. C. Modern Logistics Systems: Theory and Practice / K. C. Williamson, D. M. Spitzo, D. J. Bloomberg // *Journal of Business Logistics*. – 1997. – № 2. – P. 72–75.

А. О. Коломыцева, кандидат экономических наук (ГВУЗ «Донецкий национальный технический университет»); **Т. О. Загорная**, доктор экономических наук (Макеевский экономико-гуманитарный институт). **Формирование контура адаптации к изменениям на принципах системно-динамического моделирования логистических потоков аптечной сети.**

Аннотация. Цель статьи – систематизация оптимизационных подходов и процедур моделирования логистической адаптации в деятельности предпринимательских структур сетевого типа, в частности предприятий аптечной торговли. Разработка модели адаптивного управления многономенклатурными поставками медикаментов аптечной сети на основе средств системно-динамического имитационного моделирования, которая создает основу для формирования оптимальной стратегии управления логистическими затратами в условиях аптечной сети, с учетом адаптации к рыночной конъюнктуре. В результате разработана модель изучения системной динамики, которая позволяет определить оптимальные параметры поставок медикаментов в торговую сеть, что значительно упрощает процесс формирования закупочной деятельности.

Ключевые слова: адаптивное управление, прогнозирование спроса, аптечная торговля, имитационное моделирование, волатильность, закупочная деятельность.

A. O. Kolomytseva, Cand. Econ. Sci. (Donetsk National Technical University); **T. O. Zagornaya**, Dc. Econ. Sci. (Makijivka Institute of Economics and Humanities). **Formation heat circ change adaptation on the basis of system-dynamic modeling logistics network of fluxes of pharmacy.**

Summary. Aims and objectives – systematization of optimization approaches and procedures logistic modelling adaptation activities in business organizations of the network type, in particular enterprises pharmacy trade. The development of a model adaptive control diversified supply of medicines pharmacy network based on systemic-dynamic means of simulation, which provides a basis for the formation of the optimal strategy of logistics costs in a pharmacy network, taking into account adaptation to market conditions. The model is developed as a result of studying the dynamics of the system, which allows to determine the optimal parameters of the supply of medicines to the commercial network, which greatly simplifies the process of forming procurement.

Keywords: adaptive management, demand forecasting, pharmacy trading, simulation, volatility, purchasing activities.

ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ В СТРАТЕГІЧНОМУ УПРАВЛІННІ СУЧАСНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ

Т. О. САЗОНОВА, кандидат економічних наук;

А. О. КАСЯН

(Полтавська державна аграрна академія)

Анотація. *Інновації, інноваційні технології виробництва та управління є рушійною силою економічного зростання як на мікро-, так і на макрорівні. При цьому особливу увагу доцільно приділити системі стратегічного управління з акцентом на інноваційність менеджменту підприємства. Мета статті – визначення характеру взаємозв'язку між інноваційною та стратегічною діяльністю сучасного підприємства та доведення необхідності його функціонування з використанням інноваційно-орієнтованого стратегічного підходу, забезпечення конкурентоспроможності підприємств, можливості їх виживання в сучасних складних економіко-політичних умовах господарювання серед іншого визначається інноваційною орієнтованістю стратегічного підходу до управління ними. Для управління підприємством необхідно застосовувати інноваційний і стратегічний підходи задля отримання синергічного ефекту.*

Ключові слова: *інновації, стратегія, система стратегічного управління, інноваційна стратегія, інноваційна інфраструктура.*

В нових умовах функціонування, продиктованих міжнародними політичними та економічними змінами, що відбуваються в Україні та світі, керівництво сучасних підприємств повинно налаштовуватися на інноваційний тип розвитку. Саме інновації, інноваційні технології виробництва та управління є рушійною силою економічного зростання як на мікро-, так і на макрорівні. При цьому особливу увагу доцільно приділити системі стратегічного управління, акцентуючись на інноваційності менеджменту підприємства. Разом із розумінням необхідності нарощування інноваційного потенціалу, його ефективного використання, лєвова частка сучасних підприємств, особливо агропромислового комплексу, працює на застарілих засадах функціонування та розвитку.

Питанням теоретичних і практичних аспектів стратегічного управління підприємствами на інноваційній основі, формуванню інноваційного потенціалу та його використанню присвячені наукові розробки учених і дослідників, таких як С. Б. Довбня, С. М. Ілляшенко, Б. М. Мізюк, А. О. Найдовська, Л. М. Шульгіна, М. М. Хитько та ін. Незважаючи на наявність значної кількості наукових праць, при-

свячених питанням стратегічного управління, інноваційного розвитку, варто зазначити, що недостатньо висвітлені питання формування моделі стратегічного управління в сучасних умовах господарювання, що зумовлює актуальність і необхідність цього дослідження.

Визначення характеру взаємозв'язку між інноваційною та стратегічною діяльністю сучасного підприємства та доведення необхідності його функціонування з використанням інноваційно-орієнтованого стратегічного підходу.

Відомо, що стратегічне управління відрізняється довгостроковістю, далекоглядністю, прагненням підпорядкувати загальну діяльність місії підприємства; формуванням системи сценаріїв розвитку бізнесу та втілення того чи іншого проекту, залежно від умов зовнішнього та внутрішнього середовища. Однією з основних переваг стратегічного підходу, на наш погляд, є постійне прагнення до саморозвитку та підпорядкування менеджменту підприємства цьому ідеалу функціонування. В цьому перманентному процесі провідна роль належить інноваційній діяльності підприєм-

ства, точніше, стратегічному управлінні на інноваційних засадах.

Визначимо взаємозалежність принципів ефективного стратегічного, інноваційного

управління та загального менеджменту підприємства (табл. 1).

Аналізуючи сукупність принципів побудови ефективних систем стратегічного, іннова-

Таблиця 1

Принципи побудови ефективних систем стратегічного, інноваційного та загального менеджменту підприємства

Принципи стратегічного управління	Принципи інноваційного управління	Принципи загального менеджменту
Гнучкості	Адаптивності	Цілісності
Комплексності	Динамічності	Синергічності
Оптимальності	Самоорганізації	Пріоритетності інтересів
Ефективності	Саморегуляції	Емерджентності
Результативності	Саморозвитку	Оптимальності
Раціональності	Економії	Науковості
Відповідності	Ритмічності	Ієрархічності
Динамізму	Взаємоузгодженості	Автономності
Контролю	Техніко-економічний	Узгодженості
Системності	Ризику	Багатоаспектності
Ізоморфізму	Масштабності	Адаптивності
Цілісності	Поверненості та прибутковості	Прогресивності і перспективності
Адаптивності	Балансу інтересів	Оперативності
Сумісності	Визначеності пріоритетів	Економічності
Дисципліни	Рівноваги	Соціальності
Науковості	«Розумної» орієнтації	Комплексності

Джерело: складено на основі [1, с. 67–69; 2, с. 23–24; 3, с. 249; 4; 5].

ційного та загального менеджменту підприємства, можемо констатувати їх подібність, що вказує на симбіоз цих управлінських категорій.

Взаємозв'язок і взаємозалежність системи стратегічного та інноваційного управління можливо зобразити схематично (рис. 1).

Отже, орієнтуючись на таке визначення стратегічного управління, стратегія підприємства є установленим набором напрямів діяльності (цілей і способів їх досягнення) для забезпечення максимально ефективного функціонування і розвитку підприємства за рахунок формування і раціонального використання його конкурентних переваг [6, с. 14], можемо констатувати той факт, що абсолютно всі складові стратегічного управління мають бути пронизані аспектами інноваційності.

Представимо такий варіант системи стратегічного управління сучасного підприємства (рис. 2).

Варто зазначити, попри те, що базисом інноваційної стратегічної діяльності підприємства є інноваційний потенціал персоналу, важливість забезпеченості відповідною інфраструктурою важко недооцінити. До неї належать: наукові дослідження та конструкторські розробки, лабораторні випробування, прогнозування та стратегічне планування, контроль і аудит, система ресурсного забезпечення, маркетингових досліджень, інформаційного забезпечення, організаційна структура. Саме інфраструктура інноваційної стратегічної діяльності визначає подальші процеси, технології діяльності, сприяє або перешкоджає розвитку інноваційної ініціативності та створення інноваційних розробок.

Можемо виокремити такі ознаки інноваційно-спрямованої стратегії підприємства (рис. 3).

У сучасних складних політико-економічних умовах функціонування українських підприємств, на наш погляд, особливо актуальним

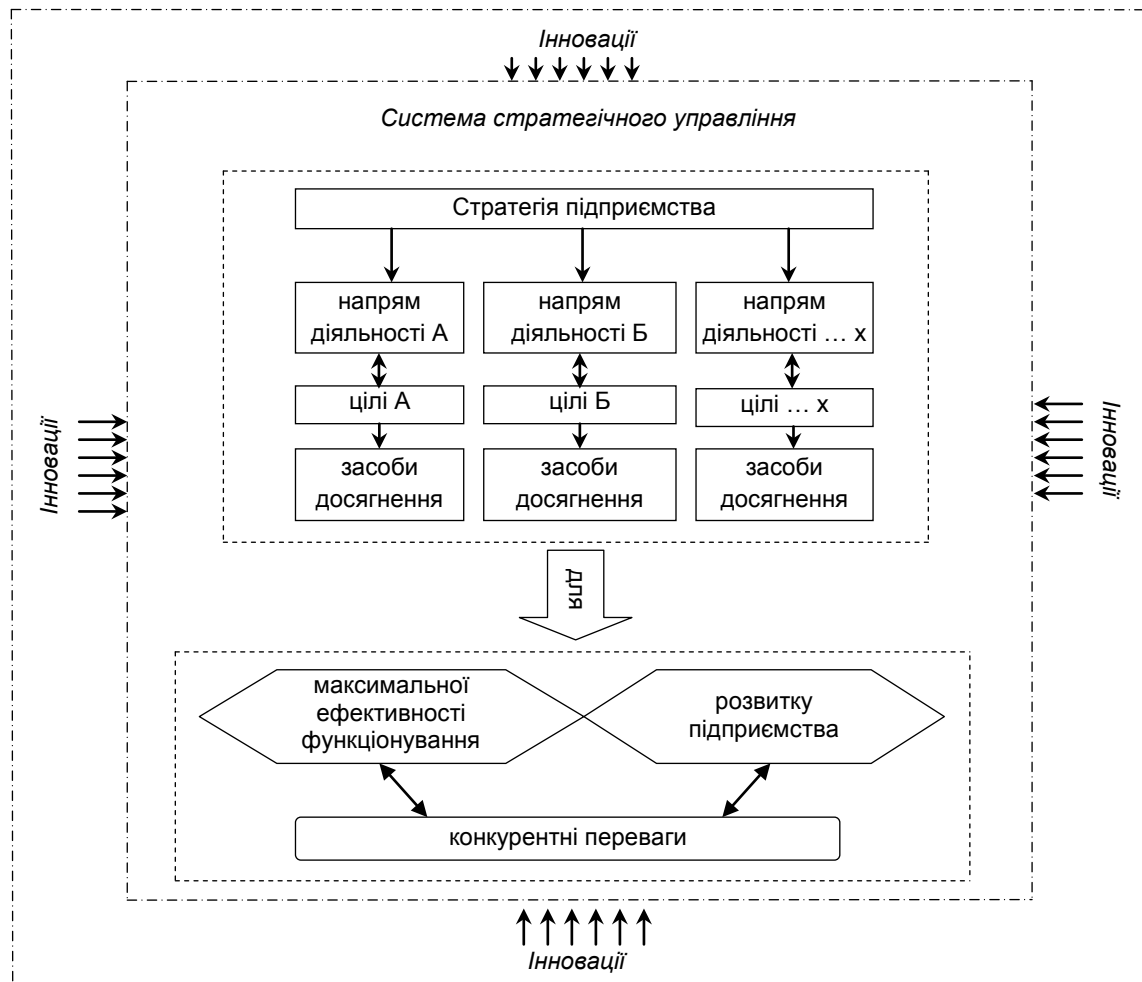

Рис. 1. Система інноваційно-орієнтованого стратегічного управління підприємства (власна розробка)

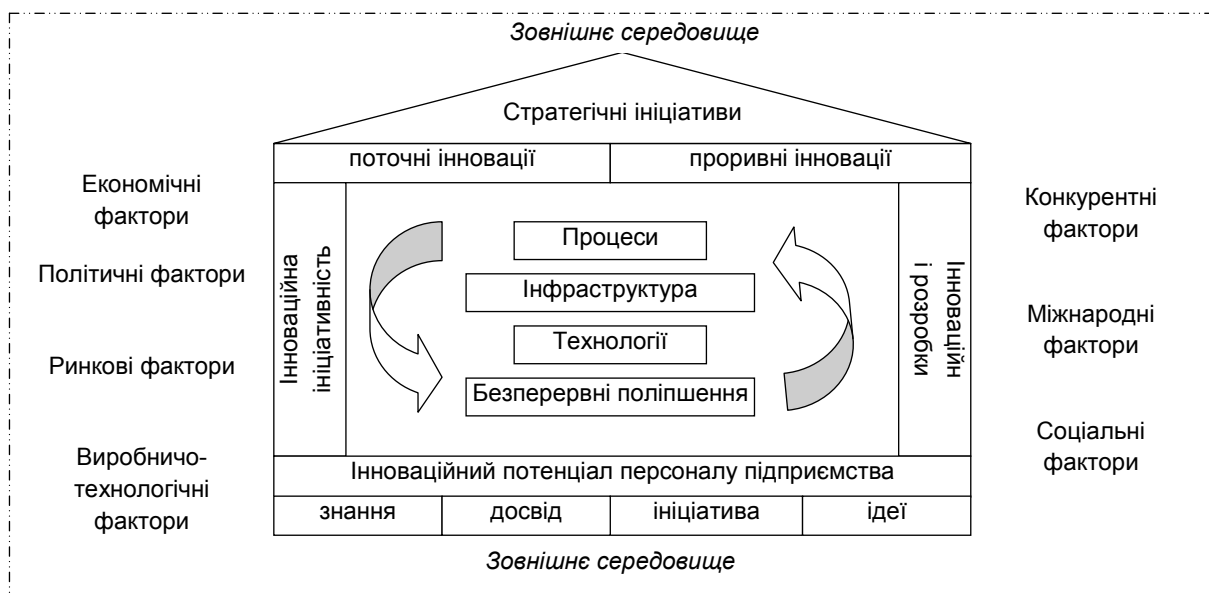

Рис. 2. Система стратегічного управління підприємством в сучасних умовах (складено на основі [7, с. 152])

Рис. 3. Ознаки інноваційно-орієнтованої стратегії підприємства (складено на основі [8, с. 309])

є їх перехід на інноваційну основу функціонування. Зокрема, це диктує необхідність пошуку нових джерел енергії, шляхів зниження собівартості продукції при збереженні належного рівня якості продуктів і послуг. Складнощі такого підходу до управління в сучасних умовах пов'язані з:

- підвищеним рівнем невизначеності кінцевих результатів за строками, витратами, якістю й ефективністю, що підсилюється нестабільністю та невизначеністю зовнішнього середовища;
- посиленням інвестиційних ризиків проєктів, що потребує пошуку більш ризикових інвесторів;
- необхідністю змін в організації, іноді досить кардинальних, що може дестабілізувати роботу персоналу підприємства;
- наявність і розвиток забезпечуючої інфраструктури;
- можливістю сформуванню ефективний мотиваційний механізм щодо здійснення інноваційної діяльності.

Разом із тим, на користь інноваційно-орієнтованого стратегічного підходу до управління свідчать такі факти:

- прискорення постійного розвитку організації в умовах ринку;
- забезпечення переваги в конкуренції на основі лідерства в технології, якості продукції, послуг;
- визначення позиції на ринку, набору основних товарних ліній;

- сприяння лідерству в цінах;
- створення основ для суспільного визнання організації [9];
- оптимізація організаційних форм взаємозв'язків як усередині організації, так і за її межами;
- сприяння формуванню мотиваційних механізмів для подальшого розвитку обслуговуючої інфраструктури інноваційної діяльності.

Отже, доцільність інноваційно-орієнтованого стратегічного підходу до управління сучасними підприємствами зумовлюється необхідністю розв'язання поточних проблем, спричинених невідповідністю господарювання потребам і вимогам вітчизняного ринку (і особливо зарубіжного), реаліям бізнесової діяльності, пов'язаних зі складним політико-економічним станом в Україні та пошуком шляхів і механізмів подолання означених негараздів і перешкоджають поступальному, результативному розвитку вітчизняних підприємств.

ЛІТЕРАТУРА

1. Харченко В. Принципи формування системи стратегічного управління розвитком промислового підприємства / В. Харченко // Економіка. – 2014. – № 4 (130). – С. 66–70.

Harchenko V. Printsipi formuvannya sistemi strategichnogo upravlinnya rozvitkom promislavogo pidpriemstva / V. Harchenko // Ekonomika. – 2014. – № 4 (130). – S. 66–70.

2. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком : [навч. посіб.] / С. М. Ілляшенко. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Суми : ВТД «Універ. кн.» ; К. : Вид. дім «Княгиня Ольга», 2005. – 324 с.
- Ilyashenko S. M. Upravlinnya innovatsiyim rozvitkom : [navch. posib.] / S. M. Ilyashenko. – 2-ge vid., pererob. i dopov. – Sumi : VTD «Univer. kn.» ; K. : Vidav. dim «Knyaginya Olga», 2005. – 324 s.
3. Квасницька Р. С. Особливості інноваційної діяльності підприємств у сучасних умовах / Р. С. Квасницька, Н. С. Ардашкіна // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 6. – С. 249.
- Kvasnitska R. S. Osoblivosti innovatsiyanoi diyalnosti pidpriemstv u suchasni umovah / R. S. Kvasnitska, N. S. Ardashkina // Visnik Hmel'nitskogo natsionalnogo universitetutu. – 2009. – № 6. – S. 249.
4. Полінкевич О. М. Принципи інноваційної діяльності в управлінні підприємством [Електронний ресурс] / О. М. Полінкевич // Луцький національний технічний університет. – Режим доступу:
http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/en_em/2010_7_2/37.pdf. – Назва з екрана.
- Polinkevich O. M. Printsipi innovatsiyanoi diyalnosti v upravlinni pidpriemstvom [Elektronniy resurs] / O. M. Polinkevich // Lutskiy natsionalniy tehničniy universitet. – Rezhim dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/en_em/2010_7_2/37.pdf. – Nazva z ekrana.
5. Пritула В. І. Принципи формування та функціонування інтегрованої системи управління персоналом [Електронний ресурс] / В. І. Пritула. – Режим доступу:
<http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/spec/120.pdf>. – Назва з екрана.
- Pritula V. I. Printsipi formuvannya ta funktsionuvannya integrovanoyi sistemi upravlinnya personalom [Elektronniy resurs] / V. I. Pritula. – Rezhim dostupu: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/spec/120.pdf>. – Nazva z ekrana.
6. Довбня С. Б. Стратегія підприємства : [навч. посіб.] / Довбня С. Б., Найдовська А. О., Хитко М. М. – Дніпропетровськ : НМетаАУ. – Ч. 1. – 2011. – 71 с.
- Dovbnya S. B. Strategiya pidpriemstva : [navch. posib.] / Dovbnya S. B., Naydovska A. O., Hitko M. M. – Dniproperetrovsk : NMetaAU. – Ch. 1. – 2011. – 71 s.
7. Долженко Р. А. Инновации в системе управления персоналом организации [Електронний ресурс] / Долженко Р. А. // Вестник Алтайского государственного аграрного университета. – № 1 (99). – 2013. – С. 149–153. – Режим доступу:
http://www.asau.ru/files/vestnik/2013/1/Economics_Dolzhenko.pdf. – Назва з екрана.
- Dolzhenko R. A. Innovatsii v sisteme upravleniya personalom organizatsii [Elektronniy resurs] / Dolzhenko R. A. // Vestnik Altayskogo gosudarstvennogo agrarnogo universiteta. – № 1 (99). – 2013. – S. 149–153. – Rezhim dostupu: http://www.asau.ru/files/vestnik/2013/1/Economics_Dolzhenko.pdf. – Nazva z ekrana.
8. Куценко Т. М. Теоретичні основи формування стратегії інноваційного розвитку в контексті інтенсифікації інноваційних процесів / Куценко Т. М. // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2012. – № 4. – С. 308–317.
- Kutsenko T. M. Teoretichni osnovi formuvannya strategiyi innovatsiyinogo rozvitku v konteksti Intensifikatsiyi innovatsiyinih protsesiv / Kutsenko T. M. // Marketing i menedzhment innovatsiy. – 2012. – № 4. – S. 308–317.
9. Генік О. Особливості інноваційної стратегії організації вітчизняних підприємств / Генік О. // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – Вип. 19. – С. 165–169.
- Genik O. Osoblivosti innovatsiyanoi strategiyi organizatsiyi vitchiznyanih pidpriemstv / Genik O. // Formuvannya rinkovoyi ekonomiki v Ukraini. – 2009. – Vip. 19. – S. 165–169.

Т. А. Сазонова, кандидат економічних наук; **А. А. Касян** (Полтавська державна аграрна академія). **Інноваційні аспекти в стратегічному управлінні сучасним підприємством.**

Аннотация. *Инновации, инновационные технологии производства и управления является движущей силой экономического роста как на микро-, так и на макроуровне. При этом особое внимание целесообразно уделить системе стратегического управления с акцентом на инновационность менеджмента предприятия. Цель статьи – определение характера взаимосвязи между инновационной и стратегической деятельностью современного предприятия и доказательство необходимости его функционирования с использованием инновационно-ориентированного стратегического подхода, обеспечение конкурентоспособности предприятий, возможности их выживания в современных сложных экономико-политических условиях хозяйствования среди прочего определяется инновационной ориентированностью стратегического подхода к управлению ими. Для управления предприятием необходимо применять инновационный и стратегический подходы для получения синергетического эффекта.*

Ключевые слова: *инновации, стратегия, система стратегического управления, инновационная стратегия, инновационная инфраструктура.*

T. O. Sazonova, Cand. Econ. Sci.; A. O. Kasyan (Poltava state agrarian academy). Innovative aspects in strategic management of modern enterprises.

Summary. *Innovations, innovative production technology and management is the driving force of economic growth both at micro and macro-level. Thus it is advisable to pay special attention to the strategic management with a focus on innovation management. Determining the relationship between innovation and strategic activities of modern enterprises and the need to bring its operation using the innovation -oriented strategic approach. Ensuring competitiveness of enterprises, the possibility of their survival in today's challenging economic and political environment management among other innovative orientation defined strategic approach to management. To control now need to apply innovative and strategic approaches to obtain a synergistic effect.*

Keywords: *innovation, strategy, system strategic management, innovation strategy, innovation's infrastructure.*

ВИКОРИСТАННЯ БЕНЧМАРКІНГУ В ОПЕРАЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ ТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Ю. В. БІЛЯВСЬКА, кандидат економічних наук
(Київський національний торговельно-економічний університет)

Анотація. Мета статті – розкриття змісту та особливості використання бенчмаркінгу в операційному процесі туристичного підприємства-оператора. Застосування бенчмаркінгу полягає в чотирьох послідовних діях: розуміння деталей власних бізнес-процесів, аналіз бізнес-процесів інших компаній, порівняння результатів своїх процесів із результатами аналізованих компаній і впровадження необхідних змін для скорочення розриву. Систематизовано погляди науковців на зміст і складові бенчмаркінгу на підприємстві. Бенчмаркінг є універсальним засобом, різні його види взаємодоповнюють один одного, не допускаючи кризових ситуацій, тому він є одним із найбільш дієвих методів управління ефективністю підприємства туристичного бізнесу.

Ключові слова: бенчмаркінг, управління, процес, операційний процес, бізнес-процес, операційний бенчмаркінг.

Процеси глобалізації та інтеграції національних економік у єдине світове господарство, посилення конкурентної боротьби на ринку з усіх напрямів потребують проведення суб'єктами господарської діяльності постійного системного моніторингу та пошуку нових можливостей, щодо збереження та примноження своїх позицій на ринку. Такі ж особливості притаманні і підприємствам, що функціонують у сфері туризму, які потребують швидкого та адекватного реагування на зовнішні зміни, з урахуванням впливу внутрішніх факторів. Цим і зумовлено функціонування системи управління якістю в процесі операційної діяльності туристичного підприємства-оператора.

Ефективним інструментом для виявлення вимог споживачів і оцінки ступеня відповідності цим вимогам і методом регулювання якості туристичного продукту може бути бенчмаркінг. Бенчмаркінг – дієвий інструмент із погляду логістичного підходу, який уже тривалий час використовують у ЄС, США, Японії та Канаді, тоді як в Україні розвиток цього виду пошуку можливостей для підприємств активно розвивається та має значні перспективи.

Проблемам підвищення якості операційних процесів, а відповідно і якості обслуговування, за допомогою логістичного підходу на підприємствах туристичного бізнесу присвяченні праці багатьох авторів, у тому числі Є. В. Крикавського, Н. І. Чухрай, А. М. Гаджинської. Питання комплексного аналізу забезпечення якості обслуговування за допомогою бенчмаркінгу розглядають такі дослідники, як Г. Х. Ватсон, Р. Г. Жарлинська та М. Ю. Слободянюк. Вони аргументують, що якість товарів і послуг безпосередньо залежить від методів управління. Проте недостатньо дослідженими залишаються питання розробки комплексного підходу до створення єдиної системи управління якістю операційних процесів, що проводиться на туристичних підприємствах-операторах, але ця обставина може бути пояснена складністю оцінювання сформованого туристичного пакета (переважно через індивідуальний підхід до кожного споживача), одноставно не визначені критерії та показники якості туристичного продукту.

Мета статті полягає в розкритті змісту та особливості використання бенчмаркінгу в

операційному процесі туристичного підприємства-оператора.

Ринок туристичних послуг сьогодні перебуває у стані перенасичення. Для того щоб потрапити і закріпитися на ринку, новостворене підприємство повинно володіти беззаперечною конкурентною перевагою, – наприклад, відповідність останнього критеріям якості або вигідним умовам цінової політики. До того ж, конкурентні переваги потрібні і вже діючим підприємствам, адже за допомогою їх туристичні підприємства-оператори можуть претендувати на більшу частку ринку.

Отже, окреслимо межі операційного бенчмаркінгу, як певного методу управління бізнесом, що проводиться на основі детального аналізу конкурентних переваг інших підприємств. Загалом, виокремлюють чотири способи щодо випередження конкурентів, тобто «...підприємств, що виробляють і реалізують товари чи послуги, які є майже аналогічними або заміниками): надати клієнту продукт з параметрами, що перевершують аналоги; надати виняткову якість продукту; запропонувати більш високий рівень обслуговування клієнтів та розробити бренд-імідж» [5].

Особливістю бенчмаркінгу є отримання інформації не лише про конкурентів, а й про погляди клієнтів на критерії вагомості впливу щодо придбання будь-яких товарів або послуг. При цьому бенчмаркінг можна проводити на двох рівнях.

Перший рівень, або стратегічний бенчмаркінг, передбачає забезпечення відповідності стратегії туристичного підприємства-оператора ключовим факторам успіху в галузі та стратегіям поведінки конкурентів. Це переважно інструмент управління туристичним бізнесом загалом.

Другий рівень – операційний бенчмаркінг – більш детальний [7]. У цьому випадку аналіз буде спрямований на те, щоб різні види господарської діяльності туристичного підприємства-оператора (собівартість виробництва, ефективність продажів тощо) були достатніми для побудови конкурентної переваги.

Отже, операційний бенчмаркінг спрямований на пошук шляхів збільшення ціни товару або послуги за допомогою їх широкої

диференціації на ринку або шляхом зниження собівартості, або використовуючи вищезазначені підходи одночасно. Методи цього виду бенчмаркінгу передбачають певні кроки, що орієнтуються на надання послуг і досягнення позитивного результату в процесі господарської діяльності туристичного підприємства-оператора.

Операційний бенчмаркінг – це комплексна за своїм змістом управлінська процедура, у процесі здійснення якої буде досконало вивчено і послідовно проаналізовано собівартість робіт або послуг; аналіз виявлених відмінностей в операційному процесі від конкурентів; сукупний аналіз діяльності [4]. На рис. 1 наведено критерії проведення бенчмаркінгу в ланцюгу між туристичним оператором і туристичним агентством.

Необхідною частиною бенчмаркінгу буде порівняння собівартості власного продукту чи послуги із собівартістю продукту чи послуги підприємства-конкурента, причому саме підприємств-лідерів у цій сфері господарювання. Це можна пояснити тим, що зазвичай ціна відіграє вирішальну роль у виборі кінцевого середньостатистичного споживача.

Аналіз собівартості є невід'ємним етапом із урегулювання ціни та якості продукції, товарів і послуг, що надаються. Спираючись на результати аналізу, можна зробити переоцінку продукції підприємства [4]. Проте при цьому бенчмаркінг передбачає не «беззаперечне слідування» за лідером на ринку, а використання отриманої інформації про конкурента з метою формування власної операційної стратегії.

Докладне вивчення відмінностей продукції власного виробництва від аналогічних товарів або послуг конкурентів у подальшій діяльності підприємства дає можливість випускати більш якісний для споживача товар або послугу. В умовах сучасної ринкової економіки ця перевага інколи є вирішальним фактором для завоювання прихильності у споживачів.

Існує багато різновидів бенчмаркінгу, що можуть бути використанні підприємствами [6]. Але перед початком порівняльного аналізу необхідно визначитися, який вид бенчмаркінгу раціонально використовувати саме в цьому випадку, оскільки кожен вид вимагає певного

Рис. 1. Критерії проведення бенчмаркінгу в ланцюгу між туристичним оператором і туристичним агентством (розроблено автором)

рівня фінансових витрат і має бути економічно обґрунтованим і, відповідно, результативним.

1. Внутрішній бенчмаркінг передбачає проведення підприємством дослідження роботи своїх підрозділів і визначення факторів, що впливають на успішність їх діяльності, а також порівняння результатів із ефективністю виконання подібних операцій у різних підрозділах. У цьому випадку підприємству необхідно якомога об'єктивніше оцінити своє внутрішнє становище. Звичайно, внутрішні відомості про інше підприємство (для порівняння), отримати дуже складно, але можна провести такий порівняльний аналіз на підставі отриманої інформації стосовно трудової політики підприємства та її організаційної культури.

2. Конкурентний бенчмаркінг, або пряме порівняння з кращими підприємствами конкурентів. При цьому зіставляються аналогічні операційні процеси з метою отримання позитивного досвіду. Прикладом для туристичних підприємств може бути порівняння процесу створення туристичного продукту в Таїланді двома різними туристичними операторами.

3. Функціональний бенчмаркінг означає вивчення техніки операційних процесів підприємства-лідера в галузі. Одночасно з цим проводиться аналіз діяльності власного туристичного підприємства-оператора, що спрямо-

ваний на виявлення недоліків, які негативно впливають на отримання аналогічних (позитивних) результатів, а потім ведеться пошук методичного інструментарію, завдяки якому можна посилити відстаючі позиції.

4. Інноваційний бенчмаркінг спрямований на вивчення нових розробок на підприємствах окресленої галузі та ефекту від упровадження цих розробок.

Бенчмаркінг для всіх суб'єктів господарської діяльності слід проводити за певними уніфікованими принципами та за визначеною технологією. Туристичне підприємство-оператор повинне здійснити ряд послідовних кроків, які приведуть його до очікуваного результату. А вже кількість кроків і їх змістовність буде залежати від поставлених цілей. Визначені етапи бенчмаркінгу на туристичному підприємстві-операторі представлено на рис. 2.

Беручи до уваги вищезазначені етапи проведення бенчмаркінгу, підсумуємо: цей інструмент підвищення конкурентоспроможності доцільно використовувати підприємствам, що дотримуються логістичного підходу до ведення господарської діяльності. Особливість застосування саме цього підходу полягає в тому, що кожен наступний стан досліджуваного об'єкта та його сукупність розглядаються у їхньому взаємозв'язку та розвитку. Складні

об'єкти при цьому досліджуються як ієрархічно побудована єдність відкритих систем, причому обґрунтовані рішення повинні враховувати їх вплив на суміжні елементи зв'язку [1]. Тому будь-яке сучасне підприємство як відкрита система у своїй діяльності має використовувати цей підхід для проектування свого розвитку. Це дозволить виконати такі важливі завдання, як визначення раціональних цілей розвитку, знаходження шляхів і засобів досягнення цих цілей через виявлення зв'язків і дослідження взаємодії множини факторів впливу, узгодження цілей і засобів їх досягнення з потребою в ресурсах (враховуючи обмеженість останніх).

Рис. 2. Етапи проведення бенчмаркінгу на туристичному підприємстві-операторі (розроблено автором)

Ще однією об'єктивною причиною – чому використання бенчмаркінгу має базуватися на логістичному підході – є те, що основними інструментами логістичного підходу є аналіз і синтез досліджуваної системи [3]. Бенчмаркінг – це комплексний інструмент, який передбачає аналіз підприємства, загалом, зокрема конкурентних переваг, та аналіз і порівняння окремих внутрішніх елементів його організації, зокрема операційних процесів. Саме такий аналіз системи дозволяє виявити її найбільш суттєві складові, надати їм характеристику, а також оцінку взаємодії один із одним [2].

Використання логістичного підходу є найбільш вдалим варіантом для впровадження

ефективної системи управління якістю на туристичному підприємстві-операторі та управління обслуговуванням туристичних потоків. Використання такого підходу на регіональному рівні дозволить досягти синергетичного ефекту у вигляді додаткового соціально-економічного ефекту за рахунок посилення взаємозв'язків туристичних підприємств-операторів.

Упровадження бенчмаркінгу як методу управління в діяльність туристичного підприємства-оператора повинно суттєво підвищити його конкурентоспроможність і сприяти загальному поліпшенню рівня ефективності національної економіки.

Для використання концепції бенчмаркінгу з погляду логістичного підходу до управління пропонується застосовувати алгоритм (рис. 3), що адаптований для туристичного підприємства-оператора.

Отже, бенчмаркінг слід розуміти як не сліпе копіювання чужого досвіду (бізнес-тактику). Суть цього методичного підходу полягає у тому, щоб розробити формалізовану систему показників ефективності, вивчити, як досягається кожен із них, який їх безпосередній внесок у кінцевий результат, а вже потім усвідомлено приймати управлінське рішення для відтворення або впровадження необхідного набору бізнес-рішень.

Великий потенціал бенчмаркінгу в удосконаленні операційних процесів на туристичному підприємстві-операторі зумовлений тим, що саме цей методичний підхід дозволяє отримати позитивний досвід. Порівняння діяльності підприємств-конкурентів дозволяє виявити помилки, що можуть трапитися в процесі господарської діяльності підприємства та визначити сильні сторони впливу на споживчий попит одночасно. Логістичний підхід при використанні бенчмаркінгу допомагає усвідомити потребу в змінах окремих елементів операційного процесу на туристичному підприємстві-операторі, показуючи, як саме необхідно перетворювати операції та як здійснюється розподіл ресурсів задля досягнення більшої ефективності.

Отже, бенчмаркінг можна вважати методом безперервного вдосконалення діяльності

Рис. 3. Алгоритм використання концепції бенчмаркінгу в діяльності туристичного підприємства-оператора (розроблено автором)

будь-якого виду, в тому числі й туристичної. Завдяки бенчмаркінгу туристичне підприємство-оператор може досягти високого рівня якості туристичних послуг шляхом еталонного порівняння. При цьому організація-еталон як умовна планка має бути реально досяжною, а не статистичною величиною, і повинна змінюватися відповідно до зміни зовнішніх умов і можливостей підприємства. В Україні інструмент бенчмаркінгу можуть дозволити собі використовувати лише стійкі туристичні підприємства, що ефективно працюють на ринку та мають великий досвід та матеріальну базу для проведення такого дослідження та порівняльного аналізу. Проте малі та середні суб'єкти туристичного бізнесу також потребують використання бенчмаркінгу в процесі своєї операційної діяльності. На розгляд цього питання і мають бути направлені подальші дослідження. Використовуючи, наприклад, внутрішній бенчмаркінг, туристичне підпри-

ємство-оператор має всі шанси на збільшення своєї частки на ринку та підвищення власної конкурентоспроможності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Григорьев М. Н. Логистика. Продвинутий курс : учеб. для магнетрон. / М. Н. Григорьев, А. П. Долгов, С. А. Уваров. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Юрайт, 2012. – 531 с.

Grigorev M. N. Logistika. Prodvinutyiy kurs : ucheb. dlya magnetron. / M. N. Grigorev, A. P. Dolgov, S. A. Uvarov. – 3-e izd., pererab. i dop. – M. : Yurayt, 2012. – 531 s.

2. Соколов И. А. Внедрение моделей инновационной логистики в деятельности туристских фирм в условиях устранения проблем их функционирования / И. А. Соколов // Украинский туризм. – 2007. – № 4. – С. 41–47.

- Sokolov I. A. Vnedrenie modeley innovatsionnoy logistiki v deyatelnosti turistskih firm v usloviyah ustraneniya problem ih funktsionirovaniya / I. A. Sokolov // Ukrainskiy turizm. – 2007. – № 4. – S. 41–47.
3. Крикавський Е. Логістика. Основи теорії / Е. Крикавський. – Львів : Інтеллект-Запад, 2006. – 456 с.
- Krikavskiy E. Logistika. Osnovyi teorii / E. Krikavskiy. – Lvov : Intellekt-Zapad, 2006. – 456 s.
4. Воеводина Н. А. Бенчмаркинг – інструмент розвитку конкурентних переваг / А. В. Кулагіна, Е. Ю. Логинова, В. Б. Толберг. – М. : Научная Книга, 2009. – 117 с.
- Voevodina N. A. Benchmarking – instrument razvitiya konkurentnyih preimuschestv / A. V. Kulagina, E. Yu. Loginova, V. B. Tolberg. – M. : Nauchnaya Kniga, 2009. – 117 s.
5. Реутов В. Операционный бенчмаркинг: анализ и сравнение конкурентных преимуществ по продуктам, услугам и бренд-имиджу [Электронный ресурс] / Реутов В. // Систем. Вимоги: Pentium-266 ; 32 Mb RAM ; Windows 98/2000/NT/XP. – Режим доступа: http://www.iteam.ru/publications/marketing/section_28/article_640/
- Reutov V. Operatsionniy benchmarking: analiz i sravnenie konkurentnyih preimuschestv po produktam, uslugam i brend-imidzhu [Elektronniy resurs] / Reutov V. // Sistem. Vimogi : Pentium-266 ; 32 Mb RAM ; Windows 98/2000/NT/XP. – Rezhim dostupu: http://www.iteam.ru/publications/marketing/section_28/article_640/
- Vimogi : Pentium-266 ; 32 Mb RAM ; Windows 98/2000/NT/XP. – Rezhim dostupu: http://www.iteam.ru/publications/marketing/section_28/article_640/
6. Грегори Х. Ватсон. Бенчмаркинг в примерах / Ватсон. Х. Грегори // Деловое совершенство. – 2006. – № 8 – С. 29–33.
- Gregori X. Vatson. Benchmarking v primerah / Vatson. X. Gregori // Delovoe sovershenstvo. – 2006. – № 8 – S. 29–33.
7. Жарлинская Р. Г. Бенчмаркинг как метод управления бизнесом: материалы конф. 2006 г. [Электронный ресурс] / Жарлинская Р. Г., Слободянюк М. Ю. // Винницкий торгово-экономический институт КНТЕУ. – Систем. Вимоги: Pentium-266 ; 32 Mb RAM ; Windows 98/2000/NT/XP. – Режим доступа: <http://intkonf.org/k-e-n-zharlinskaya-r-g-slobodyanyuk-m-yu-benchmarking-kak-metod-upravleniya-biznesom/>
- Zharlinskaya R. G. Benchmarking kak metod upravleniya biznesom : materialy konf. 2006 g. [Elektronniy resurs] / Zharlinskaya R. G., Slobodyanyuk M. Yu. // Vinnitskiy torgovo-ekonomicheskiy institut KNTEU. – Sistem. Vimogi : Pentium-266 ; 32 Mb RAM ; Windows 98/2000/NT/XP. – Rezhim dostupu: <http://intkonf.org/k-e-n-zharlinskaya-r-g-slobodyanyuk-m-yu-benchmarking-kak-metod-upravleniya-biznesom/>

Ю. В. Беляевская, кандидат экономических наук (Киевский национальный торгово-экономический университет). **Использование бенчмаркинга в операционном процессе туристического предприятия.**

Аннотация. Цель статьи – раскрыть содержания и особенности использования бенчмаркинга в операционном процессе туристического предприятия-оператора. Применение бенчмаркинга заключается в четырех последовательных действиях: понимание деталей собственных бизнес-процессов, анализ бизнес-процессов других компаний, сравнение результатов своих процессов с результатами анализируемых компаний и внедрение необходимых изменений для сокращения разрыва. Систематизированы взгляды ученых на содержание и составляющие бенчмаркинга на предприятии. Бенчмаркинг является универсальным средством, различные его виды взаимодополняют друг друга, не допуская кризисных ситуаций, что делает его одним из наиболее действенных методов управления эффективностью предприятия туристического бизнеса.

Ключевые слова: бенчмаркинг, управление, процесс, операционный процесс, бизнес-процесс, операционный бенчмаркинг.

Y. V. Biliavska, Cand. Econ. Sci. (Kyiv National University of Trade & Economy). *The uze of benchmarking in the operational processes of tourism enterprises.*

Summary. Disclosure of the content and features of the use of benchmarking in the operational process of tourist enterprise operator. The use of benchmarking lies in four successive operations: understanding the details of their business processes, business process analysis of other companies, comparing the results of their processes with the results of the analyzed companies and implement the necessary changes to reduce the gap. Systematized scientific views on the content and components of benchmarking in the enterprise. Benchmarking is a universal tool, its different types complement each other preventing crises, making it one of the most effective methods of enterprise performance management tourism business.

Keywords: benchmarking, control, process, operational processes, business process, operational benchmarking.

МОДЕЛЮВАННЯ ОПЕРАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ПІДПРИЄМСТВ

В. М. БІЛЯВСЬКИЙ, кандидат економічних наук
(Національний авіаційний університет НАУ)

Анотація. Підвищення ефективності виробництва продукції, необхідної споживачеві, є одним із головних завдань розвитку економіки України. Тому все більшого значення набуває операційний менеджмент, який забезпечує результативність основної повсякденної діяльності підприємств. Мета статті – обґрунтування теоретико-методологічних засад управління операційною системою підприємства та визначення напрямів її удосконалення. На підставі проведеного аналізу обґрунтовано теоретико-методологічний інструментарій щодо оцінювання операційної системи підприємства, яка дозволяє підвищити ефективність операційної діяльності. Оскільки від управління операційною системою значною мірою залежить рівномірний і ритмічний випуск готової продукції, та її якість, а отже, – задоволення потреб споживачів, збільшення рівня прибутку та рентабельності. Досліджено методичний інструментарій для процесу моделювання операційної системи підприємств. Обґрунтовано, що комбінація вищезазначеного інструментарію є запорукою здійснення багатосторонньої зваженої оцінки ефективності функціонування системи операційного менеджменту.

Ключові слова: математичне моделювання, операційна система, методи лінійного програмування, прибуток покриття.

У сучасних умовах моделювання операційної системи підприємств розвивається паралельно з інноваціями серед математичних і економічних наук, і при цьому охоплює різні стадії життєвого циклу підприємств – від створення до ліквідації чи реорганізації.

Аналіз інформаційних джерел свідчить про те, що дослідження, які здійснювалися, дуже різнобічні. Так, М. Ханна та В. Ньюман вивчали комплексний підхід до операційного менеджменту щодо доданої цінності для клієнтів [1], тоді як О. Трут проаналізувала теоретико-методологічні аспекти створення вартості в ланцюжку харчування [2]. Вдалою є робота В. Чейза, Ф. Джекобса, Н. Дж. Аквіліано [3], у якій вони дослідили й детально описали шляхи досягнення конкурентних переваг. Але питанням моделювання операційної системи підприємств і забезпечення її ефективної діяльності поки що приділено недостатньо уваги. Тому завдання статті – дослідити методичний інструментарій щодо процесу моделювання операційної системи підприємств, а також обґрунтувати комбінацію вищезазна-

ченого інструментарію, який є запорукою здійснення багатосторонньої зваженої оцінки ефективності функціонування системи операційного менеджменту.

На практиці дослідження економічних процесів поширення набуло дослідження економічних операцій із використанням математичних методів, підґрунтям якого є певний метод дослідження економічних процесів і явищ шляхом побудови та аналізу моделей, які задано рекурентним методом.

В економічній літературі ґрунтовно розглянуто питання про моделі та їх структурні елементи. Найбільш вдалими є тлумачення поняття економіко-математична модель М. Ханна та В. Ньюман як «абстрактне відображення процесів діяльності досліджуваної економічної системи, що виражене в математичній формі» [4, с. 341].

Вимоги, які мають задовольняти ці моделі, можна сформулювати так: математичну модель слід будувати за критеріями економетрії і відображати основні закономірності процесів, які досліджуються. Зміст моделі повинен належ-

ним чином відображати структуру процесу, що підлягає деталізації. Символи та позначення, що використовуються в економіко-математичних моделях, повинні мати чітку інтерпретацію у дефініціях змодельованих об'єктів і економічних процесах. Умови постановки економічних завдань повинні забезпечити виконання вимог, придатних для їх моделювання математичного апарату, тобто конкретність постановки математичних завдань у формалізованій символічній формі. В модель повинні входити вимірювані або ті, що придатні для вимірювання величини. Економічна модель повинна бути формалізована та спрямована на використання сучасних ІТ-технологій.

Лаконічним і влучним є твердження О. Артюх [7], що модель може описувати стан системи лише в певний фіксований момент часу (статистична модель). Для відображення таких процесів використовують модель матричної алгебри. Якщо модель характеризує поведінку та функціонування моделі у часі (динамічна модель), то співвідношення цих моделей виражається у вигляді функції (в часі). Для опису таких процесів також часто використовуються диференціальні рівняння. Якщо в системі велике значення відіграють випадкові чинники, то для відображення цих процесів використовують апарат теорії імовірностей і математичної статистики.

У процесі прийняття управлінських рішень на базі економіко-математичних моделей проводять імітаційні експерименти. На моделі, а не на самому об'єкті аналізується ситуація і визначається, як буде змінюватися стан економічної системи при зміні операційної політики підприємства. Її зміна в моделі буде виражена у зміні певних значень будь-яких параметрів моделі або величин екзогенних змінних.

В економічній літературі [7–9] математичні моделі економічних процесів можна класифікувати за різними параметрами:

- за видами функціональної залежності: лінійні та нелінійні;
- за одиницями вимірювання показників у моделі: натуральні, вартісні, умовні та середні;
- з обліку фактора часу: статистичні, динамічні, короткострокові та довгострокові;

- за аспектами розгляду суспільних процесів: економічні, організаційно-управлінські та багатоаспектні;

- за рівнем розгляду: підприємство, галузь, народне господарство та інтеграційне об'єднання світової економіки.

Математичні моделі в бухгалтерському обліку можуть бути представлені у вигляді опису математичними засобами процесу формування облікових показників, наприклад, витрат обігу. До математичних моделей зараховують економіко-математичні (традиційно подаються функціоналом з набором певних обмежень), які встановлюють межі виміру окремих елементів системи обліку.

На думку ряду авторів [8, 10], моделювання операційної системи за допомогою математичних формул є значно складнішим, ніж звичайним багатокроковим алгоритмом, хоча і характеризується значно вищою мірою формалізації та узагальнення властивостей об'єктів операційного управління.

Сукупність спеціальних математичних і статистичних прийомів виконання завдань, які виникають при плануванні господарської діяльності та прийнятті різних управлінських рішень, в економічній літературі [4, 6, 7 та ін.] називають кількісними моделями. Їх успішно використовують в операційному аудиті. Існують різні методики, але найбільшого поширення у країнах з розвинутою ринковою економікою (ЄС, США, Канада, Японія тощо) набула практика застосування статистичного аналізу, лінійного програмування та методу розрахунку альтернативних витрат, кривої зростання ефективності функціонування операційної системи, планування витрат і товарно-матеріальних запасів, методу оцінки та перегляду планів.

При побудові таких моделей суб'єкти господарювання слід розглядати як систему взаємопов'язаних бізнес-процесів, що спрямовані на досягнення поставлених цілей. Організація бізнесу на принципово новій основі дає можливість виконати ряд найважливіших завдань для підприємства, зокрема скорочення витрат на базі оптимальної організації роботи з управління асортиментом і ціноутворенням товарів на основі повної, а також точної і своє-

часної інформації в єдиній інформаційній системі підприємства. Найбільш важливі та принципові рішення в управлінні підприємством приймаються на рівні топ-менеджменту, де бізнес-процес слід розглядати як комплексну систему щодо фінансування, закупівель і збуту. Цей рівень управління відомий як стратегічний, і для нього характерне транспарентне планування матеріальних і фінансових ресурсів із метою уникнення подвійного обліку.

В економіці набули поширення методи лінійного програмування для мінімізації витрат і максимізації прибутку підприємства. Основна проблема – розподіл обмежених ресурсів для досягнення поставленої мети вирішується за допомогою цих методів. Передбачається використання методу лінійного програмування під час розробки бюджету продаж підприємств для визначення максимально можливої точки реалізації під впливом різних граничних чинників (попит, площа торгових приміщень тощо).

За допомогою цього методу можна визначити, в якому напрямі слід підприємству зосереджувати зусилля, аби забезпечити найбільш ефективний платоспроможний клієнтський сегмент у задоволенні ринкового попиту. Який показує, як коригувати операції зі збуту та планування, контролю та вдосконалення методів. Застосування методів лінійного програмування дозволяє визначити доцільність займатися цим видом діяльності (у торгівлі – визначити розмір прибутку від реалізації різних продуктів харчування: бакалії та кондитерських виробів).

Лінійне програмування є одним із методів отримання інформації для різних програм з оптимізації роботи підприємства. Крім того, додаткова інформація, одержання в процесі розв'язання проблем симплексним методом, дає можливість керівництву оцінити прибутковість заходів зі збуту та збільшення обсягів реалізації в цих умовах.

За допомогою математичних методів лінійного програмування можна виконати завдання з оптимізації, яке може бути визначене за формулою (1):

$$F = f(x) \rightarrow \max, g(x) \leq G. \quad (1)$$

Ця оптимізаційна схема означає, що кожна економічна підсистема розвивається за таким принципом: очікуваний її стан x досягається на основі максимізації цільової функції F при певній системі обмежень G .

Сформулюємо модель, враховуючи умову, що підприємство реалізує не самі товари, а здійснює їх пакування. За відповідною оптимізаційною моделлю постановка завдань зі співвідношення «витрати – результат» за асортиментом товарів здійснюється з урахуванням того, що відомі витрати кожного виду товару на одиницю кожного виробу, відомі також очікувана величина прибутку від одного реалізованого виробу та попит ринку на ці вироби. Потрібно визначити, яку кількість виробів кожного виду повинне зібрати (упакувати) та реалізувати підприємство, щоб отримати максимальний прибуток від реалізації.

Економіко-математична модель цього завдання лінійного програмування набуде максимального значення цільової функції (отримання максимального прибутку) і може бути визначена за формулою (2):

$$F = \sum P_j x_j \rightarrow \max \nabla, \quad (2)$$

• у разі обмеження ресурсів, визначається за формулою (3):

$$\sum a_{ij} x_{ij} \leq Y_j (i = 1, m); \quad (3)$$

• за попитом: визначається за формулою (4):

$$\sum a_{ij} x_{ij} \leq X_j (i = 1, m). \quad (4)$$

Кількість виготовлених виробів не може бути негативною і може бути визначена за формулою (5):

$$X_j \geq 0 (j = 1, n), \quad (5)$$

де X – обсяг збірки (упаковки) j -го виду продуктів, шт.;

P_j – прибуток від одиниці j -го виробу;

Y_j – обсяг j -го виду ресурсу (запасів);

X_j – попит ринку на j -й вид товарів (верхня межа упаковки), шт.

Щоб виконати завдання методом лінійного програмування, задаються певні обмеження у вигляді нерівностей, які повинні бути перетворені в рівняння. У розглянутому прикладі нерівність має вигляд $g(x) \leq G$, а це означає, що перетворення нерівності в рівнянні здійснюється шляхом додавання до лівої частини обмеження додаткової невід'ємної змінної величини:

- за ресурсами, може бути визначена за формулою (6):

$$\sum a_{ij} + S_i \leq Y_j (i = 1, m); \quad (6)$$

- за попитом, може бути визначена за формулою (7):

$$\sum x_j + S_j \leq Y_j + S_j (i = 1, n), \quad (7)$$

де S_i – додаткова невід'ємна змінна за ресурсами;

S_j – додаткова невід'ємна змінна за попитом на товари.

Економічний зміст додаткових змінних полягає в тому, що вони характеризують величину невикористаного ресурсу та незадоволеного попиту. Ця система має недоліки, оскільки постійні витрати також стосується і товару. Однак постійні витрати існують незалежно від обсягів партії. Вони незмінні і зменшують суму прибутку. Найбільшої результативності можна досягти лише в разі, якщо досягається максимальна сума бруто-прибутку, тоді цільову функцію можна записати за допомогою показників суми покриття на одиницю продукції, інформацію про яку дає система «директ-кост» [104]. Тому за критерій оптимізації пропонуємо обрати прибуток покриття, тоді цільова функція за тих самих обмежень буде трансформована як: максимальне значення цільової функції – максимальний прибуток покриття, що може бути визначений за формулою (8):

$$F = \sum M_j x_j \quad \max, \rightarrow \quad (8)$$

де M_j – ставка прибутку покриття на одиницю j -го виробу, грн.

Застосувати цю методику може, скориставшись спеціальним пакетом прикладних програм лінійного програмування «ПЛП 88» [9].

Модель лінійного програмування для визначення можливих обсягів збуту формується в три етапи.

На першому етапі визначаються цілі. Цільова функція виражає певну мету, яка повинна бути максимізована у короткостроковій перспективі за технологією «платіжного календаря» (наприклад, операційний прибуток) або мінімізована (наприклад, операційні витрати).

На другому етапі визначаються основні взаємозв'язки, які включають граничні витрати, що виражені у вигляді лінійних функцій.

На третьому етапі визначається оптимальне рішення. Якщо в цільовій функції лише дві змінні та кількість обмежень є невеликою, для оптимального рішення можна використовувати графічний метод і метод проб і помилок. У разі виникнення певних ускладнень в операційній діяльності суб'єкта господарювання необхідно використовувати спеціальні пакети програмного забезпечення. Розглянемо формування такої моделі на прикладі ТОВ «Золота осінь», що реалізує товари «А» (м'ясо та птиця, риба, морепродукти, гастрономія), «В» (хліб і хлібобулочні вироби, молочні товари, бакалія, кондитерські вироби) та «С» (алкогольні та безалкогольні напої, тютюнові вироби, галантерея). Аналіз проводиться за даними І кварталу 2014 р. (табл. 1).

Головною метою є встановлення структури, яка максимізує прибуток покриття. Лінійна функція, яка виражає цю мету, така: сумарна прибуток покриття = 80000 (ТА) + 40000 (ТВ) + 66000 (ТС).

Взаємозв'язок може бути описаний такими нерівностями:

- обмеження щодо попиту:

$$TA \leq 1000; TB \leq 700; TC \leq 1100;$$

- обмеження за обсягом продажу (підприємство не може продати понад 2400 шт. одиниць товару):

$$TA + TB + TC \leq 2400.$$

Таблиця 1

Порівняльний аналіз прибутку покриття

№ з/п	Показники	Одиниці виміру	Товарні позиції		
			товар А (Т А)	товар В (Т В)	товар С (Т С)
1	Дохід від реалізації	грн	320000	80000	140000
2	Змінні витрати	грн	240000	40000	74000
3	Прибуток покриття	грн	80000	40000	66000
4	Максимально можлива кількість одиниць продажу	шт.	1000	700	1100

Оскільки головною метою діяльності будь-якого суб'єкта господарювання є отримання прибутку, то всі товарні позиції ≥ 0 .

Дані табл. 1 свідчить про те, що товарні позиції групи «А» є більш прибутковими, оскільки дають на 14000 грн більше прибутку покриття, ніж товари групи «С». Товари групи «А» приносять прибуток покриття у розмірі 320000 грн, товарні позиції групи «В» 80000 грн, а «С» 140000 грн. На перший погляд, може здатися дивним, що товарні позиції з меншим прибутком покриття є найбільш вигідними для продажу. Але цей парадокс легко пояснюється: за наявності обмеженого ресурсу коректним рішенням для ранжирування прибутковості товарних груп є не прибуток покриття, а той прибуток, який може отримати підприємство від продажу цих товарів за день, годину або місяць.

Отже, коли діють рекомендовані обмеження за кількістю потенційного попиту, доцільно максимізувати прибуток, сконцентрувавшись на товарах, що приносять найбільший прибуток покриття. У нашому випадку – це товарні групи «В» і «С».

Для знаходження оптимального рішення використовуємо метод спроб і помилок. Уявімо рішення двох нерівностей, як певну систему рівнянь, що може бути визначена за формулами (9) і (10):

$$T_A + T_B + T_C = 2400, \quad (9)$$

$$T_B + T_C = 1800. \quad (10)$$

Віднявши рівняння (10) від рівняння (9), отримаємо такий результат: $T_A = 600$.

Знаючи значення T_A , T_B і T_C , можемо розрахувати сумарний прибуток покриття:

$$\begin{aligned} \text{СПП} &= 600 \cdot 750 + 700 \cdot 350 + 1100 \cdot 581 = \\ &= 450000 + 245000 + 639100 = 1334100. \end{aligned}$$

Графічний метод дозволяє визначити оптимальне рішення, яке має перебувати в одній із наріжних точок сфери прийняття можливих рішень. У реальній практиці діяльності підприємств склад чинників, що лімітують обсяг реалізованих товарів, не обмежений жодним із них. У цій ситуації можемо розмістити у ранговій послідовності прибутковість різних продуктів.

Одним із об'єктів операційної системи є витрати обігу. Склад витрат обігу є різноманітним – це і витрати, що пов'язані з купівлею, транспортуванням, зберіганням, упаковкою, реалізацією товарів, а також управлінням і обслуговуванням процесу товарообороту.

Аналіз організації операційного аудиту на підприємстві свідчить, що аудит витрат здійснюється на основі фактично спожитих обсягів ресурсів. Необхідна для цього інформація оформлюється в рамках фінансового аудиту. Наявність такої інформації лише про фактичні витрати не дозволяє приймати економічно обгрунтовані управлінські рішення. Ефективно управляти витратами неможливо без упровадження системи операційного аудиту. В рамках такої системи можливе застосування економіко-математичного моделювання в галузі управління витратами, різних прикладних кількісних методик. Для їх використання необхідне застосування сучасних програмних інструментів, а для їх розробки слід використовувати математичний апарат, що дозволяє здійснити вибір найбільш ефективного варіанта, при якому був би досягнутий найкращий

результат (наприклад, варіант розподілу товару між різними складами тощо). До складу таких методів можна включити методи лінійного програмування.

Останнім часом лінійне програмування набуло великого поширення, оскільки в діяльності підприємства зустрічаються завдання (мінімізація транспортних витрат), які можна виконувати вручну. Це матричні моделі, що будуються за шаховою схемою і дозволяють у найбільш компактній формі уявити взаємозв'язок витрат обігу та результатів діяльності підприємства. Зручність розрахунків і чіткість економічної інтерпретації – це головні особливості матричних моделей. Які також важливі при створенні систем комп'ютерної обробки даних і мінімізації витрат. Їх значимість для операційного аудиту полягає в тому, що вони дозволяють отримати велику сукупність витрат і вибрати з їх числа мінімальні. Розглянемо завдання з мінімізації транспортних витрат на доставку вантажу споживачам. На трьох складах A_1, A_2, A_3 зосереджено відповідно a_1, a_2, a_3 тонн вантажу. Цей вантаж слід доставити клієнтам – B_1, B_2, B_3 . Клієнту

B_1 слід доставити b_1 тонн вантажу, клієнту B_2 – b_2 тонн, а клієнту B_3 – b_3 тонн вантажу. При цьому сума запасів на складах відправлення A_i ($i = 1, 2, 3$) дорівнює сумі потреб клієнтів B_j ($j = 1, 2, 3$), тобто

Транспортні витрати, що пов'язані з перевезенням вантажу з будь-якого складу будь-якому клієнту, відомі і наведені у табл. 2.

Перший індекс кожної величини C вказує на станцію відправлення (склад), а другий – на пункт призначення (клієнта). Величина C_{23} свідчить про те, що транспортні витрати з перевезення однієї тонни вантажу здійснюється зі складу A_2 клієнту B_3 . Необхідно скласти такий план перевезень вантажу, за якого загальні транспортні витрати були б найменшими. Деталізуючи завдання, їх можна сформулювати так: план перевезень повинен бути таким, щоб був точно задоволений попит кожного клієнта B_1, B_2, B_3 ; тобто був вивезений весь вантаж зі складу A_1, A_2, A_3 ; а загальні транспортні витрати були б найменшими.

Для простоти викладу введемо числові дані (табл. 3).

Таблиця 2

Матриця транспортних витрат

№	Станції відправлення	Пункти призначення		
		B_1	B_2	B_3
1	A_1	C_{11}	C_{12}	C_{13}
2	A_2	C_{21}	C_{22}	C_{23}
3	A_3	C_{31}	C_{32}	C_{33}

Таблиця 3

Матричний метод виконання транспортного завдання

Станції відправлення і їх запаси		Пункти споживання та їх потреби			
		B_1	B_2	B_3	
		800	1000	1200	
A_1	800	C_{11}	C_{11}	C_{11}	$a_1 = 0$
A_2	2200	C_{11}	C_{11}	C_{11}	$a_2 = 0$
		$b_1 = 1$	$b_2 = 1$	$b_3 = 1$	

Припустимо, що на складах A_1, A_2 зосереджено 800 та 2200 тонн вантажу. Цей вантаж

слід доставити трьом клієнтам – B_1, B_2, B_3 . Клієнту B_1 слід доставити 800 тонн вантажу,

клієнту B_2 – 1000 тонн, а клієнту B_3 – 1200 тонн. Потрібно знайти оптимальний план перевезення вантажу. Запаси, потреби і витрати з перевезення вантажу вказані в табл. 3 (у кожному правому верхньому куті).

Визначимо спочатку величини a_1 , a_2 і величини b_1 , b_2 , b_3 . Оскільки одній із величин a_j ($j = 1, 2, 3$) можна надати довільне значення, то припустимо, що $a_1 = 0$, з рівності $a_1 + c_{11} = b_1$, де c_{11} – це транспортні витрати з доставки тонни вантажу зі складу A_1 клієнту B_1 (базисна клітина (A_1, B_1)), визначимо b_1 :

$$0 + 1 = b_1; b_1 = 1.$$

Знаючи, що $b_1 = 1$, з рівності $A_2 + C_{22} = b_1$ базисна клітина (A_2, B_2) визначимо $a_2 / a_2 + 1 = 1; a_2 = 0$.

$$\text{Отже, } b_1 = 1(b_2 = a_2 + C_{22} = 0 + 1 = 1),$$

$$b_3 = 1(b_3 = a_2 + C_{23} = 0 + 1 = 1).$$

Розв'язання транспортного завдання є оптимальним, оскільки для всіх вільних клітин табл. 3 використовується нерівність

Витрати на перевезення вантажів, можна визначити за формулами (11) і (12):

$$Z_{\min} = c_{11} \cdot 800 + c_{22} \cdot 1000 + c_{32} \cdot 1200, \quad (11)$$

$$Z_{\min} = 2 \cdot 800 + 1 \cdot 1000 + 1 \cdot 1200 = 3800. \quad (12)$$

Цю модель використали програмісти в ТОВ «Золота осінь». Програмісти відділу логістично-вантажних систем ЛВС розробили програму, яка дозволяє прораховувати всі адреси доставки на наступний день, при цьому враховується кількість і модель машин, які можуть бути задіяні в доставці вантажів, а також тоннаж вантажу. Програма сама розподіляє, яка кількість замовлень може бути розміщена в певному автомобілі, і підбирає адреси доставки, що знаходяться в одному районі. Потім, ґрунтуючись на вже розрахованих даних, начальник транспортного відділу відстежує потребу в залученні послуг сторонніх транспортних організацій.

Ця модель дозволяє мінімізувати витрати підприємства (транспортні, складські, охоронні тощо), а наведений метод наочно проілюстрував, наскільки методи математичного

програмування необхідні для управління підприємством.

Запропонована модель аналізу транспортних витрат підвищує наукову обґрунтованість прогнозів і дозволяє виключити можливість невиправданих втрат при її впровадженні. Вона сприяє прийняттю економічно обґрунтованих рішень з подоланням однієї з концептуальних проблем бізнесу – невизначеності та ризику.

Представлений методичний підхід придатний для використання в стратегічному та тактичному управлінні з метою поліпшення фінансового становища, забезпечення стабільності, високої ефективності роботи та для попередження і запобігання негативним наслідкам роботи підприємства.

Одним із основних завдань операційної системи є підготовка своєчасної та достовірної інформації для прийняття ефективних управлінських рішень щодо мінімізації витрат обігу. Для цього необхідно використовувати економіко-математичні моделі розрахунку.

Сформульовані методи лінійного програмування та їх застосування в умовах автоматизованої обробки інформації дозволяють здійснювати комплексну оптимізацію всієї фінансово-господарської діяльності підприємства.

Узагальнюючи зазначимо, що у цій статті досліджено методичний інструментарій щодо процесу моделювання операційної системи підприємств. Обґрунтовано, що комбінація вищезазначеного інструментарію є запорукою здійснення багатосторонньої зваженої оцінки ефективності функціонування системи операційного менеджменту.

На сьогодні складаються сприятливі умови для дослідження процесу моделювання операційної системи підприємств, який продемонстрував свої широкі методологічні можливості та довів свою необхідність системі управління задля створення потужного інструменту підвищення ефективності операційного процесу.

Перспективним видається подальше дослідження щодо оцінювання ефективності функціонування системи операційного менеджменту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Russell S. Roberta. Operations Management : Creating Value Along the Supply Chain / Roberta S. Russell, Bernard W. Taylor – 7 edition – N.-Y. : John Wiley & Sons, Inc., 2010. – 832 p.
2. Трут О. О. Операційний менеджмент : підруч. / О. О. Трут. – К. : Академвидав, 2013. – 348 с.
Trut O. O. Operatsiynnyu menedzhment : pidruch. / O. O. Trut. – K. : Akadem-vydav, 2013. – 348 s.
3. Chas R. B. Operations management for competitive advantage / Tenth edition // R. B. Chase, F. R. Jacobs, N. J. Aquilano. – N.-Y. : Irwin McGraw-Hill, 2004. – 765 p.
4. Hanna M. D. Integrated operations management. Adding value for customers. – 1st edition / M. D. Hanna, W. R. Newman. – New Jersey : Prentice Hall, 2001. – 753 p.
5. Про аудиторську діяльність : Закон України (зі змінами) [Електронний ресурс] : за станом на 08.06.1993 р. № 3125-12 // Відомості Верховної Ради, 2011. – № 44. – 462 с. – (Бібліотека офіційних видань).
Pro audytors'ku diyal'nist' : Zakon Ukrayiny (zi zminamy) [Elektronniy resurs] : za stanom na 08.06.1993 r. № 3125-12 // Vidomosti Verkhovnoyi Rady, 2011. – № 44. – 462 s. – (Biblioteka ofitsiynykh vydan').
6. Международные стандарты аудита и Кодекс этики профессиональных бухгалтеров. – М. : ICAR, 2000. – С. 43–47.
Mezhdunarodnyie standartyi audita i Kodeks etiki professionalnyih buhgalterov. – M. : ICAR, 2000. – S. 43–47.
7. Артюх О. В. Концептуальні напрямки аудиту управлінської діяльності / О. В. Артюх // Вісник соц.-екон. досліджень. – 2012. – Вип. 3 (46), Ч. 2. – С. 7–13.
Artyukh O. V. Kontseptual'ni napryamky audytu upravlins'koyi diyal'nosti / O. V. Artyukh // Visnyk sots.-ekon. doslidzhen'. – 2012. – Vyp. 3 (46), Ch. 2. – S. 7–13.
8. Данилочкина Н. Управленческий учет как инструмент контроллинга [Електронний ресурс] / Н. Данилочкина // Управление предприятием. – № 7 (30). – 2013. – Систем. вимоги : Pentium-266 ; 32 Mb RAM ; Windows 98/ 2000/ NT/XP. – Режим доступу: <http://consulting.1c.ru/journal-article.jsp?id=435>. – Назва з екрана.
Danilochkina N. Upravlencheskiy uchet kak instrument kontrollinga [Elektronniy resurs] / N. Danilochkina // Upravlenie predpriyatiem. – № 7 (30). – 2013. – Sistem. Vimogi : Pentium-266 ; 32 Mb RAM; Windows 98/ 2000/ NT/XP. – Rezhim dostupu: <http://consulting.1c.ru/journal-article.jsp?id=435>. – Nazva z ekrana.
9. Филатова Е. Л. Роль управленческого учета в бюджетном планировании строительной организации / Е. Л. Филатова // Российское предпринимательство. – 2010. – Вып. 1 (164). – № 8. – С. 116–120.
Filatova E. L. Rol upravlencheskogo ucheta v byudzhetnom planirovanii stroitelnoy organizatsii / E. L. Filatova // Rossiyskoe predprinimatelstvo. – 2010. – Vyip. 1 (164). – № 8. – S. 116–120.
10. Гусейнова А. А. Эффективная взаимосвязь финансового и управленческого учёта в системе управления предприятием / А. А. Гусейнова, Ю. А. Ткачева // Молодой ученый. – 2014. – № 4.2. – С. 22–25.
Guseynova A. A. Effektivnaya vzaimosvyaz finansovogo i upravlencheskogo uchyota v sisteme upravleniya predpriyatiem / A. A. Guseynova, Yu. A. Tkacheva // Molodoy uchenyy. – 2014. – № 4.2. – S. 22–25.

В. Н. Беляевский, кандидат экономических наук (Национальный авиационный университет НАУ). Моделирование операционной системы предприятий.

Аннотация. Повышение эффективности производства продукции, необходимой потребителю, является одной из главных задач развития экономики Украины. Поэтому все большее значение приобретает операционный менеджмент, обеспечивающий результативность основной повседневной деятельности предприятий. Цель статьи – обоснование теоретико-методологических основ управления операционной системой предприятия и

определение путей ее совершенствования. На основании проведенного анализа обоснованы теоретико-методологический инструментарий по оценке операционной системы предприятия, которая позволяет повысить эффективность операционной деятельности. Поскольку от управления операционной системы в значительной степени зависит равномерное и ритмичный выпуск готовой продукции, и ее качество, а именно результат – удовлетворение потребностей потребителей, увеличение уровня прибыли и рентабельности. Исследованы методический инструментарий для процесса моделирования операционной системы предприятий. Обосновано, что комбинация вышеупомянутого инструментария, является залогом осуществления многосторонней взвешенной оценки эффективности функционирования системы операционного менеджмента.

Ключевые слова: математическое моделирование, операционная система, методы линейного программирования, прибыль покрытия.

V. M. Biliavskiy, Cand. Econ. Sci. (National Aviation University, NAU). Modeling of operational system of enterprisers.

Summary. Improving the efficiency of production of customer needs is one of the main problems of economic development of Ukraine. Therefore, it is becoming increasingly important operations management, which provides the performance of basic daily activities of enterprises. Based on the analysis substantiates the theoretical and methodological tools for assessing the operating system of the enterprise, which improves the efficiency of operations. Because of the operating system depends largely uniform and regular release of the finished product, and its quality as a result – to meet consumer demand, increase in income and profitability. Investigated methodological tools for process modeling operating system businesses. Proved that the combination of the aforementioned tools is the key to the implementation of multilateral balanced assessment of the effectiveness of the system operational management.

Keywords: mathematical modeling, the operating system, the methods of linear programming, profit coating.

МАРКЕТИНГ РОЗКОШІ. МОДЕЛЮВАННЯ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧА

Н. М. ПАВЛІШИНА, кандидат економічних наук
(Запорізький національний технічний університет)

Анотація. У точці перетину інтересів споживача та продавця, ураховуючи специфіку товару, з'являється можливість реалізації товару. Забезпечення такої можливості і лежить в основі маркетингової діяльності сучасних підприємств. Мета статті – виявлення специфіки поведінки споживачів на ринку товарів розкоші. Надано визначення та зазначено основні компоненти поняття «товар класу люкс». Охарактеризовані параметри, які визначають поведінку споживача у розрізі цінових і нецінових факторів. Розглянуто сучасні моделі поведінки споживача, які можуть бути застосовані для розробки більш цілеспрямованого маркетингового впливу на споживача ринку товарів розкоші. Виявлені та структуровані рушійні сили, які визначають споживчу поведінку на зазначеному ринку.

Ключові слова: споживач, поведінка споживача, мотивація, сегментація, маркетинг розкоші.

Споживач є центральною фігурою у маркетинговій діяльності будь-якого підприємства. Саме тому його всебічному вивченню приділено багато уваги як науковців, так і практиків. Передусім дослідників цікавить такий аспект поведінки покупців, як прийняття рішення про покупку. Адже знання особливостей цього процесу, факторів, які на нього впливають, дає можливість розробити таке звернення до споживача, яке б було високоефективним. Окрім того, знаючи основні етапи прийняття споживчих рішень, можна не лише врахувати їх, але й намагатися моделювати, тобто цілеспрямовано впливати із метою досягнення більшого рівня задоволеності споживача, формування його лояльності до підприємства та отримання прибутку підприємством. Для цього необхідно:

- проаналізувати специфіку реалізації товарів класу люкс;
- обґрунтувати критерії, які можуть бути покладені в основу сегментації споживачів на ринку товарів розкоші;
- згрупувати та проаналізувати фактори, які визначають споживчу поведінку на ринку товарів розкоші;
- навести класифікацію мотивів споживачів ринку товарів розкоші;

- обґрунтувати доцільність застосування новітніх моделей, які описують поведінку споживачів для ринку товарів розкоші.

Ефективність маркетингових заходів залежить від того, наскільки добре вивчено той сегмент споживачів, на який вони розраховані. Уміння зрозуміти свого споживача, виявити фактори, які визначають його купівельну поведінку, дають компанії перевагу у конкурентній боротьбі та дозволяють кращим чином налагодити збут. Тобто саме від ефективності маркетингу залежить і загальна результативність функціонування підприємства чи організації.

Сучасна наука розробила чотири теорії, які описують специфіку споживчої поведінки [1–2; 6]:

- Теорія економічного споживача висвітлює поведінку покупця як раціональної людини. Вона ґрунтується на тому, що споживач робить усвідомлений вибір, який базується на знанні можливих альтернатив, аналізі переваг і недоліків кожної з них. Тобто в основі такої моделі поведінки лежить передумова наявності достатньої кількості інформації та пасивне реагування на маркетингові заходи.

- Теорія пасивного споживача протилежна попередній теорії. Відповідно до цієї теорії споживач діє ірраціонально. Він не витрачає

багато ресурсів на пошук і аналіз інформації. Проте пасивний споживач активно реагує на маркетингові заходи компаній.

- Теорія когнітивного споживача описує споживача як людину, яка відчуває дисбаланс між тим, що вона хоче придбати, та тим, що їй насправді потрібно. Цей дисбаланс активізує її пошукову діяльність, спонукає шукати інформацію, яка підтримала б або заперечила її прагнення.

- Теорія емоційного споживача – специфічна, вона водночас є симбіозом перерахованих трьох теорій. Тобто, з одного боку, споживач діє на базі наявної в нього інформації – задіяна раціональна складова мислення. Споживач із метою досягнення високого задоволення може демонструвати виважену та раціональну ринкову поведінку. З іншого боку, він діє під впливом емоцій. При цьому він завжди знаходиться у пошуку додаткової інформації.

Незважаючи на думку, що сучасний споживач живе у раціональному світі, це визначення не є істиною. Адже кінцева мета споживчої поведінки – досягнення особистого благополуччя, яке полягає не тільки у закритті потреби, але й у отриманні емоційного задоволення від здійснення покупки. Це призвело до того, що на перший план виходить цінність товару для покупця.

Розвиток теорії емоційного споживача призвів до виокремлення із традиційного маркетингу такого напрямку як маркетинг емоцій. Останній, набагато ефективніший від раціонального, який концентрується лише на характеристиках товару. Одним із різновидів емоційного маркетингу є маркетинг товарів класу люкс. Цей термін є українською інтерпретацією англійського слова «Luxury». Синонімом для визначення товарів цього класу є поняття «розкіш». За результатами маркетингового дослідження, яке проводилось у восьми країнах західної Європи, було виявлено основні лексичні складові компоненти поняття «товар класу люкс»: дороговизна, якість, ексклюзивність і бажаність [11].

Специфіка товарів цієї категорії полягає у побудові відповідного діалогу з потенційним або наявним клієнтом. Оскільки, на відміну

від масового маркетингу, який працює з великим обсягом стандартизованого товару та значною кількістю споживачів, маркетинг розкоші акцентує свою увагу на тих, хто має змогу здійснити покупку товару класу люкс.

Варто відмітити, що, з одного боку, продаж товарів розкоші не відрізняється від продажу інших товарів, оскільки на рівень його продаж впливають ті ж самі фактори та закономірності. З іншого боку, розкіш – товар ексклюзивний. А феномен споживання ексклюзивних товарів лишається для маркетологів цікавим і не вивченим. Це пов'язано з тим, що ринок товарів розкоші порушує всі правила, він існує поза межами традиційних моделей. Це підтверджує і той факт, що ринок розкоші майже не реагує на фінансові спади в економіці. Саме цей феномен і свідчить про специфічність маркетингу розкоші.

Намагаючись змоделювати поведінку споживачів на ринку товарів розкоші, необхідно навести критерії, які можуть бути покладені в їх основу сегментації. Загальноприйнятою практикою у маркетингу є використання атких критеріїв [9, 13]:

- За географічним принципом. Для цінителів товарів розкоші географічні рамки виходять на другий план. Цьому немало сприяє і розвиток інтернету та Інтернет-аукціонів. Навіть такі відомі аукціонні дома як «Крістіс» та «Сотбіс» приймають ой-лайн ставки на лоти.

- За демографічним принципом. Найбільш вагомий критерій – рівень доходу. За споживчим потенціалом виокремлюють чотири основні сегменти: бідні, середній клас, масова еліта, «небожителі» (необмежений потенціал) [9].

- Психологічний принцип. Базується на визначенні стилю життя, типу особистості, особистих якостей [13].

- Поведінковий принцип. За цим принципом на ринку товарів розкоші виокремлюють такі категорії: «учасник» (предмет розкоші підкреслює статус людини); «гедоніст» (отримує задоволення від покупки); «інвестор» (прагне зберегти гроші); «нарцис» (прояв щедрості підвищує значимість людини у власних очах); «романтик» (купує, аби принести задо-

волення іншому), «зануда» (необхідність придбання товарів класу люкс на подарунок) [9].

Намагаючись змоделювати поведінку споживача на ринку товарів розкоші, варто по-

чити з виявлення того, які фактори впливають на прийняття остаточного рішення про покупку. Традиційно їх поділяють на дві групи (на рис. 1) [1–3, 7, 9, 13].

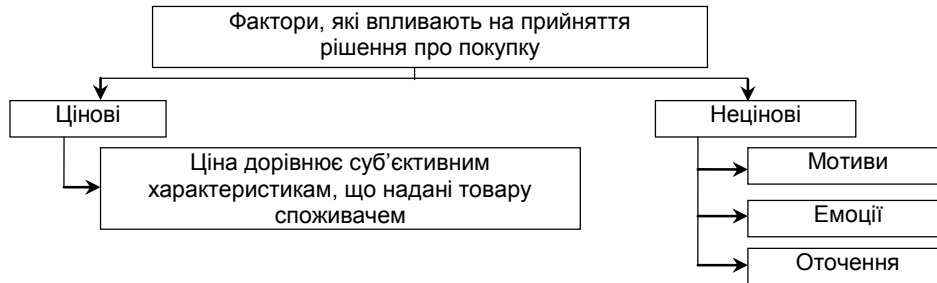

Рис. 1. Фактори, які впливають на прийняття рішення про покупку товарів класу люкс

З рис. 1 видно, що перша група факторів – цінові. Адже бажаючих придбати товари класу люкс набагато більше, ніж тих, у кого така можливість є. Ціноутворення на товари розкоші – це, справді, ювелірна робота. Зниження ціни призведе до збільшення рівня споживання. Це означає, що споживачі, які раніше не могли дозволити собі певний товар, зможуть його придбати. Проте та група споживачів, яка донедавна становила цільовий сегмент, може відмовитися від покупок, саме через підвищення рівня доступності товару. Адже доступність товару нівелює таку характеристику розкоші як ексклюзивність.

Аналіз купівельної поведінки споживача на ринку товарів розкоші дає змогу виявити повну відсутність раціональних базових мотивів при придбанні товарів класу люкс. Класична теорія економічного споживача не підтверджується у цій сфері. Адже вартість придбаних товарів набагато перевищує уявлення про раціональність. Причину цього феномена можна пояснити математично. Зазвичай, цінність покупки – це різниця між користю, що її отримує споживач, і витратами, яких він зазнає у процесі експлуатації покупки. Формула цінності придбання предметів розкоші має аналогічний вигляд. Однак показники корисності та витрат будуть дорівнювати нулю. Оскільки користь вимірюється суб'єктивними критеріями «гарно/негарно», «пасує/не пасує» тощо, то і показник корисності важко оцінити. Отже, він буде дорівнювати суб'єктивним

характеристиками, які надані товару конкретним споживачем. А оскільки експлуатаційних витрат на предмети розкоші також немає, то і цінність покупки товарів класу люкс буде дорівнювати суб'єктивній оцінці кожного окремого споживача. Тож завданням маркетологів у цьому разі і є пошук і вплив на ті характеристики товару, які є важливим для кожного покупця. Саме тому товари розкоші продаються за допомогою нецінових факторів.

Отже, друга група факторів – нецінові. Саме на них і концентрує свою увагу маркетинг розкоші:

1. Мотиви. Автор пропонує класифікацію мотивів споживачів ринку товарів розкоші. Їх варто розділити на:

- базові мотиви: колекціонування (придбання рідкісних унікальних предметів), перфекціонізм (придбання найкращих з наявних товарів) і статусність (придбання найбільш престижних товарів);
- додаткові мотиви: подарунок та інвестування (предмети розкоші часто купують із метою вкладення коштів, оскільки їх вартість постійно зростає).

2. Емоції. Одними з найбільш важливих, із погляду оцінки, та впливових, з погляду сили дії, є емоції споживача. Аналізуючи роботи з актуалізації та збудження емоційних станів споживача можна виокремити такі групи емоцій [5, 9]:

- емоції, що виникають на базі особистих потреб: задоволеність, радість;

- емоції, пов'язані з особистими нормами та правилами: симпатія, самоповага, почуття вини;

- емоції, які виникають унаслідок відповідності або невідповідності прийнятим у оточенні стандартів: схвалення, захоплення, впевненість у собі;

- емоцій, які виникають на основі відносин з іншими людьми: кохання, захват, вдячність, щедрість, радість за іншого;

- емоції на основі презирливості: лестоці, самовдоволення, гординя.

3. Оточення. Одним із інструментів маркетингового впливу на емоційних фон споживачів є оточення, а саме:

- архітектура та дизайн магазину. Зовнішній вигляд місця продажу вже має свідчити про ексклюзивність товару;

- асортимент магазину. Чим більший асортимент, тим більше можливості знайти особливий і неповторний товар;

- персонал магазину. Професійність – це основна риса персоналу, який реалізує товари класу люкс. Він має досконально знати товар і підкреслювати престижність володіння ним. Уміння завоювати довіру споживача також буде впливати на прийняття рішення про придбання товару;

- ставлення до покупця. Невелика кількість покупців, які одночасно знаходяться у стадії готовності до покупки, дають можливість персоналізувати процес продажу та краще пізнати свій сегмент;

- музика, колір, освітлення та запахи. За даними дослідницької агенції Magram Market Research, повільні мелодії підштовхують споживача до імпульсивних покупок. Через їх вплив покупець може витратити на 40 % більше, ніж збирався [10];

- мерчандайзинг. Щоб зробити предмети розкоші більш цінними для споживача, потрібно їх правильно представляти. Наприклад, чітко поділяти за групами/брендами для зручності сприйняття, окремо представляти кожний виріб або групу виробів, супроводжувати їх додатковою інформацією тощо [4, 12]. Дослідження свідчать, що остаточне рішення про придбання товару розкоші споживач робить саме у місці його реалізації [4–5].

Отже, традиційні теорії споживчої поведінки на ринку товарів розкоші видозмінюються, а на зміну їм приходять нові. Серед новітніх моделей можна виокремити [4, 7, 8]:

- Модель імпульсної покупки. Її автори Хельда Дітмар, Джейн Бітті та Сьюзан Фріз стверджують, що імпульсні покупки – це покупки, зроблені спонтанно, але не безпричинно. Якщо примусові покупки (товари, які необхідно купити) робляться після тривалого виробу, імпульсні – при покупці товарів, які купуються не лише для задоволення функціональної потреби, але й з метою підкреслення статусу, соціальної приналежності, власного іміджу тощо.

- Модель Бетмана складається з таких елементів: переробка інформації, мотивація, увага, сприйняття, оцінка, залучення пам'яті. Відмінність моделі полягає у том, що процес вибору розглядається не як послідовна процедура, а як процедура, яка повторюється. Спроектуювши цю модель на процес купівлі товарів розкоші, зауважимо, що придбання предметів класу люкс – це процес, що постійно повторюється. Покупець збирає інформацію про товари, що його цікавлять, визначає доцільність їх придбання, уважно стежить за оголошеннями про продаж товарів, оцінює значимість придбання для себе, потім знову збирає інформацію і так по колу. У певний момент часу він оцінює пропозицію як цікаву та робить покупку, при цьому процес пошуку, аналізу інформації не припиняється.

- Модель розвитку поведінки. Її автор Ендрю Лайон зазначає, що чітко фіксованих стадій у процесі прийняття рішення про покупку не існує. Тим більше, що вона навіть не підкорюється законам свідомості. Модель складається з трьох кроків. На першому споживач виділяє бажаний предмет. Ціна та розмір прибутку поки що ігнорується. На другому – беруться до уваги бюджетні обмеження. Покупець вирішує, що з бажаного можливо придбати. На третьому – пов'язується бажане та можливе, тобто здійснюється вибір, а згодом – і придбання.

Отже, всі ці моделі базуються на нецінових факторах, які визначають результативність споживчої поведінки. Саме вони є тим під-

грунтам, на якому має будуватись робота маркетингу, щоб відповідати сучасним тенденціям впливу на споживача та специфіці ринку товарів розкоші.

Аналізуючи специфіку реалізації товарів класу люкс, зауважимо, що традиційні прийоми масового маркетингу на ньому не діють. Адаже через невелику кількість платоспроможних покупців важко виокремити їх у певні сегменти. При цьому виявлено, що сегментацію варто проводити на основі демографічних, психографічних і поведінкових критеріїв. Визначено, що визначальну дію на поведінку споживача здійснюють нецінові фактори, а такі мотиви, як колекціонування, перфекціонізм і статусність. Також відмічено, що поведінка споживача на ринку розкоші не вписується в традиційні поведінкові моделі. Саме тому для аналізу та прогнозування доцільно застосовувати новітні моделі.

ЛІТЕРАТУРА

- Блэкуэлл Р. Поведение потребителей / Р. Блэкуэлл, П. Миниард, Дж. Энджел. – С.Пб. : Питер, 2007. – 944 с.
Blekuell R. Povedenie potrebiteley / R. Blekuell, P. Miniard, Dzh. Endzhel. – S.Pb. : Piter, 2007. – 944 s.
- Денисова Е. С. Поведение потребителей / Е. С. Денисова. – М. : Москов. финансово-промышленная акад, 2005. – 111 с.
Denisova E. S. Povedenie potrebiteley / E. S. Denisova. – M. : Moskov. finansovo-promyishlennaya akad, 2005. – 111 s.
- Драганчук Л. С. Поведение потребителей: теория и практика : монография / Л. С. Драганчук. – Красноярск : Сиб. феред. ун-т, 2011. – 196 с.
Draganchuk L. S. Povedenie potrebiteley: teoriya i praktika : monografiya / L. S. Draganchuk. – Krasnoyarsk : Sib. fered. un-t, 2011. – 196 s.
- Канаян К. Проектирование магазинов и торговых центров / К. Канаян, Р. Канаян, А. Канаян – М. : Изд. дом компании «Юнион-Стандарт Консалтинг», 2008. – 424 с.
Kanayan K. Proektirovanie magazinov i torgovyih tsentrov / K. Kanayan, R. Kanayan, A. Kanayan – M. : Izd. dom kompanii «Yunion-Standart Konsalting», 2008. – 424 s.
- Линдстром М. Buyology: увлекательное путешествие в мозг современного потребителя / М. Линдстром. – М. : Эксмо, 2010. – 240 с.
Lindstrom M. Buyology: uvlekatelnoe puteshestvie v mozg sovremennogo potrebitelya / M. Lindstrom. – M. : Eksmo, 2010. – 240 s.
- Любимова Н. Г. Поведение потребителя / Н. Г. Любимова. – Владивосток : Изд-во Дальневосточного ун-та, 2004, – 140 с.
Lyubimova N. G. Povedenie potrebitelya / N. G. Lyubimova. – Vladivostok : Izd-vo Dalnevostochnogo un-ta, 2004, – 140 s.
- Наумов В. Н. Модели поведения потребителей в маркетинговых системах : учеб. пособие / под. ред. Г. Л. Багиева. – С.Пб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2009. – 240 с.
Naumov V. N. Modeli povedeniya potrebiteley v marketingovyih sistemah : ucheb. posobie / pod. red. G. L. Bagieva. – S.Pb. : Izd-vo SPbGUEF, 2009. – 240 s.
- Посыпанова О. С. Экономическая психология: психологические аспекты поведения потребителей : монография / О. С. Посыпанова. – Калуга : Изд-во КГУ им. К. Э. Циолковского, 2012. – 296 с.
Posyipanova O. S. Ekonomicheskaya psihologiya: psihologicheskie aspektyi povedeniya potrebiteley : monografiya / O. S. Posyipanova. – Kaluga : Izd-vo KGU im. K. E. Tsiolkovskogo, 2012. – 296 s.
- Психографическое сегментирование «Рынка эмоций» [Электронный ресурс] // Український маркетинговий портал. – Режим доступу: <http://www.4p.com.ua/content/psihograficheskoe-segmentirovanie-rynka-emotsii>. – Назва з екрана.
Psihograficheskoe segmentirovanie «Ryinka emotsiy» [Elektronniy resurs] // Ukrayinskiy marketingoviy portal. – Rezhim dostupu: <http://www.4p.com.ua/content/psihograficheskoe-segmentirovanie-rynka-emotsii>. – Nazva z ekrana.

10. Садгиев Р. Продавцы счастья / Р. Садгиев. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.nm-review.narod.ru/N-MARKETING/neuomrk_RM.doc. – Назва з екрана.
- Sadgiev R. Prodavtsyi schastya / R. Sadgiev. [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: http://www.nm-review.narod.ru/N-MARKETING/neuomrk_RM.doc. – Nazva z ekrana.
11. Скоробогатых И. И. Семантический анализ понятия роскоши (результаты международного маркетингового исследования) [Электронный ресурс] / И. И. Скоробогатых. Гильдия маркетологов. – Режим доступа: <http://www.marketologi.ru/publikatsii/stati/semanticheskijj-analiz-ponjatija-roskoshi/> – Назва з екрана.
- Skorobogatyih I. I. Semanticheskij analiz ponyatiya roskoshi (rezultaty mezhdunarodnogo marketingovogo issledovaniya) [Elektronniy resurs] / I. I. Skorobogatyih. Gildiya marketologov. – Rezhim dostupu: <http://www.marketologi.ru/publikatsii/stati/semanticheskijj-analiz-ponjatija-roskoshi/> – Nazva z ekrana.
12. Таборова А. Г. Умный мерчандайзинг / А. Г. Таборова. – М.: Изд.-торг. корпорация «Дашков и К^о», 2009 – 160 с.
- Taborova A. G. Umnyiy merchandayzing / A. G. Taborova. – M.: Izd.-torg. korporatsiya «Dashkov i K^o», 2009 – 160 s.
13. Шаповалов В. А. Управление маркетингом и маркетинговый анализ: учеб. пособие / В. А. Шаповалов. – Ростов н/Д: Феникс, 2008. – 345 с.
- Shapovalov V. A. Upravlenie marketingom i marketingovyy analiz: ucheb. posobie / V. A. Shapovalov. – Rostov n/D: Feniks, 2008. – 345 s.

Н. М. Павлішина, кандидат економічних наук (Запорозький національний технічний університет). **Маркетинг роскоши. Моделирование поведения потребителя.**

Аннотация. В точке пересечения интересов потребителя и продавца, с учетом специфики товара, появляется возможность реализации товара. Обеспечение такой возможности и лежит в основе маркетинговой деятельности современных предприятий. Цель статьи – выявление специфики поведения потребителей на рынке товаров роскоши. Дано определение и указаны основные компоненты понятия «товар класса люкс». Охарактеризованы параметры, которые определяют поведение потребителя в разрезе ценовых и неценовых факторов. Рассмотрены современные модели поведения потребителя, которые могут быть применены для разработки более целенаправленной маркетингового воздействия на потребителя рынке товаров роскоши. Выявлены и структурированы движущие силы, определяющие потребительское поведение на указанном рынке.

Ключевые слова: потребитель, поведение потребителя, мотивация, сегментация, маркетинг роскоши.

N. M. Pavlishina, Cand. Econ. Sci. (Zaporizhzhya National Technical University). **Marketing luxury. Modeling Consumer Behavior.**

Summary. Like for every product there is a corresponding buyer, also every buyer has their own preferences in relation to the goods. At the point of intersection interests of a consumer and a vendor, including specifics of product, it is possible sales of goods. Ensuring this possibilities – lies in the basis of marketing activities of modern enterprises. Aims and Objectives: To identify the specific behavior of consumers in the market of luxury goods. Defines and identifies the main components of the concept of «luxury goods». Were characterized parameters which determine behavior the consumer in the context of price and non-price factors. The modern model of consumer behavior, which can be used to develop more, targeted marketing impact on the consumer market of luxury goods. Identified and structured driving forces that determine consumer behavior in specific markets.

Keywords: consumer, consumer behavior, motivation, segmentation, marketing luxury.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА УЗГОДЖЕННЯ ЦІЛЕЙ У СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Є. І. ОВЧАРЕНКО, кандидат економічних наук
(Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля, м. Луганськ)

Анотація. Складність математизації та особистісних особливостей процедур цілепокладання у системі економічної безпеки підприємства потребує залучення до формального опису формування та узгодження цілей інструментарію штучного інтелекту. Мета статті – визначити особливості та переваги використання штучних нейромереж як інструменту організаційного забезпечення формування та узгодження цілей. Система економічної безпеки підприємства є функціональною системою, що утруднює формалізацію її станів і процесів. Засобом, що дозволяє розв'язати цю проблему, є штучний інтелект, ядром інструментарію якого є намагання відтворити мозок людини та людські міркування й усвідомлення. Використання штучних нейронних мереж дозволить розв'язати проблему «обчислювальності» параметрів та послідовних станів системи. Найбільш відповідним вхідним умовам інструментом формалізації станів і цілепокладання у системі економічної безпеки підприємства є штучна нейромережа з шаром Кохонена.

Ключові слова: економічна безпека, система, мета, штучний інтелект, нейромережа.

Цілепокладання у системі економічної безпеки підприємства дещо відрізняється від класичного розуміння процедури постановки та узгодження цілей в управлінні. Ці відмінності зумовлені зміною ролі окремої особистості у процесі цілепокладання. З погляду формування та узгодження цілей у системі економічної безпеки підприємства (надалі СЕБП) людина розглядається не лише як технічний працівник, а, перш за все, як головний інструмент цього процесу. Найбільшого значення для процесу цілепокладання набувають індивідуальні характеристики цілком конкретної людини, яка задіяна у процесі. Зміна конкретної людини у процесі цілепокладання змінює суть і перебіг самого цілепокладання. Тому формування та узгодження цілей у СЕБП засноване на використанні не якоїсь умовної людини на визначеній ділянці процесу, а цілком конкретних людей з певними визначеними індивідуальними особливостями та поведінковими стереотипами. Зважаючи на це, процес формування та узгодження цілей у СЕБП украй залежить від

відповідності індивідуальних особливостей та поведінкових стереотипів задіяних людей тим вимогам, які висунуті до СЕБП. Це слугує основною причиною виокремлення психологічної та організаційної фази у цілепокладанні у СЕБП. Кожна з цих фаз реалізується низкою власних процедур та інструментів, які належать до принципово різних наук. З одного боку, це психологія, соціологія, психодіагностика тощо, а з іншого – управління, планування, моделювання і ін. І тому є дуже складним сполучення між собою як завдань, так і результатів цих двох фаз. Ураховуючи, з одного боку, складність математизації процедур формування та узгодження цілей у СЕБП та, з другого – особистісні особливості цих процедур, автор вважає, що розв'язати проблему щодо надання формального опису процесам функціонування та розвитку СЕБП можливо за рахунок залучення теорії штучного інтелекту, зокрема штучних нейромереж. Розробка шляхів такого залучення є важливим науково-практичним завданням у безпекології.

У загальному розумінні, «штучний інтелект» – розділ комп'ютерної лінгвістики та інформатики, що займається формалізацією проблем і завдань, які нагадують завдання, виконувані людиною. При цьому у більшості випадків алгоритм виконання завдання не відомий наперед [1, с. 35]. Найбільше відповідає предмету нашого дослідження інструмент у теорії штучного інтелекту – штучна нейронна мережа. Серед найбільш поширених завдань, що можуть бути виконані за допомогою штучних нейронних мереж, є: створення гнучких моделей для нелінійної апроксимації багатовимірних функцій, прогнозування процесів, що залежать від безлічі змінних, пошук за асоціаціями та пошук закономірностей у масивах неповних даних, класифікація за багатьма ознаками тощо [1, с. 36–37].

Використання штучного інтелекту, зокрема штучних нейронних мереж із метою виконання завдання цілепокладання у СЕБП, а саме для визначення домінуючого поведінкового стереотипу та впливу окремих особистостей на зміни цього стереотипу, зумовлюється тим, що ядром цього інструментарію є намагання відтворити мозок людини та людські міркування й усвідомлення. Якщо за основу створення СЕБП ми обрали функціональну систему, що базується саме на людській свідомості, то вибір штучних нейронних мереж як інструменту впорядкування та використання цієї свідомості є діалектично обґрунтованим і логічним. Д. О. Поспеловим відзначає у своїй унікальній книзі «Моделирование рассуждений. Опыт анализа мыслительных актов»: «...звичайне уявлення, що мислення людини раціональне, що усі міркування людини є вербалізованими, – хибне. Раціональний компонент у мисленні посідає певне місце, а вербалізований компонент – лише невелику частину. Людські міркування ґрунтуються не лише на лівобічних механізмах, але і на механізмах, характерних для правостороннього мислення. Емоційні міркування, міркування, що спираються на батьківський пласт знань, міркування на основі прихованих від вербалізації аналогій і асоціацій породжуються правосторонніми механізмами і не занурюються в раціональні логічні схеми. Всяке міркування

ґрунтується на двох началах: власне схемі міркування і принципах вибору саме цієї схеми. Друга компонента міркування в штучному інтелекті називається схемою управління міркуванням» [2, с. 18–20]. Такі уявлення суттєво збігаються з головною ідеєю існування СЕБП – це система цілком і повністю залежна від людини у її складі, тому інструментарій щодо вимог формального опису цієї системи повинен бути відповідним.

Особливостями функціонування СЕБП, що зумовлюють використання штучних нейронних мереж для опису стану та процесів у системі, можна вважати ті самі, що є передумовами до логічного моделювання процесів головного мозку. Вдале узагальнення таких причин надане у А. Б. Барського:

- висока швидкість виконання складних логічних конструкцій – предикатів з високим паралелізмом дій;
- простота алгоритмів логічних дій мозку, заснована не на чисельному маніпулюванні, а на принципах асоціативного мислення;
- можливість виконання завдань, що важко формалізуються, в яких спільно використовуються дані логічно несумісної природи, суперечливі, неповні, некоректні тощо;
- надійність, що забезпечується наявністю багатьох шляхів логічного висновку і здатністю відновлення втрачених даних;
- можливість побудови самонавчальних і самоналагоджувальних систем;
- відсутність вимог до обчислювальних засобів, що традиційно розвиваються. Єдиний стимульований принцип – паралелізм. Для реалізації паралельної системи – нейромережі – потрібна паралельна обчислювальна система.

Звідси випливає, що мережа працює в двох режимах: у режимі навчання і в режимі розпізнавання (робочому режимі). У режимі навчання робиться формування логічних ланцюжків. У режимі розпізнавання нейромережа за об'ємом, що пред'являється, з високою достовірністю визначає, до якого типу він належить, які дії слід зробити і т. д. [3, с. 9–10].

Отже, використання штучних нейронних мереж дозволить розв'язати проблему «обчислювальності» параметрів і послідовних станів СЕБП.

Метою статті є емпіричне визначення особливостей і переваг використання штучних нейромереж як інструменту організаційного забезпечення формування та узгодження цілей у системі економічної безпеки підприємства.

Укрупнено послідовність дій із формування та узгодження цілей у системі економічної безпеки підприємства зображено на рис. 1.

Першим завданням і, по суті, найважливішим є створення СЕБП на основі поведінкового стереотипу як системотвірного фактора. Лише так побудована СЕБП відповідає ідеології функціональних систем і може використати особисті здатності та здібності людей для виявлення та нейтралізації загроз у системі безпеки.

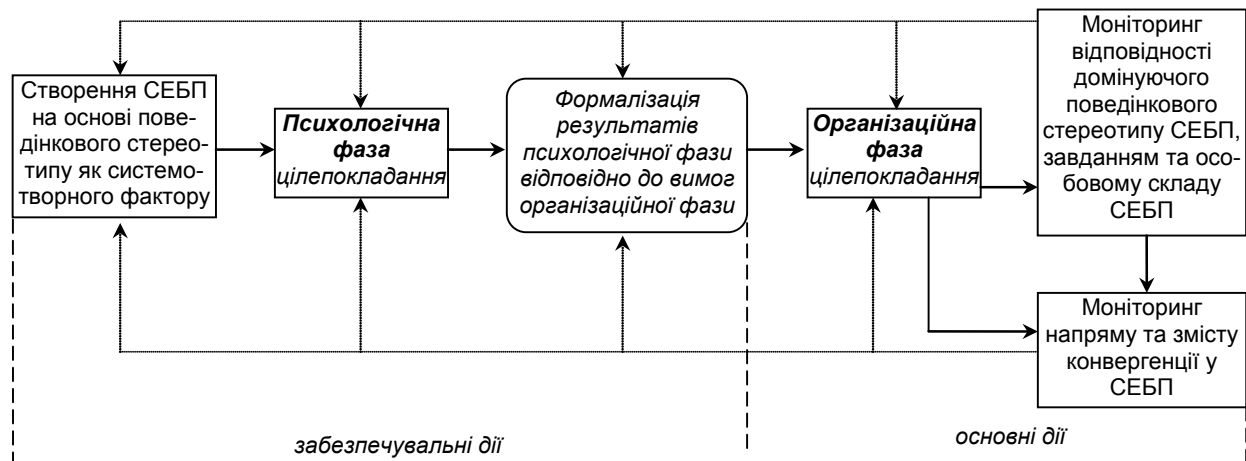

Рис. 1. Дії з формування та узгодження цілей у системі економічної безпеки підприємства

Сутність і призначення психологічної фази полягає у виявленні та попередній структуризації особистих здатностей і здібностей конкретних людей, що включені до складу системи економічної безпеки конкретного підприємства. Мова йде про ті здатності та здібності, що дозволяють людині відчувати, усвідомлювати та формулювати загрози, з одного боку, та виробляти заходи щодо запобігання або нейтралізації наслідків реалізації цих загроз. Автор є прибічником використання у психологічній фазі цілепокладання номотетичного підходу у психології, який декларує ідею існування певних незмінних стабільних диспозиційних якостей і властивостей, які жорстко визначають поведінку людини. У межах предмета нашого дослідження до них зараховують: настанови, ціннісні орієнтації, рівень домагань, когнітивний стиль та індивідуальний стиль діяльності особистості.

На етапі створення СЕБП, під час певної лабільності компонентів і елементів цієї системи, психологічна фаза визначає якості та властивості особистості, які «потрібні» СЕБП

для виконання поставлених перед нею завдань. Потім на етапі формалізації результатів психологічної фази визначається домінуючий поведінковий стереотип, який, знову ж таки, «потрібен» СЕБП. Якщо система працює на основі домінуючого поведінкового стереотипу як системотвірного фактора, то потрібно встановити та описати динаміку формування цього стереотипу у створюваній СЕБП. Під час функціонування СЕБП, коли вона отримує певну функціонально-структурну стабільність, завданням психологічної фази стає постійне коректування складу та структури особистостей у СЕБП під змінювані вимоги до домінуючого поведінкового стереотипу або виявлення невідповідних цьому стереотипу особистостей.

Сутність і призначення організаційної фази цілепокладання у СЕБП полягає у визначенні процедур та інструментів формулювання, формалізації та узгодження індивідуальних цілей економічних суб'єктів, що вже включені до складу СЕБП, їх роль і місце у цій системі відповідно до очікуваних результатів функ-

ціонування СЕБП уже визначено. Простіше кажучи, організаційна фаза призначена для технічної обробки сукупності індивідуальних цілей із метою встановлення домінуючих цілей, їх перевірки на узгоджуваність і встановлення відповідності між результатами реалізації домінуючих цілей у СЕБП з очікуваннями індивідуальних економічних суб'єктів. При цьому мова йде не про цілі взагалі, а про цілі щодо економічної безпеки підприємства.

У зовнішньому та внутрішньому середовищі діяльності підприємства існує безліч об'єктивних небезпек. СЕБП трансформує об'єктивні небезпеки у суб'єктивні загрози, використовуючи людину як інструмент усвідомлення загрози загалом і її окремих характеристик. Загроза, усвідомлена та сформульована особою, що входить до складу аналізатору входу СЕБП, зумовлює появу відповідної цілі. Нескінченна множина зовнішніх і внутрішніх небезпек, що усвідомлюються та певним чином «реєструються» у аналізаторі входу системи породжують, загалом, лише два класи цілей: цілі попередження реалізації загроз і цілі нейтралізації наслідків реалізації загроз. Отже, множина загроз формує множину цілей. Але проблема узгодження цих цілей полягає не в їх кількості, а в їх відмінностях. Одна й та ж небезпека може бути усвідомлена та сприйнята по-різному різними особами, тому одна й та ж небезпека може зумовлювати принципово різні формулювання та описи загроз. Отже, не слід розуміти цілепокладання у СЕБП тривіально – ніби це процес, коли спочатку формуються цілі, збираються у сукупності, а потім ці сукупності за допомогою певного математичного апарату шикуються одна відносно іншої у певну ієрархічну структуру, декомпозиція якої чітко зрозуміла. Так відбувається цілепок-ладання, наприклад, у виробничій системі. У СЕБП все по-іншому – цілі неможливо структурувати у будь-яку ієрархічну структуру в принципі. У СЕБП цілі не існують окремо від їх живих носіїв. Тому головним сенсом цілепокладання у СЕБП є структуризація та систематизація носіїв цілей, а не самих цілей. І результатом цілепокладання є не міфічне «дерево цілей» або щось на кшталт цього, а певним чином упорядкована

структура поведінкових стереотипів у системі, яка дає можливість реалізувати цілей одних класів і неспроможна реалізувати цілі інших класів. І якщо СЕБП виявляється неспроможною породжувати, а потім реалізувати необхідні у конкретних умовах цілі, то непотрібно шукати «винні» засоби і процедури формування та узгодження цілей, а потрібно змінювати структуру поведінкових стереотипів до того стану, який буде спроможний це робити.

Отже, головним завданням етапу формалізації результатів психологічної фази є визначення домінуючого поведінкового стереотипу на підприємстві. Попередньо відомими є лише індивідуальні характеристики осіб, що входять до складу СЕБП. Взаємозв'язок цих характеристик, їх взаємовплив, предикати відносин, що можуть формувати ці характеристики, попередньо невідомими. Штучна нейронна мережа може бути використана для пошуку цих невідомих. Тривіальною постановкою задачі у цьому випадку можна вважати, наприклад, задачу кластеризації або задачу визначення ознак за рахунок зменшення розмірності. Оптимальним із погляду співвідношення складності та результативності інструментом можна вважати штучні нейромережі з шаром Кохонена, що можуть бути використані за допомогою самоорганізаційних карт Кохонена. Карти Кохонена прийнято вважати одним із найбільш вдалих способів виконання завдання інтелектуальної кластеризації. Визначення ознак домінуючого поведінкового стереотипу у СЕБП можна вважати задачею кластеризації.

Штучну нейронну мережу із шаром Кохонена слід використовувати традиційно: спочатку у режимі навчання, а потім у робочому режимі. Відповідно до вимог конвергентного підходу до системотворення у сфері економічної безпеки підприємства характеристики домінуючого поведінкового стереотипу повинні бути попередньо визначені на етапі створення системи, лабільності її компонентів, щоб заздалегідь розуміти психологічні аспекти поведінки людей, їх здібностей і здатностей до усвідомлення небезпеки, можливостей виробітку безпекозабезпечувальних заходів і дій у СЕБП. Ця процедура виконується у момент

створення СЕБП і пов'язується із завданнями, що поставлені перед конкретною СЕБП у конкретних умовах. Ці, поки що знеособлені, характеристики домінуючого поведінкового стереотипу згодом слугують основою для формування структури вихідних нейронів у мережі.

Структура вхідних нейронів-рецепторів формується у вигляді багатовимірного вектора, що складається з декількох, включно до п'яти, диспозиційних якостей та властивостей особистості, які визначаються під час психологічної фази. Кожному з рецепторів відповідає певний діапазон значень кожної з п'яти якостей, або ж певний діапазон імовірності прояву кожної з якостей. Зважаючи на те, що характер і напрями взаємозв'язку між указаними диспозиційними якостями попередньо невідомі, предикати впливу диспозиційних якостей на домінуючий стереотип також є попередньо невідомими, вагові коефіцієнти компонентів вхідного вектора повинні бути встановлені довільно однакові перед початком режиму навчання мережі. Вихідна структура нейромережі може формуватися з тих же п'яти диспозиційних якостей і властивостей особистості. Отже, можна уникнути необхідності пов'язування характеристик домінуючого поведінкового стереотипу з якимись якостями, крім указаних диспозиційних якостей, що призвело б до появи додаткових характеристик і внаслідок цього – до ускладнення обчислення предикатів.

Отже, самоорганізаційна карта Кохонена виконує тривіальне завдання кластеризації, коли кожна з п'яти характеристик домінуючого поведінкового стереотипу по черзі стає вихідною характеристикою нейромережі у вигляді карти кластерів. Кожна з диспозиційних якостей має власні градації або діапазони. У такому розумінні рішення означають певні градації тієї диспозиційної якості, яка у цей момент є вихідною характеристикою нейромережі. На вихідній карті кластери попередньо поділені на зони, які символізують відповідність тієї чи тієї градації певної диспозиційної якості особистості завданням конкретної СЕБП. Відповідно, вхідна карта формується у вигляді багатовимірного вектора чотирьох

інших диспозиційних якостей особистості. По черзі кожна з диспозиційних якостей стає вихідною характеристикою нейромережі та формується п'ять карт кластерів. Отже, алгоритм дії цієї нейромережі зводиться до такого: у режимі навчання вхідна карта формується за рахунок умовних характеристик чотирьох диспозиційних якостей, які відповідають вимогам конкретних безпекозабезпечувальних завдань СЕБП. Остання п'ята якість формує вихідну карту кластерів, поділених на зони відповідності завданням СЕБП. Ці зони відповідності є класами, на які розбивається вхідний вектор. Результатом роботи нейромережі буде клас диспозиційної якості, кластеризованої на вихідній карті, відповідно до характеристик чотирьох диспозиційних якостей, які пред'явлені на вхід нейромережі. Таким же чином формуються ще чотири вихідні карти кластерів. Аналізуючи отримані результати кластеризації, можна дійти висновку щодо відповідності умовних характеристик диспозиційних якостей шуканому домінуючому поведінковому стереотипу. У разі недостатньої чіткості та зрозумілості результатів кластеризації потрібно змінювати вагові коефіцієнти вхідного вектора до тих пір, доки визначення домінуючого поведінкового стереотипу не набуде ознак чіткого та однозначного. У робочому режимі використання нейромережі умовні характеристики диспозиційних якостей особистості змінюються на фактичні – ті, що належать конкретному особовому складу конкретної СЕБП. Це зумовлює необхідність наступних ітерацій зміни вагових коефіцієнтів. У робочому режимі використання нейромережі з'являється можливість, по-перше, відстежувати, наскільки поточний домінуючий поведінковий стереотип відповідає поточним завданням СЕБП, та, по-друге, відстежувати номенклатуру та глибину конвергентних змін у СЕБП із метою своєчасного реагування.

Застосування нейромережі може бути здійснене у два етапи. На першому етапі завдання кластеризації диспозиційних якостей із метою визначення домінуючого стереотипу можна виконати за допомогою детермінованих процедур, наприклад, використовуючи К-середні. Це дасть можливість визначити необхідні ха-

рактеристики нейромережі та шару Кохонена у ній: структура вузлових нейронів, синаптичні ваги зв'язків між вхідними та вихідними нейронами, центри розподілу у кожному з кластерів тощо.

На другому етапі, використовуючи попередньо визначені характеристики, необхідні для побудови нейромережі, відбувається така побудова і подальше функціонування нейромережі дозволяє у режимі реального застосування здійснювати подальше навчання. Така двоетапність дозволяє значно пришвидшити появу нейромережі, навченої до такого стану, коли результати її функціонування матимуть реальну практичну цінність.

Перед суб'єктами економічної безпеки підприємства постає завдання координації сформованих цілей у СЕБП та їх імплементації до складу загальних цілей підприємства. Кожен із суб'єктів економічної безпеки підприємства має унікальне світосприйняття, власні погляди на сутність і силу небезпек у економічній діяльності підприємства, власний набір реакцій на небезпеки, і тому має власні погляди на майбутнє СЕБП і підприємства загалом і власні погляди на свою особисту роль у тих чи тих ситуаціях у функціонуванні СЕБП. Це означає, що окремий суб'єкт економічної безпеки підприємства не до кінця здатний пояснити ні власну поведінку, ні, тим більше, поведінку інших суб'єктів, але він змушений узгоджувати з ними свою поведінку, свої цілі та дії з досягнення визначених цілей. Тому метою формалізації результатів психологічної фази цілепокладання у СЕБП, як і кожен компонент послідовності цілепокладання (рис. 1), є виконання декількох завдань одночасно. З одного боку, це виявлення індивідуально-психологічних особливостей (диспозиційних якостей) суб'єктів економічної безпеки підприємства, що фактично входять до складу СЕБП, та виявлення поміж них домінуючого поведінкового стереотипу. З іншого боку, це встановлення індивідуальних особливостей формування, усвідомлення, узгодження та реалізації цілей кожним із суб'єктів економічної безпеки підприємства як безвідносно, так і відносно домінуючого поведінкового стереотипу у СЕБП. Від результатів виконання цього завдання залежить те, на якій формальній основі буде

грунтуватися організаційна фаза цілепокладання у СЕБП.

Отже, організаційне забезпечення формалізації психологічної та організаційної фаз є математично найбільш складним етапом у цілепокладанні. Система економічної безпеки підприємства є функціональною системою, тому її математичний опис є украй складним. Процеси, що протікають у СЕБП, є суттєво нелінійними. Опис стану СЕБП і прийняття рішень у ній є такими, для яких майже неможливо застосувати логічні моделі та висновки. Виходом із такого становища автор вважає застосування інструментарію штучного інтелекту, зокрема самоорганізаційних карт Кохонена.

Відповідно до викладених аспектів важливим напрямом подальших досліджень є розробка практично функціонуючих штучних нейромереж із шаром Кохонена у сучасних програмних середовищах, що здатні виконати завдання організаційного забезпечення формування та узгодження цілей у СЕБП.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рассел Ст. Искусственный интеллект. Современный подход: книга об интеллектуальных агентах / Ст. Рассел, П. Норвиг. – М. ; С.Пб. ; К. : Изд. дом «Вильямс», 2006. – 1407 с.
Rassel St. Iskusstvennyiy intellekt. Sovremennyiy podhod: kniga ob intellektualnyih agentah / St. Rassel, P. Norvig. – M. ; S.Pb. ; K. : Izd. dom «Vilyams», 2006. – 1407 s.
2. Поспелов Д. А. Моделирование рассуждений. Опыт анализа мыслительных актов / Д. А. Поспелов. – М. : Радио и связь, 1989. – 184 с.
Pospelov D. A. Modelirovanie rassuzhdeniy. Opyit analiza myislitelnyih aktov / D. A. Pospelov. – M. : Radio i svyaz, 1989. – 184 s.
3. Барский А. Б. Нейронные сети: распознавание, управление, принятие решений / А. Б. Барский. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 176 с.
Barskiy A. B. Neyronnyie seti: raspoznavanie, upravlenie, prinyatie re-sheniy / A. B. Barskiy. – M. : Finansyi i statistika, 2004. – 176 s.

Е. И. Овчаренко, кандидат экономических наук (Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля, г. Луганск). **Организационные аспекты формирования и согласования целей в системе экономической безопасности предприятия.**

Аннотация. Сложность математизации и личностных особенностей процедур целеполагания в системе экономической безопасности предприятия требует привлечения к формальному описанию формирования и согласования целей инструментария искусственного интеллекта. Цель статьи – определение особенностей и преимуществ использования искусственных нейросетей в качестве инструмента организационного обеспечения формирования и согласования целей. Система экономической безопасности предприятия является функциональной системой, которая затрудняет формализацию ее состояний и процессов. Средством, что позволяет решить эту проблему является искусственный интеллект, ядром инструментария которого является попытка воссоздать мозг человека, человеческие рассуждения и осознания. Использование искусственных нейронных сетей позволит решить проблему «вычислимости» параметров и последовательных состояний системы. Наиболее соответствующим вводным условиям инструментом формализации состояний и целеполагания в системе экономической безопасности предприятия является искусственная нейросеть со слоем Кохонена.

Ключевые слова: экономическая безопасность, система, цель, искусственный интеллект, нейросеть.

Ie. I. Ovcharenko, Cand. Econ. Sci. (Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Lugansk). **Organizational aspects of forming and concordance of aims in system of economic security of enterprise.**

Summary. Complication of matematization and personality features of procedures of goal-setting in the system of economic security of enterprise requires bringing in to the formal specification of forming and concordance of aims of tool of artificial intelligence. Aims and Objectives: Determination of features and advantages of the use of artificial neuron network as an instrument of orgware of forming and concordance of aims. System of economic security of enterprise is the functional system which hampers formalization of her states and processes. By a mean, that allows to decide this problem there is artificial intelligence, the kernel of tool of which is an attempt to recreate the brain of man, human reasoning and realizations. The use of artificial neuron networks will allow to decide the problem of «calculated» of parameters and successive states of the system. Most corresponding introductory terms the instrument of formalization of the states and goal-setting in the system of economic security of enterprise is an artificial neuron network with the Kohonen's layer.

Keywords: economic security, system, aim, artificial intelligence, neuron network.

АКТУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ПРОЦЕССНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО УПРАВЛЕНИЯ В СИСТЕМЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

И. Ю. ЛАДЫКО, кандидат экономических наук
(Восточноукраинский национальный университет
имени Владимира Даля, г. Северодонецк)

***Аннотация.** Главной проблемой обеспечения результативности управления в системе экономической безопасности предприятия можно считать то, что большинство украинских предприятий имеют функционально-ориентированные модели управления, основанные на функциональной специализации. Решение данной проблемы возможно благодаря совершенствованию управления в системе экономической безопасности предприятия на принципиально новых концептуальных основах. В этом смысле, реализация концепции процессно-ориентированного управления в контексте системы экономической безопасности предприятия является достаточно актуальной. Цель статьи – раскрыть актуальность процессно-ориентированного управления в контексте системы экономической безопасности предприятия. Практически процессно-ориентированное управление функционирует в едином контекстном поле задач системы экономической безопасности, а именно: предупреждение о возможных отклонениях на каждом этапе деятельности предприятия. Использование процессно-ориентированного управления в системы экономической безопасности позволяет изменить не только традиционное восприятие экономической безопасности предприятия, но и закладывает новые принципы формирования модели управления экономической безопасностью предприятия.*

***Ключевые слова:** предприятие, угрозы, экономическая безопасность, ресурсы, процесс, затраты, управление.*

Необходимым условием успешного функционирования и развития украинских предприятий в современных условиях является обеспечение их экономической безопасности. Насколько предприятие в состоянии управлять своей экономической безопасностью, обеспечивать ее качественный уровень, настолько оно способно адекватно реагировать на внешние и внутренние угрозы своей деятельности. В обеспечении этого важнейшая роль отводится управлению – уникальному феномену предприятия (организации).

Достижение необходимого уровня эффективности управления в системе экономической безопасности является не только необходимым условием, но и одновременно важным фактором повышения конкурентоспособно-

сти промышленных предприятий. В этой связи особую значимость приобретают использование новых управленческих технологий и методов, которые способствуют повышению эффективности и результативности управления в системе экономической безопасностью предприятия.

Современное представление об экономической безопасности предприятия базируется на «Триаде» концептуальных подходов [2, 5]: согласования интересов предприятия, рационального использования ресурсов предприятия и противостояния угрозам предприятия. Каждый из этих подходов позволяет реализовывать одну из сторон системы экономической безопасности современного предприятия. Безусловно, гармонизация этих разнонаправлен-

ных подходов достигается благодаря результативному и эффективному управлению всех сторон деятельности предприятия. По мнению специалиста мирового масштаба в сфере управления качеством Э. Деминга, 97 % проблем предприятия имеют внутренние причины, возникающие из-за нерезультативного и неэффективного управления. Решение такого рода проблем внутреннего характера находится в непосредственной сфере менеджмента предприятия. Насколько реактивно и результативно управление деятельностью современного предприятия, настолько данное предприятие будет находиться в безопасном состоянии функционирования.

Главной проблемой обеспечения результативности управления в системе экономической безопасности предприятия можно считать то, что большинство украинских предприятий имеют функционально-ориентированные модели управления, основанные на функциональной специализации. В свою очередь, излишняя специализация и детализация функций приводит к снижению межфункционального взаимодействия, обособленности структурных подразделений, нарушению коммуникаций между ними и снижению качества информации. В результате усложняются структуры управления предприятия, снижается их гибкость и растёт бюрократизация. Всё это не позволяет менеджменту предприятий обеспечивать принятие рациональных оперативных управленческих решений и осуществлять необходимые корректирующие действия.

Решение этой проблемы невозможно без надлежащего совершенствования управления в системе экономической безопасности предприятия на принципиально новых концептуальных основах. В этом контексте реализация концепции процессно-ориентированного управления в контексте системы экономической безопасности предприятия приобретает особую актуальность.

Исследованиям системы экономической безопасности современных предприятий в комплексе или отдельных её аспектов уделяется в последнее время значительное внимание. Анализ научных публикаций [1, 2, 4] в области экономической безопасности пред-

приятий показывает, что в основном исследования касаются базовых сфер обеспечения экономической безопасности, а именно ресурсного обеспечения, противодействия угрозам, системы экономических интересов и приоритетов развития в контексте традиционного функционально-ориентированного подхода к менеджменту предприятия. Исследованиям процессно-ориентированного управления, его аспектов и роли в системе экономической безопасности практически не уделяется внимание или освещается фрагментарно. Исключением можно считать работу автора данной статьи в соавторстве с А. Н. Ляшенко [5].

Целью статьи является раскрытие актуальности процессно-ориентированного управления в контексте системы экономической безопасности предприятия.

Традиционно экономическая безопасность рассматривается как способность и состояние экономической системы противостоять, с одной стороны, опасности разрушения организационного порядка (организационной структуры и процессов деятельности), а с другой, препятствиям достижения целей её развития.

Обеспечение экономической безопасности промышленного предприятия достигается за счёт системы экономической безопасности. Система экономической безопасности промышленного предприятия – это упорядоченная совокупность взаимосвязанных элементов, обеспечивающих противостояние угрозам деятельности и препятствиям достижению целей развития. К ним относят субъект, объект, механизмы реализации безопасности на предприятии [8]. Причём упорядочивающим фактором системы экономической безопасности промышленного предприятия, позволяющим определить совместимость и состав этих взаимосвязанных элементов, является причастность каждого из них к получению конечного результата [1].

С системных позиций любое промышленное предприятие следует рассматривать как комплекс системообразующих элементов и процессов, которые возникают как следствие отношений между этими элементами. Процессы в системе отражают изменение её системных свойств, т.е. её динамику функционирования.

ния. В свою очередь, главной задачей системы является предупреждение возможных отклонений функционирования.

Основой промышленного предприятия является его бизнес-деятельность. По существу, она предоставляет собой совокупность процессов. Следовательно, управление промышленным предприятием можно рассматривать как управление его бизнес-процессами [7].

Исходя из этого, и ориентируясь на обеспечение экономической безопасности предприятия, можно утверждать, что возникающие внутренние угрозы, проблемы нерационального использования ресурсов и отсутствие согласования интересов между заинтересованными лицами на предприятии непосредственным образом связаны со сбоем в функционировании бизнес-процессов или неэффективном управлении ними.

Бизнес-процесс является уникальным объектом управления. На его «вход» поступают ресурсы, преобразуемые в нём с целью получения измеряемого, поддающегося дальнейшему использованию результата на «выходе», то есть этот результат может быть передан другим (внутренним или внешним клиентам). Измеряемость бизнес-процесса определяется тремя важными процессными критериями: время, затраты и удовлетворение клиентов. Правильно прописанный процесс всегда стремится к оптимизации операций, функций бизнес-процесса и тем самым недопущению «сбоев», то есть угроз деятельности внутреннего характера. Работа по улучшению процессов деятельности с целью недопущения угроз внутреннего характера осуществляется через сокращение издержек и повышение результативности деятельности [7, с. 78]. Именно интеграция трёх важных составляющих (ресурсов, угроз и интересов клиентов) формируют саму уникальность бизнес-процесса как такового, а грамотное его построение позволяет обеспечивать снижение угроз деятельности, рациональное использование ресурсов, согласование удовлетворения клиентов по дальнейшему использованию результата процесса.

Быстрые темпы развития современных предприятий, а также стремление их активно противостоять внешним угрозам, естествен-

ным образом, приводят к усложнению деятельности предприятия, которое проявляется в следующем:

- появление новых основных, обслуживающих и вспомогательных процессов или их дублирование;
- «размытость» границ бизнес-процессов и ответственности за функции и результат этих процессов;
- создание новых структурных подразделений;
- излишняя детализация специфических функций управления;
- снижение управляемости, достоверности информации и «прозрачности» ведения бизнеса.

Всё перечисленное в комплексе можно считать средой возникновения внутренних угроз не только развитию предприятия, но и его экономической безопасности. Нейтрализация среды потенциальных и существующих внутренних угроз в деятельности предприятия представляется возможным вследствие изменения акцентирования внимания в управлении предприятием с функциональной ориентации на процессную. Процессная ориентированность в управлении деятельностью закладывает основы упорядочения совместности ресурсов, процессов, персонала, ответственности, результатов, и тем самым реально создаются условия причастности всех звеньев управления за конечный результат.

В этом контексте перспективной является концепция процессно-ориентированного управления. Основной системой процессно-ориентированного управления является сеть процессов деятельности и процессов управления. В тоже время система процессно-ориентированного управления имеет ряд важных управленческих инструментов:

- процессно-ориентированный учёт затрат;
- процессно-ориентированное планирование и бюджетирование;
- систему сбалансированных оценочных показателей.

Основываясь на логике процессно-ориентированного управления, проектирование системы управления экономической безопас-

ностью должно осуществляться в следующей последовательности:

- уточнение и детализация целей предприятия (модель целевого управления);
- разработка функциональной модели предприятия (структура бизнес-функций, описывающая, *что* делает предприятие);
- идентификация и описание контролируемых бизнес-процессов (выявление процессов внутри предприятия; определение границ, клиентов, владельцев и видов процессов; описание процедур процессов, то есть получаем описание того, *как* предприятие выполняет свои бизнес-функции);
- диагностика и описание свойств контролируемых процессов;
- определение последовательности контролируемых процессов и их взаимосвязь, с учётом свойств процессов (формирование процессной структуры);
- выбор показателей, соответствующих свойствам контролируемых процессов;
- согласование показателей процессов с целевыми показателями предприятия на основе системы сбалансированных показателей и с помощью стратегических карт;
- формирование модели процессно-ориентированного управления на основе процессной структуры, согласованной с целями предприятия;
- описание организационной модели, определяющей, *где* выполняются бизнес-функции и процессы; и определение временных фаз, позволяющих получить ответ, *когда* должны быть реализованы те или иные бизнес-функции;
- выделение ролей, отвечающих за то, *кто* выполняет процессы в рамках организационной модели;
- построение модели управления экономической безопасностью;
- разработка и утверждение регламентов модели управления экономической безопасностью, устанавливающих связь между ключевыми вопросами: *что, как, где, когда* и *кто*.

Реализация концепции процессно-ориентированного управления в системе экономической безопасности промышленного предприятия, прежде всего способствует фор-

мированию принципиально иного видения управления экономической безопасностью предприятия. Традиционное представление об экономической безопасности чаще формируется с позиции функционально-ресурсного подхода. В соответствии с ним рекомендуется выделять функции обеспечения экономической безопасности в системе менеджмента предприятий, а также создавать структурные подразделения с целями, задачами и функциями обеспечения экономической безопасности предприятия. В силу функциональной разобщённости такие подразделения экономической безопасности не становятся в полной мере органической составляющей системы менеджмента предприятия. В связи с этим деятельность таких структурных подразделений локализуется по функциональным областям деятельности предприятия, а их работа сводится к противодействию «симптомам» проблем экономической безопасности, а не решению причины, порождающей их.

В противовес этому, процессно-ориентированное управление в системе экономической безопасности позволяет идентифицировать бизнес-процессы, определить их входы (ресурсы) и выходы (результаты), клиентов (поставщиков ресурсов и потребителей результатов процессов). Создать структуру и сети процессов по принципу «как надо», а не «как есть» с учётом целей и задач системы экономической безопасности предприятия. Разработать систему показателей процессов не только отражающих завершение событий, но и опережающих события в сфере функционирования и обеспечения экономической безопасности предприятия.

Очень важным моментом следует считать то, что в рамках процессно-ориентированного управления изменяется характер управления затратами – расходы не распределяются по структурным подразделениям предприятия, а отслеживается превращение ресурсов в затраты и отнесения их по процессам деятельности. Затраты через процессы деятельности превращаются в результаты работы. Причём это происходит по всей цепочке образования стоимости, что позволяет говорить о процессно-ориентированном управлении, не столько как

об управлении затратами, сколько об управлении стоимостью бизнеса предприятия. Отслеживание изменения затрат по всей цепочке образования стоимости улучшает прозрачность деятельности и позволяет находить решения проблем, предвидеть возможные последствия своих решения [3, с. 123].

Учитывая тот факт, что в системе экономической безопасности центральным звеном является оценивание состояния использования ресурсов и нейтрализация угроз, возникающих из-за нерационального использования ресурсной базы предприятия. Исходя из этого, процессно-ориентированное управление затратами становится важнейшей информационной базой для управления экономической безопасностью предприятия. Прозрачность, оперативность и высокая информативность процессно-ориентированного управления затратами обеспечивает эффективное управление экономической безопасностью предприятия как на стратегическом, так и на оперативном уровне.

Переход к процессно-ориентированному управлению в рамках системы экономической безопасности расширяет границы восприятия управления экономической безопасностью: от локально-функциональных до общеорганизационных. При этом формируется комплексное видение экономической безопасности как инструмента реализации таких значимых системных свойств современного предприятия, как развитие и самосохранение. При этом изменяется характер деятельности по обеспечению экономической безопасности, который становится органичной компонентой системы менеджмента предприятия.

В результате процессно-ориентированное управление практически работает в едином контекстном поле задач системы экономической безопасности, а именно предупреждение о возможных отклонениях на каждом этапе деятельности предприятия. К ним относят предупреждения о том, как используются имеющиеся ресурсы, как осуществляется контроль, кто несёт ответственность, как образуются стоимость и, соответственно, как увеличиваются доходы предприятия.

Процессно-ориентированное управление следует считать современным и действенным инструментом управления как затратами, ориентированными на процессы деятельности предприятия, так и процессом создания стоимости предприятия. Применение процессно-ориентированного управления в системе экономической безопасности позволяет изменить не только традиционное восприятие экономической безопасности предприятия, но закладывает новые принципы формирования модели управления экономической безопасностью предприятия.

ЛИТЕРАТУРА

1. Грунин О. А. Экономическая безопасность организации [Электронный ресурс] : учеб. пособие / О. А. Грунин. – Режим доступа: <http://www.iworld.ru/attachment.php?barcode=978594723066&at=exc&n=0>. – Назва з екрана.
Grunin O. A. Ekonomicheskaya bezopasnost organizatsii [Elektronniy resurs] : ucheb. posobie / O. A. Grunin. – Rezhim dostupu: <http://www.iworld.ru/attachment.php?barcode=978594723066&at=exc&n=0>. – Nazva z ekrana.
2. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко. – К. : Лібра, 2003. – 280 с.
Kozachenko G. V. Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist ta mehanizm zabezpechennya : monografiya / G. V. Kozachenko, V. P. Ponomarov, O. M. Lyashenko. – K. : Llibra, 2003. – 280 s.
3. Кокинз Г. Управление результативностью: Как преодолеть разрыв между объявленной стратегией и реальными процессами : [пер. с англ.] / Гэри Кокинз. – М. : Альпина Бизнес Бук, 2007. – 315 с.
Kokinz G. Upravlenie rezultativnostyu: Kak preodolet razryiv mezhdou ob'yavlennoy strategiyey i realnimi protsesami : [per. s angl.] / Geri Kokinz. – M. : Alpina Biznes Buk, 2007. – 315 s.
4. Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства : моно-

- графія / О. М. Ляшенко. – Луганськ : Вид-во СЧУ ім. Володимира Даля, 2011. – 400 с.
- Lyashenko O. M. Kontseptualizatsiya upravlinnya ekonomichnoyu bezpekoju pidpriemstva : monografiya / O. M. Lyashenko. – Lugansk : vidvo SNU im. Volodimira Dalya, 2011. – 400 s.
5. Ляшенко А. Н. Процессно-ориентированное управление экономической безопасностью предприятия / А. Н. Ляшенко, И. Ю. Ладько // Экономика. Менеджмент. Підприємництво : зб. наук. пр. Вип. 22, ч. I. – Луганськ : СЧУ ім. Володимира Даля, 2010. – С. 187–191.
- Lyashenko A. N. Protsessno-orientirovannoe upravlenie ekonomicheskoy bezopasnostyu predpriyatiya / A. N. Lyashenko, I. Yu. Ladyiko // Ekonomika. Menedzhment. Pidpriemnitstvo : zb. nauk. pr. Vip. 22, ch. I. – Lugansk : SNU im. Volodimira Dalya, 2010. – S. 187–191.
6. Основы экономической безопасности (государство, регион, предприятие, личность) / [под ред. Е. А. Олейникова]. – М. : ЗАО «Бизнес-школа. Интел-синтез», 1997. – 288 с.
- Osnovyi ekonomicheskoy bezopasnosti (gosudarstvo, region, predpriyatie, lichnost) / [pod red. E. A. Oleynikova]. – M. : ZAO «Biznes-shkola. Intel-sintez», 1997. – 288 s.
7. Шельмин Е. В. Эффективная система на основе процессного управления. Проблемы. Анализ. Решения. / Е. В. Шельмин. – М. : Вершина, 2007. – 224 с.
- Shelmin E. V. Effektivnaya sistema na osnove protsessnogo upravleniya. Problemyi. Analiz. Resheniya / E. V. Shelmin. – M. : Vershina, 2007. – 224 s.
8. Економічна безпека підприємств, організацій та установ : навч. посіб. / [Ортинський В. Л., Керницький І. С., Живко З. Б. та ін.]. – К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2009. – 542 с.
- Ekonomichna bezpeka pidpriemstv, organizatsiy ta ustanov : navch. posib. / [Ortinskiy V. L., Kernitskiy I. S., Zhivko Z. B. ta in.]. – K. : Vseukrayinska asotsiatsiya vidavtsiv «Pravova Ednist», 2009. – 542 s.

І. Ю. Ладико, кандидат економічних наук (Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Северодонецьк). **Актуальні аспекти процесно-орієнтованого управління в системі економічної безпеки підприємства.**

Анотація. Головною проблемою забезпечення результативності управління в системі економічної безпеки підприємства можна вважати те, що більшість українських підприємств мають функціонально-орієнтовані моделі управління, засновані на функціональній спеціалізації. Розв'язання цієї проблеми можливе завдяки вдосконаленню управління в системі економічної безпеки підприємства на принципово нових концептуальних засадах. У цьому сенсі реалізація концепції процесно-орієнтованого управління в контексті системи економічної безпеки підприємства є досить актуальною. Мета статті – розкрити актуальність процесно-орієнтованого управління в контексті системи економічної безпеки підприємства. Практично процесно-орієнтоване управління функціонує в єдиному контекстному полі завдань системи економічної безпеки, а саме: попередження про можливі відхилення на кожному етапі діяльності підприємства. Використання процесно-орієнтованого управління в системі економічної безпеки дозволяє змінити не тільки традиційне сприйняття економічної безпеки підприємства, але закладає нові принципи формування моделі управління економічною безпекою підприємств.

Ключові слова: підприємство, загрози, економічна безпека, ресурси, процес, витрати, управління.

I. Y. Ladyko, Cand. Econ. Sci. (Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Severodonetsk). **Actual aspects of process-oriented management in the system of economic security of the enterprise.**

Summary. The main problem of ensuring the effectiveness of management in the system of economic security of the enterprise can be considering that the majority of Ukrainian enterprises have

functional-oriented management model, based on functional specialization. The solution to this problem is possible through improved management in the system of economic security of the enterprise on fundamentally new conceptual bases. In this sense, realization the concept of the process-oriented management in the context of system of economic security of the enterprise is rather actually. Consideration of the relevance of process-oriented management in the context of system of economic security of enterprise. Practically, the process-oriented management functions in a single context field objectives of the system of economic security, namely, warning about possible deviations at each stage of activity of the enterprise. The using of process-oriented management in the system of economic security allows you to change not only the traditional perception of the economic security of the enterprise, but establishes new principles of formation of the model of management of economic security of the enterprise.

Keywords: *enterprise, threats, economic security, resources, process, costs, management.*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА НА ЗАСАДАХ КОНТРОЛІНГУ

С. Ю. АЛЬОШИН

(Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»)

Анотація. Соціально-економічний розвиток вітчизняних промислових підприємств неможливо сьогодні розглядати без активного освоєння інновацій, головним стимулом до впровадження яких є посилення конкуренції на світових ринках. Швидке реагування підприємств на динамічні зміни зовнішнього середовища можливо лише за умови їх активної інноваційної діяльності та використання при цьому сучасних механізмів управління, до яких слід зарахувати концепцію контролінгу. Мета статті – визначити концептуальні основи управління інноваційним розвитком промислового підприємства на засадах контролінгу. Запропоновано концептуальні основи управління інноваційним розвитком промислового підприємства на засадах контролінгу. Для підвищення ефективності управління інноваційним розвитком промислових підприємств пропонується використовувати концепцію контролінгу.

Ключові слова: підприємство, інноваційний розвиток, контролінг, управління, концептуальні основи.

Усвідомлення значущості інновацій у вирішенні складних соціально-економічних питань, забезпеченні стабільності та подальшого розвитку країни акцентує увагу на необхідності інноваційного розвитку вітчизняної промисловості, адже динаміка соціально-економічного розвитку підприємств у сучасних умовах насамперед залежить від техніко-технологічних зрушень у виробництві, організації та управлінні на базі інновацій, уміння формувати й ефективно використовувати свій інноваційний потенціал. Інноваційний розвиток є одним із визначальних чинників набуття конкурентних переваг і забезпечення антикризової стійкості суб'єктів господарювання, що значною мірою залежить від гнучкого та адаптивного управління цим процесом. Визначення пріоритетності інноваційного розвитку вітчизняними промисловими підприємствами зумовлює необхідність розв'язання проблеми формування відповідної системи управління, однією з найважливіших складових якої є підсистема інформаційно-аналітичного забезпечення процесу прийняття управлінських рішень. Зазначимо, що на важливості інфор-

маційного забезпечення процесу управління інноваційним розвитком наголошує низка вітчизняних науковців, серед яких, зокрема, С. М. Ілляшенко [8, с. 44]. За таких умов використання сучасних концепцій менеджменту в управлінні інноваційними процесами на підприємстві є необхідною умовою забезпечення його сталого інноваційного розвитку в довгостроковій перспективі. Вважаємо, що серед таких концепцій на особливу увагу заслуговує контролінг як інтегрована система управління промисловим підприємством, що має забезпечити інформаційно-аналітичну підтримку прийняття управлінських рішень щодо його інноваційного розвитку.

Дослідженню теоретичних основ контролінгу в системі управління підприємством присвячені праці таких відомих науковців, як М. Аксентюк [2], О. Амосов [4], І. Григораш [6], А. Дайле [7], Е. Майер [9], Р. Манн [10], М. Пушкар [14], О. Терещенко [15], Д. Хан [16] та ін. Серед учених-економістів, які приділили увагу контролінгу в системі управління інноваційним розвитком підприємств слід відзначити Г. Азаренкова та О. Зиму

[1], І. Борисенка [5], Н. Михайличенко [11], Н. Михайлишину [12], Є. Пестовську [13] та ін. Незважаючи на значну кількість наукових праць, недостатньо опрацьованим залишається питання визначення концептуальних засад процесу управління інноваційним розвитком промислового підприємства з використанням інструментарію контролінгу, що, на думку автора, стримує розвиток інноваційних процесів у вітчизняній промисловості, ускладнює її перехід на інноваційний шлях розвитку. У зв'язку з цим метою статті є формування концептуальних основ управління інноваційними процесами на підприємстві з використанням концепції контролінгу.

Для забезпечення якісного й результативного протікання інноваційних процесів, а також задля зменшення їх ризикованості на підприємстві повинна існувати ефективна система підтримки процесу прийняття рішень. Такою системою має стати контролінг. На сьогодні в науковій літературі сформовано достатню кількість підходів до визначення цього поняття [1–4, 6–7, 12–15]. На думку автора, контролінг – це інтегрована система управління підприємством, що через інформаційно-аналітичну підтримку процесів прийняття та реалізації управлінських рішень забезпечує ефективне функціонування підприємства в довгостроковій перспективі та досягнення поставлених цілей на різних ієрархічних рівнях (стратегічному, оперативному).

У своїх дослідженнях [3, с. 209] автор визначив, що у межах управління інноваційним розвитком підприємства контролінг виконує такі функції: методична функція (пов'язана із розробкою системи показників оцінки діяльності підприємства, методології планування і обліку, з участю в розробці облікової політики, з формуванням управлінської звітності), контрольна функція (полягає в забезпеченні достовірності облікових даних за допомогою своєчасного моніторингу досягнутих показників, цілей і завдань), аналітична функція (пов'язана з аналізом відхилень, виявленням причин, вироблення рекомендацій керівництву), комунікаційна функція (відповідає за підготовку та розподіл інформації залежно від її користувачів), функція планування (участь у

складанні стратегічних і оперативних планів інноваційного розвитку підприємства), функція підтримки процесу прийняття рішень (полягає в забезпеченні керівництва інформацією, необхідною для прийняття управлінських рішень, у виробленні альтернативних варіантів управлінських рішень, кожен із яких розраховується і обґрунтовується, при цьому підвищуючи ефективність управління за рахунок ухвалення саме оптимального з них).

Реалізація функцій контролінгу пов'язана з використанням його методів (інструментів). Для цілей управління інноваційним розвитком на відповідних ієрархічних рівнях доцільно використовувати такі методи контролінгу: стратегічний рівень – SWOT-аналіз, PEST-аналіз, функціонально-вартісний аналіз, аналіз конкурентних переваг, портфельний аналіз, аналіз стратегічного позиціонування, аналіз сценаріїв; оперативний рівень – GAP-аналіз, портфоліо-аналіз, система збалансованих показників, бюджетування, ABC-аналіз та ін.

Функції та методи є невід'ємною складовою теоретико-методичного інструментарію контролінгу, який, окрім названих елементів, містить функціональні підсистеми контролінгу (планування, облік, аналіз, контроль та інформаційне забезпечення), концепції (науковий базис) та принципи контролінгу (адаптивності, самоорганізації, цілеспрямованості, синергетичності, стратегічної орієнтації, економічності, випереджувальної дії, перспективності та ін.).

Теоретико-методичний інструментарій є одним із елементів, що формують концептуальний базис управління інноваційним розвитком промислового підприємства на засадах контролінгу – рис. 1, відповідно до якого метою використання контролінгу в системі управління інноваційним розвитком промислового підприємства є підвищення ефективності впровадження інноваційних процесів на підприємстві в контексті забезпечення його конкурентоспроможності.

Іншими складовими концептуального базису є відповідним чином сформоване науково-методичне забезпечення використанням концепції контролінгу в управлінні інноваційним

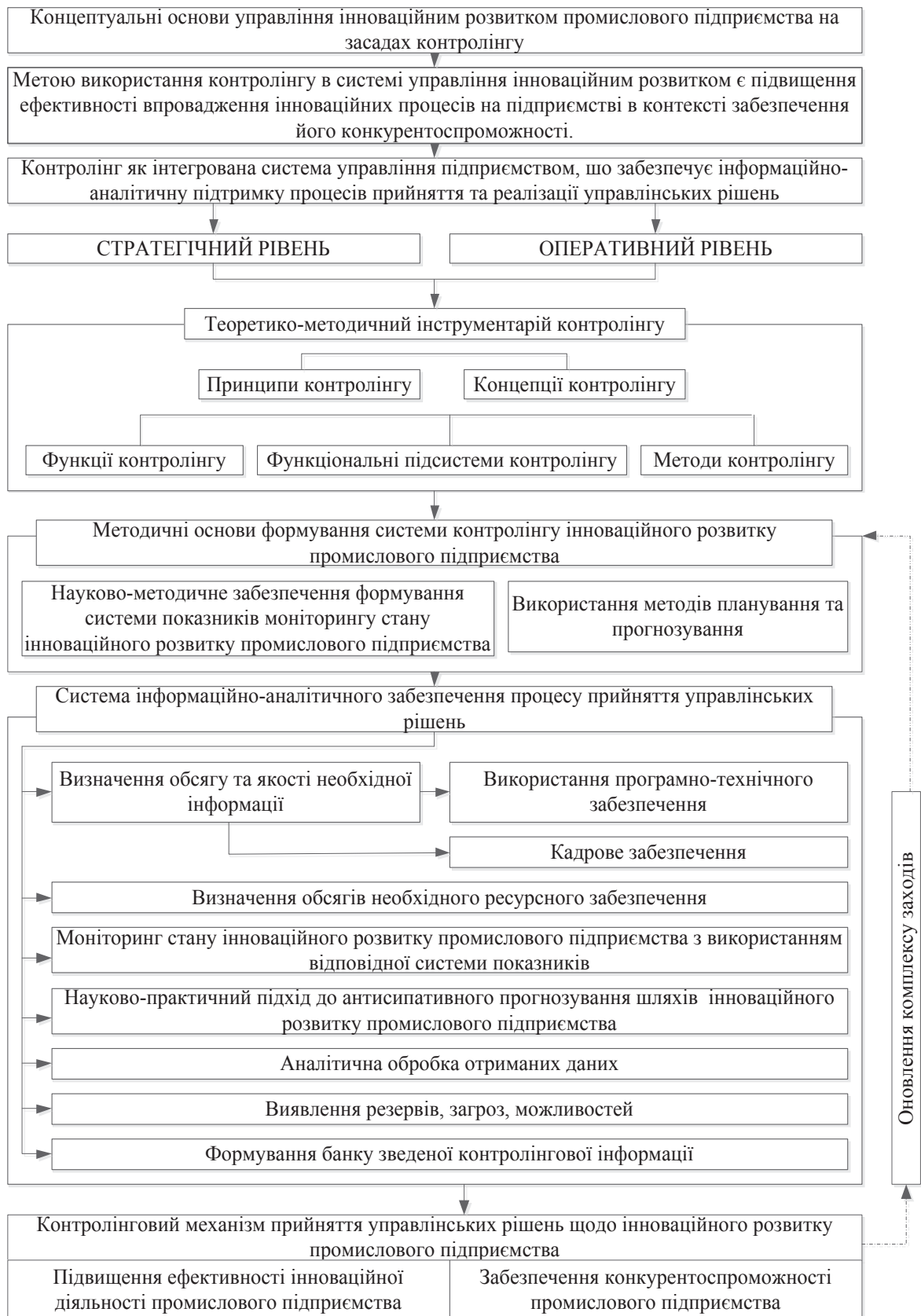

Рис. 1. Концептуальні основи управління інноваційним розвитком промислового підприємства на засадах контролінгу

розвитком промислового підприємства та система інформаційно-аналітичного забезпечення процесу прийняття управлінських рішень

У цьому випадку методичні основи формування системи контролінгу інноваційного розвитку промислового підприємства становлять науково-методичне забезпечення формування системи показників моніторингу стану інноваційного розвитку підприємства та використання методів прогнозування. Зокрема, як індикатор ефективності управлінських рішень планується використовувати прогнозування впливу інноваційної діяльності на рівень конкурентоспроможності промислового підприємства з використанням економіко-математичного моделювання.

Система інформаційно-аналітичного забезпечення процесу прийняття управлінських рішень являє собою певну послідовність етапів (складових): 1) визначення обсягу та якості необхідної інформації; 2) визначення обсягів необхідного ресурсного забезпечення; 3) моніторинг стану інноваційного розвитку промислового підприємства; 4) антисипативне прогнозування обрання можливих векторів інноваційного розвитку з використанням відповідного методичного забезпечення; 5) аналітична обробка отриманих даних; 6) виявлення резервів, загроз і можливостей; 7) формування банку зведеної контролінгової інформації.

Тобто система контролінгу, реалізуючи свої функції за допомогою означеного методичного забезпечення, формує сукупність первинної інформації, яка після аналітичної обробки надходить до зведеного банку контролінгової інформації. Саме він стає тим джерелом, що має забезпечити інформаційно-аналітичну підтримку при прийнятті управлінських рішень на всіх рівнях.

У статті запропоновано концептуальні основи управління інноваційним розвитком промислового підприємства на засадах контролінгу, показано складові цього процесу, логічні зв'язки між ними. Застосування контролінгу в цьому випадку має підвищити ефективність здійснення інноваційної діяльності на підприємствах промисловості в контексті забезпечення їх конкурентоспроможності, стати

потужним інформаційно-аналітичним ресурсом для прийняття виважених управлінських рішень щодо їх інноваційного розвитку. Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо формування науково-практичного підходу до прогнозування інноваційного розвитку промислових підприємств як складової загального механізму управління їх інноваційним розвитком на засадах контролінгу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азаренков Г. Ф. Можливості контролінгу в системі управління інноваційним розвитком підприємства / Г. Ф. Азаренков, О. Г. Зима, О. В. Писарчук // Проблеми економіки. – 2010. – № 4. – С. 74–78.
Azarenkov H. F. Mozhlivostikontrolinhu v systemi upravlinniainnovatsiinyrozvytkompidprijemstva / Azarenkov H. F., Zyma O. H., Pysarchuk O. V. // Problemyekonomiky. – 2010. – № 4. – S. 74–78.
2. Аксентюк М. М. формування адаптивної системи контролінгу в менеджменті аграрних підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. е. н. : за спец. 08.00.04 / М. М. Аксентюк. – К., 2008. – 21 с.
Aksentyuk M. M. formuvannya adaptivnoyi sistemi kontrolingu v menedzhmentі agrarnih pidpriemstv : avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya k. e. n. : za spets. 08.00.04 / M. M. Aksentyuk. – K., 2008. – 21 s.
3. Альошин С. Ю. Контролінг в управлінні інноваційним розвитком підприємства: теоретико-методичне забезпечення / С. Ю. Альошин // Вісник економіки транспорту і промисловості : зб. наук.-прак. ст. – 2013. – № 44. – С. 208–211.
Aloshin S. Yu. Kontrollng v upravlinni innovatsiynim rozvitkom pidpriemstva: teoretikometodichne zabezpechennya / S. Yu. Aloshin // Visnik ekonomiki transportu i promislovosti : zb. nauk.-prak. st. – 2013. – № 44. – S. 208–211.
4. Амосов О. Ю. Контролінгові механізми в системі управління підприємством / О. Ю. Амосов // Економіка та управління. – 2012. – № 1. – С. 82–86.

- Amosov O. Yu. Kontrolingovi mehanizmi v sistemі upravlinnya pidpriemstvom / O. Yu. Amosov // *Ekonomika ta upravlinnya*. – 2012. – № 1. – S. 82–86.
5. Борисенко И. Л. Методика анализрезультативности бизнес-процессов при формировании системы контроллинга на инновационном предприятии / И. Л. Борисенко, Н. Н. Кудрявцева // *ИнВестРегион*. – 2009. – № 1. – С. 8–13.
- Borisenko I. L. Metodika analizarezultativnosti biznes-protsessov pri formirovanii sistemiy kontrollinga na innovatsionnom predpriyatii / I. L. Borisenko, N. N. Kudryavtseva // *InVestRegion*. – 2009. – № 1. – S. 8–13.
6. Григораш І. О. Формування та розвиток системи управління підприємством на засадах контролінгу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. е. н. : за спец. 08.00.04 / І. О. Григораш. – Київ, 2012. – 21 с.
- Grigorash I. O. Formuvannya ta rozvitok sistemi upravlinnya pidpriemstvom na zasadah kontrolingu : avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya k. e. n. : za spets. 08.00.04 / I. O. Grigorash. – Kyiv, 2012. – 21 s.
7. Дайле А. Практика контроллинга / Дайле А. ; пер. с нем. под ред. и с предисл. М. Л. Лукашевича, Е. Н. Тихоненковой. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 336 с.
- Dayle A. Praktika kontrollinga / Dayle A. ; per. s nem. pod red. i s predisl. M. L. Lukashevicha, E. N. Tihonenkovoy. – M. : Finansyi i statistika, 2001. – 336 s.
8. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком : навч. посіб. / С. М. Ілляшенко. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Суми : ВТД «Унів. кн.», 2005. – 324 с.
- Ilyashenko S. M. Upravlinnya innovatsiyim rozvitkom : navch. posib. / S. M. Ilyashenko. – 2-ge vid., pererob. i dopov. – Sumi : VTD «Univ. kn.», 2005. – 324 s.
9. Майер Э. Контроллинг как система мышления и управления / Э. Майер ; пер. с нем. под ред. С. А. Николаевой. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 301 с.
- Mayer E. Kontrolling kak sistema myishleniya i upravleniya / E. Mayer ; per. s nem. pod red. S. A. Nikolaevoy. – M. : Finansyi i statistika, 2004. – 301 s.
10. Манн Р. Контроллинг для начинающих. Система управления прибылью / Р. Манн, Э. Майер ; [пер. с нем. Ю. Г. Жукова]. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 304 с.
- Mann R. Kontrolling dlya nachinayuschih. Sistema upravleniya pribylyu / R. Mann, E. Mayer ; [per. s nem. Yu. G. Zhukova]. – M. : Finansyi i statistika, 2004. – 304 s.
11. Михайличенко Н. М. Проблемы визначення кола функцій контролінгу інновацій / Н. М. Михайличенко // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. – 2012. – № 1. – С. 164–168.
- Mihaylichenko N. M. Problemi viznachennya kola funktsiy kontrolingu innovatsiy / N. M. Mihaylichenko // *Marketing i menedzhment innovatsiy*. – 2012. – № 1. – S. 164–168.
12. Михайлишин Н. П. Контролінг інноваційної діяльності як засіб реалізації інноваційного потенціалу підприємства / Н. П. Михайлишин, Н. Г. Мельник // *Інноваційна економіка*. – 2010. – № 1. – С. 101–105.
- Mihaylishin N. P. Kontroling Innovatsiyanoi diyalnosti yak zasib realizatsiyi innovatsiyного potentsialu pidpriemstva / N. P. Mihaylishin, N. G. Melnik // *Innovatsiyna ekonomika*. – 2010. – № 1. – S. 101–105.
13. Пестовская Е. В. Концепция контроллинга инноваций / Е. В. Пестовская // *Век качества*. – 2010. – № 4. – С. 56–59.
- Pestovskaya E. V. Kontseptsiyakontrollingainnovatsiy / E. V. Pestovskaya // *Vek kachestva*. – 2010. – № 4. – S. 56–59.
14. Пушкар М. С. Контролінг – інформаційна підсистема стратегічного менеджменту : монографія / М. С. Пушкар, Р. М. Пушкар. – Тернопіль : Карт-бланш, 2004. – 370 с.
- Pushkar M. S. Kontroling – Informatsiyna pidsistema strategichnogo menedzhmentu : monografiya / M. S. Pushkar, R. M. Pushkar. – Ternopil : Kart-blansh, 2004. – 370 s.
15. Терещенко О. О. Контролінг у системі антикризового управління підприємством / О. О. Терещенко // *Фінанси України*. – 2001. – № 12. – С. 56–63.
- Tereschenko O. O. Kontroling u sistemі antikrizovogo upravlinnya pidpriemstvom / O. O. Tereschenko // *Finansi Ukrayini*. – 2001. – № 12. – S. 56–63.

16. Хан Д. Планирование и контроль: концепция контроллинга / Д. Хан ; [пер. с нем. под ред. А. А. Турчака, Л. Г. Головача, М. Л. Лукашевича]. – М. : Финансы и статистика, 1997. – 800 с.

Han D. Planirovanie i kontrol: kontseptsiya kontrollinga / D. Han ; [per. s nem. pod red. A. A. Turchaka, L. G. Golovacha, M. L. Lukashevicha]. – M. : Finansyi i statistika, 1997. – 800 s.

С. Ю. Алешин (Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт»). **Концептуальные основы управления инновационным развитием промышленного предприятия с использованием контроллинга.**

Аннотация. Социально-экономическое развитие отечественных промышленных предприятий невозможно сегодня рассматривать без активного освоения инноваций, главным стимулом к внедрению которых является усиление конкуренции на мировых рынках. Быстрое реагирование предприятий на динамические изменения внешней среды возможно лишь при условии их активной инновационной деятельности и использования при этом современных механизмов управления, к которым следует отнести концепцию контроллинга. Цель статьи – сформировать концептуальные основы управления инновационным развитием промышленного предприятия с использованием контроллинга. Предложены концептуальные основы управления инновационным развитием промышленного предприятия с использованием контроллинга. Для повышения эффективности управления инновационным развитием промышленных предприятий предлагается использовать концепцию контроллинга.

Ключевые слова: предприятие, инновационное развитие, контроллинг, управление, концептуальные основы.

S. Y. Aloslyn (National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”). **Conceptual foundations of management of innovatedevelopmentofindustrialenterpriseonthebasisofcontrolling.**

Summary. Socio-economic development of domestic industry today can not be considered without active development of innovation, the main impetus to the implementation of which is increased competition in global markets. Quick response to dynamic changes in business environment is possible only if their active innovation and use with modern management tools, which include the concept of controlling. To determine the conceptual basis of innovative development of industrial enterprises on the basis of controlling. The conceptual foundations of innovative development of industrial enterprises on the basis of controlling. To improve the effectiveness of innovative development of industrial enterprises is proposed to use the concept of controlling.

Keywords: enterprise, innovation development, controlling, management, conceptual foundations.

О НЕОБХОДИМОСТИ ВНЕДРЕНИЯ В КООПЕРАТИВНУЮ ПРАКТИКУ УКРАИНЫ И АЗЕРБАЙДЖАНА РЕКОМЕНДАЦИЙ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ

АЛХАСОВ САМИР ЯШАР ОГЛЫ

(Высшее учебное заведение Укоопсоюза
«Полтавский университет экономики и торговли»)

Аннотация. Обоснована целесообразность внедрения в кооперативную практику Украины и Азербайджана международных кооперативных принципов, рекомендуемых Международным кооперативным альянсом (МКА), и Рекомендаций Международной организации труда (МОТ). В контексте Рекомендаций МОТ указаны конкретные задачи, реализация которых будет способствовать развитию кооперативного сектора экономики Украины и Азербайджана.

Ключевые слова: кооперативы, кооперативный сектор, государственное регулирование, Международный кооперативный альянс, Международная организация труда.

Каждое государство самостоятельно устанавливает принципы, формы, методы и масштабы государственного регулирования отдельных секторов национальной экономики. Не является исключением и кооперативный сектор. В практике большинства стран мира при формировании политики в сфере развития кооперативных организаций учитываются исторические традиции, особенностей национального законодательства и ряд других факторов. Однако, кооперативные формы взаимопомощи и кооперативное движение в целом являются уникальным интернациональным явлением, которое занимает особое место в истории человечества.

Изучение современных публикаций, посвященных различным аспектам кооперативного движения показал, что среди многочисленных публикаций ученых из постсоветских государств существует незначительное количество работ, непосредственно посвященных государственному регулированию кооперативного сектора экономики. Среди них научные труды А. В. Гаркуши, В. В. Гончаренко, А. М. Курлаева, В. В. Лантуха, И. В. Лантуха, А. А. Пантелеймоненко, Е. А. Тыкиной и др.

[1–4, 8]. При этом следует отметить, что большинство из них раскрывают лишь основные аспекты госрегулирования кооперативных организаций. Вместе с тем, отсутствуют публикации, которые показывают целесообразность внедрения в кооперативную практику стран постсоветского пространства рекомендаций Международного кооперативного альянса и Международной организации труда. Именно это обстоятельство и обусловило выбор темы данной публикации.

Целью статьи является обоснование необходимости внедрения в Украине и Азербайджане рекомендаций международных организаций – Международного кооперативного альянса (МКА) и Международной организации труда (МОТ) для формирования эффективной государственной кооперативной политики. Основой методического инструментария данного исследования стали методы анализа и синтеза, применяемые для наиболее эффективной реализации поставленной цели.

В основе деятельности кооперативов в большинстве стран мира традиционно лежат исторически сложившиеся, а позже и четко определенные Международным кооперативным

альянсом (International Co-operative Alliance – ICA [9]) моральные ценности кооперативного движения, такие как взаимопомощь, личная ответственность, демократия, равенство, справедливость и солидарность, а также такие этические нормы, как честность, открытость, социальная ответственность и забота о других. Кроме этого, кооперативы в своей деятельности должны соблюдать определенные принципы, такие как добровольный и открытый характер членства; демократический контроль со стороны членов; участие членов кооперативов в экономической деятельности, их самостоятельность и независимость; образование, повышение квалификации и информация; сотрудничество между кооперативами; забота об обществе. Именно эти принципы в своей совокупности формируют уникальную социально-экономическую природу кооперативов, которые в международной практике определяются как самостоятельные ассоциации людей, которые объединились на добровольной основе для удовлетворения своих общих экономических, социальных и культурных потребностей и устремлений посредством совместного владения предприятием, контролируемым на основе демократических принципов [9].

В связи с этим большинство стран с исторически развитым национальным кооперативным движением учитывают уникальность природы кооперативных организаций как форм экономической самопомощи граждан и, соответственно, строят свою регуляторную политику в этой сфере с целью максимального содействия развитию кооперативного сектора экономики. Страны с менее развитыми традициями кооперативного движения, к которым относятся современные Украина, Азербайджан и другие страны СНГ, ищут собственный, уникальный путь развития этого сектора экономики, допуская при этом серьезные ошибки, которые часто приводят к дискредитации в глазах общества кооперативов как формы хозяйствования.

Необходимо подчеркнуть, что подобная ситуация имела место после окончания Второй мировой войны в постколониальных странах, когда молодые независимые государства Азии, Африки и Южной Америки, избавив-

шись от колониального гнета, начинали построение своих национальных экономик, в том числе и их кооперативного сектора [5]. С целью недопущения серьезных просчетов в построении системы государственного регулирования кооперативного сектора экономики в этих странах такая уважаемая и старейшая международная организация как Международная Организация Труда (МОТ), членами которой являются правительства большинства стран мира, в 1966 г. приняла Рекомендацию № 127 «О роли кооперативов в экономическом социальном развитии развивающихся стран» [6]. Этот документ был призван помочь правительствам государств-членов МОТ осознать важность развития кооперативного сектора в молодых национальных экономиках и определить концептуальные направления формирования правильной и эффективной регуляторной политики в этой сфере. В Рекомендации № 127 МОТ подчеркивается, что этот документ может быть применен ко всем основным видам кооперативов, включая потребительские, сельскохозяйственные производственные и перерабатывающие, сельские снабженческие, сельскохозяйственные сбытовые, рыболовецкие, жилищные, транспортные, страховые, сберегательные, промышленные кооперативы, кооперативы взаимного кредита и кооперативные банки, кооперативы по мелиорации земель, в сфере обслуживания, кустарей, «рабочей силы», а также кооперативы санитарного обслуживания [6].

Следует отметить, что руководство СССР, соответственно, и союзных республик, в силу определенных идеологических соображений проигнорировало указанную Рекомендацию МОТ, противопоставив ей тезис об «уникальности советской кооперации». Между тем, многие положения Рекомендации 127 МОТ «О роли кооперативов в экономическом социальном развитии развивающихся стран» 1966 г. и по сегодняшний день являются актуальными для Украины и Азербайджана в связи с тем, что они так и не были реализованы в этих странах (табл. 1).

В связи с этим, отдельные положения Рекомендации № 127 МОТ могут быть положены в основу разработки концептуальных подходов

Таблиця 1

**Цели государственной политики в области кооперации, предусмотренные
Рекомендацией № 127 МОТ и их реализация в Украине и Азербайджане**

Рекомендации № 127 МОТ	Вид кооп.	Реализация	
		Украина	Азербайджан
1. Создание и развитие кооперативов должно рассматриваться как важное средство экономического, социального и культурного развития, а также прогресса человека в развивающихся странах	ПК	–	+
	СК	–	+
	КК	–	+
	др.	–	–
2. Правительства развивающихся стран должны разрабатывать и осуществлять политику, согласно которой кооперативы получали бы помощь и содействие экономического, финансового, технического, законодательного и другого характера, без оказания влияния на их независимость. При выработке такой политики необходимо учитывать экономические и социальные условия в стране, имеющиеся ресурсы и ту роль, которую кооперативы могут играть в развитии соответствующей страны	ПК	–	–
	СК	+	–
	КК	+	–
	др.	–	–
3. Эта политика должна являться составной частью планов развития в той мере, в какой это совместимо с основными особенностями кооперативов	ПК	–	–
	СК	–	–
	КК	–	–
	др.	–	–
4. Такая политика должна периодически пересматриваться и приспособляться к изменениям в социальных и экономических потребностях и к техническому прогрессу	ПК	+	+
	СК	–	+
	КК	–	–
	др.	–	–
5. Существующие кооперативы должны привлекаться к разработке и, когда возможно, к осуществлению такой политики	ПК	+	+
	СК	+	–
	КК	–	–
	др.	–	–
6. Кооперативное движение должно поощряться к сотрудничеству в деле формулирования и, в надлежащих случаях, осуществления политики с организациями, преследующими те же цели	ПК	–	–
	СК	–	–
	КК	–	–
	др.	–	–
7. Заинтересованные правительства должны привлекать кооперативы на том же основании, как и другие предприятия, к составлению национальных экономических планов и других общих экономических мер по крайней мере тогда, когда такие планы и меры могут оказывать влияние на их деятельность. Кооперативы должны также привлекаться к осуществлению этих планов и мер, поскольку это совместимо с их основными характеристиками	ПК	+	+
	СК	+	–
	КК	+	+
	др.	–	–
8. Федерации кооперативов должны иметь право представлять входящие в их состав общества на местном, областном и национальном уровнях	ПК	+	+
	СК	+	–
	КК	+	+
	др.	–	–

Примечание. ПК – потребительская кооперация, СК – сельскохозяйственная кооперация, КК – кредитная кооперация, др. – другие виды кооперативов.

Источник: разработано на основе [6].

к совершенствованию государственного регулирования кооперативного сектора экономики как Украины, так и Азербайджана, учитывая, что согласно этому международному документу кооперативы должны создаваться и развиваться в качестве средства:

а) улучшения экономического, социального и культурного положения лиц с ограничен-

ными ресурсами и возможностями, а также поощрения их инициативы;

б) увеличения личных и национальных капитальных ресурсов путем поощрения сбережений, упразднения ростовщичества и разумного использования кредитов;

в) внедрения в экономику в значительной мере демократического контроля за хозяй-

ственной деятельностью и справедливого распределения прибавочного продукта;

г) повышения национального дохода от экспорта и увеличения занятости путем более полного использования ресурсов, например, путем осуществления программ аграрной реформы или заселения земель с целью обеспечения продуктивного использования новых площадей и путем развития по преимуществу рассеянных по всей территории полностью современных отраслей промышленности для переработки местного сырья;

д) улучшения социальных условий и расширения социального обслуживания в такой области, как жилища, а также в соответствующих случаях в области здравоохранения, образования и средств сообщения;

е) повышения общего уровня и технических знаний своих членов [6].

Государственная политика в сфере регулирования кооперативного сектора экономики

по рекомендации МОТ должна базироваться на таких важнейших составляющих, как законодательство, образование и обучение, помощь кооперативов со стороны государства, а также контроль за их деятельностью.

Рассмотрим подробнее эти элементы. Основные подходы к формированию национального кооперативного законодательства согласно Рекомендации № 127 МОТ и их практическая реализация в Украине и Азербайджане приведены в табл. 2. Из таблицы видно, какие подходы к законодательному регулированию деятельности кооперативов в соответствие с названной Рекомендацией не нашли своего отображения в национальных кооперативных законодательствах этих стран.

Подходы к формированию национального кооперативного законодательства Рекомендации № 127 МОТ и их реализация в Украине и Азербайджане.

Таблица 2

**Подходы к формированию национального кооперативного законодательства
Рекомендации № 127 МОТ и их реализация в Украине и Азербайджане**

Рекомендации № 127 МОТ	Вид кооп.	Реализация	
		Украина	Азерб.
1. Должны быть приняты все надлежащие меры, включая консультации с существующими кооперативами, с целью: а) выявления и устранения положений национального законодательства..., которые могут привести к несправедливому ограничению развития кооперативов ввиду того, что они носят дискриминационный характер, или не учитывают ни самой природы кооперативов, ни специфических правил, которые регулируют их деятельность; б) избежания включения таких положений в законодательство в будущем; в) приспособления фискального законодательства к специфическим условиям кооперативов	ПК СК КК др.	– – а) –; с) + –	– – – –
2. Должно существовать законодательство, специально относящееся к созданию и деятельности кооперативов и предусматривающее защиту их права функционировать по крайней мере на равных условиях с другими формами предприятий. Это законодательство должно предпочтительно применяться ко всем видам кооперативов	ПК СК КК др.	+ + + –	– – + –
3. Такое законодательство должно содержать по крайней мере: а) определение или описание кооператива с указанием его основных характеристик, б) описание целей кооператива и процедуры его создания, регистрации, изменения его устава и его роспуска; в) условия вступления, такие как максимальный размер паевого взноса и в надлежащих случаях размер вступительного взноса и рассрочка для внесения полного паевого взноса, а также права и обязанности членов, определяемые в уставах кооперативов; г) методы руководства, управления и внутренней проверки отчетности кооперативов, а также порядок создания и работы компетентных органов кооперативов; д) охрана имени «кооператив»; е) механизм для проведения внешнего аудита руководства кооперативами и для применения законодательства		а) + б) + в) – – г) + д) – е) – –	а) + б) + в) + г) + д) – е) – –

Продолж. табл. 2

Рекомендации № 127 МОТ	Вид кооп.	Реализация	
		Украина	Азерб.
4. Процедуры, предусмотренные таким законодательством, в особенности процедуры регистрации, должны быть возможно более простыми, чтобы не препятствовать созданию и развитию кооперативов. Законодательство о кооперативах должно обеспечивать им право создавать федерации кооперативных организаций	ПК	+	+
	СК	+	+
	КК	–	–
	др.	–	–
		+	+

Примечание. ПК – потребительская кооперация, СК – сельскохозяйственная кооперация, КК – кредитная кооперация, др. – другие виды кооперативов.

Источник: разработано на основе [6].

Следующим важным элементом формирования эффективного кооперативного сектора национальной экономики и осуществления государственной политики в этом секторе является образование и обучение принципам кооперативной деятельности и ценностям кооперации. Это особо подчеркивается в Рекомендации № 127 МОТ, где образование и обучение отнесено к важнейшим методам осуществления государственной политики в области кооперации. В частности, отмечается, что должны быть приняты меры с целью наиболее широкого распространения среди населения развивающихся стран знаний в отношении принципов, методов, возможностей и пределов применимости кооперативов. С этой целью надлежащее обучение должно проводиться не только в кооперативных школах и колледжах и других специализированных учебных центрах, но также и в таких учебных заведениях, как университеты и другие высшие учебные заведения, педагогические училища, сельскохозяйственные школы, другие профессиональные учебные заведения и центры рабочего образования, средние школы и даже начальные школы.

В целях содействия получению практического опыта в отношении принципов и методов кооперации рекомендуется поощрять создание и деятельность школьных и студенческих кооперативов в школах и колледжах. Точно так же организации работников и ассоциации мелких предпринимателей должны поощряться и получать помощь в осуществлении планов развития кооперативов. Должны быть приняты меры прежде всего на местном уровне, позволяющие взрослому населению знакомиться с принципами, методами и воз-

можностями кооперативов. Необходимо полностью использовать такие средства обучения, как учебники, лекции, семинары, учебные и дискуссионные группы, поездки инструкторов, посещения с соответствующими объяснениями кооперативных предприятий, пресса, кино, радио, телевидение и все другие средства массовой информации. Все это должно быть приспособлено к конкретным условиям каждой страны. Следует предусмотреть как соответствующее техническое обучение, так и обучение в области принципов и методов кооперации лиц, которые станут должностными лицами и служащими кооперативов, а также их консультантами и пропагандистами, а в соответствующих случаях и лиц, которые уже выполняют эти функции. Когда существующие средства недостаточны, следует создавать специализированные училища или школы, с тем чтобы такое обучение проводилось на учебном материале, приспособленном к потребностям страны, инструкторами-специалистами или руководителями кооперативного движения; если не могут быть созданы такие специализированные учебные заведения, то должны быть предусмотрены специальные курсы обучения в области кооперации либо на заочной основе, либо, например, в училищах, готовящих работников в области счетоводства, администрации или торговли. Использование специальных программ практического обучения должно явиться одним из средств просвещения и основной и дальнейшей подготовки членов кооперативов. Эти программы должны принимать во внимание местные культурные условия и необходимость распространения грамотности и знаний [6]. В Украине и Азербайджане государство практически не уделяет

внимания процессу распространения кооперативных идей среди широких слоев населения. В связи с этим кооперативный сектор экономики в этих странах развивается недостаточно эффективно.

Еще одним из важнейших элементов формирования эффективного кооперативного сектора национальной экономики и осуществле-

ния государственной политики в этом секторе является финансовая и административная помощь кооперативам со стороны государства, подчеркивается в Рекомендации № 127 МОТ. Основные рекомендованные подходы к оказанию финансовой помощи кооперативному сектору экономики со стороны государства приведены в табл. 3.

Таблица 3

Подходы к оказанию финансовой помощи кооперативному сектору экономики со стороны государства

Основные подходы	Комментарий
1. В случае необходимости начинающим свою деятельность кооперативам или кооперативам, развитию или перестройке которых препятствуют финансовые затруднения, должна предоставляться финансовая помощь извне. Эта помощь не должна налагать никаких обязательств, противоречащих их независимости или интересам, и должна быть рассчитана на то, чтобы не заменять, а содействовать инициативе и усилиям самих членов кооператива	Помощь должна предоставляться на таких условиях, чтобы кооператив не попадал в зависимость
2. Такая помощь должна иметь форму займов или кредитных гарантий. Субсидии и частичное или полное освобождение от налогов, в частности, могут быть предоставлены для финансирования: а) ведение пропагандистских, поощрительных и просветительных кампаний; б) точно определенных задач в интересах общества	
3. Если такая помощь не может быть предоставлена кооперативным движением, то она должна быть предпочтительно предоставлена правительством или другими государственными органами; однако в случае необходимости она также может быть предоставлена частными учреждениями. Во избежание дублирования и распыления ресурсов такая помощь должна координироваться	Целесообразно предоставлять помощь кооперативам через их объединения (ассоциации)
4. Субсидии и частичное или полное освобождение от налогов должны предоставляться на условиях, определенных национальным законодательством и относящихся, в частности, к использованию и размеру помощи; условия займов и кредитных гарантий могут устанавливаться в каждом отдельном случае. Компетентный орган власти должен обеспечить контроль за использованием финансовой помощи, а в случае предоставления займа – надлежащее наблюдение за его погашением	Государство должно следить, чтобы финансовая помощь использовалась во благо всех, а не отдельных членов кооператива
5. Финансовая помощь кооперативам из государственных или полугосударственных фондов должна предоставляться через посредство национального кооперативного банка или при отсутствии последнего через другое центральное кооперативное учреждение, способное взять на себя ответственность за использование этой финансовой помощи и в соответствующем случае за ее возмещение; до создания таких учреждений финансовая помощь может предоставляться непосредственно отдельным кооперативам. Финансовая помощь из частных источников может предоставляться непосредственно отдельным кооперативам.	

Источник: разработано на основе [6].

Что же касается административной помощи со стороны государства, то в Рекомендации № 127 МОТ отмечается, что существенное значение имеет то, чтобы ответственность за руководство и управление кооперативами с самого начала лежала на их членах и на лицах, избранных ими с этой целью. Органы государ-

ственной власти должны в необходимых случаях и обычно только лишь в начальный период оказывать помощь кооперативам в наборе и оплате квалифицированного персонала, а также предоставлять в распоряжение кооперативов услуги компетентных лиц для ориентирования и дачи советов, соблюдая при этом

принцип независимости кооперативов и ответственности их членов, органов управления и персонала по всем вопросам, касающимся руководства и управления кооперативами. Такая ориентировка и советы должны предпочтительно предоставляться ассоциацией (федерацией) кооперативов или компетентным органом власти.

Контролю и органам осуществления государственной политики в сфере развития кооперативного сектора экономики в Рекомендации № 127 МОТ уделяется особенное внимание. Подчеркивается, что кооперативы должны подлежать контролю, гарантирующему проведение ими своей деятельности в соответствии с целями, для которых они были созданы, и в соответствии с законом. При этом функция контроля предпочтительно должна лежать на ассоциации (федерации) кооперативов или на компетентном органе власти. Финансовая отчетность кооперативов, входящих в федерацию кооперативных организаций, должна проверяться этой федерацией, а до создания такой федерации, или, если федерация не может обеспечить такие услуги, эту задачу должны выполнять компетентный орган власти или соответствующий независимый орган. Это очень важное положение. Его отсутствие в законодательстве, регулирующем деятельность кредитных союзов в Украине, привело к массовому возникновению псевдо-кредитных союзов и потери сбережений многими их членами [7].

Пропаганда кооперативного движения, обеспечение просвещения в области кооперации и обучение руководителей и служащих кооперативов, а также оказание помощи в организационных вопросах и в вопросах деятельности кооперативов должны в целях единообразия проводиться предпочтительно одним центральным органом. Эти функции должны предпочтительно выполняться федеративным кооперативным органом, а до его создания эти функции должен выполнять компетентный орган власти или при отсутствии такого органа соответствующие другие предназначенные для этой цели органы. При этом очень важно, чтобы лица, которые отвечают за это важное направление деятель-

ности, работали полное рабочее время и имели специальную подготовку для выполнения этих функций. Для этого они должны получить такую подготовку в специализированных учебных заведениях, пройдя специальный курс обучения. В Рекомендации № 127 МОТ также отмечается важность осуществления научно-исследовательской работы и издания разнообразных публикаций по кооперативной проблематике. Для этого государством должны быть созданы специальные учреждения общенационального или межрегионального характера. К сожалению, развитию этого направления, как и поддержке кооперативных учебных заведений и в Украине, и в Азербайджане государство не уделяет должного внимания.

Кроме этого, государство должно четко определить единый компетентный орган власти, который бы собирал и публиковал по меньшей мере один раз в год доклад и статистические данные о деятельности и развитии кооперативов в национальной экономике. К сожалению, этого до сих пор не делается ни в Украине, ни в Азербайджане, в связи с чем получить обобщенную информацию по развитию кооперативного сектора экономики в настоящее время довольно проблематично.

Необходимо отметить, что внедрение положений Рекомендации № 127 МОТ 1966 г. «О роли кооперативов в экономическом социальном развитии развивающихся стран» позволило многим развивающимся странам сформировать мощный, эффективный и социально ориентированный кооперативный сектор в их национальных экономиках. Эти рекомендации стали основой государственной политики развития кооперативного движения и кооперативных форм хозяйствования, особенно среди сельских жителей, что, в свою очередь, позволило существенно повысить уровень жизни крестьян и фермеров.

Таким образом, можно сделать вывод о то, что успешное развитие кооперативных секторов национальных экономик Украины и Азербайджана возможно при внедрении в практику этих стран рекомендаций международных организаций, и прежде всего Международного кооперативного альянса и Международной

организации труда. На них в ближайшие годы и должна строиться основа государственной регуляторной политики относительно этого важного сектора национальной экономики.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гаркуша О. В. Становлення державного регулювання кредитної кооперації у Наддніпрянській Україні (кінець XIX – початок XX ст.) // Міжнародний кооперативний рух: генезис та тенденції сучасного розвитку: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 16–17 лют. 2012 р. – Полтава: ПУЕТ, 2012. – С. 206–209.
Garkusha O. V. Stanovlennya derzhavnogo regulyuvannya kreditnoyi kooperatsiyi u Naddniprovanskiy Ukraini (kinets XIX – pochatok XX st.) // Mizhnarodniy kooperativniy ruh: genезis ta tendentsiyi suchasnogo rozvitku: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 16–17 lyut. 2012 r. – Poltava: PUET, 2012. – S. 206–209.
2. Гончаренко В. В. Кредитна кооперація. Форми економічної самопомогі сільського і міського населення у світі та в Україні (теорія, методологія, практика) / В. В. Гончаренко. – К.: Глобус, 1998. – 330 с.
Goncharenko V. V. Kreditna kooperatsiya. Formi ekonomichnoyi samodopomogi silskogo i miskogo naselennya u sviti ta v Ukraini (teoriya, metodologiya, praktika) / V. V. Goncharenko. – K.: Globus, 1998. – 330 s.
3. Державне регулювання торгівлі в Україні (20-ті – початок 30-х рр. XX ст.): історико-економічне дослідження: монографія / В. В. Лантух, В. І. Лантух, А. О. Пантелеймоненко. – Полтава: РВВ ПУЕТ, 2011. – 293 с.
Derzhavne regulyuvannya torgivli v Ukraini (20-ti – pochatok 30-h rr. XX st.): istoriko-ekonomichne doslidzhennya: monografiya / V. V. Lantuh, V. I. Lantuh, A. O. Panteleymonenko. – Poltava: RVV PUET, 2011. – 293 s.
4. Курлаев А. М. Совершенствование государственного регулирования и поддержки кредитной кооперации / А. М. Курлаев // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – 2008. – № 5. – С. 57–59.
Kurlaev A. M. Sovershenstvovanie gosudarstvennogo regulirovaniya i podderzhki kreditnoy kooperatsii / A. M. Kurlaev // Izvestiya Rossiyskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. A. I. Gertsena. – 2008. – № 5. – S. 57–59.
5. Масленников В. П. Кооперация в странах Азии и Африки / В. П. Масленников. – М.: Экономика, 1988. – 134 с.
Maslennikov V. P. Kooperatsiya v stranah Azii i Afriki / V. P. Maslennikov. – M.: Ekonomika, 1988. – 134 s.
6. О роли кооперативов в экономическом социальном развитии развивающихся стран [Электронный ресурс]: Рекомендация МОТ № 127 / Междунар. организация труда. – Женева, 1966. – Режим доступа: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---normes/documents/normativeinstrument/wcms_r127_ru.htm. – Назва з екрана.
O roli kooperativov v ekonomicheskom sotsialnom razvitii razvivayuschihся stran [Elektronniy resurs]: Rekomendatsiya MOT № 127 / Mezhdunar. organizatsiya truda. – Zheneva, 1966. – Rezhim dostupu: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---normes/documents/normativeinstrument/wcms_r127_ru.htm. – Nazva z ekrana.
7. Псевдокредитні спілки заборгували українцям до 2 млрд грн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/news/~299129>. – Назва з екрана.
Psevdokreditni spilki zaborgovali ukrayintsyam do 2 mlrd grn [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://news.finance.ua/ua/news/~299129>. – Nazva z ekrana.
8. Тыкина Е. А. Организационно-экономический механизм государственного регулирования развития сельскохозяйственной кредитной кооперации: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05 / Елена Александровна Тыкина; ФГОУ ВПО «Вологод. гос. молочнохозяйственная акад. имени М. Н. Верещагина». – Вологда, 2006. – 249 с.

9. Tyikina E. A. Organizatsionno-ekonomicheskiy mehanizm gosudarstvennogo regulirovaniya razvitiya selskohozyaystvennoy kreditnoy kooperatsii : dis. ... kand. ekon. nauk : 08.00.05 / Elena Aleksandrovna Tyikina ; FGOU VPO «Vologod. gos. molochnohozyaystvennaya akad. imeni M. N. Vereschagina». – Vologda, 2006. – 249 s.
10. International Co-operative Alliance [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ica.coop/en/whats-co-op/co-operative-identity-values-principles>. – Назва з екрана.

Алхасов Самір Яшар огли (Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»). **Про необхідність упровадження в кооперативну практику України та Азербайджану рекомендацій міжнародних організацій.**

Анотація. Обґрунтовано доцільність упровадження в кооперативну практику України та Азербайджану міжнародних кооперативних принципів, рекомендованих Міжнародним кооперативним альянсом (МКА), та Рекомендацій Міжнародної організації праці (МОП). У контексті Рекомендацій МОП вказані конкретні завдання, реалізація яких сприятиме розвитку кооперативного сектора економіки України та Азербайджану.

Ключові слова: кооперативи, кооперативний сектор, державне регулювання, Міжнародний кооперативний альянс, Міжнародна організація праці.

Alkhasov S. Ya. oglu (Poltava University of Economics and Trade). **About the need to implement a cooperative practice of Ukraine and Azerbaijan recommendations of international organizations.**

Summary. The expediency of introducing a cooperative practice of Ukraine and Azerbaijan international cooperative principles recommended by the International Cooperative Alliance (ICA) and the recommendations of the International Labour Organization (ILO). In the context of the ILO recommendations are given specific tasks, implementation of which will contribute to the development of the cooperative sector of the economy of Ukraine and Azerbaijan.

Keywords: cooperatives, cooperative sector, government regulation, the International Cooperative Alliance, the International Labour Organization.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОБҐРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ПРОЄКТІВ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ АЕРОПОРТІВ

С. О. АРЕФ'ЄВ, кандидат економічних наук
(Національний авіаційний університет, м. Київ)

Анотація. Мета статті полягає у розробці методичних засад уточненої оцінки чистої теперішньої вартості проєктів реструктуризації аеропортів із урахуванням особливостей фінансово-економічного механізму цих ділових підприємств. З метою уточненого оцінювання проєктного ризику при реструктуризації аеропортів NPV потрібно скорегувати на показники безумовних імовірностей своєчасного запуску в дію нових, реконструйованих і модернізованих об'єктів і отримання грошових надходжень не нижче, ніж запланований рівень. В основу розрахунку обох умовних імовірностей покладено методологічний підхід, подібний до моделі Блека-Шоулза. У статті запропоновано методичний підхід до оцінювання економічної ефективності проєктів реструктуризації аеропортів на основі оцінювання імовірності освоєння капіталовкладень у повному обсязі та фінансових ризиків, пов'язаних із середньо- та довгостроковим прогнозуванням грошових потоків, отримуваних під час реалізації інвестиційних проєктів. Скореговану на ризики величину NPV слід враховувати як песимістичну оцінку NPV. Таку інформацію слід використовувати для розробки системи заходів щодо нейтралізації ризиків проєктів.

Ключові слова: реструктуризація аеропортів, чиста нинішня вартість (NPV) інвестицій, волатильність рентабельності інвестицій, ймовірність припинення проєкту, ризик недоотримання грошових потоків, модель Блека-Шоулза, головні компоненти.

На реструктуризацію таких крупномасштабних об'єктів транспортної інфраструктури як міжнародні аеропорти потрібні чималі інвестиції, освоєння яких відбувається в умовах хронічного дефіциту власних і позикових фінансових ресурсів. Оскільки основним мажоритарним акціонером більшості українських аеропортів є держава, для якої проблема ефективності управління фінансами поставлена надзвичайно гостро, то розробка й удосконалення науково-методичного інструментарію оцінювання інвестиційних проєктів і досі лишається актуальним завданням у контексті покращення управління реструктуризацією підприємств авіаційної галузі.

Невирішеною частиною проблеми і досі лишається відсутність ефективних методів оцінювання ризиків несвоєчасного завершення інвестиційно-будівельних проєктів, здійснюваних у рамках реструктуризації інфраструктурних об'єктів, а також неспроможність

існуючих моделей всебічно й об'єктивно оцінити сукупність ризиків недоотримання грошових потоків реструктуризованих аеропортів в обсязі, спрогнозованому інвестиційним проєктом.

Аналіз публікацій дозволив встановити порівняно незначну кількість наукових розробок, присвячених проблемам економічної діяльності аеропортів. Окремі пропозиції щодо управління інвестиційними проєктами розвитку аеропорту обґрунтовані в працях [5, 6]. Крім того, опціональний підхід до оцінювання економічної ефективності реальних інвестицій належним чином висвітлений у працях вітчизняних науковців, він значно глибше опрацьований у публікаціях зарубіжних дослідників [2, 7–10]. Утім, серед вітчизняних науково-практичних розробок, спрямованих на удосконалення аналізу ефективності інвестиційних проєктів на засадах опціонального підходу, варто відзначити [1, 3, 4], у яких ак-

центується увага на необхідності додаткового урахування невідповідності фактичних грошових потоках прогнозним, визначеним на передінвестиційній стадії.

Мета статті полягає у розробці методичних засад уточненої оцінки чистої теперішньої вартості проектів реструктуризації аеропортів з урахуванням особливостей фінансово-економічного механізму цих ділових підприємств.

Головним недоліком моделі оцінки дисконтованих грошових потоків є неспроможність урахувувати негативний вплив низки факторів, що дестабілізують реалізацію проекту та й, загалом, продовження діяльності підприємства у майбутньому. Перелік таких факторів досить широкий [3, 5, 8–10]: похибки прогнозування грошових потоків по роках реалізації проекту, неточність оцінок можливих ризиків під час реалізації проекту, непередбачувано високих інфляційних коливань і змін валютних курсів, упущення під час оцінювання рівня технологічної забезпеченості проекту, рівня безпеки праці, кваліфікації персоналу тощо. Для уточнення оцінок економічної доцільності проекту чимало науковців [1–3, 8, 9, 11] пропонують застосовувати альтернативний до дисконтованих методів оцінки інвестиційних проектів метод реальних опціонів (Real Options Valuation technique).

В основу сучасних методів оцінювання ефективності проектів створення нового бізнесу, реорганізації існуючого, реально-го, інноваційного інвестування, формування портфеля фінансових інвестицій покладено розрахунок чистої теперішньої вартості грошових потоків (NPV), отримуваних під час реалізації проекту. На основі цього показника обчислюється решта інших взаємопов'язаних критеріїв, таких як індекс рентабельності проекту, строк окупності інвестицій, обчислення внутрішньої ставки дохідності.

Перевагою методу реальних опціонів порівняно з методами NPV чи IRR є орієнтація на визначення чинників ризику та невизначеності під час реалізації проекту. Модель Блека-Шоулза є аналітичним вирішенням оцінки реальних інвестицій, яка визначає теоретичну доцільність інвестиційного проекту, виходячи з волатильності окремого проекту [10, с. 124].

Модель враховує такі чинники, як непередбачуваність очікуваного доходу, рівень процентних ставок і час реалізації тощо. Як альтернативний показник NPV чимало науковців [1–3, 7] пропонують обчислювати й аналізувати значення премії європейського опціонного контракту Call, яка відповідно до формули Блека-Шоулза визначається такою сукупністю співвідношень (1–3):

$$C = S \cdot N(d_1) - K \cdot e^{-rT} \cdot N(d_2), \quad (1)$$

$$d_1 = \frac{\ln\left(\frac{S}{K}\right) + 0,5 \cdot \left(r + \frac{\sigma^2}{2}\right) \cdot T}{\sigma \cdot \sqrt{T}}, \quad (2)$$

$$d_2 = \frac{\ln\left(\frac{S}{K}\right) + 0,5 \cdot \left(r - \frac{\sigma^2}{2}\right) \cdot T}{\sigma \cdot \sqrt{T}} =$$

$$= d_1 - \sigma \cdot \sqrt{T} = d_1 - \sqrt{\sigma^2 \cdot T}, \quad (3)$$

де S – ціна базового активу, а за умов адаптації до проекту капітальних інвестицій, здійснюваних з метою реструктуризації аеропорту це – теперішня вартість майбутніх грошових потоків;

K – ціна виконання опціону, що у контексті досліджуваної відповідає теперішній вартості інвестиційних витрат;

r – безризикова ставка доходу, яка, на нашу думку, має бути не нижчою, ніж облікова ставка НБУ;

T – строк виконання опціонного контракту, або ж тривалість реалізації інвестиційного проекту;

σ – коливання ціни активу (волатильність), яка по відношенню до інвестиційного проекту реструктуризації відображає невизначеність вартості проекту;

$N(d_1)$, $N(d_2)$ – значення кумулятивної функції розподілу для випадкової величини, розподіленої за нормальним законом.

Формула премії за європейським опціоном Call (1) кореспондується із моделлю NPV так:

$$C = S \cdot N(d_1) - K \cdot e^{-rt} \cdot N(d_2)$$

$$\Downarrow$$

$$NPV^* = N(d_1) \cdot \sum_{t=1}^T \frac{CF_t}{(1+k)^t} - N(d_2) \cdot \sum_{t=1}^T \frac{I_t}{(1+k)^t}, \quad (4)$$

де CF_t, I_t – відповідно вхідний грошовий потік, рівний сумі чистого прибутку й амортизації, та інвестиційні витрати у році t реалізації проекту;

k – ставка дисконтування грошових потоків, що найчастіше визначається методом кумулятивної побудови, тобто додаванням до безризикової ставки (r) низки надбавок премій з урахуванням умов реалізації інвестиційного проекту та особливостей організаційно-економічного механізму підприємства-виконавця проекту.

Співмножники $N(d_1), N(d_2)$ у формулі (4) враховують відповідно імовірність отримання в повному обсязі прогнозних доходів та імовірність «результативного» освоєння капітальних інвестицій, тобто своєчасного завершення всіх необхідних будівельних, монтажних, пусконаладжувальних робіт, задоволення потреб в оборотному капіталі. Втім, неповне інвестування проекту реструктуризації чи дострокове припинення його здійснення без отримання кінцевого результату у вигляді оновлених потужностей та іншого робочого капіталу унеможливить і надходження чистого грошового потоку. У зв'язку з цим ми пропонуємо власну модифікацію моделі NPV з метою уточненої оцінки економічної ефективності ресурсно-технологічної реструктуризації аеропортів:

$$NPV^* = N(d_1) \cdot N(d_2) \cdot \sum_{t=1}^T \frac{CF_t}{(1+k)^t} - N(d_2) \cdot \sum_{t=1}^T \frac{I_t}{(1+k)^t}. \quad (5)$$

У моделі (5) теперішня вартість усіх грошових потоків корегується на умовну імовірність отримання аеропортом всіх грошових надходжень, передбачених інвестиційним проектом, лише у випадку якнайповнішого освоєння капітальних вкладень із отриманням кінцевого продукту інвестиційних витрат – оновлених

об'єктів інфраструктури повітряного вокзалу та решти матеріальних засобів, необхідних для покращення обслуговування повітряних перевезень. Ця умовна імовірність визначається як добуток безумовних імовірностей своєчасного запуску в дію нових, реконструйованих і модернізованих об'єктів ($N(d_2)$) та отримання грошових надходжень не нижче запланованого рівня ($N(d_1)$).

У свою чергу, аргументи кумулятивної функції розподілу для випадкової величини, розподіленої за нормальним законом, передбачають низку складних розрахунків (2), (3). Відповідно до формул (2) та (3) можна зробити висновок, що в основу уточненої оцінки NPV покладено очікувані інвестором коливання рентабельності інвестицій, перерахованої на неперервний час. Адже співвідношення S/K – це індекс рентабельності інвестицій (IR), визначений на основі традиційної моделі NPV. Відомо [4], що логарифмування індексу деякого показника дає змогу отримати показник сили росту цього показника, іншими словами, відсотка його приросту у кожний мінімально короткий проміжок часу, тобто неперервного відсотка приросту. Згідно з моделями (2), (3), аргументами інтегральної функції нормального відхилення є міра мінливості рентабельності інвестицій порівняно з проектними розрахунками, виражена в стандартних відхиленнях. Формулами (2), (3) передбачено, що рентабельність інвестицій має бути вищою за безризикову ставку принаймні на рівень неперервного відсотка рентабельності капіталовкладень, передбачених проектним розрахунком. Розмах варіації рентабельності проекту у моделях (1), (4) та (5) обмежується одним стандартним відхиленням (σ). Цей показник волатильності проекту, на відміну від решти компонентів формул (1)–(3), використовуваних при розрахунку NPV, визначити найскладніше. По-перше, не визначено одиницю виміру цього показника по відношенню до проекту реальних інвестицій; по-друге, не існує єдиної

думки, чи повинен показник волатильності грошових потоків визначатись виключно на основі прогнозу рентабельності інвестицій, чи його слід визначати у вигляді зваженої комбінації окремих складових рентабельності та фінансової стійкості бізнес-системи. Зазначимо, що визначення волатильності як інтегрального показника дає змогу якнайповніше оцінити розмір втрат економічного ефекту інвестицій, у порівнянні із «традиційним» розрахунком чистої теперішньої вартості інвестиційних витрат. У цьому контексті заслуговують на увагу розробки Я. С. Витвицького [1], де запропоновано використовувати опціонний підхід для оцінювання економічної ефективності реалізації проектів розробки нафтових та газових родовищ. Автор запропонував визначати показник волатильності на основі поліноміальних рівнянь, що враховуються, такі показники мінливості, як невизначеність (відносна похибка) стосовно до підрахунку величини видобувних запасів нафтового родовища; волатильність цін на нафту; невизначеність, пов'язана із застосуванням цього методу підвищення нафтовилучення, яку пропонується визначати з використанням фактичних матеріалів про успішність різних методів підвищення нафтовилучення в Україні. Під час розрахунку уточненої величини NPV проектів ресурсно-технологічної реструктуризації аеропортів, на нашу думку, варті уваги такі фактори, як масштабність оновлення інфраструктури; стабільність ділової активності аеропорту, тобто його спроможність до отримання грошових надходжень від основної та інших видів діяльності за будь-яких умов зовнішнього економічного оточення; рівень рентабельності активів і діяльності, що відображає ефективність системи контролінгу витрат; здатність забезпечення платоспроможності, ліквідності та фінансової стійкості на рівні, достатньому для безперервного виконання наскрізного бізнес-проєкту, пов'язаного із обслуговуванням потреб регіонів країни в авіаперевезеннях. Усі перераховані чинники можуть бути виміряні кількісно за допомогою низки фінансових співвідношень, таких як коефіцієнт рентабельності послуг, коефіцієнт швидкої ліквідності, коефіцієнт покриття, коефіцієнт рентабельності діяльності, коефіцієнт

автономії, коефіцієнт абсолютної ліквідності, коефіцієнт рентабельності активів, фондовіддача, коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами, знос основних засобів. На нашу думку, волатильність рентабельності інвестиційних проєктів, реалізованих на базі певного аеропорту, визначатиметься величиною варіації всіх вищеперерахованих показників, а тому має бути врахована у вигляді інтегрального показника волатильності. Однак вищеподаний перелік містить 10 змінних величин, вплив яких на загальну варіацію є неоднаковим. Тому під час визначення інтегрального показника волатильності варто обмежити коло первісних індикаторів найбільш суттєвими, що визначатимуть не менше ніж 50 % (тобто половину) сумарної варіації. Звичайно, кількість індикаторів волатильності рентабельності капіталовкладень може бути іншою, ніж 5. Проте кількість індикаторів, що перевищує 7, тобто обсяг людської уваги призведе до надмірного ускладнення розрахунків, чим буде знівельовано ефект від уточнення результатів аналізу на передінвестиційній стадії. Кількість первинних факторів, що найсильніше впливають на загальну дисперсію, визначається за методом головних факторів. Процедура статистичного факторного аналізу передбачає визначення певної кількості укрупнених змінних, до якої необхідно скоротити набір вхідних даних, тобто здійснення редукції даних. Отже, для обґрунтування процедури визначення волатильності рентабельності капіталовкладень у ресурсно-технологічну реструктуризацію аеропортів потрібно здійснити факторний аналіз, а за його результатами відібрати кількість макрофакторів, достатню для скорочення вхідного масиву первісних фінансових коефіцієнтів до такого, що визначатиме не менше ніж 50 % загальної дисперсії. Надалі пропонуємо обчислювати інтегральну волатильність рентабельності інвестицій як середньозважену суму окремих показників, причому вагові множники мають визначатись пропорційно факторним навантаженням окремих фінансових коефіцієнтів. Під час розрахунку вагових коефіцієнтів вважаємо за доцільне врахувати ту обставину, що факторні навантаження окремих змінних, виражені значеннями коефіцієнтів кореляції із значенням

макрофакторів, можуть набувати як додатних, так і від'ємних значень. Оскільки при оцінці волатильності для моделей (2) та (3) знак при σ менш важливий порівняно із модулем цього показника, пропонуємо розраховувати вагові множники для інтегрального показника волатильності пропорційно квадратів факторних навантажень первинних індикаторів. Проце-

дуру аналізу головних факторів волатильності фінансових коефіцієнтів аеропортів, розрахованих за 2008–2013 рр. було виконано в програмі STATISTICA 8.0, результати розрахунку першого головного фактора для першої головної компоненти та для всієї вибірки загалом зведено в табл. 1.

Таблиця 1

Факторні навантаження волатильності первісних фінансових індикаторів аеропортів у загальній дисперсії та вагомості їх варіації для інтегрального показника волатильності рентабельності капітальних інвестицій (розраховано автором за даними [13])

Змінні	Факторні навантаження (кореляція) для першої головної компоненти (чисельник)					
	Вагомість внеску змінної до першої головної компоненти (знаменник)					
	ПАТ МА «Сімферополь»	ПАТ МА «Одеса»	ПАТ МА «Харків»	ПАТ МА «Львів»	ПАТ МА «Київ»	В середньому по вибірці
Чистий оборотний капітал	0,634	0,853	-0,943	-0,532	-0,752	-0,808
	-	14,3%	16,0%	-	9,0%	12,3%
Коефіцієнт рентабельності послуг	0,901	-0,320	0,737	-0,879	-0,912	-0,835
	14,7%	-	9,8%	19,3%	13,2%	13,1%
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,839	-0,527	-0,947	-0,705	-0,679	-0,896
	12,8%	5,0%	16,2%	12,4%	7,3%	15,1%
Коефіцієнт покриття	0,828	-0,532	-0,953	-0,630	-0,845	-0,900
	12,4%	-	16,4%	-	11,4%	15,3%
Коефіцієнт рентабельності діяльності	0,901	-0,765	0,687	-0,924	-0,950	-0,734
	14,7%	11,5%	8,5%	21,3%	14,4%	10,1%
Коефіцієнт автономії	0,229	-0,939	0,459	0,444	0,537	-0,727
	-	17,3%	-	-	-	10,0%
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,650	-0,807	-0,161	0,764	-0,748	-0,723
	-	12,8%	-	14,6%	8,9%	9,8%
Коефіцієнт рентабельності активів	0,902	-0,740	0,587	-0,842	-0,913	-0,186
	14,7%	10,8%	-	17,7%	13,3%	-
Фондовіддача	-0,906	0,583	0,961	-0,534	-0,826	-0,348
	14,9%	-	16,6%	-	10,9%	-
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	0,934	-0,734	-0,956	-0,766	-0,856	-0,870
	15,8%	10,6%	16,5%	14,7%	11,7%	14,3%
Знос основних засобів, %	0,224	0,935	0,196	0,515	0,388	0,137
	-	17,2%				
Кількість виділеної дисперсії в еквіваленті кількості змінних	6,446	5,811	6,167	5,431	6,722	5,484
Відсоток поясненої загальної дисперсії	0,586	0,528	0,561	0,594	0,611	0,499
Сума квадратів факторних навантажень часткових індикаторів, включених до відповідних макрофакторів (квадратів чисел у виділених клітинках)	5,52	5,08	5,55	4,00	6,28	5,31

Примітки: 1. Вагомість внеску змінних розрахована на основі значень квадратів факторних навантажень.
2. Знак «-» свідчить про незначний внесок змінної до головної компоненти.

Розрахунки свідчать, що на перший макрофактор припадає 49,8 % загальної дисперсії досліджуваних показників усієї вибірки. Тобто 7 з 10 первісних індикаторів визначають менше половини загальної дисперсії, а отже, впливають, на рівень волатильності рентабельності капітальних інвестицій в ресурсно-технологічну реструктуризацію аеропортів. Утім, такий висновок є передчасним, адже аналіз першого макрофактора волатильності фінансових параметрів окремих аеропортів виявив, що вона пояснює понад 50 % загальної дисперсії (табл. 1) окремого підприємства – в середньому близько 58,3 %. Щонайменше за допомогою першої головної компоненти можна пояснити 52,8 % загальної дисперсії фінансових співвідношень міжнародного аеропорту «Одеса» (табл. 1). Для міжнародного аеропорту «Київ» за допомогою першого макрофактора можна пояснити 61,1 % загальної дисперсії (табл. 1) – це найбільший внесок першої головної компоненти по вибірці. Для більшості аеропортів волатильність рентабельності інвестицій у реструктуризацію має агрегувати вплив 8 первісних індикаторів. Виняток становлять лише міжнародні аеропорти «Харків» і «Львів», до складу першої головної компоненти яких увійшло відповідно 6 і 7 фінансових коефіцієнтів.

У табл. 1 наведено вагові коефіцієнти для розрахунку показника волатильності індексу рентабельності інвестицій у реструктуризацію, визначені нами шляхом нормалізації квадратів тих факторних навантажень, що за модулем кореляційного коефіцієнта виявились більшими за порогове значення, що дорівнює 0,65. Цей поріг нижчий, ніж значення, визначене налаштуваннями групи функцій Principal Factor analysis програми STATISTICA 8.0, – воно за умовчанням дорівнює 0,7. Ми свідомо дещо знизили порогову величину модуля факторного навантаження з метою якнайповнішого урахування впливу внутрішнього та зовнішнього економічного середовища аеропортів на рентабельність інвестиційних, потрібних для їх реструктуризації.

З метою вивчення можливості створення універсального методичного підходу для уточненого оцінювання економічного ефекту капітальних інвестицій у модернізацію та роз-

виток аеропортової структури ми визначили уніфіковану модель розрахунку волатильності рентабельності капітальних інвестицій у розвиток інфраструктури діючого аеропорту (6) із подальшою перевіркою її придатності для фінансового управління:

$$\sigma = 0,29 \cdot \sigma_r + 0,36 \cdot \sigma_l + 0,36 \cdot \sigma_k. \quad (6)$$

До складу моделі (6) було включено показники волатильності тих фінансових індикаторів, для яких встановлено суттєвість внеску у загальну дисперсію всіх без винятку спостережень. У табл. 1. відповідні фінансові індикатори виділено кольоровим фоном і жирним шрифтом. Ними виявилися такі три коефіцієнти: швидкої ліквідності, рентабельності діяльності та забезпеченості власним оборотним капіталом. Отже, отриманий набір первісних факторів волатильності рентабельності інвестицій у реконструкцію аеропортів якнайповніше характеризує механізм економічної взаємодії цих ділових підприємств із економічним середовищем. Зокрема, на здатність аеропорту генерувати додатний чистий грошовий потік від інвестованого капіталу впливають рентабельність діяльності, ефективність управління фінансовими потоками, що впливають на залишки грошових коштів, дебіторської та кредиторської заборгованості у поточному періоді, а також забезпеченість виробничих запасів власним оборотним капіталом протягом цілого року. Останній показник характеризує структуру капіталу, а отже, і фінансову стійкість аеропортів. Внесок вищезазначених трьох факторів у мінливість рентабельності інвестицій в середньому по досліджуваних аеропортах становить близько 11 % для швидкої ліквідності та по 14 % для рентабельності діяльності та забезпеченості власним оборотним капіталом. Ці процентні значення було обчислено усередненням вагових множників при показниках варіації відповідних коефіцієнтів, виділених у табл. 1 кольоровим фоном. Тобто три фактори, включені до уніфікованого показника волатильності, пояснюють майже 40 % загальної мінливості ефективності економічної діяльності аеропортів. Остаточні вагові коефіцієнти формули (6) було визначено шляхом нормалізації усереднених вагових коефіцієнтів.

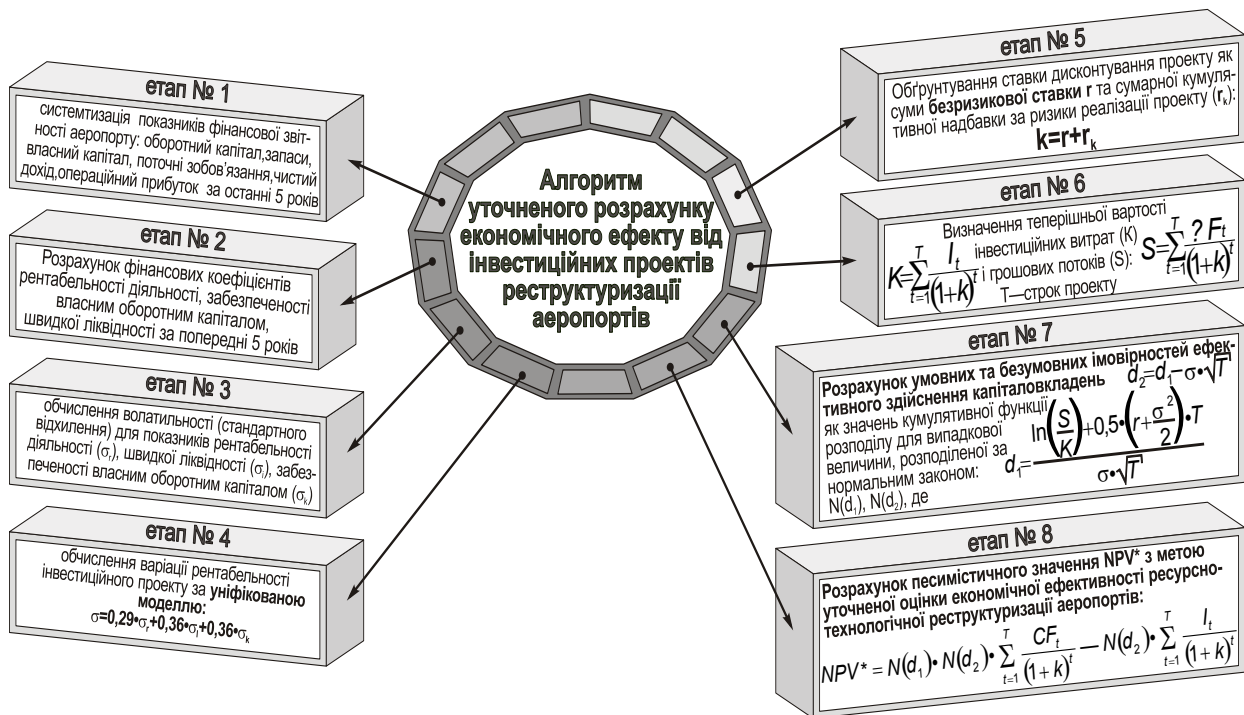

Рис. 1. Алгоритм уточненого оцінювання економічного ефекту від інвестиційних проектів реструктуризації аеропортів (авторська розробка)

Тобто ваговий коефіцієнт при величині волатильності швидкої ліквідності встановлено на рівні 0,29 ($= 0,11 / (0,11 + 0,14 + 0,14)$), а вагові коефіцієнти при показниках волатильності рентабельності діяльності та забезпеченості власним оборотним капіталом дорівнюють 0,36 ($= 0,14 / (0,11 + 0,14 + 0,14)$).

З метою перевірки придатності уніфікованої моделі волатильності (6) для інвестиційного аналізу для кожного досліджуваного аеропорту ми розрахували показники умовних імовірностей за моделями (2) та (3) з використанням уніфікованої моделі волатильності (6). Під час обчислення показників d_1 та d_2 за формулами (2) та (3) ми прийняли 2-річну тривалість освоєння капітальних інвестицій, тобто $T = 2$, а за безризикову ставку приймалась величина облікової ставки НБУ на момент проведення розрахунків, тобто 12,5 % річних, а індекс рентабельності проекту, розрахований за традиційним методом, було прийнято в розмірі 1,25. У середньому умовна імовірність отримання чистих грошових надходжень на рівні, не нижчому за прогнозний, становить близько 84 %, а умовна імовірність своєчас-

ного вводу в дію оновлених об'єктів основних засобів аеропортів в середньому становить 52–53 %. За такого песимістичного сценарію індекс рентабельності проекту може суттєво знизитись – із 1,25 до 0,72, тобто кожна гривня, інвестована у модернізацію аеропортів, забезпечить лише 72 коп. дисконтованих чистих грошових надходжень.

З урахуванням результатів проведених досліджень ми пропонуємо алгоритм уточненого розрахунку економічного ефекту від інвестиційних проектів реструктуризації аеропортів за умов використання уніфікованого методу обчислення волатильності (рис. 1).

Метод розрахунку NPV і пов'язаних із ним показників дає дещо завищену оцінку економічної ефективності ресурсно-технологічної реструктуризації аеропортів, оскільки не враховує всі можливі ризики таких проектів. З метою уточненого оцінювання проектного ризику NPV потрібно скорегувати на показники безумовних імовірностей своєчасного запуску в дію нових, реконструйованих і модернізованих об'єктів і отримання грошових надходжень не нижче запланованого рівня. В

основу розрахунку обох умовних імовірностей покладено методологічний підхід, подібний до моделі Блека-Шоулза. З метою якнайповнішого урахування ризиків волатильності рентабельності капітальних інвестицій запропоновано інтегральний показник волатильності рентабельності капітальних інвестицій на основі визначених за останні 5 років стандартних коефіцієнтів відхилень швидкої ліквідності (взятого з ваговим коефіцієнтом 0,29), а також рентабельності діяльності та забезпеченості власним оборотним капіталом (взятих із ваговими коефіцієнтами 0,36 для кожного з показників). При цьому умовна імовірність отримання чистих грошових надходжень на рівні, не нижчому за прогнозний, становить близько 84 %, а умовна імовірність своєчасного вводу в дію оновлених об'єктів основних засобів аеропортів у середньому становить 52–53 % у разі дворічної тривалості освоєння капітальних інвестицій. Скорегована на ризики величина NPV слід враховувати як песимістичну оцінку NPV. Така інформація має бути використаною для розробки системи заходів щодо нейтралізації ризиків проєктів. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні чутливості уточненого значення NPV до окремих характеристик інвестиційних проєктів, таких як строк проєкту, значення безризикової дисконтної ставки, рентабельність інвестиції, розподіл грошових потоків у часі.

ЛІТЕРАТУРА

- Витвицький Я. С. Економічна оцінка гірничого капіталу нафтогазових компаній: теорія і практика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук / Я. С. Витвицький / Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України. – К. : 2009. – 42 с.
Vitvitskiy Ya. S. Ekonomichna otsinka girnichogo kapitalu naftogazovih kompaniy: teoriya i praktika : avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya d-ra ekon. nauk / Ya. S. Vitvitskiy / Rada po vivchennyu produktivnih sil Ukrayini NAN Ukrayini. – K. : 2009. – 42 s.
- Коупленд Т. Стоимость компаний: оценка и управление / Т. Коупленд, Т. Коллер, Д. Мурин ; [пер. с англ. Н. Н. Барышникова]. – [3-е изд., перераб. и доп]. – М. : Олимп-Бизнес, 2008. – 576 с.
Kouplend T. Stoimost kompaniy: otsenka i upravlenie / T. Kouplend, T. Koller, D. Murin ; [per. s angl. N. N. Baryishnikova]. – [3-e izd., pererab. i dop]. – M. : Olimp-Biznes, 2008. – 576 s.
- Момот Т. В. Оценка стоимости бизнеса: современные технологии / Т. Момот. – Х. : Фактор, 2007. – 224 с.
Momot T. V. Otsenka stoimosti biznesa: sovremennyye tehnologii / T. V. Momot. – H. : Faktor, 2007. – 224 s.
- Кузнецов Б. Т. Финансовая математика / Б. Т. Кузнецов. – М. : Экзамен, 2005. – 128 с.
Kuznetsov B. T. Finansovaya matematika / B. T. Kuznetsov. – M. : Ekzamen, 2005. – 128 s.
- Кулаев Ю. Ф. Экономика гражданской авиации Украины : монография / Ю. Ф. Кулаев, В. И. Щелкунов. – 2-е изд., доп. и перераб. – К. : Феникс, 2010. – 736 с.
Kulaev Yu. F. Ekonomika grazhdanskoj aviatsii Ukrainyi : monografiya / Yu. F. Kulaev, V. I. Schelkunov. – 2-e izd., dop. i pererab. – K. : Feniks, 2010. – 736 s.
- Назаренко А. С. Финансовый потенциал аэропортов: суть, структура та оцінка / А. С. Назаренко // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. – 2010. – Вип. 27. – С. 251–255.
Nazarenko A. S. Finansoviy potentsial aeroportiv: sutnist, struktura ta otsinka / A. S. Nazarenko // Problemi pidvischennya efektyvnosti Infrastrukturi. – 2010. – Vip. 27. – S. 251–255.
- Gilbert E. Investment Basics XLIX. An introduction to real options [Електронний ресурс] / Gilbert E. // Investment Analyst Journal – 2004. – № 60. – Режим доступу: <http://www.iassa.co.za/wpcontent/uploads/2009/06/No602004Gilbert.pdf>. – Назва з екрана.
- Gupta Mayank. What are the different obstacles involved with the implementation of Real Options Valuation technique? [Електронний ресурс] /

- Gupta Mayank. – University Umea, Master in Strategic Project Management (MSPME). – April 2, 2009. – Режим доступу: <http://en.scientificcommons.org/47719752>. – Назва з екрана.
9. Kodukula Prasad. Project valuation using real options: a practitioner's guide [Електронний ресурс] / Kodukula Prasad. J. Ross Publishing, Inc, 2006. – 220 p. // Lowenstein Roger «When genius failed», chapter 7 «Bank of volatility». – Режим доступу: http://www.bearcave.com/bookrev/genius_fails.html. – Назва з екрана.
10. Nowak M. Investment Project Evaluation by Simulation and Multiple Criteria Decisison Aiding Procedure / [Електронний ресурс] // Journal of civil engineering and management. – 2005. – Vol. XI, № 3. – P. 193–202. – Режим доступу: http://www.jcem.vgtu.lt/upload/civil_zurn/nowak%20paper.pdf. – Назва з екрана.
11. Statistica 6. Статистический анализ данных : [учебник] / А. А. Халафян. – 3-е изд. – М. : ООО «Бином-Пресс», 2008. – 512 с.
- Statistica 6. Statisticheskii analiz dannyih : [uchebnik] / А. А. Halafyan. – 3-е изд. – М. : ООО «Binom-Press», 2008. – 512 с.
12. Фінансова звітність емітентів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.smida.gov.ua>. – Назва з екрана.
- Finansova zvitnist emitentiv [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.smida.gov.ua>. – Nazva z ekrana.

С. О. Ареф'єв, кандидат економічних наук (Національний авіаційний університет, г. Київ). **Методологічні принципи обґрунтування цілесобразності проектів реструктуризації аеропортів.**

Анотація. *Цель статьи заключается в разработке методических основ уточненной оценки чистой приведенной стоимости проектов реструктуризации аэропортов с учетом особенностей финансово-экономического механизма этих деловых предприятий. С целью уточненного оценивания проектного риска при реструктуризации аэропортов NPV нужно скорректировать на показатели безусловных вероятностей своевременного запуска в действие новых, реконструированных и модернизированных объектов и получения денежных поступлений не ниже запланированного уровня. В основу расчета обоих условных вероятностей положено методологический подход, подобный модели Блэка-Шоулза. В статье предложен методический подход к оценке экономической эффективности проектов реструктуризации аэропортов на основе оценки вероятности освоения капиталовложений в полном объеме и финансовых рисков, связанных со средне- и долгосрочным прогнозированием денежных потоков, получаемых при реализации инвестиционных проектов. Скорректирована на риски величина NPV должна учитываться в качестве пессимистической оценки NPV. Такая информация должна быть использована для разработки системы мер по нейтрализации рисков проектов.*

Ключевые слова: *реструктуризация аэропортов, чистая нынешняя стоимость (NPV) инвестиций, волатильность рентабельности инвестиций, вероятность прекращения проекта, риск недополучения денежных потоков, модель Блека-Шоулза, главные компоненты.*

S. O. Arefiev, Cand. Econ. Sci. (National Aviation University, Kyiv). **Methodological principles of ground of expedience of projects of restructuring of air-ports.**

Summary. *The purpose of the article is to develop a methodology based on more precise estimates of the net present value of the restructuring projects airports allowing for the financial and economic mechanism of these businesses. In order to clarify the project risk assessment at airports restructuring NRV need to adjust rates on unconditional probabilities timely launch of new, refurbished and modernized facilities and receiving remittances is not lower than planned. The calculation of both conditional probabilities supposed methodological approach similar to Black-Scholes model.*

In the article the methodical going is offered near the evaluation of economic efficiency of projects of restructuring of air-ports on the basis of evaluation of probability of mastering of capital investments in full and financial risks, svyazanykh with sredne- and long-term prognostication of money streams, got during realization of investment projects. Risk-adjusted value of the NRV should be considered as a pessimistic assessment of NRV. This information should be used to develop a system of measures to neutralize risk projects.

Keywords: *restructuring of air-ports, net present cost (NRV) of investments, to volatil'nost' profitability of investments, probability of stopping of project, risk of receiving less of money streams, model of Bleka-Shoulza, main komponenty.*

СИТУАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНУ «АУТСОРСИНГ»

Л. А. ПОЛИВАНА, кандидат економічних наук
(Харківський національний технічний університет сільського
господарства імені Петра Василенка)

Анотація. У наукових і бізнес-колах зараз усе частіше обговорюють концепцію аутсорсингу, практичні та теоретичні її аспекти. Мета статті – дослідити та систематизувати підходи до визначення терміна «аутсорсинг», обґрунтувати їх переваги та недоліки, запропонувати новий підхід до поняття «аутсорсинг». Систематизовано погляди науковців до визначення «аутсорсингу» у науковій літературі, сформульовано авторське визначення терміна «аутсорсинг» у контексті запропонованого власного підходу. Процес управління підприємством залежить від конкретних умов і ситуацій, тому основою управлінських рішень повинен бути аналіз різноманітних ситуаційних факторів і їх вплив на функціонування підприємства, що створює умови для подальшого дослідження особливостей аутсорсингу.

Ключові слова: аутсорсинг, зниження витрат, конкурентоспроможність, ефективність аутсорсингу.

Однією з найбільш важливих тенденцій сучасного розвитку успішних бізнес-моделей, що дозволяють досягти реальних конкурентних переваг, і визначають розвиток економіки загалом і зміну в розподілі праці в найбільш розвинутих країнах на сьогодні стає аутсорсинг. Сьогодні аутсорсинг – не просто одне з економічних явищ, це нове явище для української спільноти, запозичене із зарубіжної ділової практики. В Україні аутсорсинг бухгалтерських послуг не зовсім затребуваний, але набирає обертів. Однак, він уже встиг проникнути в такі сфери діяльності, як маркетинг, рекрутинг, фінанси, право, логістика. Найбільш часто передають на аутсорсинг роботи і проекти у сфері ІТ. Аутсорсинг і ІТ (інформаційні технології) вже стали мало не словами-синонімами на українському ринку. І це не дивно, тому що ІТ-аутсорсинг 2014 р. охопив близько 40 % ринку всіх аутсорсингових послуг в Україні. У своєму дослідженні аутсорсингу в країнах Центральної і Східної Європи Асоціація поставила Україну на перше місце серед усіх країн Центральної і Східної Європи за обсягом наданих ІТ-аутсорсингових послуг, за обсягом компанії, які діють на ринку ІТ-аутсорсингу і за кількістю залучених спеціалістів [1]. Наступними послугами, що користу-

ються стабільним попитом серед українських підприємств, є маркетингові, потім юридичні послуги, логістика, підбір персоналу, а вже потім бухгалтерські послуги. З бухгалтерським аутсорсингом українські підприємці та підприємства тільки-но починають знайомитися. Але ті, хто вже користується послугами фірм-аутсорсерів, відзначають, що така співпраця приносить чимало переваг. Ситуація стосовно аутсорсингових послуг в інших країнах дещо інакша, так у США до 80 % торгових мереж передають різні функції на аутсорсинг, у Європі цей показник значно нижчий (50–60 %), тому що потужні компанії вважають за краще створювати власні служби. Керівництво компаній звертається до моделі аутсорсингу, коли необхідно зберегти конкурентоспроможність і значно скоротити витрати. Залежно від виду аутсорсингу витрати на непрофільні сфери діяльності підприємства можна зменшити на 10–40 %.

У наукових і бізнес-колах зараз усе частіше обговорюють концепцію аутсорсингу, практичні та теоретичні її аспекти. Але в наукових джерелах відсутня єдина думка стосовно визначення терміна «аутсорсинг» і його економічної сутності, а також його використання на світовому ринку праці. Вагомий внесок у

розв'язання проблем аутсорсингу, обґрунтування переваг і недоліків, які він забезпечує, зробили західні науковці, такі як Д. Берсін, Ж.-Л. Бравар, М. Доннеллан, Е. Йордон, К. Ендрейд, Г. Кассіді, С. Клементс, Дж. Кросс, Р. Морган, Б. Пьячо, Т. Фрідман, Дж. Хейвуд, Р. Чапмэн, а також такі російські вчені: З. Айвазян, Б. Анікін, А. Івлєв, С. Календжян, А. Лазарева, Т. Лисенко, Д. Михайлов, А. Павлов, Т. Родкіна, І. Руда. Незважаючи на значний внесок зарубіжних авторів у розвиток концепції аутсорсингу, українські вчені цю тему дослідили недостатньо глибоко. Так, у вітчизняній науковій літературі зустрічаються поодинокі статті, які лише частково розкривають поняття аутсорсингу та його сутність, що створює проблему адаптації існуючої концепції до умов українського ринку.

Метою статті є дослідження та систематизація підходів до визначення терміна «аут-

сорсинг», обґрунтування переваг і недоліків, запропонувати новий підхід до поняття «аутсорсинг». Методологічна основа дослідження – системний підхід, системно-структурний аналіз, порівняльний аналіз і синтез.

Термін «аутсорсинг» (outsourcing) – англійський неологізм, походить від англійського «outside resource using» – використання зовнішніх ресурсів, з'явився в американських тлумачних словниках тільки на початку 80-х рр., але з тих пір залишився в бізнес-лексичі більшості європейських мов. В українській мові він набув розповсюдження у зв'язку з розвитком інформаційних систем і технологій і почав потроху використовуватися з другої половини 90-х рр. – до цього моменту він був відсутній в англо-російських та англо-українських словниках. Основні визначення поняття «аутсорсингу» в інформаційних джерелах наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Визначення поняття «аутсорсинг» в економічній і довідковій літературі

Визначення аутсорсингу	Автор, джерело
Виконання окремих функцій або бізнес – процесів зовнішньою організацією, яка володіє необхідними для цього ресурсами, на основі довгострокової угоди	Анікін Б. А. Аутсорсинг: создание высокоэффективных и конкурентоспособных организаций [2]
Означає, що ви кому-небудь сплачуєте працю, котра зроблена для вас	Ерін Андерсон, Боб Трінкл Аутсорсинг в продажах [3, с. 39]
Переведення внутрішнього підрозділу або підрозділів підприємств і всіх пов'язаних із ним активів в організацію постачальника послуг, що пропонує надати певну послугу протягом певного часу за домовленою ціною	Хейвуд Дж. Б. Аутсорсинг в пошуках конкурентних переваг [4]
Обумовлене договором використання матеріальних засобів, майна та знань третьої особи з гарантованим рівнем їх якості, гнучкості та цінностей вартісних критеріїв і оцінок для надання послуг, раніше наданих внутрішніми силами компанії, з можливим переходом існуючого персоналу до постачальника послуг та/або трансформація/оновлення процесів і технологій, підтримуючих процес	Жан-Луї Бравар, Р. Морган Ефективний аутсорсинг: розуміння, планування та використання успішних аутсорсингових відносин [5, с. 4]
Передача певних допоміжних функцій третій стороні, котра спеціалізується в цій сфері	Айвазян З. С. Бізнес на «пустом месте» [6, с. 25]
Делегування прав на представлення непрофільних послуг стороннім компаніям. Означає глибоку спеціалізацію усередині дружніх компаній для підвищення ефективності роботи кожної з них.	Лазарев А. Бизнес-планирование как форма экономического управления [7, с. 112]
Відмова від власного бізнес-процесу протягом обумовленого в договорі терміну та придбання послуг з реалізації цього бізнес-процесу в іншій компанії	Календжян С. О. Аутсорсинг и делегирование полномочий в деятельности компаний [8]
Передавання традиційних не ключових функцій організації (таких, наприклад, як бухгалтерський облік або рекламна діяльність для машинобудівної компанії) зовнішнім виконавцям-аутсорсерам, субпідрядникам, висококваліфікованим фахівцям сторонньої фірми	Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. Современный экономический словарь [9]
Інструмент посилення конкурентоспроможності підприємства за рахунок концентрації на ключових, враховуючи ринкові умови, для підприємства компетенціях, функціях та/або бізнес-процесах. Бізнес-процес необхідно в цьому випадку розуміти як сукупність взаємопов'язаних функцій і видів виробничої діяльності, спрямованих на досягнення певного результату	Микало О. І. Підходи до визначення терміна «аутсорсинг» [10]

Продовж. табл. 1

Визначення аутсорсингу	Автор, джерело
Організаційне рішення, яке полягає в передачі як окремих функцій, так і бізнес-процесів для виконання зовнішнім організаціям з метою оптимізації всіх видів ресурсів і концентрації зусиль на основному виді діяльності	Лисенко Т. Передумови виникнення та перспективи застосування аутсорсингу як інструменту підвищення конкурентноспроможності підприємства [10, с. 86]
Стратегія управління, що дозволяє оптимізувати функціонування організації за рахунок зосередження діяльності на основному напрямі через передачу на договірній основі непрофільних функцій іншим організаціям, які спеціалізуються у конкретній сфері й мають відповідний досвід і знання.	Єрмошина О. Что такое аутсорсинг? [11]
Процес найму спеціалістів у певній галузі з метою передачі їм бізнес-функцій, які не є основними в діяльності підприємства, тобто це метод залучення персоналу без збільшення соціальних виплат	Dominguez L. The manager's step by step guide to outsourcing [12, с. 5]
Передавання частини функцій з обслуговування діяльності підприємства стороннім підрядникам або постачальникам за умови гарантування ними відповідного рівня якості та ефективності їх виконання на основі їх трансформації чи оновлення бізнес-процесів і технологій і з можливістю переходу частини персоналу підприємства до аутсорсерів	Загородній А., Партин Г. О. Аутсорсинг та його вплив на витрати підприємства [13, с. 88]
Послуги зовнішнього виконавця спеціалізованої фірми для здійснення нею певної діяльності на користь організації-замовника, тобто виконання функцій, непрофільних для компанії-замовника	Болдырев Ю. Н. Аутсорсинг и аутстаффинг в предпринимательской деятельности [14]
Один із сучасних видів виробничої кооперації	Максименко І. Я. Аутсорсинг як стратегічний напрям розвитку виробничої кооперації [15]
Спосіб удосконалення виробничих відносин між підприємствами в умовах ринку	Матвій І. Є. Аутсорсинг в діяльності промислових підприємств: основні переваги та загрози [16]
Купівля значної кількості проміжних компонентів у зовнішніх постачальників	Bloomberg Financial Glossary
Робота, виконувана для компанії людьми, котрі не належать до її постійних співробітників	Investing Glossary
Праця, виконувана для компанії людьми, які не належать до числа її постійних службовців	Investorwords.com
Закупівля послуг або продуктів, таких як деталі, що використовуються у виробництві автомобілів у зовнішнього постачальника чи виробника з метою зниження витрат	American Heritage, Dictionary of the English Language, 4 th edn
Процес купівлі компонентів продуктів, а не їх самостійне виробництво	World English Dictionary
1. Здійснення сторонньою організацією виробничої діяльності, яка раніше виконувалась всередині фірми чи заводу-замовника. 2. Виготовлення матеріалів для процесу виробництва або частина цього процесу в іншому місці	Deardorff's Glossary of International Economics
Переведення внутрішнього підрозділу або підрозділів підприємства та всіх пов'язаних із ним активів постачальнику послуг, який пропонує надавати послугу протягом визначеного часу за домовленою ціною	FOBS (Final Optimization of Business Solutions)
Практика укладання контрактів із зовнішніми субпідрядниками на виконання виробничих робіт	Webster.com
Передача організацією на підставі договору певних бізнес-процесів або виробничих функцій на обслуговування інших компаній, що спеціалізується у відповідній області	Wikipedia.org
Передача традиційних не ключових функцій організацій зовнішнім виконавцям-аутсорсерам, субпідрядникам, висококваліфікованим фахівцям сторонньої фірми	Яндекс-Словари

Отже, спробуємо систематизувати підходи до визначення аутсорсингу з урахуванням часової динаміки розвитку (табл. 2). Вбачається, що єдиного підходу до визначення поняття

самих відносин з аутсорсингу не встановлено. З одного боку, відмічається еволюційний характер розвитку розуміння цієї категорії, з іншого – сформовані підходи не заміщують

Таблиця 2

Систематизація підходів до визначення терміна «аутсорсинг»

№ з/п	Підходи до визначення аутсорсингу	Ключовий постулат	Основні представники	Переваги	Недоліки
I	Функціонально-орієнтований	Процес передачі другорядних функцій для зменшення витрат компанії	З. Айвазян, А. Івлєв, С. Календжян, А. Лазарєв, Д. Михайлов, Дж. Хейвуд, Б. Райзберг	Подальша розробка проблеми дала можливість розглядати аутсорсинг в контексті його взаємодійної співпраці для замовників і постачальників аутсорсингових послуг на основі кооперації	Визначення не розкривають сутності аутсорсингу і причин його застосування, не дає уявлення про можливі результати його використання, а лише описує механізм його реалізації
II	Коопераційний	Спосіб взаємодії між господарськими суб'єктами на основі спеціалістів та кооперації	І. Максименко, І. Матвій	Вважається одним із найбільш прогресивних форм промислової кооперації і характеризується низкою відмінних рис і особливостей (стратегічним характером, високим рівнем довіри між партнерами і т. д.)	Найчастіше розглядається як інструмент підвищення конкурентоспроможності компанії, а не лише як один із методів зниження витрат у рамках кооперації
III	Управлінський	Процес передачі бізнес-процесів назовні, стратегічний довгостроковий характер відносин між замовником і постачальником послуг	Б. Анікін, Ж.-Л. Бравар, Р. Морган	Розкрито сутність процесу аутсорсингу та його зовнішнього прояву. Аутсорсинг розглядається як стратегія управління підприємством, а не просто як вид партнерської взаємодії	Автори вказують на процес
IV	Інструментальний	Досягнення конкурентних переваг, пов'язаних не лише зі зниженням собівартості продукції, а, насамперед, з необхідністю сконцентрувати увагу на основній діяльності – ядрі бізнесу	О. І. Микало	Аутсорсинг розглядається в як дієвий інструментарій підвищення ефективності діяльності суб'єкта господарювання	Підкреслюється тільки складова управління

один одного, але продовжують розвиватись взаємно збагачуючись. Оскільки ґрунтовність підходу повинна бути вагомою та визначати взаємозв'язок між підходами до розкриття того або того поняття, на нашу думку, поряд з існуючими підходами до визначення аутсорсингу найбільш влучним є запропонування нового – ситуаційного підходу, який ґрунтується на тому, що пріоритетність методів управління визначається ситуацією. Отже, через те, що існує безліч факторів, як у самій організації, так і у зовнішньому середовищі, не існує єдиного «кращого» методу управління щодо конкретної ситуації так, найефективнішим є той, що найбільш повно відповідає її суті. Центральним моментом ситуаційного підходу є ситуація, тобто конкретний склад обставин, які в значній мірі впливають на підприємство в даний момент. Ситуаційний підхід намагається розв'язати конкретні прийоми та концепції з певними конкретними ситуаціями для того, щоб досягти цілей організації, а також ті, що, скоріше за все, можуть вплинути на її успіх. Ситуаційний підхід – це важливий крок до вдосконалення організації та управління в умовах невизначеності та ризику, він додає гнучкості та динамізму в управлінні підприємством, тим самим допомагаючи йому розвиватись.

Варто підкреслити, що практична неможливість формулювання уніфікованого визначення терміна «аутсорсинг», з одного боку, віддзеркалює його складність, з іншого – свідчить про його недосконалість як сфери наукових досліджень. Отже, на основі проведеного аналізу ми виявили основні напрями, що характеризують це визначення та запропонували власне визначення «аутсорсингу»: напрям сучасного розвитку та управління підприємства, який спрямований на підвищення конкурентоспроможності діяльності, що передбачає укладання контракту між замовником і постачальником із метою виконання останнім як основних, так і другорядних бізнес-функцій замовника за певну плату і зумовлений конкретними ситуаціями управління в умовах невизначеності та ризику.

Процес управління підприємством залежить від конкретних умов і ситуацій, тому основою управлінських рішень повинен бути аналіз різноманітних ситуаційних факторів і їх вплив на функціонування підприємства, що створює умови для подальшого дослідження особливостей аутсорсингу. Для уточнення існуючих підходів до аутсорсингу автор запропонував новий – ситуаційний підхід, у межах якого аутсорсинг – це напрям сучасного розвитку та управління підприємства, який спрямований на підвищення конкурентоспроможності діяльності, що передбачає укладання контракту між замовником і постачальником із метою виконання останнім як основних, так і другорядних бізнес-функцій замовника за певну плату та зумовлений конкретними ситуаціями управління в умовах невизначеності та ризику. Отже, необхідно науково обґрунтувати методологію ситуаційного підходу та розробити регламенти взаємодії замовника й виконавця з погляду дотримання балансу їх інтересів і розподілу економічного ефекту у стратегічній перспективі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ukrainian Hi-Tech Initiative. Exploring Ukraine. IT Outsourcing Industry 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.scribd.com/doc/102233525/Exploring-Ukraine-IT-Outsourcing-Industry-2012>. – Назва з екрана.
2. Аникин Б. А. Аутсорсинг: создание высокоэффективных и конкурентоспособных организаций : учеб. пособие / под ред. Б. А. Аникина. – М. : ИНФРА-М, 2003. – 187 с.
Anikin B. A. Outsourcing: sozdanіe vyisokoeffektivnyh і konkurentosposobnyh organizatsiy : ucheb. posobie / pod red. B. A. Anikina. – М. : INFRA-M, 2003. – 187 s.
3. Андерсен Э. Аутсорсинг в продажах : [пер. с англ.] / Эрин Андерсен, Боб Тринкл. – М. : Добрая книга, 2006. – 416 с.
Andersen E. Outsourcing v prodazhah : [per. s angl.] / Erin Andersen, Bob Trinkl. – М. : Dobraya kniga, 2006. – 416 s.

4. Хейвуд Дж. Б. Аутсорсинг в поисках конкурентных преимуществ / Дж. Б. Хейвуд. – М. : Изд. дом «Вильямс», 2004. – 176 с.
 Heyvud Dzh. B. Outsorsing v poiskah konkurentnyih preimuschestv / Dzh. B. Heyvud. – М. : Izd. dom «Vilyams», 2004. – 176 s.
5. Бравар Жан-Луї. Эффективный аутсорсинг: разумения, планирования та використання успешных аутсорсинговых отношений : [пер. з англ.] / Бравар Жан-Луї, Морган Роберт. – Дніпропетровськ : Баланс Бізнес Букс, 2007. – 288 с.
 Bravar Zhan-Luyi. Efektivniy outsorsing: rozuminnya, planuvannya ta vikoristannya uspishnih outsorsingovih vidnosin : [per. z angl.] / Bravar Zhan-Luyi, Morgan Robert. – Dnipropetrovsk : Balans BIZnes Buks, 2007. – 288 s.
6. Айвазян З. С. Бизнес на «пустом месте» / З. С. Айвазян // Финансист. – 2002. – № 19. – С. 25.
 Ayvazyan Z. S. Biznes na «pustom meste» / Z. S. Ayvazyan // Finansist. – 2002. – № 19. – S. 25.
7. Лазарев А. В. Бизнес-планирование как форма экономического управления / Лазарев А. В. – М. : Финансы и статистика, 2008. – 252 с.
 Lazarev A. V. Biznes-planirovanie kak forma ekonomicheskogo upravleniya / Lazarev A. V. – М. : Finansyi i statistika, 2008. – 252 s.
8. Календжян С. О. Аутсорсинг и делегирование полномочий в деятельности компаний / С. О. Календжян ; Академия народного хозяйства при Правительстве РФ. – М. : Дело, 2003. – 270 с.
 Kalendzhyan S. O. Outsorsing i delegirovanie polnomochiy v deyatelnosti kompaniy / S. O. Kalendzhyan ; Akademiya narodnogo hozyaystva pri Pravitelstve RF. – М. : Delo, 2003. – 270 s.
9. Современный экономический словарь / Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. – [5-е изд., перераб. и доп.]. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 495 с.
 Sovremennyiy ekonomicheskii slovar / Rayzberg B. A., Lozovskiy L. Sh., Starodubtseva E. B. – [5-e izd., pererab. i dop.]. – М. : INFRA-M, 2006. – 495 s.
10. Микало О. І. Підходи до визначення терміна «Аутсорсинг» / Микало О. І. // Економічний вісник НТУУ «КПІ». – 2010. – № 8. – С. 111–115.
 Mikalo O. I. Pidhodi do viznachennya termIna «Autsorsing» / Mikalo O. I. // Ekonomichniy vIsnik NTUU «KPI». – 2010. – № 8. – S. 111–115.
11. Ермошина Е. А. Что такое аутсорсинг? [Электронный ресурс] / Ермошина Е. А. – Режим доступа: <http://inkakhrun.ru/money.asp>. – Назва з екрана.
 Ermoshina E. A. Chto takoe outsorsing? [Elektronnyiy resurs] / Ermoshina E. A. – Rezhim dostupu: <http://inkakhrun.ru/money.asp>. – Nazva z ekrana.
12. Linda Dominguez. The manager's step by step guide to outsourcing / Linda Dominguez. McGraw – Hill, New York, 2006. – 226 p.
13. Загородній А. Г. Аутсорсинг та його вплив на витрати підприємства / Загородній А. Г., Партин Г. О. // Фінанси України. – 2009. – № 9. – С. 87–97.
 Zagorodniy A. G. Outsorsing ta yogo vpliv na vitrati pidpriemstva / Zagorodniy A. G., Partin G. O. // FInansi Ukrayini. – 2009. – № 9. – S. 87–97.
14. Болдырев Ю. Н. Аутсорсинг и аутстаффинг в предпринимательской деятельности [Электронный ресурс] / Ю. Н. Болдырев // Торговая газета от 11.10.2007 № 79–80 (422–423). – Режим доступа: http://www.businesspress.ru/newspaper/article_mId_21962_aId_432945.html. – Назва з екрана.
 Boldyirev Yu. N. Outsorsing i autstaffing v predprinimatelskoy deyatelnosti [Elektronnyiy resurs] / Yu. N. Boldyirev // Torgovaya gazeta ot 11.10.2007 № 79–80 (422–423). – Rezhim dostupu: http://www.businesspress.ru/newspaper/article_mId_21962_aId_432945.html. – Nazva z ekrana.
15. Максименко І. Я. Аутсорсинг як стратегічний напрям розвитку виробничої кооперації / І. Я. Максименко // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2007. – № 6. – С. 96–100.

- Maksimenko I. Ya. Outsorsing yak strategichniy napryam rozvitku virobничoyi kooperatsiyi / I. Ya. Maksimenko // Derzhava ta regioni. Seriya: Ekonomika ta pidpriemnistvo. – 2007. – № 6. – S. 96–100.
16. Матвій І. Є. Аутсорсинг в діяльності промислових підприємств: основні переваги та загрози / І. Є. Матвій // Прометей: регіональний збірник наукових праць з економіки. – Донецьк : ДЕГІ, 2008. – № 1 (25). – С. 184–189.
- Matviy I. E. Outsorsing v diyalnosti promislovih pidpriemstv: osnovni perevagi ta zagrozi / I. E. Matviy // Prometey: regionalniy zbirnik naukovih prats z ekonomiki. – Donetsk : DEGI, 2008. – № 1 (25). – S. 184–189.

Л. А. Поливаная, кандидат экономических наук (Харьковский национальный университет сельского хозяйства имени Петра Василенко). Ситуационный подход к определению термина «аутсорсинг».

Аннотация. В научных и бизнес-кругах сейчас все чаще обговаривают концепцию аутсорсинга, практические и теоретические ее аспекты. Цель статьи – исследовать и систематизировать подходы к определению «аутсорсинга», обосновать их преимущества и недостатки, предложить новый подход к термину «аутсорсинг». Систематизированы точки зрения ученых к определению «аутсорсинга» в научной литературе, сформулировано авторское определение термина «аутсорсинг» в контексте предлагаемого собственного подхода. Процесс управления предприятием зависит от конкретных условий и ситуаций, поэтому основой управленческих решений должен быть анализ различных ситуационных факторов и их влияния на функционирование предприятия, что создает условия для дальнейшего исследования особенностей аутсорсинга.

Ключевые слова: аутсорсинг, снижение расходов, конкурентоспособность, эффективность аутсорсинга.

L. A. Polyvana, Cand. Econ. Sci. (Kharkiv National University of Agriculture named after Peter Vasilenko). Situational approach the definition of «outsourcing».

Summary. In the scientific and business – circles are now increasingly negotiate the concept of outsourcing, practical and theoretical aspects of it. Objectives: To investigate and systematic approach to the definition of «outsourcing» to justify their advantages and disadvantages, propose a new approach to the concept of outsourcing. The systematic point of view of scientists to the definition of «outsourcing» in the scientific literature, formulated his own definition of the term «outsourcing» in the context of the proposed own approach. The process of enterprise management depends on the specific circumstances and situations, so the basis for management decisions should be an analysis of various situational factors and their impact on the functioning of the enterprise, which creates conditions for further studies of the outsourcing.

Keywords: outsourcing, reduce costs, competitiveness the effectiveness of outsourcing.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МЕРЕЖЕВОЇ ВЗАЄМОДІЇ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

М. В. БОСОВСЬКА, кандидат економічних наук
(Київський національний торговельно-економічний університет)

Анотація. У статті доведено необхідність формування мережевої взаємодії між суб'єктами туристичної діяльності як важливого напрямку розвитку інтеграційних процесів на рівні підприємств. Мета статті – обґрунтувати методологічні положення та практичні рекомендації щодо формування та розвитку мережевих структур у туризмі. Розроблено методологію формування та розвитку мережевих структур у туризмі на основі структурно-логічного підходу, здійснено систематизацію етапів змістовної та функціональної інтерпретації процесів мережевої взаємодії туристичних підприємств. Розуміння методології мережевої взаємодії дозволило виокремити та обґрунтувати необхідність узгодження загальної стратегії розвитку мережі (корпоративної), стратегії розвитку агентів-учасників (бізнес-одниць) і стратегії розвитку окремих стратегічних напрямів діяльності (портфельної). Теоретично обґрунтовано комплексні методологічні засади формування та розвитку мережевої взаємодії туристичних підприємств на основі структурно-логічного підходу.

Ключові слова: інтеграція, інтеграційний процес, інтеграційна взаємодія, мережеві структури, міжфірмові мережі, ефективність, мережевий підхід.

Стійкий і зростаючий розвиток суб'єктів туристичного бізнесу на засадах мережевої інтеграції – це концептуальний підхід до розвитку туристичного підприємства, що набув широкого визнання у світі та підтвердив своє практичне значення в Україні та залишається найбільш перспективним напрямом реалізації внутрішніх стратегічних можливостей туризму. Зазначені структури можна розглядати, з одного боку, як високий ступінь розвитку інтеграційних процесів (учасниками є окремі юридичні та фізичні особи в галузі туризму); з іншого – як інноваційна форма взаємодії підприємств, заснована на мережевих принципах співпраці. На етапі зростання важливості розвитку мережевих форм організації бізнесу необхідною умовою прискорення формування цих процесів, забезпечення їх ефективної реалізації шляхом стійкого економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності суб'єктів – учасників мережевих формувань, є формалізація методологічних засад розвитку мережевих формувань з урахуванням галузевої специфіки в туризмі.

Узагальнення наукових досліджень мережевої форми організації бізнесу дозволило виокремити такі напрями методологічного та теоретичного обґрунтування процесів мережевої взаємодії підприємств: сутнісно-змістовне наповнення мережевої форми інтегрування (Б. Мільнер) [1, с. 379]; управління мережевими структурами (В. Катенев) [2, с. 95]; іманентні ознаки та характеристики мережевих формувань [3, с. 128]; класифікація та типологія мереж (О. Драчева, А. Лібман) [4]; методичні підходи до формування консолідованих знань і компетентностей (Г. Досі, С. Вінтер, Д. Тис) [5]. Разом із тим треба визнати, що для української наукової думки поки не характерне включення проблем розвитку мережевих відносин до пріоритетних напрямів наукових досліджень. Перш за все це пов'язано з тим, що зазначені форми організації підприємницької діяльності є принципово новим явищем як для сфери туризму, так і для української економіки загалом. При цьому мережеві відносини визначається не як самостійний об'єкт дослідження, а як складова певної проблеми (правової, управлінської, маркетингової, фінансової

тощо). Крім того, потрібно поглибити наукові дослідження, присвячені розробленню науково-методологічних засад розвитку мереженої взаємодії, проблемам формування організаційно-економічних механізмів їх діяльності як на рівні мережевих утворень, так і окремих підприємств-учасників у сучасних умовах, що зумовлює актуальність наукових розробок у задекларованому напрямі.

Метою статті є обґрунтування методологічних положень і практичних рекомендацій щодо формування та розвитку мережевих структур у туризмі.

На етапі зростання важливості розвитку мережевих форм організації бізнесу необхідною умовою прискорення формування цих процесів, забезпечення їх ефективної реалізації шляхом сталого економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності суб'єктів – учасників мережевих формувань є поглиблення методологічних засад розвитку мережевих формувань в туризмі.

Для дослідження методологічного базису створення та розвитку мережевих структур сформовано дослідницьку позицію, що це завдання об'єктивно можна виконати, проаналізувавши економічні міждисциплінарні концепції управління підприємствами, що є найбільш значущими для виконання завдання зі створення унікальних компетентностей і формування стійких конкурентних переваг. Дотримуючись означеної наукової позиції, розроблено структурно-логічний порядок формування мереж (рис. 1).

Етап 1 – «Узагальнення, систематизація та синтез міждисциплінарних теоретичних концепцій та підходів, положення яких визначають практичний аспект розв'язання проблеми» дозволяє створити теоретичні передумови для формування мережевих структур, виявити концепції, окремі положення яких вносять певний вклад у вивчення та пояснення мережевих засад організації бізнесу, специфіки управлінських процесів, спрямованих на створення унікальних компетентностей і формування конкурентних переваг. При узагальненні теоретичних надбань, які створили інформаційну основу прийняття управлінських рішень щодо розвитку мереженої співпраці, за основу було

взято такі характеристики сучасних концепцій управління, які відображають: глобалізаційні та консолідаційні процеси; особливості та значимість використання матеріальних і нематеріальних активів (ключових компетентностей), інтелектуалізацію управлінських процесів; інформаційну та інноваційну складову розвитку мережевих структур; економічну складову на основі емерджентності.

На етапі 2 – «Методологічному» здійснюється стратегічна діагностика внутрішнього потенціалу (центральної компанії та підприємств-учасників) і зовнішніх можливостей і загроз. За результатами аналітичних досліджень формується стратегічні цілі та здійснюється розробка проекту створення мережі (розробка бізнес-моделі об'єднаної компанії) та її стратегії розвитку (сценаріїв); відбувається затвердження програм реалізації проекту.

До основних факторів, що визначають позицію стратегічного центру у формуванні мереженої взаємодії, варто зарахувати [6, с. 37–39; 7]: стратегічні наміри (обґрунтованість цільових орієнтирів) і стратегічний потенціал (об'єктивна оцінка матеріальних активів, ризиків, ефективності бізнес-процесів). Крім того, до ключових факторів [6, с. 37–39] пропонується зараховувати нематеріальні активи (клієнтська база, імідж і репутація, відносини з партнерами, інвесторами, органами влади тощо). На нашу думку, на основі результатів діагностики стану ключових факторів можна вибрати сценарій розвитку мережі.

Сценарії розвитку мережевих структур базуються в межах вибору одного з трьох альтернативних напрямів поведінки агента залежно від стратегічних потреб.

До першої групи сценаріїв належать моделі розвитку, що припускають спільне раціональне формування компетентностей на основі використання та перерозподілу між суб'єктами наявного потенціалу ресурсів без їх кількісної зміни. Це зумовлює порівняно невеликі витрати на реалізацію бізнес-проекту формування мережі та створює резерви для отримання додаткових доходів (прибутку), що пов'язано як зі збільшенням обсягу надання послуг (мобілізації ресурсів, повного використання та за діяння потенціалу), так і зі збільшенням рент-

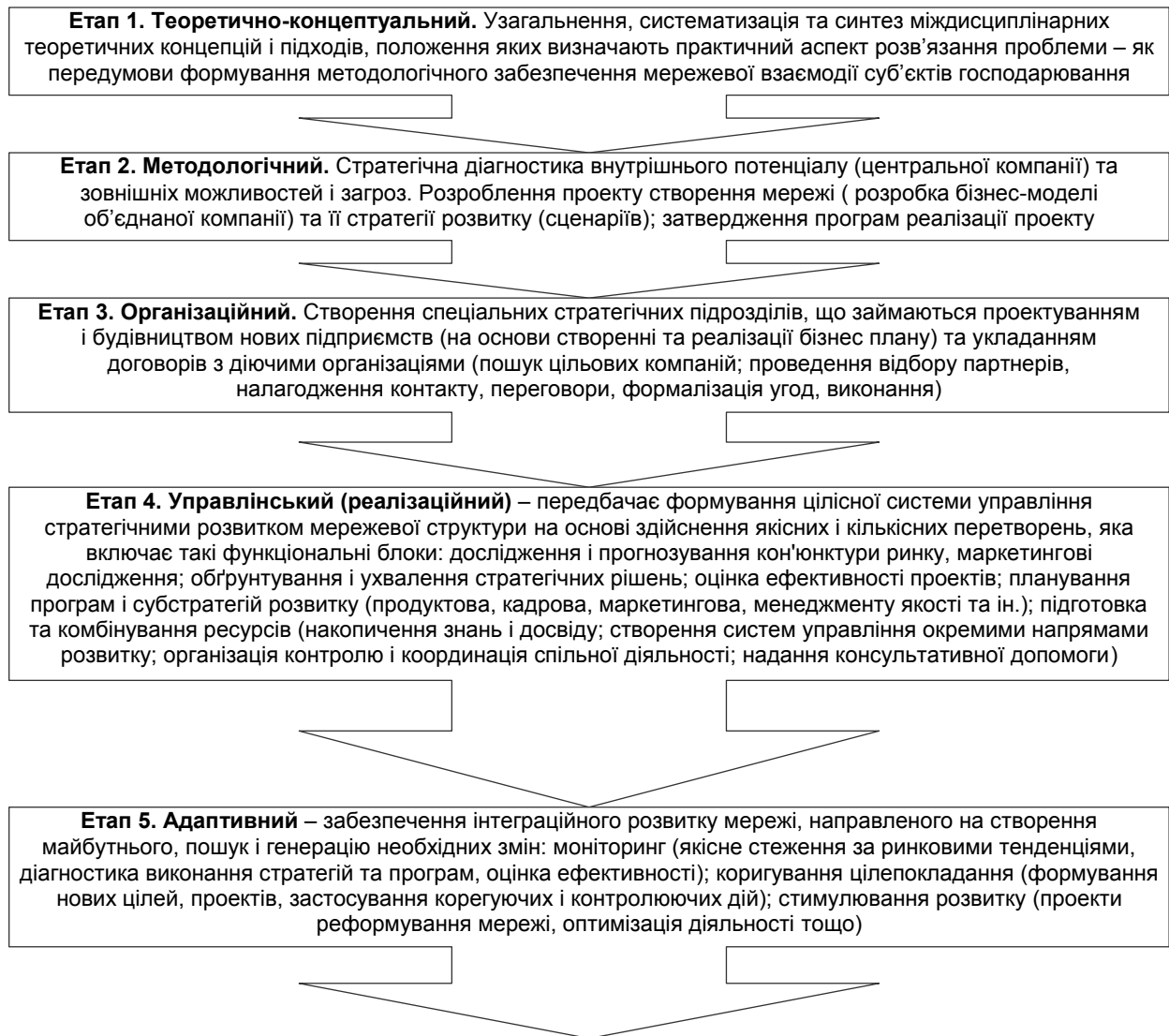

Рис. 1. Структурно-логічний порядок формування та розвитку мережевих структур у туризмі (розробка автора)

них платежів – (орендна плата власникам ресурсу).

Друга група сценаріїв формування мережевих структур припускає спільне використання ресурсного потенціалу на основі зменшення його обсягу (за рахунок економії ресурсів, використання ефекту масштабу, суміщення певних управлінських функцій). Ці сценарії характеризуються як додатковими доходами, що зумовлені реалізацією потенційних можливостей і незадіяних активів, так і зменшенням витрат на основі зниження сукупних витрат і пошуку резервів економії.

Третя група сценаріїв – спільні стратегії зі збільшення ресурсного потенціалу (спіль-

не придбання, реалізація кредитних програм тощо) Ці сценарії характеризуються як зростанням витрат, так і зростанням ефектів діяльності підприємств у мережевих структурах. Витрати й результати реалізації сценаріїв мережевих структур необхідно зіставляти у процесі вибору варіанта розвитку, оскільки кожен із них обумовлює як зростання витрат, так і зміну ефективності використання ресурсного потенціалу.

Етап 3 «Організаційний» – передбачає реалізацію організаційних заходів шляхом створення спеціальних стратегічних підрозділів, що займаються проектування і будівництвом нових підприємств (на основі створенні та ре-

алізації бізнес плану) та формалізацією відносин (укладанням договорів контрактів, угод) з діючими організаціями (пошук цільових компаній; проведення відбору партнерів, встановлення контакту, переговори, формалізація угод, виконання

Етап 4 Управлінський (реалізаційний) – передбачає формування цілісної системи управління стратегічними розвитком мережевої структури на основі реалізації змін, здійснення якісних і кількісних перетворень, що включає такі функціональні блоки: дослідження і прогнозування кон'юнктури ринку, маркетингові дослідження; обґрунтування і ухвалення стратегічних рішень; оцінку ефективності

проектів; формування програм і субстратегій розвитку (продуктова, кадрова, маркетингова, менеджменту якості та ін.); підготовку та комбінування ресурсів (накопичення знань і досвіду); створення систем управління окремими напрямками розвитку; організацію контролю і координацію спільної діяльності; надання консультативної допомоги.

Важливим функціональним напрямом цього етапу має стати узгодження загальної стратегії розвитку мережі (корпоративної) та інтересів агентів-учасників (бізнес-одиниць). Графічно процес управління мережевою організацією як складною ринковою системою представлено на рис. 2.

		Конкурентна позиція	
		Слабка	Сильна
Темпи зростання ринку	Високий	<ul style="list-style-type: none"> - взаємодія з агентами, що займаються спорідненими видами діяльності (збільшення обсягу діяльності) - приєднання до вертикальної мережі (посилую конкурентні позиції фірми) - горизонтальні мережі (для посилення ключових компетентностей) - зовнішня орієнтація (місцеві ринки, кластерна співпраця) - співпраця з близькими за масштабами суб'єктами аналогічних видів діяльності (нові можливості, розподіл функцій) - реорганізація 	<ul style="list-style-type: none"> - концентрація в галузі (власні структури, франчайзингові системи (франчайзер) - експансія (ринку) - брендинг (єдиний бренд, портфель брендів) - вертикальні мережі (для переносу в них досвіду та знань з базової галузі) - горизонтальна диверсифікація (посилую ключові компетенції) - віртуальні мережі, оболонкові (інтегратор) (стратегічні можливості, повне використання потенціалу)
	Низький	<ul style="list-style-type: none"> - групування навколо великої фірми (економія витрат, конкурентні переваги) - віртуальні мережі, оболонкові (інтегрований суб'єкт) (пошук та за діяння додаткових ресурсів та можливостей, економія витрат) (для посилення конкурентних переваг) - внутрішня орієнтація (ціна, якість, маркетинг, унікальність) - вертикальна інтеграція (зміцнює ринкові позиції) - вихід з ринку - ліквідація 	<ul style="list-style-type: none"> - експансія (нові ринкові можливості) - входження до мережі зі стратегічним центром (економія витрат, конкурентні переваги) - конгломеративна інтеграція - спільні підприємства в нових галузях - вертикальна інтеграція (якщо це посилую конкурентні позиції фірми) - концентрація (зростання за рахунок відвоювання частки ринку у слабких конкурентів)

Рис. 2. Корпоративні стратегії туристичного підприємства щодо вибору напрямку розвитку мережевої співпраці (розробка автора)

У межах цього процесу визначено 3 рівні: стратегічний (корпоративний), бізнес-рівень (функціональний) і оперативний (портфельний). В основу формування корпоративної стратегії покладено реалізацію місії та між-організаційних цілей. Реалізація корпоративного рівня управління базується на формуванні стратегії конкуренції мережі, стратегії розвитку мережі та загальних функціональ-

них стратегій мережі (ресурсної, кадрової, інноваційної, інвестиційної, маркетингової та ін.). Бізнес-рівень описує стратегію розвитку конкретного агента у складі мереженої структури. Оперативний рівень (портфельний) передбачає розробку стратегії розвитку окремих напрямів діяльності та стратегій розвитку окремих бізнес-одиниць, які мають бути узгоджені зі стратегічним рівнем. Вибір стратегії

управління розвитком мережевої взаємодії рекомендуємо здійснювати на основі модифікації моделей А. А. Томпсон, А. Дж. Стрикленд [8, 9]. Згідно з розробленою матричною моделлю можна здійснити визначення позиції підприємства у полі інтеграційної взаємодії, яка розраховується на основі двох критеріїв: «конкурентної позиції» та «темтів зростання ринку» та дозволяє прогнозувати альтернативні варіанти стратегічних управлінських рішень щодо розвитку мережевих відносин. Унаслідок такого зіставлення сформовано чотири стратегічні ситуації, на основі вибору яких самостійне підприємство може реалізу-

вати стратегії конкуренції на основі мережевої форми організації бізнесу та здійснювати вибір перспектив консолідованого розвитку.

Механізм управління мережевою структурою представлено в табл. 1. Він розгортається на основі реалізації чотирьох функціональних блоків управлінських впливів на мережеву взаємодію агентів: інформаційно-аналітичного, планово-прогностичного, організаційно-регламентуючого та контрольного. В межах кожного блоку розкрито такі процеси управління: створення портфеля взаємовідносин між агентами, підтримка та координація взаємовідносин, управління ризиками.

Таблиця 1

Механізми управління взаємодією агентів у межах мережевої туристичної організації (розробка автора)

Функціональні блоки управління	Процеси управління		
	Управління портфелем взаємовідносин	Підтримка взаємовідносин	Управління ризиками
Інформаційно-аналітичний	Дослідження ринку потенційних партнерів; виявлення потенційних учасників; аналіз конкурентної сили і компетентності агентів; виявлення бажаних бізнес-партнерів; створення інформаційної системи підтримки відносин; створення інформаційної бази партнерів	Створення інформаційної системи підтримки стратегічного управління; створення системи підтримки прийняття оперативних управлінських рішень; формування єдиного інформаційного простору; оцінка ресурсного потенціалу, його консолідація та перерозподіл; сегментація споживачів, постачальників; уніфікація вимог до послуг	Ідентифікація ризиків взаємодії та причин їх виникнення
Планово-прогностичний	Прогнозування тенденцій стратегічного розвитку; формування портфеля агентів; формування цільових орієнтирів діяльності; розробка набору стратегій взаємодії агентів; розробка субстратегій розвитку взаємодії (функціональних); створення системи стратегічного розвитку відносин; заходи щодо реалізації стратегій	Розробка системи цілей управління мережею; розробка оперативних стратегій (ресурсна, маркетингова, кадрова, логістична, товарна, цінова); планування управлінських дій і розроблення стандартів щодо виконання операційних процесів: (комунікації, продукт, система збуту; система постачання)	Вибір методів управління ризиками та розробка стратегій їх нівелювання
Організаційно-регламентуючий	Реорганізація організаційної структури; створення спеціальних стратегічних підрозділів (координаційних центрів);	Створення адаптивної бізнес-мережі; організація комунікацій; організація взаємодії зі стратегічним центром;	Розподіл функцій, прав і відповідальності ризик-менеджменту між виконавцями (працівниками)

Продовж. табл. 1

Функціональні блоки управління	Процеси управління		
	Управління портфелем взаємовідносин	Підтримка взаємовідносин	Управління ризиками
	формування корпоративних стандартів розроблення системи менеджменту якості; розробка системи стимулювання, розподілу прибутків; розробка документів, що регламентують процеси взаємодії (положення, процедури, інструкції тощо); укладання контрактів між агентами	організація логістичної взаємодії з іншими агентами	
Контрольний	Створення системи моніторингу взаємовідносин; оцінка результативності інтегрування; оцінка конкурентоспроможності мережевого утворення; оцінка якості реалізації стратегій взаємодії; оцінка ефективності спільної діяльності; контроль виконання договірних зобов'язань	Оцінка ефективності використання ресурсів; контроль за процесами виробництва та реалізації туристичного продукту; контроль за якістю управління, дотриманням корпоративних стандартів, вимог систем якості; виявлення резервів ресурсів; контроль виконання замовлень; оцінка якості комунікацій	Контроль за ризиками взаємодії агентів мережі; оцінка виявлених ризиків на основі кількісного визначення рівня ризику; оцінка ефективності процесу управління ризиками

Етап 5 – «Адаптивний» сприяє забезпеченню подальшого інтеграційного розвитку мережі, направлено на створення майбутніх перспектив, пошук і генерацію необхідних організаційних і економічних змін на основі моніторингу ринкових тенденцій і виявлення внутрішніх можливостей, резервів, потреб. Важливим функціональним блоком робіт на цьому етапі є оцінка ефективності мережевої взаємодії, яка створює можливості для діагностики досягнення цілей, коригування стратегій і програм розвитку, стимулювання подальшого розвитку мережі.

Отже, проблему формування мережевої взаємодії туристичних підприємств визначено пріоритетним напрямом зростаючого розвитку економічних суб'єктів у туризмі та важливою складовою економічних досліджень, які поглиблюють методологічні підходи та формують дієві рекомендації щодо реалізації зазначених відносин.

З метою поглиблення теоретико-методологічних засад розвитку мережевих форм органі-

зації підприємницької діяльності розроблено методологію формування та розвитку мережевих структур у туризмі на основі структурно-логічного підходу, здійснено систематизацію етапів змістовної та функціональної інтерпретації процесів мережевої взаємодії туристичних підприємств. Розуміння методології мережевої взаємодії дозволило виокремити загальну стратегію розвитку мережі (корпоративну), стратегію розвитку агентів-учасників (бізнес-одиниць) і стратегію розвитку окремих стратегічних напрямів діяльності (портфельну). Вибір стратегії розвитку мережевої взаємодії агентів рекомендовано здійснювати на основі модифікації матричної моделі А. А. Томпсона, А. Дж. Стрикленда, що дозволило сформувати альтернативи стратегічного розвитку та реалізувати стратегічні ринкові можливості агента на основі розрахунку позиції підприємства у полі інтеграційної взаємодії на основі двох критеріїв: «конкурентної позиції» та «темів зростання ринку». Приділено увагу розкриттю механізм управління

мережевою структурою на основі реалізації чотирьох функціональних блоків управлінських впливів на агентів: інформаційно-аналітичного, планово-прогностичного, організаційно-регламентуючого та контрольного в розрізі процесів управління: створення портфеля взаємовідносин між агентами, підтримка та координація взаємовідносин, управління ризиками. Подальші дослідження в задекларованому напрямі мають бути спрямовані на поглиблення методологічних засад щодо оцінки результативності формування мережевої взаємодії економічних суб'єктів в туризмі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мильнер Б. З. Теория организации : [учебник] / Б. З. Мильнер. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 480 с. – (Серия «Высшее образование»).
1. Milner B. Z. Teoriya organizatsii : [uchebnik] / B. Z. Milner. – [3-e izd., pererab. i dop.]. – M. : INFRA-M, 2002. – 480 s. – (Seriya «Vyisshie obrazovanie»).
2. Катенев В. И. Перспективы развития сетевой экономики в условиях формирующегося общества знаний / В. И. Катенев // Проблемы современной экономики. – 2007. – № 2 (22). – С. 90–95.
2. Katenev V. I. Perspektivy razvitiya setevoy ekonomiki v usloviyah formiruyushegosya obshchestva znaniy / V. I. Katenev // Problemyi sovremennoy ekonomiki. – 2007. – № 2 (22). – S. 90–95.
3. Катькало В. С. Сетевые стратегии гостиничного бизнеса / В. С. Катькало, В. Н. Шемракова. – С. Пб. : Высшая школа менеджмента СПбГУ, 2008. – 384 с.
3. Katkalo V. S. Setevyie strategii gostinichnogo biznesa / V. S. Katkalo, V. N. Shemrakova. – S. Pb. : Vyisshaya shkola menedzhmenta SPbGU, 2008. – 384 s.
4. Драчева Е. Л. Проблемы определения и классификации интегрированных корпоративных структур / Е. Л. Драчева, А. М. Либман // Менеджмент в России и за рубежом. – 2001. – № 4. – С. 12–21.
4. Dracheva E. L. Problemyi opredeleniya i klassifikatsii integrirovannykh korporativnykh struktur / E. L. Dracheva, A. M. Libman // Menedzhment v Rossii i za rubezhem. – 2001. – № 4. – S. 12–21.
5. Dosi G. Toward a theory of corporate coherence. Technology and enterprise in historical perspective / G. Dosi, S. Winter, D. Teece // Oxford : Clarendon Press, 1992. – 343 p.
5. Баккер Г. Как успешно объединить две компании / Ганс Баккер, Джерен Хелминк ; [пер. с англ. Т. И. Митасова ; науч. ред. Г. А. Ясницкий, А. Г. Ясницкая]. – Минск : Гревцов Паблицер, 2008. – 288 с.
5. Bakker G. Kak uspeshno ob'edinit dve kompanii / Gans Bakker, Dzheren Helminik ; [per. s angl. T. I. Mitasova ; nauch. red. G. A. Yasnitskiy, A. G. Yasnitskaya]. – Minsk : Grevtsov Pablisher, 2008. – 288 s.
7. Депамлис Дональд. Слияния, поглощения и другие способы реструктуризации компаний. Процесс, инструментарий, примеры из практики, ответы на вопросы : [пер. з англ.]. / Дональд Депамлис. – 3-е изд. – М. : ЗАО «Олимп-Бизнес», 2007. – 960 с. : ил.
7. Depamfilis Donald. Sliyaniya, pogloscheniya i drugie sposobyi restrukturizatsiya kompaniy. Protsess, instrumentariy, primeryi iz praktiki, otvetyi na voprosy : [per. z angl.]. / Donald Depamfilis. – 3-e izd. – M. : ZAO «Olimp-Biznes», 2007. – 960 s. : il.
8. Томпсон А. А. Стратегический менеджмент: концепции и ситуации : учеб. для вузов / А. А. Томпсон, А. Дж. Стрикленд ; [пер. с 12-го англ. изд.]. – М. : ИНФПА-М, 2007. – 928 с.
8. Tompson A. A. Strategicheskii menedzhment: kontseptsii i situatsii : ucheb. dlya vuzov / A. A. Tompson, A. Dzh. Striklend ; [per. s 12-go angl. izd.]. – M. : INFPA-M, 2007. – 928 s.
9. Кэмпбел Д. Стратегический менеджмент : учебник : [пер. з англ.] / Д. Кэмпбел, Дж. Стоунхаус, Б. Хьюстон. – М. : ООО «Издательство проспект», 2003. – 336 с.
9. Kempbel D. Strategicheskii menedzhment : uchebnik : [per. z angl.] / D. Kempbel, Dzh. Stounhaus, B. Nyuston. – M. : OOO «Izdatelstvo prospekt», 2003. – 336 s.

М. В. Босовская, кандидат экономических наук (Киевский национальный торгово-экономический университет). **Методологические основы сетевого взаимодействия туристических компаний.**

Аннотация. В статье доказана необходимость формирования сетевого взаимодействия между субъектами туристической деятельности как важного направления развития интеграционных процессов на уровне предприятий. Цель статьи – обосновать методологические положения и практические рекомендации по формированию и развитию сетевых структур в туризме. Разработана методология формирования и развития сетевых структур в туризме на основе структурно-логического подхода, осуществлена систематизация этапов содержательной и функциональной интерпретации процессов сетевого взаимодействия туристических предприятий. Понимание методологии сетевого взаимодействия позволило выделить и обосновать необходимость согласования общей стратегии развития сети (корпоративной), стратегии развития агентов-участников (бизнес-единиц) и стратегии развития отдельных направлений деятельности (портфельной). Теоретически обоснованно методологию формирования и развития сетевого взаимодействия туристических предприятий на основе структурно-логического подхода.

Ключевые слова: интеграция, интеграционный процесс, интеграционное взаимодействие, сетевые структуры, межфирменные сети, эффективность, сетевой подход.

M. V. Bosovskaya, Cand. Econ. Sci. (Kiev National University of Trade and Economics). **Methodological frameworks of network interaction of tourism companies.**

Summary. The article is dedicated to proving the necessity of the formation and the development of network structures in the tourism sector entities as an important direction of the company integration process development. Aims and Objectives: the substantiation of methodological frameworks and practical recommendations regarding the formation and the development of network structures in the tourism sector. The author has developed a methodology of formation and development of network tourism structures on the basis of the structural and logical approach and has systematized stages of the content and functional interpretation of processes of the network interaction of tourism companies. The comprehension of the network interaction methodology has enabled to substantiate the necessity of bringing a general strategy of network development (corporate one), strategies of development of agents-members (business-units), and single strategic activity directions (portfolio ones) into coherence. The article theoretically substantiates complex methodological frameworks of the formation and the development of network interaction of tourism companies on the basis of the structural and logical approach. The obtained research results conduce to the improvement of a management activity within tourism network structures, namely to building the network interaction, the choice of an integration strategy, the formation of network interaction process management mechanisms.

Keywords: integration, integration process, integration interaction, network structure, intercompany network, hierarchy, effectiveness, network approach.

III. ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ

УДК 336.71; 330.131.7

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ СИСТЕМНИХ РИЗИКІВ НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

С. П. ПРАСОЛОВА

(Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»)

Анотація. *Мета статті – розкрити зміст і складові діагностики основних системних ризиків у системі управління фінансовою безпекою банків, орієнтованої на протидію їх банкрутства. Необхідним елементом фінансової безпеки банку визнано систему діагностики основних системних ризиків за відхиленнями їх окремих індикаторів від порогових значень у механізмі протидії банкрутства банків. Для забезпечення фінансової безпеки діяльності вітчизняних банків запропоновано модель її діагностики, орієнтовану на визначення рівня їх захищеності від негативного впливу основних системних ризиків для протидії банкрутства.*

Ключові слова: *фінансова безпека банку, системні ризики, ризик ліквідності, кредитний ризик, ризик недоотримання прибутку, протидія банкрутству, діагностика.*

На початку ХХІ ст. глобалізація фінансової сфери, проявляючись у розвитку ринку євровалют, системи транснаціональних банків, формуванні розгалуженої мережі офшорів і глобальних комп'ютерних мереж, забезпечує миттєві переміщення капіталів і може спричинити руйнування навіть стійких економічних систем. Необхідність нівелювання таких негативних наслідків глобалізації обумовлює створення адекватної концепції національної безпеки, базовими елементами якої є економічна та фінансова безпека, безпека банківської діяльності.

Першим етапом роботи системи фінансової безпеки банків є здійснення фінансової діагностики банку на предмет оцінки рівня його фінансової безпеки. Як зазначається у працях А. О. Єпіфанова, О. Л. Пластун, В. С. Домбровського, В. К. Гіжевського, М. П. Стрельбицького та інших. Така оцінка здійснюється шляхом розрахунку ряду фінансових показ-

ників, виявлення та оцінки внутрішніх і зовнішніх ризиків банку, а також проблемних аспектів у його діяльності [3, 8]. При цьому для забезпечення стабільності та безпеки фінансово-економічної системи ключовим завданням стає дослідження основних проявів саме системних ризиків, які зумовлюють необхідність накопичення банками додаткових обсягів капіталу й резервів і перешкоджають відновленню дохідності банківської діяльності, що гальмує вихід як окремих банків, так і банківських систем із кризового стану.

Більшість наукових підходів до визначення системних ризиків, які пропонують зарубіжні вчені П. Купик, Д. Никерсон [10], П. Моліне [11], фахівці міжнародного валютного фонду [9] та інші, зосереджують увагу на негативних наслідках реалізації системного ризику на макроекономічному рівні, а отже, – дестабілізації всієї фінансово-кредитної системи та розкриття потенціалу впливу на реальний

сектор економіки. Мова йде про втрату фінансової безпеки банківського сектора економіки через вплив системного ризику, зумовленого макроекономічними чинниками (наприклад, зовнішнє вторгнення військ з Росії, зміна політичної ситуації тощо), які є малопередбачуваними, але можуть значною мірою впливати на реальний сектор економіки. Мінімізація таких системних ризиків, на нашу думку, пов'язана з модернізацією системи регулювання і нагляду відповідно до сучасних тенденцій у сфері фінансової політики. Першочерговою метою такої модернізації має стати не просто контроль за системним ризиком у фінансовій сфері, а упереджений аналіз процесів накопичення ризиків у фінансовій системі, які здатні перетворитися у глобальний системний ризик, тому потрібно проводити ґрунтовні дослідження.

З іншого боку, такі науковці як А. Ковалюк [4], С. Г. Арбузов, Ю. В. Колобов, В. І. Міщенко, С. В. Науменкова [1] та інші визначають системний ризик як ситуацію, яка виникає внаслідок неспроможності одного чи декількох фінансових інститутів виконувати своєчасно і в повному обсязі свої зобов'язання перед контрагентами, що стає причиною банкрутства (розбалансування діяльності та неплатоспроможності) інших учасників грошово-фінансових відносин або функціонування фінансової системи загалом.

Тобто у цьому випадку дії окремої інституції (зокрема, банкрутство одного банку) як локальної проблеми можуть набути системного характеру, тобто бути детонаторами виникнення системного ризику, який спричинить банкрутство інших банків, навіть якщо вони спочатку були платоспроможними. Дію таких системних ризиків ще називають ризиком поширення кризових явищ. Нівелювання суттєвих впливів такого ризику потребує розробки дієвих механізмів протидії банкрутства окремих банків на основі адекватної діагностики тих основних системних ризиків, які мають вирішальний вплив на фінансову безпеку їх діяльності.

Мета статті полягає у теоретичному і практичному дослідженні сутності та проблем діагностики основних системних ризиків у сис-

темі управління фінансовою безпекою банків, орієнтованої на протидію їх банкрутства.

На сьогодні не існує єдиного загальноприйнятого визначення системного ризику. Найбільш поширені підходи описують його як імовірність виникнення масштабних системних подій негативного характеру, що впливають на діяльність системно важливих посередників і ринків (включаючи відповідну інфраструктуру). Каталізаторами таких подій можуть бути екзогенні шоки (системні чи локальні), що походять з-поза меж фінансової системи. Поряд з тим, спричинити системний ризик можуть і ендогенні шоки, що з'явилися у самій фінансовій системі і мають фінансовий характер.

Системні події вважаються масштабними у тому випадку, коли можуть призвести до банкрутства фінансових посередників або порушити стабільність фінансових ринків. Мова йде про те, що ймовірність настання системних подій несприятливого характеру, викликаних екзогенними чи ендогенними шоками, які спричиняють нестабільність фінансового ринку можуть призвести до неплатоспроможності значної кількості взаємозалежних фінансових посередників сектора. Зокрема, саме остання глобальна криза продемонструвала вразливість банківської системи України щодо поширення системних ризиків.

При цьому стабілізація вітчизняної банківської системи у посткризовий період значною мірою була досягнута коштом більш консервативної кредитної стратегії в умовах жорстких регулятивних вимог з боку Національного банку України (НБУ), підвищеної схильності до мінімізації ризиків замість розширення кредитування та концентрації зусиль на погашенні боргів. Ключовою проблемою вітчизняної банківської системи на етапі виходу із кризи стало необхідність відновлення рівня прибутковості й обсягу доходів за вкрай обмежених можливостей прибутково розмістити кошти та жорсткого контролю за ризиковими операціями, що відповідно знижує їх прибутковість.

Ця проблема зумовлена тим, що ризик як вартісний вираз імовірності подій тим більший, чим більша можливість отримати прибуток. Отже, отримати прибуток можна у разі,

якщо ймовірність зазнати втрат буде зведена до мінімуму. При цьому основним показником, який характеризує ефективність банку з погляду його фінансової безпеки, є відношення прибутку до середньорічної величини активів (у міжнародній практиці це показник рентабельності активів ROA). Застосування цього показника є доречним, оскільки решта всіх інших показників ефективності управління активами є вторинними щодо рентабельності активів. Крім того, інші показники визначаються політикою банку та стратегією керівництва у сфері управління активами.

Враховуючи те, що погіршення фінансового стану та збитковість окремих банків унаслідок макроекономічних проблем може призвести до поширення цього явища на інші фінансові установи та набути системного характеру, проаналізуємо основні причини, які зумовили банкрутство окремих банків України (зокрема, ПАТ «Банк Форум» та ПАТ «Брокбізнесбанк», що знаходяться у стані ліквідації [2, 6, 7]) у 2014 р.

З табл. 1 видно, що прибутковість банківської системи України так і не відновилося у посткризові 2012–2013 рр. до рівня передкризового періоду (за рівнем прибутковості активів 0,12 % у 2013 р. проти 1,03 % у 2008 р., а за рівнем прибутковості власного капіталу, від-

повідно, 0,81 % проти 8,51 %). Якщо окремі системні банки, діяльність яких була збитковою протягом 2009–2010 рр. (наприклад, ПАТ «Райффайзен банк Аваль»), мали достатній запас фінансової міцності та змогли відновити власну ефективність, а окремі, – були реорганізовані та перейшли у державну власність (наприклад, ПАТ «Укрпромбанк» та «Укргазбанк»), то інші банки так і не змогли запобігти значним втратам [5].

А саме, як свідчать дані табл. 1, окремі банки, такі як ПАТ «Банк Форум», маючи неякісний склад кредитного портфеля, накопичували значний обсяг збитків у власних балансах (за даними звітності ПАТ «Банк Форум» обсяг непокритого збитку у структурі власного капіталу зріс із 304,35 млн грн у 2008 р. до 5 550,85 млн грн у 2013 р. [6]) за відповідних негативних значень рентабельності активів та власного капіталу. На кінець аналізованого періоду це призвело до фактичної втрати цим банком функції фінансового посередника, про що свідчить досягнення негативних значень чистої процентної маржі (–3,217 % у 2013 р., табл. 1) при відповідному перевищенні процентних витрат за залученими депозитами над отримуваними банком процентних доходів за розміщеними кредитами та інвестиціями.

Таблиця 1

Порівняльна оцінка основних показників рентабельності банківської системи України та вибіркової групи банків, які стали банкрутами за 2008–2013 рр., %*

Показники	2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік
1. Значення для банківської системи України:						
- рентабельності активів (ROA), %	1,03	–4,38	–1,45	–0,76	0,45	0,12
- рентабельність власного капіталу (ROE), %	8,51	–32,52	–10,19	–5,27	3,03	0,81
- чиста процентна маржа(у співвідношенні до середньорічних активів), %	5,30	6,21	5,79	5,32	4,51	*
2. Значення для ПАТ «Брокбізнесбанк»:						
- рентабельності активів (ROA), %	0,518	0,118	0,330	0,131	0,008	–0,09
- рентабельність власного капіталу (ROE), %	2,941	0,772	2,257	0,953	0,054	–0,226
- чиста процентна маржа(у співвідношенні до середньорічних активів), %	2,760	2,618	2,630	1,143	–0,409	1,612
3. Значення для ПАТ «Банк Форум»:						
- рентабельності активів (ROA), %	–2,424	–7,603	–20,130	–6,828	–5,246	–1,473
- рентабельність власного капіталу (ROE), %	–28,007	–131,882	–413,838	–85,026	–53,918	–13,826
- чиста процентна маржа(у співвідношенні до середньорічних активів), %	4,889	4,246	2,772	5,123	1,744	–3,217

* Розраховано автором за даними Вісника НБУ [5] та звітними даними окремих банків [6, 7].

З іншого боку, такі банки як ПАТ «Брок-бізнесбанк» отримували високоризикові спекулятивні прибутки за невисокої процентної маржі (2,68 % 2009 р. проти середнього значення 6,21 % цього року за банківською системою України) (див. табл. 1). За умов більш жорсткого контролю за спекулятивними прибутками та зниження обсягів кредитування це також призвело до досягнення негативного значення чистої процентної маржі аналізованого банку у 2012 р. (-0,409 %) та до збитковості його діяльності 2013 р., коли накопичений у балансі обсяг збитку досяг -40,50 млн грн [7].

Погіршення фінансового стану та збитковість окремих банків України у посткризовому 2014 р. була зумовлена зниженням обсягів кредитування, зростанням заборгованості перед вкладниками за депозитними зобов'язаннями, що призвело до фактичної втрати ними функції фінансових посередників за негативних значень чистої процентної маржі, – основного джерела прибутковості та фінансової безпеки банківської діяльності.

На нашу думку, проаналізовані результати прибутковості активів та рівня чистої процентної маржі окремих банків порівняно із середніми значеннями у банківській системі характеризують їх уміння розпоряджатися своїми ресурсами з погляду розміру доходів, одержуваних від їх використання.

При цьому, як свідчить дослідження багатьох науковців (Гіжевського В. К., Єпіфанова А. О., Стрельбицького М. П. та інших), критерієм ефективності безпеки банківської діяльності є стабілізація фінансового стану банку на основі усунення можливостей завдання банку збитків, забезпечення його ефективної діяльності та якісної реалізації операцій і угод [3; 8, с. 44]. Мова йде про протистояння банкрутству банків як основних фінансових посередників на основі врахування екзогенних і ендегенних чинників, які спричиняють нестабільність фінансового ринку та можуть призвести до неплатоспроможності значної кількості взаємозалежних фінансових посередників сектора.

Зокрема, одним із важливих ендегенних факторів системного ризику можна вважати

широке нарощування дисбалансів у фінансовій системі впродовж певного періоду часу, як, скажімо, у випадку буму кредитування, що тривав в Україні протягом 2006–2008 рр. і спричинив критичне накопичення кредитного ризику в банківській системі країни. При цьому, з одного боку, накопичення кредитів і інших боргових зобов'язань є індикатором переходу фінансово-кредитної системи до більш насиченого грошима і фінансовими інструментами стану, а з іншого – надмірна експансія банків на кредитному ринку супроводжується відповідним зростанням частки неякісних активів. Наслідки такого явища наразі негативно впливають на багатьох посередників і ринки.

Зокрема дані табл. 2 показали, що до 2009 р. частка проблемних активів у кредитному портфелі українських банків була незначною (2,27 %). Але 2009 р. відбулося її зростання більше ніж у чотири рази (до 9,36 %). Отже, погіршення економічної ситуації у країні та світова фінансова криза значно вплинули на якість кредитного портфеля банківської системи України, особливо 2009–2010 рр. Адже саме на 2010 р. припав пік зростання частки проблемних кредитів у структурі кредитних портфелів вітчизняних банків (11,24 %). Така ситуація була зумовлена значним нарощуванням обсягів кредитних портфелів вітчизняних банків 2008 р., коли коефіцієнт співвідношення кредитів і зобов'язань досяг свого максимуму в аналізованому періоді (98,19 %), обумовивши різке зростання коефіцієнта кредитного ризику 2009 р. (57,13 %).

Досліджуючи базові тенденції змін кредитного ризику у банках, які стали банкрутами 2014 р., можемо виявити його характерні індикатори, що передували такому їх кризовому стану.

Зокрема, за даними табл. 2 можемо констатувати, що частка проблемних активів у кредитному портфелі ПАТ «Брокбізнесбанк» та ПАТ «Банк Форум» 2008 р. перевищувала її середнє значення по Україні (3,54 та 5,73 проти 2,27 % відповідно).

При цьому більш агресивна кредитна політика ПАТ «Банк Форум» у цьому році (92,27 % співвідношення кредитів і зобов'язань проти 89,80 % ПАТ «Брокбізнесбанк») обумовила

Таблиця 2

Порівняльна оцінка основних показників, які характеризують кредитний ризик банківської системи України та вибіркової групи банків, які стали банкрутами протягом 2008–2013 рр., %*

Показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
1. Значення для банківської системи України:						
- рівня проблемних кредитів у структурі кредитів наданих, %	2,27	9,36	11,24	9,61	8,89	7,70
- співвідношення проблемних кредитів і суми резервів за активними операціями** (коефіцієнт кредитного ризику), %	37,15	57,13	57,02	50,23	51,29	53,47
- коефіцієнта співвідношення кредитів і зобов'язань, %	98,19	97,68	93,87	91,83	85,12	83,96
2. Значення для ПАТ «Брокбізнесбанк»:						
- рівня проблемних кредитів у структурі кредитів наданих, %	3,54	4,85	6,88	4,59	7,54	6,64
- співвідношення проблемних кредитів і суми резервів під кредитні операції (коефіцієнт кредитного ризику), %	88,66	75,06	92,18	80,60	197,45	308,44
- коефіцієнта співвідношення кредитів і зобов'язань, %	89,80	77,18	86,28	77,40	100,99	181,91
3. Значення для ПАТ «Банк Форум»:						
- рівня проблемних кредитів у структурі кредитів наданих, %	5,73	21,99	59,96	64,37	65,82	38,31
- співвідношення проблемних кредитів і суми резервів під кредитні операції (коефіцієнт кредитного ризику), %	80,75	125,61	126,83	102,37	117,69	98,09
- коефіцієнта співвідношення кредитів і зобов'язань, %	92,27	83,55	69,30	71,72	76,85	79,75

* Розраховано автором за даними Вісника НБУ [5] та звітними даними окремих банків [6, 7].

** Для розрахунку узагальненого коефіцієнта кредитних ризиків для банківської системи України замість суми резервів під кредитні операції взято наявні опубліковані дані щодо суми резервів за активними операціями банків.

відповідне критичне нарощування частки проблемних кредитів у структурі його кредитного портфеля протягом 2009–2012 рр., досягши пікового значення 65,82 % 2012 р., що майже в 6 разів більше, ніж пікові значення цього показника в середньому по Україні (11,24 % 2010 р.). Це також обумовило і досягнення критичних значень і за коефіцієнтом кредитного ризику, рівень якого перевищував 100 % по ПАТ «Банк Форум» у 2009–2012 рр.

З іншого боку, ПАТ «Брокбізнесбанк» проводив менш агресивну кредитну політику, ніж банки України 2008–2011 рр. (за коефіцієнтом співвідношення кредитів і зобов'язань у табл. 2), але рівень коефіцієнта його кредитного ризику був значно вищим, ніж у середньому по Україні. Перевищення значення коефіцієнта співвідношення кредитів і зобов'язань в аналізованому банку 2012 р. 100 % спричинило досягнення пікових значень і за коефіцієнтом кредитного ризику протягом 2012

та 2013 рр. (197, 45 та 308,44 % за даними табл. 2).

Рівень фінансової безпеки банку безпосередньо залежить від якості його активів, яку характеризує відношення суми проблемних кредитів до загальної величини кредитного портфеля. В умовах банківської системи України, як показав аналіз табл. 2, цей показник є особливо актуальним, оскільки здатний на ранніх стадіях сигналізувати про зниження рівня фінансової безпеки.

Коефіцієнт кредитних ризиків є базовим показником, що дозволяє оцінити, чи достатньо сформованих резервів для того, щоб покрити можливі збитки від проблемних кредитів, особливо в умовах імовірного погіршення економічної ситуації у країні. Якщо значення цього коефіцієнта перевищує 60 % (пікове значення в середньому в банках України досягало 57,13 % у 2009 р., табл. 2), то це вказує на погіршення фінансової безпеки банківської установи, оскільки масове неповернення кре-

дитів може призвести до збитків і спровокувати банкрутство банку, як це сталося з ПАТ «Брокбізнесбанк» та ПАТ «Банк Форум» (значення коефіцієнта їх кредитного ризику уже 2008 р. перевищувало 80 % та в разі погіршення економічних умов стало критичним).

Отже, щоб забезпечити фінансову безпеку банку, особливу увагу необхідно приділяти не тільки якості кредитного портфеля, але й захищеності його від кредитного ризику. На нашу думку, з метою підвищення надійності та стабільності банківської системи, захисту інтересів кредиторів і вкладників комерційних банків НБУ має здійснювати більш ефективний нагляд і контроль за забезпеченням банками достатності сформованих резервів для покриття можливих збитків за проблемними кредитами.

Слід також враховувати, що негативний вплив на рівень фінансової безпеки банку має і банківський ризик ліквідності, який може посилюватися в кризових ситуаціях унаслідок необхідності «розпродажу» активів банків. Мова йде про випадки, коли низка фінансових посередників мають схожі портфелі активів.

У разі погіршення фінансового стану деяких посередників вони спробують продати такі активи, спричинивши таким чином зниження ціни на них. У такій ситуації інші учасники ринку також почнуть продавати свої активи, що розкрутить спіраль зниження цін на

активи та ускладнить як можливості торгівлі на ринку, так і доступ до ресурсів для фінансових установ і торгівців цінними паперами. Тобто погіршення економічних умов спричиняє різке скорочення наявних джерел недепозитного фінансування, спричиняє відповідне скорочення ліквідності ринку та призводить до подальшого зниження цін на активи та більш дорогих кредитів.

На наш погляд, найбільш дієвим індикатором стану ліквідності банківської установи є показник миттєвої ліквідності. Оскільки саме можливість швидко розрахуватися за поточними зобов'язаннями створює передумови для стабільної діяльності банку. Щонайменші ознаки нездатності банку виконати свої зобов'язання можуть викликати паніку серед вкладників, що, у свою чергу, може призвести до банкрутства комерційного банку.

Дані табл. 3 свідчать, що найнижче значення коефіцієнта миттєвої ліквідності по банківській системі України у 2008 р. (8,62 %) за найбільш негативного значення ризику вилучення вкладів (22,36 % у 2008 р.) спричинило кризу ліквідності уже 2009 р. та спонукало НБУ здійснювати числені рефінансування банків для підтримки їх ліквідності. Це дозволило стабілізувати ситуацію у банківському секторі країни, але виявилось, що для окремих банків цього недостатньо.

Таблиця 3

Порівняльна оцінка основних показників, які характеризують ризик ліквідності та достатність капіталу банківської системи України та вибіркової групи банків, які стали банкрутами протягом 2008–2013 рр., %*

Показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
1. Значення для банківської системи України: - високоліквідних активів (кошти на коррахунках і в касі) у процентах від суми загальних чистих активів (коефіцієнта миттєвої ліквідності), %	8,62	10,95	12,79	12,97	14,51	12,65
- ризику вилучення коштів (високоліквідні активи у процентах від суми всіх депозитних вкладень клієнтів), %	22,36	29,64	29,06	27,76	28,87	24,18
2. Значення для ПАТ «Брокбізнесбанк»: - високоліквідних активів (кошти на коррахунках і в касі) у процентах від суми загальних чистих активів (коефіцієнта миттєвої ліквідності), %	10,68	16,70	13,62	18,15	6,33	3,64

Продовж. табл. 3

Показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р..	2013 р.
- ризику вилучення коштів (високоліквідні активи у процентах від суми всіх депозитних вкладень клієнтів), %	17,60	35,66	23,51	29,66	8,68	9,69
3. Значення для ПАТ «Банк Форум»: - високоліквідних активів (кошти на коррахунках і в касі) у процентах від суми загальних чистих активів (коефіцієнта миттєвої ліквідності), %	6,16	7,66	11,99	13,85	10,67	7,71
- ризику вилучення коштів (високоліквідні активи у процентах від суми всіх депозитних вкладень клієнтів), %	18,13	17,91	21,92	20,85	14,68	10,84

* Розраховано автором за даними Вісника НБУ [5] та звітними даними окремих банків [6, 7].

Наприклад, для ПАТ «Брокбізнесбанк» та ПАТ «Банк Форум» значення дострокового вилучення коштів, у яких було більш негативним, ніж у середньому у банках України у 2008 р. (17,60 і 18,13 проти 22,36 % по Україні за табл. 3), за умови поширення дефіциту фінансових ресурсів із короткострокових на середньо- і довгострокові часові інтервали, зумовлені наявними негативними розривами між обсягами залучених депозитів і обсягами наданих кредитів, які спричинили і критичні значення коефіцієнтів миттєвої ліквідності та ризику дострокового вилучення вкладів (табл. 3):

- у ПАТ «Брокбізнесбанк» 2012 р. (6,33 та 8,68 % відповідно);
- у ПАТ «Банк Форум» 2013 р. (7,71 і 10,84 % відповідно).

Значення вказаних вище коефіцієнтів миттєвої ліквідності та ризику дострокового вилучення вкладів у банках, що стали банкрутами 2014 р., були значно гіршими, ніж у середньому по банківській системі України ще 2008 р. і стали критичними протягом 2012 та 2013 рр., обумовивши кризу їх ліквідності у 2014 р. Тобто в умовах політичної та економічної нестабільності, можливості виникнення політичної та економічної кризи, у будь-який момент можуть бути масово вилучені кошти з рахунків клієнтів банків, як це було під час кризи 2009 р. При цьому величина такого відтоку може в багато разів перевищувати ймовірну величину інструментів, за допомогою яких можна було б запобігти такому відтоку або компенсувати ризик ліквідності.

Такими інструментами є встановлення позитивних розривів ліквідності між обсягами та строками наданих кредитів і обсягами та строками залучених депозитів. Адже саме недооцінювання таких дисбалансів і спричинило кризу ліквідності та банкрутство аналізованих ПАТ «Банк Форум» і ПАТ «Брокбізнесбанк» [6, 7] та досягнення критичних значень за коефіцієнтами миттєвої ліквідності та ризику дострокового вилучення вкладів.

Результати дослідження таких системних фінансових ризиків, як кредитний ризик, ризик ліквідності та ризик недоотримання прибутку дозволяє внести пропозиції щодо вдосконалення методики розрахунку рівня фінансової безпеки діяльності банків за основними системними ризиками з визначенням їх порогових значень (табл. 4).

Отже, базою для ухвалення управлінських рішень, що дозволяють попередити кризові ситуації, а також оцінити загальну ефективність фінансово-економічної діяльності банку, є результати діагностики основних показників, які дозволяють характеризувати концентрацію основних системних ризиків і досягнутий рівень фінансової безпеки банку.

Модель такої діагностики ґрунтується на тому, що фінансова безпека банку визначається рівнем його захищеності від негативного впливу основних системних ризиків, з одного боку, та ступенем ефективності діяльності – з іншого за допомогою таких груп показників (див. табл. 4):

Таблиця 4

**Показники рівня фінансової безпеки діяльності банків,
розраховані за основними системними ризиками**

Показник	Розрахунок	Економічний зміст	Порогове значення
Ризик ліквідності			
Ліквідність (миттєва)	Високоліквідні активи / Сума загальних чистих активів	Характеризує якість і здатність банку своєчасно виконати свої зобов'язання за рахунок високоліквідних активів	> 15 %
Ризик вилучення вкладів	Високоліквідні активи / Сума всіх депозитних вкладень клієнтів	Визначає ризик вилучення коштів клієнтами банку у кризові періоди	> 20–25 %
Кредитний ризик			
Рівень проблемних кредитів	(Проблемні (прострочені) кредити / Кредитний портфель) – 100 %	Характеризує якість кредитного портфеля. Рівень простроченої заборгованості в ньому	< 5 %
Коефіцієнт кредитних ризиків	Сума проблемних кредитів / Сума резервів під кредитні операції	Рівень покриття резервами потенційних збитків від кредитних операцій	< 60 %
Коефіцієнт співвідношення кредитів і зобов'язань	Кредити / Зобов'язання	Агресивність кредитної політики банку	Оптимально –55–80 %; > 85 % – низька кредитна стійкість
Ризик недоотримання прибутків			
Рентабельність активів	Чистий прибуток / Активи середньорічні	Ефективність роботи керівництва банку. Віддача від вкладених коштів. Чим значення вище, тим краще	Не нижче середньогалузевого, > 1,5 %
Рівень чистої процентної маржі	(Процентні доходи – процентні витрати, середньорічні активи)	Загальна ефективність роботи банківської установи та її здатність генерувати процентний дохід; збалансованість процентних операцій банку	> 6–8 %

Джерело. Розроблено автором на основі даних табл. 1–3.

1) показники, що характеризують ефективність діяльності банку та ризик недоотримання прибутку;

2) показники, що характеризують рівень його захищеності від негативного впливу ризику ліквідності та кредитного ризику, визначаючи його здатність протистояти кризовим явищам.

У ході фінансової діагностики банківський аналітик може отримати обґрунтовані висновки про поточний рівень фінансової безпеки, про основні загрози діяльності банку та розробити оптимальну модель поведінки банку в цій ситуації. У разі позитивної оцінки заходи щодо забезпечення фінансової безпеки банку можуть обмежитися посиленням контролю над проблемними аспектами в роботі банку.

Якщо ж був отриманий висновок про недостатність рівня фінансової безпеки, то аналітику слід оцінити масштаби кризових явищ у банку і сформулювати на основі результатів діагностики перелік заходів щодо недопущення кризи в діяльності банку. Цей перелік повинен включати набір фінансових важелів, використання яких є найбільш оптимальним у ситуації, що склалася. Важелі є основою для формування переліку фінансових методів, які ліквідують кризові ситуації, а також забезпечать збільшення рівня фінансової безпеки банку, що може проявлятися як у зростанні його фінансової захищеності, так і зростанні ефективності його діяльності. При цьому оцінюється не тільки фактичний рівень фінансової безпеки банку, але й зміни в рівні ризиків.

Отже, систему фінансової безпеки пропонується інтегрувати в систему управління банком на основі оцінки і управління базовими системними ризиками банку, що дозволить здійснювати постійний контроль за ризиковим середовищем банку й ухвалювати своєчасні й обґрунтовані рішення, орієнтовані на забезпечення стабільної, безкризової й ефективної діяльності банку.

У сучасній українській економічній науці проблеми прояву системних ризиків у фінансовому, зокрема банківському, секторі почали досліджувати лише впродовж останніх трьох – чотирьох років під впливом кризових явищ, що охопили фінансову систему та загострили питання її фінансової безпеки та спроможності виконувати свої основні функції. Для розв'язання вказаних проблем у цій статті закладено теоретичні та практичні основи подальшого дослідження та діагностики основних системних ризиків, які мають вирішальний вплив на фінансову безпеку діяльності банків у механізмі протидії їх банкрутства.

На основі дослідження змін базових індикаторів таких системних ризиків, як ризик ліквідності, кредитний ризик і ризик недоотримання прибутку за останні 6 років у банківській системі України загалом, та в окремих банках, які стали банкрутами, зокрема розроблено модель діагностики фінансової безпеки банку, яка орієнтована на визначення рівня його захищеності від негативного впливу основних системних ризиків, з одного боку, та рівня певного рівня ефективності його діяльності – з іншого.

На нашу думку, одним із обов'язкових інструментів макропруденційного нагляду щодо підтримки стабільності банківської системи України, зокрема, має стати підготовка та оприлюднення щорічних звітів про рівень фінансової безпеки вітчизняних банків, що дозволить інформувати про розуміння центральним банком системних фінансових ризиків за відхиленнями їх окремих індикаторів від порогових значень, аналізувати системні фактори впливу на якість та фінансову безпеку як окремих банків, так і всієї банківської систе-

ми, а також повідомляти про ухвалення важливих економічних рішень з метою усунення першопричин банкрутства як окремих банків, так і загроз фінансової безпеки всієї банківської системи країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Банківська енциклопедія / С. Г. Арбузов, Ю. В. Колобов, В. І. Міщенко, С. В. Науменкова. – К. : Центр наук. досліджень НБУ : Знання, 2011. – 504 с. – (Інституційні засади розвитку банківської системи України).

Bankivska entsiklopediya / S. G. Arbuzov, Yu. V. Kolobov, V. I. Mischenko, S. V. Naumenkova. – K. : Tsentr naukovih doslidzhen NBU : Znannya, 2011. – 504 s. – (Institutsiyini zasadi rozvitku bankivskoyi sistemi Ukraini).

2. Банки України, які знаходяться у стані ліквідації на 03.09.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id. – Назва з екрана.

Banki Ukrayini, yaki znahodyatsya u stani likvidatsiyi na 03.09.2014 [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id. – Nazva z ekrana.

3. Єпіфанов А. О. Фінансова безпека підприємств і банківських установ : монографія / за заг. ред. А. О. Єпіфанова, [А. О. Єпіфанов, О. Л. Пластун, В. С. Домбровський та ін.]. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 295 с.

Epifanov A. O. FInansova bezpeka pidpriemstv i bankivskih ustanov : monografiya / za zag. red. A. O. Epifanova, [A. O. Epifanov, O. L. Plastun, V. S. Dombrovskiy ta in.]. – Sumi : DVNZ «UABS NBU», 2009. – 295 s.

4. Ковалюк А. О. Фінансове регулювання банківництва в Україні: термінологія і систематизація / А. О. Ковалюк // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.4. – С. 258–265.

Kovalyuk A. O. FInansove regulyvannya bankivnitstva v Ukrayini: terminologiya i

- sistematizatsiya / A. O. Kovalyuk // Naukoviy visnik NLTU Ukrayini. – 2008. – Vip. 18.4. – S. 258–265.
5. Основні показники діяльності банків України // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 6. – С. 77.
Osnovni pokazniki diyalnosti bankiv Ukrayini // Visnik Natsionalnogo banku Ukrayini. – 2014. – № 6. – S. 77.
 6. Річна фінансова звітність за міжнародними стандартами фінансової звітності ПАТ «Банк Форум» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.forum.ua/forumua/ua/mainnavigation/aboutus_1/financialstatements. – Назва з екрана.
Richna finansova zvitnist za mizhnarodnimi standartami finansovoyi zvitnosti PAT «Bank Forum» [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: http://www.forum.ua/forumua/ua/mainnavigation/aboutus_1/financialstatements. – Nazva z ekrana.
 7. Річна фінансова звітність за міжнародними стандартами фінансової звітності ПАТ «Брок-бізнесбанк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bankbb.com.ua/ua/about-bank/Finacial_Report. – Назва з екрана.
Richna finansova zvitnist za mizhnarodnimi standartami finansovoyi zvitnosti PAT «Brokblznesbank» [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: http://www.bankbb.com.ua/ua/about-bank/Finacial_Report. – Nazva z ekrana.
 8. Стреблицька Л. М. Банківське безпекознавство : навч. посіб. / Л. М. Стреблицька, М. П. Стреблицький, В. К. Гіжевський ; за ред. М. П. Стрельбицького. – К. : Кондор, 2007. – 602 с.
Streblitska L. M. Bankivske bezpekoznavstvo : navch.posib./L. M. Streblitska, M. P. Streblitskiy, V. K. Glzhevskiy ; za red. M. P. Strelbitskogo. – K. : Kondor, 2007. – 602 s.
 9. Kupiec Paul Assessing Systemic Risk Exposure Under Alternative Approaches for Capital Regulation / Paul Kupiec, David Nickerson // Prepared for the Bank of England Conference, England Conference «Banks and Systemic Risk». – London, 2011. – Режим доступу: <http://www.bankofengland.co.uk/publications/Documents/events/conf0105/paper16may01.pdf>. – Назва з екрана.
 10. Molyneux P. The Financial Crisis in Europe: Evolution, Policy Responses and lessons for the future / P. Molyneux, J. Goddard and J. Wilson // Journal of Financial Regulation and Compliance. – 2009. – № 17/4. – P. 362–380.

С. П. Прасолова (Высшее учебное заведение Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли»). **Особенности влияния системных рисков на финансовую безопасность деятельности банков.**

Аннотация. Цель статьи – раскрыть содержание и составляющие диагностики основных системных рисков в системе управления финансовой безопасности банков, ориентированной на противодействие их банкротства. Необходимым элементом финансовой безопасности банка признано систему диагностики основных системных рисков за отклонениями их отдельных индикаторов от пороговых значений в механизме противодействия банкротства банков. Для обеспечения финансовой безопасности деятельности отечественных банков предложена модель её диагностики, которая ориентированна на определение уровня их защищённости от негативного влияния основных системных рисков для противодействия банкротству.

Ключевые слова: финансовая безопасность банка, системные риски, риск ликвидности, кредитный риск, риск недополучения прибыли, противодействие банкротству, диагностика.

S. P. Prasolova (Poltava University of Economics and Trade). **Features of the effect of systemic risks on financial security of banks.**

Summary. *Disclosure of content and main components of diagnostics of systemic risks in the management of financial security banks focused on their opposition to bankruptcy. The necessary element of financial security bank recognized system of diagnostics of major systemic risks for deviations of some indicators of threshold in the mechanism of opposition to bankruptcy of banks. To ensure the financial security of domestic banks the author offered the model of diagnostics focused on determining the level of protection from the negative impact of major systemic risks for opposition to bankruptcy.*

Keywords: *financial security of bank, systemic risks, risk of liquidity, credit risk, the risk of receiving less profit, opposition to bankruptcy, diagnostics.*

IV. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК І АУДИТ

УДК 657.8:004

ОБЛІКОВІ КОМУНІКАЦІЇ: КЛАСИФІКАЦІЯ, ЕТАПИ ТА КОМПОНЕНТИ

В. В. МУРАВСЬКИЙ, кандидат економічних наук
(Тернопільський національний економічний університет)

***Анотація.** Мета дослідження полягає у з'ясуванні теоретичних положень облікових комунікацій через дослідження їх видів, етапів і компонентів. Дослідження сучасних облікових комунікацій здійснено у напрямі їх класифікації за критеріями рівня взаємодії, засобу передачі, формалізованості, ієрархічності управління, синхронності та спрямованості; виділення етапів передачі інформації між наступними складовими: відправник, кодування даних, інформаційне повідомлення, канал передачі інформації, декодування, одержувач і механізм зворотного зв'язку. Проведені дослідження забезпечують вироблення понятійного апарату щодо облікових комунікацій, що сприятиме уникненню порушень комунікаційного порядку, що загрожує існуванню облікової системи.*

***Ключові слова:** система обліку, комунікаційний процес, інформаційні технології, облікові комунікації, комп'ютерно-комунікаційні технології.*

Наявність структурних елементів, об'єднаних комунікаційними зв'язками, дозволяє зарахувати бухгалтерський облік до систем з позиції системології. Система обліку інформаційно поєднана з іншими системами, завдяки чому реалізуються облікові функції. Інформаційна функція передбачає надання інформації про факти господарської діяльності підприємства для прийняття управлінських рішень. Таке інформування відбувається не лише у внутрішньому контурі інформаційного простору підприємства, але й виходить за його межі. Інформаційна система підприємства, складовою якої є бухгалтерський облік, пронизана обліковими комунікаціями.

Облікові комунікації у більшості вітчизняних та іноземних наукових працях роз-

глядалися епізодично у ракурсі комунікації з управлінською, маркетинговою та логістичною системами підприємства. З позиції бухгалтерського обліку комунікації досліджувало чимало науковців, зокрема М. С. Пушкар, який наголошує на необхідності поряд із суто обліковими процедурами збору і обробки інформації виокремити нову процедуру – доведення інформації до споживача [5, с. 63]. В. Г. Крючков дослідив комунікаційну взаємодію елементів обліково-податкової системи та спрямування інформаційних потоків у її межах [2, с. 94]. Комунікаційний процес у системах обліку, аналізу й контролю відображається у працях О. А. Лаговської [3, с. 169]. Натомість Н. А. Єрмакова [1, с. 41] досліджувала специфіку комунікаційних процесів між

компонентами економічного простору управлінського обліку.

Мета дослідження – систематизувати розрізнені наукові напрацювання, а для цього необхідно виокремити теоретичні положення облікових комунікацій, дослідивши їх види, етапи та компоненти.

Облікова комунікація (від латинського «communicatio» – зв'язок чи спілкування) – пряме або зворотне передавання початкових даних про соціально-економічні процеси; частково або повністю опрацьованої інформації від однієї особи до іншої (групи осіб); з місця виникнення до місця її обробки; між методичними прийомами обліку, аналізу, контролю та управління. Комунікаційний процес можна класифікувати на внутрішньосистемний, між-

системний і зовнішній по відношенню до системи обліку. Облікові комунікації внутрішньосистемного типу відбуваються між елементами системи обліку. Міжсистемний комунікаційний процес передбачає розподіл облікової інформації між різними ієрархічними рівнями системи управління підприємством. Зовнішні комунікації реалізуються через надання інформації про діяльність підприємства користувачам, які перебувають за межами підприємства і не є працівниками апарату управління. Крім того, облікові комунікації класифікуються за критеріями засобу передачі, формалізованості, ієрархічності управління, синхронності та спрямованості (табл. 1).

Розвиток комп'ютерно-комунікаційних технологій призвів до значного заміщення усних

Таблиця 1

Класифікація облікових комунікацій

№ з/п	Вид облікової комунікації	Характеристика
1. За критерієм засобу передачі інформації		
1.1	Усні	Передача облікової інформації в усному вигляді між працівниками
1.2	Письмові	Використання документу як засобу фіксації та передачі облікової інформації
1.3	Електронні	Застосування комп'ютерно-комунікаційних мереж для передачі інформації в електронному вигляді
2. За критерієм формалізованості комунікацій		
2.1	Формальні	Обмін обліковою інформацією відбувається за попередньо визначеними каналами
2.2	Частково формальні	Хаотичне передавання даних за існуючими каналами для пошуку необхідного адресата
2.3	Неформальні	Інформаційні трансакції відбуваються без чіткої регламентації шляхів доставки даних до реципієнта
3. За критерієм синхронності з матеріальними та грошовими потоками		
3.1	Випереджаючі	Передача облікової інформації прогностичного характеру про показники діяльності підприємства, досягнення яких очікується в майбутньому
3.2	Синхронні	Інформаційний потік відбувається одночасно з матеріальними та грошовими потоками
3.3	Наступні	Облікові дані надходять після виконання господарської операції з певним часовим лагом
4. За критерієм ієрархічності управління		
4.1	Вертикальні	Передача облікових даних між різними ієрархічними рівнями управління від вищого до нижчого або навпаки
4.2	Горизонтальні	Обмін обліковими даними в межах лише одного рівня ієрархії без виходу на інший рівень управління
4.3	Діагональний	Облікові потоки можуть відбуватися як у межах одного ієрархічного рівня, так і між рівнями, ігноруючи субординацію в управлінні
5. За критерієм спрямованості облікового потоку		
5.1	Прямий	Інформаційна трансакція від передавача до одержувача
5.2	Зворотний	Реакція одержувача на отриману інформацію з метою впливу на передавача

і письмових комунікацій на електронні в системі обліку, що значно вплинуло на класифікацію комунікаційних потоків. Донедавна ефективність облікових комунікацій залежала від рівня їх формалізованості, тобто від чіткого опису процедур пересилання облікової інформації від відправника до одержувача. Формалізація інформаційних потоків вимагала значної регламентації організаційної будови управління підприємством. Передбачалася необхідність попереднього прописування каналів передачі облікової інформації.

З часом, розвиток комунікаційних технологій призвів до зменшення потреби у формалізації інформаційних потоків, унаслідок чого відбулася трансформація ролі відправника та одержувача. Сам відправник тепер може ініціювати комунікаційний процес, попередньо сформувавши критерії необхідності в інформації. В момент виникнення облікової інформації, що відповідає критеріям пошуку, одержувач автоматично без попереднього обумовлення інформаційних каналів зможе здійснювати вибірку даних із суцільного інформаційного простору підприємства. Таким чином, зростає роль зворотних облікових комунікацій, які можуть випереджати навіть прямі інформаційні потоки. Облікові комунікації безпосередньо залежать від організаційної структури підприємства та стилю управління, що впливає на схему потоків облікової інформації між працівниками різних структурних одиниць.

Дерегламентація інформаційних каналів стирає межі між класифікаційними ознаками вертикальних, горизонтальних або діагональних комунікацій в ієрархічній структурі управління. Сучасні комунікаційні технології дають можливість сформувати хаотичне інформаційне середовище з керованим описом параметрів облікової інформації. Незалежно від ієрархічного рівня управління підприємства облікова інформація автоматично акумулюється з хаотичних інформаційних потоків і передається реципієнту відповідно до його запитів. Необхідним є лише максимальний опис характеристик і змісту облікових даних для коректного їх пошуку в майбутньому.

Комунікаційні зв'язки можуть бути лише ефективними за умови збільшення кількості

синхронних і випереджуючих інформаційних потоків. Значний інформаційний лаг може стати причиною прийняття несвоєчасних і неефективних управлінських рішень. Сучасні комп'ютерно-комунікаційні технології забезпечують одномоментність виникнення і передачі облікової інформації. Комунікаційний процес відбувається синхронно зі збором даних про факти господарської діяльності, що забезпечує актуальність облікової інформації і усєї системи обліку загалом. Випереджальні облікові комунікації містять прогнозу облікову інформацію з метою вироблення альтернативних управлінських рішень ще до моменту виникнення господарської операції. Така інформація є корисною для антикризового менеджменту і сприяє попередженню отримання негативного економічного результату діяльності.

Комунікаційний процес неможливий без наявності обов'язкових складових: відправника (комунікатора), інформаційного повідомлення, каналу передачі інформації, отримувача (реципієнта) та механізму зворотного зв'язку для контролю за вірністю інформаційної інтерпретації. Якщо відправник і одержувач в обліку є традиційно інертними і незмінними, то канали прямої та зворотної передачі історично вдосконалюються з розвитком інформаційних технологій. Автоматизація обліку також стала причиною зменшення участі людського чинника при автоматизованому ініціюванні інформаційного обміну. Іншими словами, сучасні технічні пристрої здатні самостійно збирати та відправляти облікові дані на обробку. Аналогічно й результативна інформація відправляється до одержувача й акумулюється до моменту реакції на її зміст. Зворотний зв'язок дає змогу відправнику переконатися у тому, що зміст відправленого повідомлення одержувач максимально правильно трактує.

Обліково-комунікаційний процес розпочинається в момент прийняття відправником рішення про необхідність передачі інформації одержувачу. Таке рішення доцільно приймати одразу після або до виникнення факту господарської діяльності та збору інформації про нього для забезпечення максимальної своєчас-

ності обліку. Облікові дані необхідно подавати у формі, прийнятній для зрозумілості та вірності інтерпретації одержувачем, відповідно до його професійних і психо-когнітивних здібностей. З метою забезпечення ефективності комунікації облікова інформація передається у зручному для сприйняття вигляді, щоб досягти її своєчасності та актуальності.

Актуальною облікова комунікація може бути лише за умов потрапляння інформації до одержувача, якому вона потрібна та дозволена для використання. Отримання неактуальної інформації призводить до затрат часу на її опрацювання, що погіршує продуктивність праці фахівця з обліку та управління. У разі надмірного накопичення зайвої облікової інформації погіршуються селективні можливості одержувача, унаслідок чого зростає імовірність пропущення корисних даних для прийняття управлінського рішення. На думку А. Г. Маміконова, інформаційне перенасичення потребуватиме часу та зусиль системи управління хоча б на осмислення її змісту, навіть елементарний аналіз даних для визначення можливості їх використання потребує певних затрат ресурсів на її сприйняття, приносить певну шкоду управлінському процесу [4, с. 107]. Натомість, потрапляння даних до осіб, несанкціонованих на їх опрацювання, може призвести до порушення комерційної таємниці підприємства та завдання йому економічної шкоди.

Недопущення інформаційного перенасичення, нецільової комунікації та несанкціонованого доступу до конфіденційної інформації потребує вибору оптимальних методів кодування та декодування облікових даних. Кодування як структурний елемент облікової комунікації передбачає формування системи показників і обрання форми їх відображення для забезпечення комунікаційної зручності. Здебільшого в бухгалтерському обліку регламентовано порядок кодування облікової інформації у формі первинних документів, накопичувальних реєстрів і форм звітності. Затвердження типових форм документів із переліком обов'язкових реквізитів і порядком їх заповнення забезпечує регламентованість у декодуванні облікової інформації одержува-

чем. Іншими словами, незалежно від особи, яка сформувала облікове повідомлення, одержувач зможе з високим рівнем імовірності правильно його інтерпретувати.

Проте така зарегульованість процесу кодування облікової інформації містить бар'єр неможливості відображення в типових формах документів додаткової інформації, яка може бути корисною для прийняття ефективного управлінського рішення. З розвитком комп'ютерно-комунікаційної техніки проблема інформаційного мінімуму в типових формах документів була розв'язана завдяки переведенню облікової інформації в електронну форму. Кодування облікових даних в електронному режимі сприяє відображенню актуальних для одержувача показників у вільному форматі або регламентованому первинному документі з додатково необхідними реквізитами, які не відобразатимуться під час друку. Аналогічно й у звітних документах може відображатися інформація, яка не передбачена законодавством, але необхідна для коректного управління підприємством. І навпаки, зайві або заборонені для огляду облікові показники можуть вилучатися з документів для певного кола осіб, відповідно до їх права доступу чи посадових повноважень. Ефективність декодування реалізується через графічний і діалоговий інтерфейс взаємодії одержувача облікової інформації з автоматизованою системою обліку. Через використання вікон запитів, табличного, графічного та відеорежиму відображення контенту інформаційного повідомлення реалізується комунікаційна зручність облікового процесу, що сприяє оптимізації сприйняття облікового повідомлення.

Отже, дослідження сучасних облікових комунікацій здійснено у напрямі їх класифікації за критеріями рівня взаємодії, засобу передачі, формалізованості, ієрархічності управління, синхронності та спрямованості; виділення етапів передачі інформації між такими складовими: відправник, кодування даних, інформаційне повідомлення, канал передачі інформації, декодування, одержувач і механізм зворотного зв'язку; узагальнення характеристик залежно від таких організаційних чинників, як місце перебування одержувача по відношенню до

господарюючого суб'єкта, доступ до інформації відповідно до посадових обов'язків, стиль управління, організаційна структура, ініціатор комунікації та форма інформаційного запиту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ермакова Н. А. Контрольно-информационные системы управленческого учета / Н. А. Ермакова. – М. : Экономистъ, 2005. – 296 с.
Ermakova N. A. Kontrolno-informatsionnyie sistemyi upravlencheskogo ucheta / N. A. Ermakova. – М. : Ekonomist', 2005. – 296 s.
2. Крючков В. Г. Теоретико-методологическое исследование современных моделей информационной учетно-налоговой системы и концепция коммуникационного взаимодействия ее элементов / В. Г. Крючков. – М. : Финпресс, 2009. – 112 с.
Kryuchkov V. G. Teoretiko-metodologicheskoe issledovanie sovremennyih modeley informatsionnoy uchethno-nalogovoy sistemyi i konseptsiya kommunikatsionnogo vzaimodeystviya ee elementov / V. G. Kryuchkov. – М. : Finpress, 2009. – 112 s.
3. Лаговська О. А. Морфологічний підхід до формалізації комунікаційних зв'язків системи бухгалтерського обліку / О. А. Лаговська // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2011. – Ч. 2 (21). – С. 169–178.
Lagovska O. A. Morfologichniy pidhid do formalizatsiyi komunikatsiynih zv'yazkiv sistemi buhgalterskogo obliku / O. A. Lagovska // Problemi teorii ta metodologiyi buhgalterskogo obliku, kontrolyu i analizu. – 2011. – Ch. 2 (21). – S. 169–178.
4. Мамиконов А. Г. Принятие решений и информация / А. Г. Мамиконов. – М. : Наука, 1983. – 184 с.
Mamikonov A. G. Prinyatie resheniy i informatsiya / A. G. Mamikonov. – М. : Nauka, 1983. – 184 s.
5. Пушкар М. С. Створення інтелектуальної системи обліку : монографія / М. С. Пушкар. – Тернопіль : Карт-бланш, 2007. – 152 с.
Pushkar M. S. Stvorennya intelektualnoyi sistemi obliku : monografiya / M. S. Pushkar. – Ternopil : Kart-blansh, 2007. – 152 s.

В. В. Муравський, кандидат економічних наук (Тернопольской національной економіческой университет). **Учетные коммуникации: классификация, этапы и компоненты.**

Аннотація. Цель исследования заключается в выяснении теоретических положений учетных коммуникации через исследование их видов, этапов и компонентов. Исследование современных учетных коммуникаций осуществлено в направлении их классификации за критериями уровня взаимодействия, средства передачи, формализованности, иерархичность управления, синхронности и направленности. Выделены этапы передачи информации между следующими составляющими: отправитель, кодировка данных, информационное сообщение, канал передачи информации, декодирование, получатель и механизм обратной связи. Проведенные исследования обеспечивают выработку понятийного аппарата относительно учетных коммуникаций, что будет способствовать избеганию нарушений коммуникационного порядка, который угрожает существованию учетной системы.

Ключевые слова: система учета, коммуникационный процесс, информационные технологии, учетные коммуникации, компьютерно-коммуникационные технологии.

V. V. Muravskiy, Cand. Econ. Sci. (Ternopil National Economic university). **Accounting communications: classification, stages and components.**

Summary. The aim of research consists in finding out of theoretical positions of registration communication through research of their kinds, stages and components. The research of modern accounting communications in direction of their classification by the criteria of co-operation level, mean of transmission, formalizations, management hierarchy, synchronousness and orientation are given.

Developed the stages of information transactions between the followings constituents: sender, codes given, information message, channel, decoding, recipient and mechanism of feed-back. This research is provide the theory statutes of accounting communications, that will be instrumental of the violations avoidance of communication order which threatens existence of an accounting system.

Keywords: *accounting system, communication process, information technologies, accounting communications, computer-communication technologies.*

V. ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 378.112:004.9

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

А. М. ГАФІЯК, кандидат економічних наук;
С. В. КРОПИВНИЦЬКИЙ, кандидат технічних наук

(Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка)

Анотація. Одним із видів менеджменту є інноваційний менеджмент, який покликаний забезпечити умови для внесення системних змін у діяльність освітніх закладів, спрямованих на їх розвиток і покращення роботи. Мета статті – проаналізувати можливості використання інформаційних технологій у процесі забезпечення якості освітніх послуг. Дослідити проблеми інформаційного забезпечення системи управління якістю освітніх послуг та шляхи їх усунення. Сучасний ефективний менеджмент, спрямований на підвищення якості освіти, є надійним механізмом задоволення потреб споживачів освітніх послуг та забезпечення конкурентоспроможності освітніх закладів. Розроблена інформаційна система з відстеження якості освітніх послуг забезпечує наочне і тривале спостереження за змінами основних показників освітньої діяльності, має зручну побудову та, в разі необхідності, може бути доповнена та модифікована, забезпечує необхідні умови та результати роботи і цілком готова до впровадження.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформаційна система, веб-ресурс, програмні засоби, інноваційний менеджмент.

В умовах розвитку інформаційного суспільства загострюється суперечність між невідповідно зростаючими обсягами знань, що створюються суспільством і потребують значних сховищ для зберігання, з одного боку, і обмеженими можливостями системи документальних комунікацій, основа яких базується на друкованих носіях, – з іншого. Щоб розв'язати цю суперечність, потрібно кардинально активізувати роботу зі створення та впровадження в практику діяльності учбових закладів новітніх комп'ютерних технологій, які мають забезпечити перехід до корпоративних технологій обробки документальних потоків і формуван-

ня в Україні єдиного науково-інформаційного простору, а також розробити інтелектуальні технології аналітико-синтетичної переробки інформації та екстракції знань. Одним із видів менеджменту є інноваційний менеджмент, що вимагає забезпечення умов для внесення системних змін у діяльність освітніх закладів, спрямованих на їх розвиток і покращення роботи. Інновації у теорії та практиці менеджменту, зміни функцій системи управління є головною умовою для переходу до модернізації інформаційних систем. Актуальність цього питання в сучасних умовах обумовила вибір досліджуваної теми.

Питанням дослідження проблем системи управління якістю освітніх послуг присвячено праці багатьох учених. Зокрема А. І. Чміль досліджує принципи стосовно управління якістю освіти та розглядає основи ситуаційного управління процесами, що протікають у системі. Б. О. Коробко та С. І. Коломієць аналізують засоби забезпечення високої якості освіти. Р. Н. Лепа постійно досліджує інформаційні технології в прийнятті управлінських рішень. Р. М. Кучма вивчає сучасні системи управління якістю вищої освіти [1–4]. Ці та інші дослідження дозволяють визначити перспективні напрями в галузі застосування інформаційних технологій у процесі забезпечення якості надання освітніх послуг.

Метою статті є аналіз застосування інформаційних технологій у процесі забезпечення якості освітніх послуг. Відповідно до мети конкретизовано завдання: дослідити проблеми інформаційного забезпечення системи управління якістю освітніх послуг; проаналізувати інноваційний освітній менеджмент; дослідити систему управління якістю освіти; виявити недоліки існуючої системи та шляхи їх усунення; розробити інформаційну систему з відстеження якості надання освітніх послуг.

Упровадження інновацій в освіту є і потребою, і вимогою, і завданням, і об'єктивною реальністю. З позицій системного підходу управління якістю освіти його слід розглядати як цілісну, відкриту соціально-педагогічну систему, що відповідає всім характерним ознакам складних систем. Управлінське рішення в освіті має ґрунтуватися на новітніх методологічних розробках як вітчизняних, так і закордонних науковців, а також унікальних особливостях освітніх систем кожної країни. Інноваційний менеджмент – це сукупність принципів, методів та інструментів управління інноваційними процесами, а саме запровадженням нових ідей, знань, представлених у вигляді фундаментальних і прикладних наукових досліджень і розробок. Сутність менеджменту інновацій полягає у забезпеченні умов для внесення системних змін у діяльність освітніх закладів, спрямованих на їх розвиток і покращення роботи. Ефективний інноваційний освітній менеджмент, спрямований на

підвищення якості освіти, є надійним механізмом задоволення потреб споживачів освітніх послуг і забезпечення конкурентоспроможності освітніх закладів. Поняттям «інновація» позначають нововведення, новизну, зміну, запровадження чогось нового. Стосовно педагогічного процесу інновація означає введення нового в мету, зміст, форми і методи навчання та виховання; в організацію спільної діяльності вчителя і учня, вихованця. Інновації не виникають спонтанно, вони є результатом наукових пошуків, ефективного управління, а також передового педагогічного досвіду найкращих учителів і цілих колективів. Одним із етапів процесу управління є здійснення контролю, тобто порівняння фактичних результатів із запланованими. Планування та організація потребують прийняття рішень. Для їх здійснення необхідна комунікація, тобто обмін інформацією, яка необхідна для прийняття правильного рішення. Інновації у теорії та практиці менеджменту, зміни функцій системи управління є визначною умовою для переходу до модернізації інформаційних систем [5–7].

Інформаційно-комунікаційні технології управління освітніми процесами – це об'єктивна реальність, зумовлена сучасним етапом розвитку матеріально-технічної бази суспільства. Тому інформатизація є одним із важливих напрямів змістової, методологічної та організаційної модернізації системи освіти. Вона спрямована на підвищення якості, доступності й ефективності навчання, наближення до реалій сучасного життя. З розвитком апаратного та програмного забезпечення комп'ютерів і комунікаційних технологій з'явилась можливість суттєво розвивати сферу створення освітніх веб-ресурсів. Перш за все це пов'язано з появою глобальних мереж і веб-технологій. Ці технології стали другою парадигмою, на яких базуються сучасні уявлення про освітні веб-ресурси [3, 4, 7].

Дієвими засобами забезпечення високої якості освіти є її постійний моніторинг та аудит, який розглядають як систематичний збір, опрацювання, оцінювання й розповсюдження інформації про діяльність освітньої системи на всіх рівнях для аналізу її стану, та прогнозування розвитку. Визначають критерії аудиту

ту, сферу аудиту, періодичність і методи проведення аудиту. Тому об'єктом проектування є інформаційна система для збору якісних показників освітніх послуг кафедр університету. Під час розроблення програмного забезпечення слід враховувати важливість виду діяльності підрозділу, який перевіряють; наявність виявлених невідповідностей під час останнього аудиту; результати критичного аналізування функціонування системи; управління якістю з боку керівництва. До критеріїв внутрішнього аудиту кафедри можна зарахувати низку таких напрямів у її діяльності та забезпеченості ресурсами: наявність робочих програм дисциплін; методичне забезпечення підготовки курсових робіт; методичне забезпечення державної атестації; інформація про бази практик; список наявної навчальної літератури; характеристика науково-дослідної роботи; якісний склад кафедри; наявність і повнота робочих програм; інформація про форми контролю якості знань тощо. Отже, потрібно розробити відповідне програмне забезпечення – веб-ресурс, а отже, і вимогами до проекрованої інформаційної системи є: можливість віддаленої роботи та адміністрування системи; можливість внесення та редагування показників роботи кафедр обмеженому колу користувачів; зручність перегляду показників роботи кафедр; здатність системи до модифікації; можливість пошуку потрібних показників і їх друкування.

Одним із завдань є розробка автоматизованого веб-ресурсу, за допомогою якого можна суттєво покращити якість освітніх послуг, поліпшити діяльність кафедри та університету в рамках внутрішнього аудиту та зробити крок у напрямі інформатизації системи освіти. Під час виконання роботи було поставлено додаткові завдання: проаналізувати інформатизацію освітніх послуг; дослідити систему управління якістю освіти; виявити недоліки існуючої системи та шляхи її вдосконалення; розробити власну систему з відстеження якості освітніх послуг. Це допомогло більш якісно розв'язати проблему дослідження. Значний інтерес до створення та використання освітніх веб-ресурсів обумовлений серйозними і в значній мірі обґрунтованими очікуван-

нями підвищення ефективності навчального процесу та якості навчання. Для реалізації завдання було обрано таке програмне забезпечення: а) пакет програм Denwer 3, який містить: веб-сервер Apache 2 з підтримкою SSL і mod_rewrite; мову програмування PHP 5.3; систему керування базами даних MySQL 5.1; phpMyAdmin – панель управління базою даних MySQL, а також скрипт, що спрощує додавання нового користувача MySQL; б) система керування контентом CMS Joomla 1.5.25. Денвер автономний: він може розташовуватися в будь-якій директорії на диску (флеш-накопичувачі). Особливістю, що відрізняє Denwer від інших WAMP-дистрибутивів, є автоматична правка системного файлу hosts, який є локальним аналогом DNS-сервера, що дозволяє звертатися до локальних сайтів, які працюють під управлінням Денвера, по іменах, що збігаються з ім'ям папки, розташованої в каталозі home Денвера.

Вимоги до проекрованої інформаційної системи: можливість віддаленої роботи та адміністрування системи, можливість внесення та редагування показників роботи кафедр обмеженому колу користувачів, зручність перегляду показників роботи кафедр, здатність системи до модифікації; можливість пошуку потрібних показників і їх друкування. Ресурс не змінює системних файлів Windows, отже, може бути деінстальований шляхом простого видалення своєї папки. Для зручної навігації користувача на сайті розроблено його структуру відповідно до ієрархічної організації підрозділів університету: факультети стали розділами, кафедри – категоріями, а таблиці з якісними показниками діяльності кафедр – статтями або матеріалами. Блоки кафедр містять усі кафедри факультету, до якого належать, а кожна з кафедр буде містити таблиці з показниками, зазначеними у переліку критеріїв внутрішнього аудиту кафедри. Веб-ресурс розроблено з урахуванням усіх вимог, була встановлена та налаштована система керування контентом, з допомогою якої є можливість легко керувати його вмістом, розроблено зручний і зрозумілий інтерфейс користувача, а також додані модулі пошуку, авторизації та відображення статистичної інформації сай-

ту, який було апробовано на практиці під час проведення внутрішнього аудиту кафедри комп'ютерних на інформаційних технологій і систем.

Враховуючи динамічність інформаційних технологій, варто очікувати нових підходів, які будуть змінювати зміст поняття освітніх веб-ресурсів. У значній частині наукових праць велика увага приділяється перерахуванню властивостей, якими повинен характеризуватись освітній веб-ресурс. Освітні веб-ресурси повинні мати високий рівень виконання, належне художнє оформлення, характеризуватись повнотою матеріалу, забезпечувати якість методичного інструментарію і технічного виконання, відповідати дидактичним принципам логічності та послідовності викладу даних. Освітні веб-ресурси можуть бути збережені на будь-якому електронному носії або розміщені у веб-просторі локальної чи глобальної мережі. Отже, розробка та використання автоматизованих веб-ресурсів може суттєво покращити якість освітніх послуг, збільшити ефективність діяльності кафедр та університету. Розроблена інформаційна система з відстеження якості освітніх послуг: модель системи; алгоритми роботи системи; обрана платформа реалізації; створена схема даних системи; гнучкий та інтуїтивно-зрозумілий інтерфейс користувача. Вона забезпечує наочне і тривале спостереження за показниками діяльності кафедр, а також допоможе у визначенні основних завдань і напрямів роботи та розвитку освітньої діяльності. Розроблена система має зручну побудову та в разі необхідності може бути доповнена та модифікована, забезпечує необхідні умови та результати роботи і цілком готова до впровадження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чміль А. І. Принципи формування системи управління якістю вищої освіти в умовах реформування [Електронний ресурс] / А. І. Чміль // Теорія та методика управління освітою. – Режим доступу: <http://tme.umo.edu.ua/docs/1/08caiou.pdf>. – Назва з екрана.
2. Коробко Б. О. Методика: Внутрішній аудит / Б. О. Коробко, С. І. Коломієць. – Полтава: ПолтНТУ, 2011. – 13 с.
Korobko B. O. Metodika: Vnutrishniy audit / B. O. Korobko, S. I. Kolomiec. – Poltava: PoltNTU, 2011. – 13 s.
3. Лепа Р. Н. Информационные технологии в принятии управленческих решений / Р. Н. Лепа, Ю. Ю. Пищенко // Экономические проблемы и перспективы стабилизации экономики Украины. – Донецк: ІЭП НАН України, 2010. – С. 338–351.
Lepa R. N. Informacionne tehnologii v prinjatii upravlencheskih reshenij / R. N. Lepa, Yu. Yu Pyshenko // Ekonomicheskie problemy i perspektivy stabilizacii ekonomiki Ukrainu. – Doneck: IEPNAN Ukrainy, 2010. – S. 338–351.
4. Кучма Р. М. Сучасні системи управління якістю вищої освіти в контексті вимог болонського процесу [Електронний ресурс] / Р. М. Кучма // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – 2010. – № 94–96. – Режим доступу: http://papers.univ.kiev.ua/filosofija_politologija/articles/Modern_management_systems_of_high_education_quality_in_the_content_of_Bolonsky_process_requirements_17063.pdf. – Назва з екрана.
Kuchma R. M. Suchasni systemy upravlinnja yakistju vushoi osvity v konteksti vymog bolonskogo procesu [Elektronnyiresurs] / R. M. Kuchma // Visnyk Kyivskog onacionalnogo universitetu imeni Tarasa Shevchenka. Filosofija. Politologija. – 2010. – № 94–96. – Rezhym dostupu: http://papers.univ.kiev.ua/filosofija_politologija/articles/Modern_management_systems_of_high_education_quality_in_the_content_of_Bolonsky_process_requirements_17063.pdf. – Nazva z ekrana.
5. Волков С. І. Методологічні основи інформаційного забезпечення системи управління

ня якістю освітніх послуг / С. І. Волков, А. М. Гафіяк // Тези 64-ї наук. конф. професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів університету, Полтава, 17 квітня по 11 травня 2012 р. – Полтава : ПолтНТУ, 2012. – Т. 2. – С. 145 – 146.

Volkov S. I. Metodologichniosnovyinformacijn ogozabezpechennyasystemyupravlinnyayakistj uosvitnihposlug / S. I. Volkov, A. M. Gafiyak // Tezy 64-i nauk. konf. profesoriv, vykladachiv, naukovyh pracivnykiv, aspirantiv ta studentiv universytetu, Poltava, 17 kvitnja – 11 travnja 2012 r. – Poltava : PoltNTU, 2012. – Т. 2. – S. 145–146.

6. Гафіяк А. М. Інноваційні методи навчання студентів в умовах розвитку інформатизації та індустрії інформаційних та телекомунікаційних технологій / А. М. Гафіяк // Зб. наук. пр. ПДПУ. Серія : Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 2 (58). – С. 90–93.

Gafiyak A. M. Innovacijnietodynnavchannjastud entivvumovahrozvytkuinformatazaciitaindustrii informacijnyhtatelekomunijnytatelekomun ikacijnyhtehnologij / A. M. Gafiyak // Zb. nauk. pr. PDP. Serija: Pedagogichninauki. – 2013. – Vyp. 2 (58). – S. 90–93.

7. Гафіяк А. М. Особливості розвитку ринку інформації та індустрії інформаційних технологій в умовах єдиного інформаційного простору / А. М. Гафіяк // Вісник національного університету «Львівська політехніка». Серія: Комп'ютерні науки та інформаційні технології. – 2013. – Вип. 771. – С. 24–28.

Gafiyak A. M. Osoblyvosti rozvytku rynku informacii ta industrii informacijnyh tehnologij v umovah edynogo informacijnogo prostoru / A. M. Gafiyak // Visnyk nacionalnogo universitetu «Lvivska politehnika». Seria: Komputerni nauky ta informacijni tehnologii. – 2013. – Vyp. 771. – S. 24–28.

А. М. Гафіяк, кандидат экономических наук; С. В. Кропивницький, кандидат технических наук (Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка). Применение информационных технологий в условиях развития инновационного образовательного менеджмента.

Аннотация. Одним из видов менеджмента является инновационный менеджмент, который требует обеспечения условий для внесения системных изменений в деятельность образовательных учреждений, направленных на их развитие и улучшение работы. Цель статьи – проанализировать возможности использования информационных технологий в процессе обеспечения качества образовательных услуг. Исследовать проблемы информационного обеспечения системы управления качеством образовательных услуг и пути их устранения. Современный эффективный менеджмент, направленный на повышение качества образования, является надежным механизмом удовлетворения потребностей потребителей образовательных услуг и обеспечения конкурентоспособности образовательных учреждений. Разработанная информационная система по отслеживанию качества образовательных услуг обеспечивает наглядное и длительное наблюдение за изменениями основных показателей образовательной деятельности, имеет удобное построение и, в случае необходимости, может быть дополнена и модифицирована, обеспечивает необходимые условия и результаты работы и полностью готова к внедрению.

Ключевые слова: информационное общество, информационная система, веб-ресурс, программные средства, инновационный менеджмент.

A. M. Gafiyak, Cand. Econ. Sci.; S. V. Kropyvnytskyi, Cand. Tech. Sci. (The Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University). The application of information technology under conditions of developing the innovative educational management.

Summary. The one of the types of the management is the innovative management. It is required assurance the terms to entering the system changes in the educational facilities activity and it are focused on their development and improvement work. The aim of research work is to analyse the feasi-

bility of using the information technology in the course of securing the educational services quality and to research the data ware problems the system of the accounting educational services quality. The modern effective management is focused on the rise of education quality and is the reliable mechanism of satisfaction the educational services consumer need and securing the educational facilities competitiveness. The developed information system tracking the educational services quality has been provided the vivid and long-term follow-up for the core indicators changes of the educational activities. It has the convenient construction and could be added and modified. The developed information system is provided the requisite conditions and the deliverables. It is fully ready to the implementation.

Keywords: *the information society, the information system, the web-resource, the software tools, the innovative management.*

VI. ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 332.834.6

АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЩОДО ПРОБЛЕМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБ'ЄДНАНЬ СПІВВЛАСНИКІВ БАГАТОКВАРТИРНИХ БУДИНКІВ

О. Ю. ЛИТВИН, кандидат економічних наук
(Полтавська державна аграрна академія)

Анотація. Розглянуто основні проблеми впровадження перспективної для України форми житлової кооперації – об'єднань співвласників багатоквартирних будинків, їх висвітлення у світовій економічній літературі. Здійснено аналіз останніх досліджень і публікацій, присвячених названій темі. Акцентовано увагу на необхідності широкого інформування населення про великий потенціал житлової кооперації та використання позитивного закордонного досвіду.

Ключові слова: кооперація, житлова кооперація, об'єднання співвласників багатоквартирних будинків, квартира.

В умовах пошуку механізмів утримання будинків і прибудинкових територій у належному стані, надзвичайно важливим є ґрунтовний, усебічний (у тому числі, й історіографічний) аналіз досвіду впровадження ОСББ (об'єднань співвласників багатоквартирних будинків).

Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених темі функціонування об'єднань співвласників багатоквартирних будинків, серед них історіографічних розвідок немає. Саме цим зумовлена актуальність статті.

Найважливішим завданням цієї наукової публікації є історіографічний аналіз наукових праць, присвячених упровадженню перспективної для України форми житлової кооперації – об'єднань співвласників багатоквартирних будинків. Для реалізації поставленої мети основними є методи наукового аналізу в синтезі.

З 2001 р., тобто з часу прийняття Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирних будинків», у розвитку вітчизняної житлової кооперації розпочинається новий етап, пов'язаний із запровадженням у життя інноваційного для України механізму утримання будинків і прибудинкових територій шляхом створення названих об'єднань. Зазначене об'єднання співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ) є аналогом успішно функціонуючих за кордоном кондомініумів. На жаль, протягом десяти років ця тема переважно цікавила обмежене коло науковців. І лише з 2011 р., коли Президент України чітко визначив курс на створення об'єднань співвласників багатоквартирних будинків. Сьогодні це один із найважливіших напрямів реформування житлово-комунальної галузі.

До процесу роз'яснення переваг ОСББ активно долучилися представники органів

державної влади, громадських організацій, журналісти, фахівці-практики. Серед великого розмаїття праць передусім слід виокремити колективну працю В. Кукси, Г. Онищука, М. Руля, Г. Семчук, В. Чернявського під назвою «Створення об'єднань співвласників багатоквартирних будинків – основа реформування житлового сектора» [1].

Важливо також згадати посібники, підготовлені керівниками ОСББ, науковцями-викладачами провідних вищих навчальних закладів м. Києва. Ще 2000 р. громадська організація «Центр сприяння житловим і муніципальним реформам» видала «Довідник керуючого справами ОСББ» [2]. 2007 р. група авторів у складі М. Кальтагейсер, Н. Лисенко, В. Погорелова, К. Сафіуліна, В. Святоцької, Г. Соколюк опублікували практичний посібник «Створення та діяльність об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» [3]. Цього ж року фахівці столичного Інституту місцевого розвитку А. Бабак, Д. Левицьким, Н. Лисенко, В. Погореловою та В. Руденко підготували й опублікували практичний посібник «Управління житловим будинком» [4]. У зазначених працях висвітлюється цілий комплекс питань: цивільно-правові засади створення та функціонування ОСББ, установчі документи, порядок реєстрації, органи управління, укладання договорів про надання послуг, технічне обслуговування та капітальний ремонт будинку, кошторис надходжень і витрат, питання обліку та звітності тощо. Вдалим прикладом міжнародного співробітництва щодо комплексного аналізу проблем становлення ОСББ є посібник, підготовлений В. Погореловим, Д. Левицьким, Р. Кундриком, Т. Кіщук, Е. Козиною в рамках проекту Агенства США з міжнародного розвитку USAID «Реформа міського тепло-забезпечення в Україні» [5].

Система управління проектами реформування і розвитку житлово-будівельних кооперативів і об'єднань співвласників багатоквартирних будинків відображена в дисертації В. Гаєвської [6], а дисертація О. Лебедевої присвячена правовому регулюванню кооперації у сфері житлових відносин [7].

Ряд авторів у своїх наукових працях розглядають окремі аспекти діяльності ОСББ. Наприклад, Г. Урусова у публікації «Об'єднання

співвласників багатоквартирного будинку: правові засади діяльності» [8], С. Єфімов у працях «Юридичні аспекти створення та діяльності житлово-будівельних кооперативів» і «Співвласникам багатоквартирних будинків на замітку» зосередили увагу на юридичних питаннях [9, 10]. Т. Мірза порівнює організаційно-правові засади функціонування житлово-будівельних кооперативів і об'єднань співвласників багатоквартирних будинків, проводячи паралелі і виділяючи спільні риси у їхній діяльності [11]. Це питання також є предметом дослідження і Д. Крупника – автора аналітичного матеріалу під актуальною назвою «Чим має керуватись у своїй діяльності житловий кооператив і чим він відрізняється від об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» [12]. Заочно полемізує із вищезазначеними науковцями, відстоюючи право на життя ЖБК І. Львова [13].

Проблеми оподаткування, майнові аспекти діяльності ОСББ проаналізовані багатьма вченими. Серед них такі: О. Корніюк у своїй статті «ОСББ. Майнові та податкові аспекти» [14], В. Матвеева у праці «Діяльність та оподаткування об'єднань співвласників багатоквартирного будинку» [15].

Труднощі при утворенні об'єднань і на початковому етапі їх функціонування висвітлюють багато авторів. Це, зокрема, М. Гура у публікаціях «Організаційні та правові питання створення і діяльності об'єднань співвласників багатоквартирних будинків» [16] та «Проблеми створення об'єднань співвласників багатоквартирних будинків в Україні» [17], А. Єсипенко у праці «Створення і функціонування ОСББ» [18], С. Дем'янець у науковій статті «ОСББ: правове регулювання створення та діяльності» [19].

Необхідні умови для успішного створення та функціонування ОСББ визначають М. Данилюк, В. Мельничук, І. Мельничук [20]. Над можливою альтернативою ЖЕДам у формі ОСББ розмірковують Л. Ісакова у публікації «Альтернатива ЖЕКУ» [21] та М. Глотов у праці «Чи можливі альтернативи у пошуках сучасних шляхів розв'язання проблем утримання багатоквартирних будинків?» [22]. На перевагах ОСББ наголошує вже раніше згаданий Н. Гура, порівнюючи роботу ЖЕДів та

ОСББ [23]. Р. Василь також вважає, що саме оновлені ОСББ прийдуть на зміну ЖЕДАМ [24]. Т. Монтян надає свої пропозиції відносно того, як організувати ефективне управління багатоквартирним будинком [25]. Авторське бачення процесів функціонування названих об'єднань, переконання у їх необхідності та перспективності подано Н. Єрмаковою у праці «Сам собі господар, або основні аспекти створення та роботи об'єднань співвласників багатоквартирних будинків» [26]. А. В. Погорелова розробила презентацію щодо процесу створення та розвитку ОСББ [27].

Зазначені питання останнім часом викликають жваві дискусії не тільки у наукових колах, а й серед представників громадськості, на сторінках центральних і регіональних періодичних видань. Так, О. Брусенський висвітлює проблеми у стосунках представників влади і правоохоронних органів з ОСББ [28], розвінчує міфи, що з'явилися навколо ОСББ [29], В. Цебрій аналізує причини низьких темпів створення ОСББ у м. Полтаві [30] та відстоює думку, що розвиток об'єднань, їх подальша доля в значній мірі залежать не від дій чиновників і науковців, а від сприйняття цього різновиду житлової кооперації безпосередньо квартирновласниками [31].

Глибокий аналіз досвіду ОСББ дав підстави багатьом дослідникам, зокрема В. Дорофійенко, зробити висновок про те, що створення та успішне функціонування зазначених об'єднань є основою реформування управління житлово-комунальним господарством України [32]. Такий висновок є цілком справедливим. Його підтверджує на основі власних спостережень М. Городній в публікації «Перехід до системи об'єднань співвласників багатоквартирних будинків допоможе витягнути з прірви таку проблемну галузь, як ЖКГ» [33]. Подібну думку має і Г. Соколюк, яка стверджує, що об'єднання співвласників багатоквартирних будинків є найбільш ефективною формою управління житловим фондом [34].

Діяльність об'єднань співвласників багатоквартирних будинків може бути одним із ефективних механізмів утримання будинків і прибудинкових територій у належному стані. У цій статті ми намагалися акцентувати

увагу представників органів державної влади, науковців, громадськості на необхідності широкого інформування населення про великий потенціал об'єднань співвласників багатоквартирних будинків та позитивний досвід функціонування такої форми житлової кооперації за кордоном.

ЛІТЕРАТУРА

1. Створення об'єднань співвласників багатоквартирних будинків – основа реформування житлового сектора / [Кукса В. П., Онищук Г. І., Рудь М. В., Семчук Г. М., Чернявський В. П.]. – К. : Укрлітопис, 1996. – 48 с.

Stvorennya ob'ednan spivvlasnikov bagatokvartirnih budinkiv – osnova reformuvannya zhitlovogo sektora / [Kuksa V. P., Onischuk G. I., Rud M. V., Semchuk G. M., Chernyavskiy V. P.]. – K. : Ukrlitopis, 1996. – 48 s.

2. Довідник керуючого справами ОСББ. – К. : МГО «Центр сприяння житловим та муніципальним реформам», 2000. – 133 с.

Dovidnik keruyuchogo spravami OSBB. – K. : MGO «Tsentr spriyannya zhitlovim ta munitsipalnim reformam», 2000. – 133 s.

3. Створення та діяльність об'єднання співвласників багатоквартирного будинку : практ. посіб. / [М. Кальтагейсер, Н. Лисенко, В. Погорелова та ін.]. – К. : Ін-т місцевого розвитку, 2007. – 288 с.

Stvorennya ta diyalnist ob'ednannya spivvlasnikov bagatokvartirnogo budinku : prakt. posib. / [M. Kaltageyser, N. Lisenko, V. Pogorelova ta in.]. – K. : In-t mistseвого rozvitku, 2007. – 288 s.

4. Управління житловим будинком : практ. посіб. / [А. Бабак, Д. Левицький, Н. Лисенко та ін.]. – К. : Ін-т місцевого розвитку, 2007. – 160 с.

Upravlinnya zhitlovim budinkom : prakt. posib. / [A. Babak, D. Levitskiy, N. Lisenko ta in.]. – K. : In-t mistseвого rozvitku, 2007. – 160 s.

5. Енергоефективний будинок крок за кроком. Крок перший: створення ОСББ / [Погорелова В., Левицький Д., Кундрік Р. та ін.]. – К. : Ін-т місцевого розвитку, 2010. – 185 с.

- Energoefektivniy budinok krok za krokom. Krok pershiy: stvorenniya OSBB / [Pogorelova V., Levitskiy D., Kundrik R. ta in.]. – K. : In-t mistseвого rozvitku, 2010. – 185 s.
6. Гаєвська В. О. Система управління проектами реформування і розвитку житлово-будівельних кооперативів та об'єднань співвласників багатоквартирних будинків : дис. ... канд. техн. наук : 05.13.22 / Гаєвська Вікторія Олексіївна. – Х., 2006. – 228 с.
Gaevska V. O. Sistema upravlinnya proektami reformuvannya i rozvitku zhitlovo-budivelnih kooperativiv ta ob'ednan spivvlasnikov bagatokvartirnih budinkiv : dis. ... kand. tehn. nauk : 05.13.22 / Gaevska Viktoriya Oleksiyivna. – H., 2006. – 228 s.
 7. Лебедева О. В. Правовое регулирование кооперации в сфере жилищных отношений : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. В. Лебедева. – М., 2007. – 186 с.
Lebedeva O. V. Pravovoe regulirovanie kooperatsii v sfere zhilischnyih otnosheniy : dis. ... kand. yurid. nauk : 12.00.03 / O. V. Lebedeva. – M., 2007. – 186 s.
 8. Урусова Г. Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: правові засади діяльності / Г. Урусова // Бухгалтерія. – 2005. – № 11. – С. 41–45.
Urusova G. Ob'ednannya spivvlasnikov bagatokvartirnogo budinku: pravovi zasadi diyalnosti / G. Urusova // Buhgalteriya. – 2005. – № 11. – S. 41–45.
 9. Єфімов С. Юридичні аспекти створення та діяльності житлово-будівельних кооперативів та об'єднань співвласників будинку / С. Єфімов // Бухгалтерія. – 2001. – № 26/2. – С. 28–31.
Efimov S. Yuridichni aspekti stvorenniya ta diyalnosti zhitlovo-budivelnih kooperativiv ta ob'ednan spivvlasnikov budinku / S. Efimov // BuhgalterIya. – 2001. – № 26/2. – S. 28–31.
 10. Єфімов С. Співвласникам багатоквартирних будинків на замітку / С. Єфімов // Бухгалтерія. – 2002. – № 15/2. – С. 66–70.
Efimov S. Spivvlasnikam bagatokvartirnih budinkiv na zamitku / S. Efimov // Buhgalteriya. – 2002. – № 15/2. – S. 66–70.
 11. Мірза Т. Нові ОСМД – добре забыті кооперативи / Т. Мірза // Нерухомість від А до Я. – 2006. – № 24. – С. 13–16.
Mirza T. Novi OSMD – dobre zabuti kooperativi / T. Mirza // Neruhomist vid A do Ya. – 2006. – № 24. – S. 13–16.
 12. Крупник Д. Чим має керуватись у своїй діяльності житловий кооператив і чим він відрізняється від об'єднання співвласників багатоквартирного будинку [Електронний ресурс] / Д. Крупник. – Режим доступу: http://www.tovarish.com.ua/news/Za_svoy_prava/19-02-2007/Chym_maie_.html. – Назва з екрана.
Krupnik D. Chim mae keruvatis u svoiy diyalnosti zhitloviy kooperativ i chim vin vidriznyaetsya vId ob'ednannya spivvlasnikov bagatokvartirnogo budinku [Elektronniy resurs] / D. Krupnik. – Rezhim dostupu: http://www.tovarish.com.ua/news/Za_svoy_prava/19-02-2007/Chym_maie_.html. – Nazva z ekrana.
 13. Львова І. ЖБК – не на смітнику історії, або чи потрібна реорганізація ЖБК в ОСББ / Інна Львова // Бухгалтерія. – 2007. – № 22. – С. 46–47.
Lvova I. ZhBK – ne na smitniku istoriyi, abo chi potribna reorganizatsIya ZhBK v OSBB / Inna Lvova // Buhgalteriya. – 2007. – № 22. – S. 46–47.
 14. Корніюк О. ОСББ. Майнові та податкові аспекти / О. Корніюк // Бухгалтерія. – 2005. – № 8. – С. 8–9.
Korniyuk O. SBB. Maynovi ta podatkovі aspekti / O. Korniyuk // Buhgalteriya. – 2005. – № 8. – S. 8–9.
 15. Матвеева В. Діяльність і оподаткування об'єднань співвласників багатоквартирного будинку / В. Матвеева // Податки та бухгалтерський облік. – 2004. – № 92. – С. 42–50.
Matveeva V. Diyalnist i opodatkovannya ob'ednan spivvlasnikov bagatokvartirnogo budinku / V. Matveeva // Podatki ta buhgalterskiy oblik. – 2004. – № 92. – S. 42–50.
 16. Гура Н. Організаційні та правові питання створення і діяльності об'єднань співвласників багатоквартирних будинків / Н. Гура // Під-

- присмництво, господарство і право. – 2004. – № 11. – С. 132–135.
- Gura N. Organizatsiyni ta pravovi pitannya stvorennya i diyalnosti ob'ednan spivvlasnikiv bagatokvartirnih budinkiv / N. Gura // *Podpriemnitstvo, gospodarstvo i pravo*. – 2004. – № 11. – S. 132–135.
17. Гура Н. Проблеми створення об'єднань співвласників багатоквартирних будинків в Україні / Н. Гура // *Економіка України*. – 2005. – № 4. – С. 66–70.
- Gura N. Problemi stvorennya ob'ednan spivvlasnikiv bagatokvartirnih budinkiv v Ukraini / N. Gura // *Ekonomika Ukraini*. – 2005. – № 4. – S. 66–70.
18. Єсипенко А. Створення і функціонування ОСББ / А. Єсипенко // *Довідник Економіста*. – 2006. – № 2. – С. 86–89 ; № 3. – С. 81–84 ; № 4. – С. 84–87.
- Esipenko A. Stvorennya i funktsionuvannya OSBB / A. Esipenko // *Dovidnik Ekonomista*. – 2006. – № 2. – S. 86–89 ; № 3. – S. 81–84 ; № 4. – S. 84–87.
19. Дем'янець С. ОСББ: правове регулювання створення та діяльності / С. Дем'янець // *Юридична газета*. – 2005. – № 5. – С. 4.
- Dem'yanets S. OSBB: pravove reguluvannya stvorennya ta diyalnosti / S. Dem'yanets // *Yuridichna gazeta*. – 2005. – № 5. – S. 4.
20. Данилюк М. Про умови створення та функціонування об'єднань співвласників багатоквартирних будинків / М. Данилюк, В. Мельничук, І. Мельничук // *Регіональна економіка*. – 2007. – № 4. – С. 86–93.
- Danilyuk M. Pro umovi stvorennya ta funktsionuvannya ob'ednan spivvlasnikiv bagatokvartirnih budinkiv / M. Danilyuk, V. Melnichuk, I. Melnichuk // *Regionalna ekonomika*. – 2007. – № 4. – S. 86–93.
21. Исакова Л. Альтернатива ЖЭКу / Любовь Исакова // *Товарищ*. – 2011. – № 8. – С. 7.
- Isakova L. Alternativa ZhEKu / Lyubov Isakova // *Tovarisch*. – 2011. – № 8. – S. 7.
22. Глотов М. Чи можливі альтернативи у пошуках сучасних шляхів вирішення проблем утримання багатоквартирних будинків? / Микола Глотов // *Юридичний вісник України*. – 2011. – № 30. – С. 12.
- Glotov M. Chi mozhlivi alternativi u poshukah suchasnih shlyahiv virishennya problem utrimannya bagatokvartirnih budinkiv? / Mikola Glotov // *Yuridichniy visnik Ukraini*. – 2011. – № 30. – S. 12.
23. Гура Н. Хто не з ЖЕКом, той в ОСББ / Н. Гура // *Дебет-кредит*. – 2002. – № 14. – С. 17–22.
- Gura N. Hto ne z ZhEKom, toy v OSBB / N. Gura // *Debet-kredit*. – 2002. – № 14. – S. 17–22.
24. Василь Р. Будуть оновлені ОСББ – і вони придуть на зміну ГЖЕД / Роберт Василь // *Полтавський Вісник*. – 2010. – № 32. – С. 5.
- Vasil R. Budut onovleni OSBB – i voni priyduť na zminu GZhED / Robert Vasil // *Poltavskiy Visnik*. – 2010. – № 32. – S. 5.
25. Монтян Т. От недвижимости до жилья: как организовать эффективное управление многоквартирным домом / Татьяна Монтян // *Юридическая практика*. – 2011. – № 32. – С. 12.
- Montyan T. Ot nedvizhimosti do zhilytsya: kak organizovat effektivnoye upravlenie mnogokvartirnyim domom / Tatyana Montyan // *Yuridicheskaya praktika*. – 2011. – № 32. – S. 12.
26. Єрмакова Н. Сам собі господар, або основні аспекти створення та роботи об'єднань співвласників багатоквартирних будинків / Н. Єрмакова // *Все про бухгалтерський облік*. – 2004. – № 72. – С. 4–10.
- Ermakova N. Sam sobi gospodar, abo osnovni aspekti stvorennya ta roboti ob'ednan spivvlasnikiv bagatokvartirnih budinkiv / N. Ermakova // *Vse pro buhgalterskiy oblik*. – 2004. – № 72. – S. 4–10.
27. Поторелова В. Розвиток ОСББ: Презентація [Електронний ресурс] / В. Поторелова. – К. : Ін-т місцевого розвитку, 2010. – Режим доступу: http://www.ecosys.com.ua/library/workshops/Kiev_Nov2010_07.pdf. – Назва з екрана.
- Potorelova V. Rozvitok OSBB: Prezentatsiya [Elektronniy resurs] / V. Pogorelova. – K. : In-t mistseвого rozvitku, 2010. – Rezhim dostupu: http://www.ecosys.com.ua/library/workshops/Kiev_Nov2010_07.pdf. – Nazva z ekrana.

28. Брусенський О. Влада й міліція «відпрацьовують» ОСББ / Олександр Брусенський // Вечірня Полтава. – 2011. – № 27. – С. 10.
- Brusenskiy O. Vlada y militsiya «vidpratsovuyut» OSBB / Oleksandr Brusenskiy // Vechirnya Poltava. – 2011. – № 27. – S. 10.
29. Брусенський О. ОСББ у Полтаві: міфи й реальність / Олександр Брусенський // Вечірня Полтава. – 2011. – № 24. – С. 2.
- Brusenskiy O. OSBB u Poltavi: mifi y realnist / Oleksandr Brusenskiy // Vechirnya Poltava. – 2011. – № 24. – S. 2.
30. Цебрій В. Кількість ОСББ у Полтаві за рік зросла аж ... на чотири одиниці! / Віталій Цебрій // Полтавський вісник. – 2011. – № 11. – С. 4.
- Tsebriy V. Kilkist OSBB u Poltavi za rik zroslo azh ... na chotiri odinitsi! / Vitaliy Tsebriy // Poltavskiy visnik. – 2011. – № 11. – S. 4.
31. Цебрій В. Доля майбутніх ОСББ – не тільки в руках чиновників і науковців / Віталій Цебрій // Полтавський Вісник. – 2010. – № 32. – С. 5.
- Tsebriy V. Dolya maybutnih OSBB – ne tilki v rukah chinovnikov i naukovtsiv / Vitaliy Tsebriy // Poltavskiy Visnik. – 2010. – № 32. – S. 5.
32. Дорофійенко В. В. Создание и организация деятельности объединений совладельцев многоквартирных домов (ОСМД) – основа реформирования управления жилищным хозяйством / В. В. Дорофійенко, В. И. Логвиненко, И. Н. Осипенко. – Донецк : ВИК, 2007. – 240 с.
- Dorofienko V. V. Sozдание i organizatsiya deyatelnosti ob'edineniy sovladeltsev mnogokvartirnyih domov (OSMD) – osnova reformirovaniya upravleniya zhilischnyim hazuyaystvom / V. V. Dorofienko, V. I. Logvinenko, I. N. Osipenko. – Donetsk : VIK, 2007. – 240 s.
33. Городній М. Перехід до системи об'єднань співвласників багатоквартирних будинків допоможе витягнути з прірви таку проблемну галузь, як ЖКГ / Максим Городній // Вечірня Полтава. – 2010. – № 34. – С. 3.
- Gorodniy M. Perehid do sistemi ob'ednan spivvlasnikov bagatokvartirnih budinkiv dopomozhe vityagnuti z prirvi taku problemnu galuz, yak ZhKG / Maksim Gorodniy // Vechirnya Poltava. – 2010. – № 34. – S. 3.
34. Соколюк Г. І. Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку ефективна форма управління житловим фондом / Г. І. Соколюк // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. Вип. 201 : в 5 т. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2005. – Т. 4. – С. 1005–1014.
- Sokolyuk G. I. Ob'ednannya spivvlasnikov bagatokvartirnogo budinku effektivna forma upravlinnya zhitlovim fondom / G. I. Sokolyuk // Ekonomika: problemi teorii ta praktiki : zb. nauk. pr. Vip. 201 : v 5 t. – Dnipropetrovsk : DNU, 2005. – T. 4. – S. 1005–1014.

А. Ю. Литвин, кандидат економічних наук (Полтавська державна аграрна академія). **Аналитический обзор научных работ по проблемам функционирования объединений совладельцев многоквартирных домов.**

Аннотация. Рассматриваются основные проблемы внедрения перспективной для Украины формы жилищной кооперации – объединения совладельцев многоквартирного дома, их освещение в мировой экономической литературе. Сделан анализ исследований и публикаций, посвященных названной теме. Акцентировано внимание на необходимости широкого информирования населения о большом потенциале жилищной кооперации и использования зарубежного позитивного опыта.

Ключевые слова: кооперация, жилищная кооперация, объединение совладельцев многоквартирного дома, квартира.

О. Yu. Lytvyn, Cand. Eco. Sci. (Poltava State Agrarian Academy). **Analytical review of scientific papers on problems of the condominiums.**

Summary. The article analyses the principal problems of advantageous for Ukraine form housing cooperation – condominium of blocks of flats, theirs reflection by the economic literature. The article analyses some publications dedicated to the study of this problem. The attention is focused on the necessity circulation information about housing cooperation, using of positive experience.

Keywords: cooperation, housing cooperation, condominium of blocks of flats, apartment.

НАУКОВИЙ ВІСНИК

Полтавського університету
економіки і торгівлі

Збірник

Полтавський університет економіки і торгівлі є правонаступником
Полтавського університету споживчої кооперації України від 29 березня
2010 р. згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 253.

Постановою Президії ВАК України від 10 лютого 2010 р. № 1-05/1
«Науковий вісник ПУСКУ» внесено до «Переліку наукових фахових видань, у яких можуть
публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня
доктора і кандидата наук» (Бюлетень ВАК № 3 від 2010 р.).

Свідоцтво про державну реєстрацію серії «Економічні науки»
КВ № 17165-5935 ПР видане 12.10.2010 Міністерством юстиції України.

Формат 60×84/8. Ум. друк. арк. – 22,8. Наклад: 300 пр. Зам. № 128.

Видавець і виготовлювач
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі».

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3827 від 08.07.2010
